

# RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1923.

Första kammarén.

Nr 35.

## Onsdagen den 16 maj f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 9 och den 11 innevarande månad.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 179, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa beslut, som fattats å den internationella arbetsorganisationens konferens i Genève år 1921; och

nr 180, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om bageri- och konditoriarbetes förläggande till viss del av dygnet dels ock i ämnet väckta motioner.

Företogs val av tolv valmän för utseende av två kommitterade för tryckfrihetens vård efter hans excellens herr statsministern E. Trygger och herr F. G. Möller, vilka var för sig av riksdagen erhållit begärt entledigande från dem år 1921 lämnade uppdrag att vara sådana kommitterade; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit till valmän utsedda:

|                       |                |
|-----------------------|----------------|
| herr Andersson, S. E. | med 89 röster, |
| „ Björkman            | „ 89 „         |
| „ Borell              | „ 89 „         |
| „ Carlsson, J. G.     | „ 89 „         |
| „ Hallin              | „ 89 „         |
| „ Hellberg            | „ 89 „         |
| „ von Koch            | „ 89 „         |
| „ Larsson, J. T.      | „ 89 „         |
| „ Nilsson, Gustaf     | „ 89 „         |
| „ Pers                | „ 89 „         |
| „ Sederholm           | „ 89 „         |
| „ Westman             | „ 89 „         |

Anställdes val av tre suppleanter för de valmän, vilka av kammaren fått i uppdrag att utse två kommitterade för tryckfrihetens vård; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit till suppleanter utsedda:

|                |                |
|----------------|----------------|
| herr Björnsson | med 41 röster, |
| „ Rune         | „ 41 „         |
| „ Lindgren     | „ 41 „         |

sedan ordningen dem emellan blivit genom lottning bestämd.

---

Sedan numera hans excellens herr statsministern Trygger, vilken vid den 12 januari 1923 anställt val blivit av kammaren utsedd till ledamot för att deltaga i talmansöverläggningarna, av sagt sig nämnda uppdrag och kammaren godkänt avsägelsen, företogs efter honom val av en ledamot för att deltaga i talmansöverläggningarna; och befanns efter valförrättningens slut därtill hava blivit utsedd:

herr Nilsson, Johan, i Skottlandshus med 40 röster.

---

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Hedersstierna* avlämnade Kungl. Maj:ts skrivelse med återkallande av en i statsverkspropositionen under tredje huvudtiteln gjord framställning.

---

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 17.

---

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.*

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 6 (nr 3), i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag m. m. ävensom i ämnet väckta motioner.

Genom en den 2 februari 1923 dagtecknad proposition, nr 40, som av riksdagen hänvisats till lagutskott samt, tilldelad första lagutskottet, av sistnämnda utskott överlämnats till behandling av sammansatt stats- och första lagutskott, här nedan kallat utskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1:o) lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag; samt

2:o) lag innefattande tillägg till vissa stadganden i rättegångsbalken.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehåft två inom första kammaren i anledning av propositionen väckta motioner, nr 164, av herr *von Geijer* med instämmande av herr *Nils Anton Nilsson*, samt nr 165, av herr *Reuterskiöld*.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

I den av herr *von Geijer* väckta motionen hade yrkats, att riksdagen ville för sin del besluta, att i 2 § av det framlagda förslaget till lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att inneha statstjänst och annat allmänt uppdrag skulle införas nya moment, upptagande bland statstjänster, som ej finge innehavas av kvinna, dels sådana domartjänster, för vilkas beklädande erfordrades lagkunskap, dels diplomatiska och konsulära tjänster, socialattaché- och kanslistbefattningar dock undantagna, och dels sådana tjänster, med vilka chefsbefattningar vore förenade.

Herr *Reuterskiöld* hade i den av honom framburna motionen hemställt, att riksdagen ville avslå ifrågavarande proposition.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1) att riksdagen, i anslutning till det i herr *Reuterskiölds* motion framställda yrkandet, måtte finna Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition icke för närvarande kunna bifallas; samt

2) att den av herr *von Geijer* väckta motionen, i vad den icke kunde anses genom utskottets hemställan under 1) besvarad, ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anmälts

I. av herr *C. G. Ekman*, som ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen utvisade, samt att utskottet bort hemställa,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick godkännas, måtte för sin del antaga i reservationen införda förslag till

1:o) lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att inneha statstjänst och annat allmänt uppdrag; samt

2:o) lag innefattande tillägg till vissa stadganden i rättegångsbalken;

B) att herrar *Reuterskiölds* och *von Geijers* i ämnet väckta motioner, i vad de ej kunde anses genom utskottets hemställan under A) besvarade, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

II. av herrar *Nilsson* i Kabbarp, *Jacob Larsson*, *Jansson* i Falun, *Carlsson-Frosterud* och *Carlson* i Mölndal, vilka hemställt, att riksdagen måtte, med avslag å herrar *Reuterskiölds* och *von Geijers* i ämnet väckta motioner, bifalla Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition.

Rörande sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr **Ekman, Carl Gustaf:** I avseende å föredragningen av sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 6 hemställas:

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

att detsamma må företagas till avgörande på det sätt, att till en början föredrages vart för sig de av utskottet behandlade lagförslagen, det med 1:o) betecknade, där så erfordras, paragrafvis, med promulgationsstadgande, ingress och rubrik sist;

att sedan lagförslagen blivit genomgångna, utskottets hemställanden i punkterna 1 och 2 föredragas i ett sammanhang;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; samt

att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

I följd härav föredrogs nu

*Kungl. Maj: ts förslag till lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag.*

1 §.

Denna paragraf lydde sålunda:

I fråga om behörighet att innehava statstjänst skall med de undantag, i denna lag angivas, kvinna vara likställd med man.

Angående kvinnas behörighet att innehava prästerlig eller annan kyrklig tjänst gäller vad därom särskilt stadgas.

**Herr Åkerman:** Då jag kontrasignerat och till riksdagen överlämnat den proposition, på vilken ifrågavarande utskottsbetänkande vilas, och propositionen har blivit avstyrkt av utskottet, torde det vara i sin ordning, att jag öppnar denna debatt med att säga några ord om föreliggande ämne.

Det är ju ganska naturligt, då vi så nyligen haft före denna sak i kammaren, att man nu låter tankarna gå tillbaka till det tillfälle, då vi sist behandlade denna fråga. Då låg den så till, att utskottet hade tillstyrkt propositionen med en viss ändring, till vilken jag längre fram skall komma. I år är förhållandet det motsatta. Utskottet har nämligen avstyrkt propositionen. Nu i år sitta samma ledamöter i utskottet som i fjol. Var och en kan därför förstå, att den förändrade situationen måste bero på den tillfällighet, som kallas för lottdragning. I fjol lottades också i utskottet, men då hade propositionen tur och blev tillstyrkt. I år däremot är förhållandet det motsatta.

Då jag talar om tur och otur, kan jag heller icke underlåta att vidröra den omständigheten, att då riksdagen i fjol förehade frågan, så var det bara tre röster, som fattades här i denna kammare för att lagförslaget hade bifallits. Jag är den förste att beklaga denna utgång, och jag vågar säga, att det var nog mycket en olycklig tillfällighet, som den gången vållade första kammarens beslut. Om man ser på protokollet, finner man, att en mängd av kammarens ledamöter var borta vid det tillfället, och jag vill också säga, att jag har alltid sedan

dess föreställt mig, att det var nog icke fritt från, att några av kammarens ledamöter — åtminstone en och annan — hade den föreställningen vid röstningen — som gick till då, som jag antar, den kommer att gå till i dag, nämligen så att man röstar först om första paragrafen — att man redan vid röstningen om denna första paragraf skulle taga ställning till den fråga, som, säga vad man vill, har haft en dominerande och pregnant plats i debatten, nämligen frågan om domarämbetenas öppnande för kvinnan. Men det är ingalunda förhållandet. Om det finns någon här, och det får jag naturligtvis förutsätta, att det finns, som hyser betänkligheter mot att för kvinna öppna tillträde till domarbefattning, så må det stå honom fritt, när vi komma till andra paragrafen, att låta sin röst vid det tillfället bestämmas därefter. Om han i övrigt ställer sig välvillig till förslaget, så kan han utan någon risk rösta ja för paragraf 1. Jag har velat säga detta, och jag hoppas, att mina ärade kammarkamrater icke taga det illa upp, ty jag kan icke neka till, att jag har gått och grubblat litet på detta sedan i fjol, och jag har en känsla av, att det nog var så, att en olycka då var framme. Kunde, som jag innerligt hoppas, det bliva reparerat i dag, är jag övertygad om, att det skulle sprida glädje i mycket vida kretsar i landet.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Jag nämnde, att det är ett par små skiljaktigheter i årets proposition mot den, som förelåg i fjol. Den viktigaste av dessa är ju den, att i fjol var föreslaget en bestämd dag för lagens ikraftträdande. Under riksdagens behandling restes många invändningar mot detta på grund därav att man önskade, att den finansiella sidan av saken skulle vara klar, innan behörighetslagen trädde i kraft. Utskottet hemställde också, som bekant, att behörighetslagen icke skulle träda i kraft, förrän den dag Konung och riksdag bestämde. De skäl, som härför anfördes, och de motskäl, som framfördes från min och andras sida, ha nog herrarna i färskt minne, så att jag icke behöver uppehålla mig därvid. Regeringen fann emellertid skäligt att under debatten genom mig säga ifrån, att då frågan låg på det sättet, så fick man foga sig i att godtaga en sådan ändring i propositionen, ehuru man fasthöll vid och, jag vill säga, är fortfarande av den uppfattningen, att det hade varit bäst, om lagen hade blivit bifallen i fjol i den lydelse, regeringen då föreslog.

Det var den ena skiljaktigheten, och jag vill nu övergå till den andra, en liten detaljfråga. Man har nämligen i år från undantagen beträffande kvinnas tillträde till statstjänst strukit en rad av vad som stod i fjol, nämligen, att de diplomatiska tjänsterna skulle vara reserverade för män. Nu har man ansett, att det undantaget är överflödigt, så att man vill våga sig på att ge kvinnorna tillträde även till diplomatiska tjänster. Jag vill erinra om, att man redan i propositionen i fjol uttalade ganska stark tveksamhet om behövligheten av detta undantag. Nu har sedan dess rätt mycket inträffat på detta område, som gör, att man tycker, att man icke längre vill hålla på detta undantag, och jag vill särskilt erinra om, att i Nationernas förbund har nu öppnats arbete för kvinnorna i vissa befattningar. Man tycker alltså, att det kan vara onödigt att längre vidhålla det nämnda undantaget.

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

Nu är det nog så i år liksom i fjol, antar jag, att det blir frågan om kvinnans tillträde till domarämbeten, som blir den springande punkten i debatten, och jag tror därför, att det är lika så gott först som sist att taga upp den saken och icke vänta därmed, tills vi komma till andra paragrafen, ty talarne komma ovillkorligen att ledas in på frågan om domarämbetenas öppnande för kvinnan. Man får dock komma ihåg, att själva avgörandet i den saken anstår, tills vi komma till paragraf 2.

I år liksom i fjol föreligger en motion från herr von Geijer, i vilken han yrkar, att alla domarämbeten, för vilka fordras lagkunskap, skola vara stängda för kvinna. De skäl, som där anföras, känner man ju mycket väl igen, och man kan säga, att det nog förhåller sig så, att de rent psykologiska och ideella skäl, som förr i världen anfördes mot kvinnas tillträde till tjänster över huvud, nu framföras särskilt beträffande domartjänsten, under det att man beträffande övriga tjänster mera börjat gå in på lönetekniska synpunkter. Hela den, om jag så får säga, på ett högre plan liggande uppfattningen skjutes åt sidan av rena lönetekniska petitesseer. Beträffande domarbefattningarna är det dock ännu så, att det rent psykologiska och mänskliga spelar in i diskussionen. Nu kan jag ju icke underlåta att säga, att hela den förskräckelse, som man hyser för denna reform, beror nog icke på något annat än den gamla föreställningen, nämligen den, som har varit framme varje gång, det varit fråga om att utvidga kvinnornas rättigheter såväl i politiskt som i privaträttsligt avseende, att kvinnorna icke lämpa sig för allt detta. Det uttalandet har man jämt hört och känner så väl igen det. Jag tror icke, att det går längre att hålla på den uppfattningen. Man vill ju icke säga, att det är för att på något sätt reservera vissa tjänster åt män, utan man talar i stället om statsnyttan. Ja, *det* har gjorts varje gång, det varit fråga om, att privilegier skulle släppas, och det har alltid hetat, att det är icke för vår skull, som inneha privilegierna, utan för statsnyttans skull. Så var förhållandet, när adeln för länge sedan skulle släppa sitt privilegium till rikets högsta ämbeten. Det var också statsnyttan, som då omtalades. Samma är förhållandet nu. Men jag tror icke, att det är nyttigt för staten, att hälften av nationen är ställd i en undantagsställning. Det kan icke vara nyttigt för staten, att icke rättvisa krav uppfyllas. Så länge en sådan, jag vågar säga, orättvisa kvarstår, så länge lärer den till skada. Det är därför, som jag menar, att vi från vår sida med betydligt större skäl kunna åberopa statsnyttan.

Nu hava herrarna sett, att det föreligger en reservation beträffande domarämbetena även ifrån herr Ekman. Han har mjukat upp sin ställning från i fjol och föreslår nu, att domarämbetena skola öppnas för kvinnor liksom för män. Men beträffande de domarämbeten, varmed följer befogenhet att föra ordet i häradsrätt, vill herr Ekman skapa garanti på det sättet, att han vill sätta in ett moment, där det heter, att det ankommer på Konungen att meddela närmare föreskrifter om den ordning, i vilken kvinna skall få tillträde till ordförandeskap i häradsrätt. För min personliga del vill jag uppriktigt säga ifrån redan på

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

denna punkt av debatten, att jag icke kan finna mig tilltalad av herr Ekmans förslag. Jag vill naturligtvis med största tacksamhet konstatera, att herr Ekman sedan i fjol har gått oss ett steg till mötes. Det är värdefullt, och jag är därför tacksam, men jag måste ändå säga, att herr Ekmans förslag tilltalar mig icke, ty under detsamma lurar den gamla räddhågan: man vill och man vill icke. Man finner, att man nu måste göra något, men man måste dock kringgårdas det med vissa garantier, som man icke har beträffande män. Nu vet jag, att man kommer att säga: ja, men det är ju meningen, det är en framtids tanke, att vi skola skärpa fordringarna på de unga männen, innan de släppas till så viktiga ämbeten som att sitta som ordförande i underrätt. Ja, jag vet, att den dagen kommer, men mänskligt att se, är det ganska långt dit, ty med den nuvarande organisationen i underrätterna tror jag icke, att det kan låta sig göra. Det blir oerhörda vanskligheter och kostnader, ifall kompetensvillkoren skola skärpas, och jag fruktar, att man kan komma att bota ont med hälften värre genom att på detta sätt beröva underdomstolarna en absolut nödvändig arbetskraft. Därför är det nödvändigt att framgå med stor försiktighet, och jag tror icke, att det går med den nuvarande organisationen på landet att snörpa till i någon kännbar mån. Nu beror det på vad Kungl. Maj:t kommer att göra beträffande detta band, som man vill lägga på kvinnas befogenhet. Jag förväntar, att han icke kommer att gå allt för hårdhänt fram. Men om det skall bli något, som har verklig betydelse, blir det i allt fall en avsevärd skillnad införd mellan män och kvinnor. Vad blir följden? Jo, att den utbildning, som är absolut nödvändig, för att kvinnor skola få någon statstjänst över huvud taget av juridisk beskaffenhet, den blir för henne på det sättet betydligt förlängd och fördyrad. Jag förmodar, att man kommer att gå den vägen, att man fordrar en längre hovrättstjänstgöring av kvinnan än av den unga mannen, innan hon får sitta ting, eller ock att hon skall gå längre tid på landet, innan man släpper fram henne. Det kanske blir båda delarne, därom vet man intet. I varje fall blir genom herr Ekmans förslag kvinnan handicapad, om jag så får uttrycka mig, och detta kan jag icke finna vara riktigt. Jag måste därför med all aktning och tacksamhet mot den ärade förslagsställaren ställa mig emot det förslaget, ty det leder till orättvisa, det vågar jag säga. Om man läser utskottets utlåtande, finner man där precis samma skäl för avslag, som anfördes i fjol nämligen att man ovillkorligen vill ha den ekonomiska sidan av saken klar, innan man vill gå längre, men då nu den man, som har den ekonomiska utredningen om hand eller åtminstone inom den intager en dominerande och markerad plats, själv icke endast i fjol utan även i år säger ifrån, att det är en fördel för saken, om behörighetslagen i dag antages, ty den kommer att underlätta den ekonomiska utredningen, då förstår jag inte utskottets betänkan. Därtill kommer, att det är en utomordentlig vinst för de kvinnor, som hålla på att förbereda sig för inträde i statstjänst, att de så snart som möjligt få besked, vilka platser de få och vilka de inte få. Och till sist är det ett rent ideellt motiv — det är i mitt tycke det allra viktigaste —

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

att riksdagen nu visar, att den vill infria sina löften, ty, mina herrar, det kommer man icke ifrån, att det är ett löfte, som är givet. Såväl motiveringen till 1920 års förslag som den diskussion, som då fördes, giva tydligt vid handen, att det gavs ett tydligt löfte om principiell likställighet mellan könen beträffande statstjänst. Jag tycker, att det vore riksdagen värdigt att skynda sig att infria ett sådant löfte, och i den förhoppningen tillåter jag mig att yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen.

Herr **Ekman, Carl Gustaf**: Herr talman! Då för en tid sedan man ur grundlagen avlägsnade det förhinder för kvinnors tillträde till statstjänst, som förefunnits förut, var det uppenbart statsmakternas mening, att därpå så snart som möjligt skulle följa ett beslut, som verkliggjorde den avsikt, som låg bakom grundlagsändringen. Jag kan icke finna annat, än att ett sådant beslut nu också bör fattas, och syftet alltså realiseras så fort det kan ske, utan att någon olägenhet därav uppstår.

Den fråga, som det nu gäller att besvara, är sålunda: Har mot förslaget att behörighetslagen skall antagas, sådana skäl blivit anförda, att de utgöra tillräcklig anledning att nu avvisa lagförslaget? För min del har jag icke kunnat finna, att så är fallet. Jag har tvärtom kommit till den uppfattningen, att det nuvarande ögonblicket måste betraktas såsom synnerligen lämpligt för fattande av det beslut, som propositionen har förutsatt. Om jag nämligen går att granska de skäl för avslag, som hava anförts av utskottets majoritet, måste jag säga, att jag icke kan därav få en annan uppfattning.

Först anføres av utskottsmajoriteten ett uttalande, som inflöt i fjolårets tillstyrkande hemställan från utskottet och vari anfördes åtskilliga skäl för, att lagen skulle komma att tillämpas, först sedan kvinnornas löne- och pensioneringsförhållanden blivit ordnade. Nu anføres på sid. 4 och 5 i utskottsbetänkandet detta uttalande. Men jag ber att få erinra, att det syfte, som det anförda i fjol avsåg att vinna, blir vunnet genom ett bifall till kungl. propositionen och den av mig avgivna reservationen, enär tillämpningen av lagen kommer att ske på just det sätt, som man i det anförda visat vara lämpligt och riktigt. Jag kan sålunda icke förstå, att anförandet av denna del av fjolårets argumentation för bifall under viss förutsättning skall kunna nu åberopas med någon styrka som skäl för avslag.

I fortsättningen säger utskottet, att man bör dröja med att antaga denna lag, därför att åtminstone vissa statstjänsters öppnande för kvinnor måste bliva beroende på, huru de kvinnliga tjänsteinnehavarnas löne- och pensionsförhållanden komma att ordnas. Jag måste säga, att detta resonemang kan jag inte godkänna. Icke kan väl frågan om behörighet till statstjänst bliva beroende på de olika lönebelopp, som kunna komma att bliva bestämda för manliga och kvinnliga innehavare av de olika tjänsterna. Jag anhåller, att den efter mig följande huvudtalaren för utskottet anvisar de befattningar, där avlönings- och pensioneringsförhållanden kunna sakligt inverka på bedömandet av frågan, huruvida

tillträde för kvinna till befattningarna skall lämnas. För min del kan jag icke finna, att det existerar ett sådant samband mellan frågan om rätten till tillträde till tjänsten och löneställningen, och man kan icke, såsom utskottsmajoriteten gör, enligt min mening åberopa ett sådant sammanhang som skäl för ett uppskov.

Vidare yttrar utskottet, att de olägenheter, som fjolårets utskott, som tillstyrkte förslaget, angav, skulle vara förenade med om ett beslut om behörigheten skulle tillämpas, innan löneregleringen kommer till stånd, att de olägenheterna skulle vara förbundna jämväl med ett provisorium på sätt som propositionen och min reservation ifrågasätta. Jag anser mig hava i den reservationen, jag avgivit, på ett fullt tillfredsställande sätt bemött detta utskottets yttrande. Jag säger nämligen i denna reservation:

»Även om, i enlighet med lagrådets uttalande, bestämmelsen om behörighetslagens trädande i kraft icke utan stöd av särskilda övergångsstadganden kan anses medgiva, att lagen skulle kunna bli gällande vid olika tider beträffande skilda kategorier av statstjänare, och lagen således böra träda i kraft på en gång för statsförvaltningen i dess helhet, lärur löneregleringssynpunkt något hinder för en dylik anordning ej möta. Den relation mellan manliga och kvinnliga befattningshavares löner och pensioner, som kan komma att bli gällande för de s. k. nyreglerade verken, kan nämligen även läggas till grund för en löne- och pensionsreglering för kvinnliga befattningshavare vid verk, som kvarstå på det äldre lönesystemet, d. v. s. numera i huvudsak landsstaten och undervisningsväsendet. Emot ett dylikt provisorium kunna ej anföras betänkligheter av det slag, som i fjolårets utskottsutlåtande framfördes emot den provisoriska löne- och pensionsreglering, som då var ifrågasatt, och som innebar, att de kvinnliga befattningshavarna under provisoriet skulle tillerkännas den för manliga tjänstemän bestämda lönen och sedermera vid den slutliga regleringen eventuellt få vidkännas en löneminskning.»

Jag tror att jag därmed har uppvisat, att utskottets argumentering i den nu berörda punkten icke är hållbar.

Dessutom är det väl så, att det kan mycket väl tänkas, att om även i år ett uppskov skulle ske, så komma icke följande år att, på alla de områden för befattningshavare, som tillhöra statstjänst, lönerna att vara nyreglerade. Ett uppskov med den nu föreslagna lagen till den slutliga tidpunkt, när lönereglering för statsverket i dess helhet blivit genomförd, kan under alla förhållanden icke tänkas ske. Därmed faller, såvitt jag kan förstå, hela den bevisning, som utskottet i denna punkt fört.

Vad f. ö. beträffar frågan, huruvida ett beslut nu vore någon fördel eller icke, dels för det löneregleringsarbete, som pågår för de kvinnliga befattningshavarnas del, dels för kvinnornas utbildningsförhållanden, vågar jag göra gällande, att det såväl för löneregleringsarbetet som för kvinnorna själva ligger verklig fördel i, om ett beslut nu blir av riksdagen fattat. Därigenom blir det klarlagt vilka befattningar, som

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

skola undantagas och vilka som böra ifrågakomma till lönereglering, och man får på det sättet en verklig utgångspunkt för det fortsatta arbetet därmed.

Härmed har jag gått igenom hela listan på de erinringar, som från utskottets majoritets sida blivit framförda mot att ett bifall nu borde komma till stånd. Vidkommande frågan om kvinnors tillträde till domarebefattningar och huruvida särskilda villkor i detta avseende skola uppställas, så förekommer ju den frågan i nästa paragraf, och jag skulle tro, i olikhet med den föregående talaren, att det vore lämpligt, att man uppsköte en mera ingående behandling av den frågan, tills den paragrafen föredrages. Redan nu må dock erinras att det på den punkten förefinnes flera olika möjligheter för dem, som beträffande domaretjänsten hysa mer eller mindre långt gående betänkligheter, att få ett beslut till stånd, som häver dessa deras betänkligheter.

Under återopande av vad jag sålunda anført, tillåter jag mig, herr talman, att hemställa om godkännande av första paragrafen i föreliggande lagförslag, såsom denna paragraf lyder såväl i den kungl. propositionen som i den av mig avgivna reservationen.

Herr **Rogberg**: Herr talman! Då en del av förevarande fråga ej så mycket berörts av de föregående talarna, anhåller jag att få bringa i kammarens erinran ett par enkla saker. Först och främst, att faktiskt jämlikt specialförfattningar kvinnor under lång tid ägt tillträde till vissa statstjänster. Vidare vill jag fullständiga det yttrande, som den närmast föregående talaren hade då han erinrade om grundlagsändringen, därmed att den ändring av 28 § regeringsformen, som är utgångspunkten för det nu föreliggande lagförslaget, innehåller, att till ämbeten och tjänster må kvinnor utnämnas enligt grunder, vilka blivit av Konungen och riksdagen godkända. Såsom vi alla veta, är denna grundlagsändring i sin definitiva form av synnerligen färskt datum. Den antogs så nyligen som 1921. Under sådana förhållanden är det naturligt nog, att vi nu stå mitt uppe i frågor, som uppkomma, när vi skola sysselsätta oss med de i grundlagen omförmälda särskilda grunderna. Vi hava att syssla med en hel del frågor, icke endast den fråga, som vi nu behandla, vilken angår räckvidden av behörigheten för kvinnor, utan även den av de föregående talarna omnämnda frågan angående de kvinnliga befattningshavarnas avlönings- och pensionsförhållanden m. fl. I frågan om räckvidden ligger även inne frågan om den behörighet, som skulle tillerkännas kvinnan i allmänhet, skall tillerkännas även gift kvinna. Håri ligger även frågan, huruvida vissa tjänster skola förbehållas uteslutande för kvinnor eller ej. Kammaren torde nog vilja medgiva, att samtliga dessa frågor stå i det innerligaste sammanhang med varandra, och att så är förhållandet, anser jag för min del hava av kammaren blivit erkänt vid frågans handläggning föregående år. Propositionens ställning åter är, att den dels förnekar sammanhanget och dels godkänner detsamma. Propositionen förnekar detta sammanhang, därför att propositionen utbrutit behörighetsfrågan, men

propositionen erkänner det så till vida som man i propositionen vill, att lagförslaget icke skall träda i kraft, förrän löne- och pensionsförhållandena för de kvinnliga befattningshavarna blivit ordnade.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Då frågar man: När kan detta ske? Därom säger propositionen ingenting, men vi ha dock anledning att antaga, att uppskovet ej skall behöva bli så långt. Då lagförslaget innebär, att riksdagen skall ansluta sig till en ny typ för lagar, bör det kunna uppvisas, att förmåner av en sådan ny anordning på den civila lagstiftningens område äro stora, medan nackdelarna äro små. Nackdelarna av ett godkännande av propositionen äro i utskottsbetänkandet uppvisade. Den förste talaren höll sig till propositionens förmenta förtjänster. Den närmast föregående talaren sökte förringa de anmärkningar, som utskottet gjort mot propositionen. Men jag tror, att även om, såsom han säger, ur löneregleringssynpunkt icke något hinder ligger för en anordning i enlighet med propositionen, så torde dock få medgivas, att för de verk, inom vilka de kvinnliga befattningshavarnas löne- och pensionsförhållanden ej blivit ordnade, skulle, i avbidan på ikraftträdandet, uppkomma samtliga de svårigheter i detta hänseende, som i föregående års debatt omnämnts. Ty antag, att lagen får träda i kraft utan att inom samtliga statsförvaltningsgrenar frågan om lönerna och pensionerna för de kvinnliga befattningshavarna blivit ordnad, och att i verk, inom vilket den nya ordningen icke blivit genomförd, en viss befattning, som förut innehafts av män, blir överlämnad till en kvinnlig befattningshavare. Då skall hon erhålla mans lön, utsikter till mans pension och erlägga pensionsavgifter såsom män, allt dock med skyldighet att underkasta sig förändringar som framdeles kunna bestämmas. Om då framdeles ordningen skulle bli den, att vederbörande kvinnliga befattningshavare skulle få lägre lön än manlig, skulle denna kanske förtjänta befattningshavare efter en viss tids arbete i statens tjänst få sina löneinkomster avsevärt nog nedsatta; och detta är ju ganska olämpligt. Och ändå betänkligare blir det, såsom utskottet också framhållit, om det gäller ett verk, inom vilket för närvarande vissa befattningar äro förbehållna för män och vissa för kvinnor, med olika lön för män och kvinnor. Om i ett sådant verk en viss befattning, som hittills förbehållits män, överlämnas till en kvinna, kommer i detta verk kvinnor att ha likartat arbete, kanske lika stort arbete, men under provisorietiden olika lön. Sådan ordning är icke tillrädlig; och över huvud kan man påstå, att genom ett bifall till propositionen skulle synnerligen stora svårigheter uppstå vid tillämpningen av gällande löne- och pensionsföreskrifter. Således vill jag säga det, att de betänkligheter, vilka den förste ärade talaren aldrig velat se och den föregående ärade talaren fann avlägsnade, dock fortfarande kvarstå, och det är alla skäl att fortfarande uppskjuta det slutliga avgörandet av det spörsmål, som genom propositionen blivit väckt.

Den förste ärade talaren avslutade sitt anförande med en erinran om att ett bifall till propositionen skulle innebära ett steg till fullgörandet av det i grundlagen inskrivna löftet. Men då propositionen

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

ej innehåller bestämmelser om tidpunkten, då lagen skall träda i kraft, är propositionen enligt min uppfattning icke mer än grundlagen ett löfte. Den är endast ett löfte, och den är endast en i mindre högtidliga, mera vardagliga ordalag given bekräftelse på ett löfte, som regeringen och riksdagen få anses hava tidigare avgivit. Jag anser, att man icke brukar avfordra vardagsbekräftelser på högtidliga löften av andra än dem, vilkas ordhållighet och goda vilja att fullgöra löften kan sättas i fråga; men här torde ingen vilja ifrågasätta Kungl. Maj:ts och riksdagens avsikter. En annan sak är, att det bör uppfyllas under sådana förhållanden, som äro lämpligast för det praktiska tillämpandet av löftet. Detta är ej iakttaget i propositionen.

Den närmast föregående talaren och likaså den förste talaren fann det önskligt, att kvinnor, som bereda sig för anställning i statens tjänst, så snart som möjligt kunde få veta, vilka befattningar de framdeles skola få tillträde till. Men den närmast föregående talaren gick i denna sak litet djupare, i det han sammanställde detta spörsmål med frågan om lagens ikraftträdande, och han fann, att ett uppskov med ikraftträdandet ej skulle utestänga kvinnorna från de levnadsbanor, för vilka de nu tilläventyrs hållit på att bereda sig. Men är det sant, så är det naturligtvis lika sant, att ett uppskov med själva lagen skall medföra precis samma resultat.

Med min uppfattning, att hela lagförslagets avgörande bör uppskjutas och förevarande ämne tagas i sammanhang med övriga dithörande frågor, anser jag mig ej behöva gå in på den förste talarens erinran om det lämpliga att nu öppna jämväl den diplomatiska banan för kvinnorna. Däremot önskar jag att få yttra mig om den fråga, som är av avgörande vikt här, nämligen frågan om kvinnornas tillträde till domarämbeten. Mot bestämda varningar från sakligt håll har Kungl. Maj:t här marscherat med stormsteg framåt på banan, medan däremot herr Ekman, i sin reservation, finner varsamhet vara av nöden. Med avseende på att kvinnornas tillträde till domarbanan, särskilt i underrätterna, ej skulle föranleda några icke önskvärda komplikationer, upptog den förste talaren frågan om möjligheten till skärpning av kompetensvillkoren i allmänhet för dem, som skulle få erhålla förordnande såsom domare, men han trodde icke, att det under nuvarande förhållanden gick an att skärpa dessa kompetensfordringar. Jag kan ej underlåta att i detta sammanhang erinra om en motion i andra kammaren, väckt av herr Kilbom m. fl., vilken motion denna kammare snart kommer att få behandla. I denna klagas det över de alltför små anspråken på dem, vilka få förordnanden att innehåva ordförandeplatser i häradsrätterna. Motionärerna hålla före, att ordförandeplatser i häradsrätterna, tack vare den av Kungl. Maj:t utfärdade domsagestadgan, hava blivit skolbänkar för allehanda personer, som aldrig ha för avsikt att fortsätta på banan, utan använda tingssittningen såsom merit för att söka inträde på andra banor inom stats-tjänst eller i enskilda banker, affärsföretag eller advokatverksamhet. Motionärerna finna, att häri bör sökas bot, och ett botemedel vore,

att domaraspiranterna skulle tjänstgöra någon tid såsom åklagare, såsom stads- eller landsfiskaler, d. v. s. i tjänster, till vilka kvinnor enligt propositionen ej skulle äga tillträde. Därmed må bliva hur som helst. En folkmening finns, som går i den riktningen, att kompetensen för underdomare ej i någon mån bör eftergivnas utan snarare skärpas och bland skärpningsvillkoren tänkas sådana, som utesluta kvinnor. Så vitt jag förstår, vore det i allmänhet lämpligt, att man söker inskränka på den nu rådande ordningen, att ordförandeskapet i häradsrätterna på landet skall vara en skola för vidare juridisk utbildning på banor, som ligga rättskipningen mer fjärran.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Herr Ekman har haft en känsla av att propositionen just här gått mycket, mycket för långt, och han önskar en särskild prövning, huruvida landsdomarförordnanden må meddelas för kvinnor. Ehuru han antydde, att denna sak ej vid denna paragraf borde behandlas, vill jag dock i detta sammanhang, medan jag har ordet, yttra något beträffande hans tanke. Han vill anförtro prövningen åt Kungl. Maj:t. Lagen är emellertid byggd på den principen, att mellan könen skall råda likställighet utom på de områden, inom vilka undantag bestämt blivit gjorda. Nu vill herr Ekman utan att upphäva principen giva Kungl. Maj:t en obestämd fullmakt att inom ett visst område sätta principen ur kraft, med ett ord på ett visst område efter sitt godtycke inskränka lagen. Men en sådan inskränkning bör efter min mening vara inskriven i lagen och ej vara överlämnad till Kungl. Maj:ts avgörande i administrativ ordning. Således kan jag ej finna, att den av herr Ekman föreslagna ändringen i 2 § till sin natur är sådan, att den lämpligen bör företagas såsom herr Ekman föreslagit. Herr Ekmans förslag bör helt avslås. Uppskovsbeslut är efter min uppfattning, som är utskottets, alldeles givet att tillråda. Formellt måste ett sådant beslut utmyнна i ett avslagsbeslut, såsom utskottet också föreslagit. Ett uppskov lär, såsom även framgår av vad här förut sagts, icke behöva bliva långvarigt. Under tiden hinna samtliga de med detta spörsmål sammanhängande frågorna bliva utredda och klarade till gagn för en lämpligare lösning av den nu förevarande frågan.

Herr talman, jag tillåter mig att i anslutning till utskottets hemställan yrka avslag på förevarande paragraf.

Herr **Larsson, Jacob:** Herr talman! Det kanske kan vara skäl att gentemot den siste ärade talaren erinra om att ett påstående icke vinner i hållbarhet, därför att man upprepar det, då det icke kan styrkas med bevis. Och jag tror, att var och en, som läst den av herr Ekman avgivna reservationen och jämfört herr Ekmans anförande nu i dag med den siste ärade talarens, måste medgiva, att den siste ärade talaren ej på någon enda punkt har lyckats gendriva den kritik, som i den Ekmanska reservationen riktats mot utskottets resonemang. Kärnpunkten i utskottets hemställan, det som utskottet bygger hela sitt resonemang på, är ju, såsom herr Ekman erinrat, ett stycke ur fjolårets utskotts-betänkande, men med allt fog har det ju påvisats, att detta stycke i fjol-

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

årets utskottsbetänkande alldeles icke motiverar den ståndpunkt, utskottet nu intager. Det riktade sig mot att lagen skulle komma i tillämpning före regleringen av kvinnornas avlöning och pensionsförhållanden. Detta tyckes den siste ärade talaren alldeles ha tappat bort. Vad som förliedet är kunde anföras såsom ett skäl mot då ifrågasatt tidpunkt för lagens ikraftträdande kan icke anföras nu såsom ett skäl mot ett antagande av lagen.

Den siste ärade talaren upprepade också utskottets tal om olägenheter, som skulle följa av att nu antaga lagen, men jag kan ej finna, att han verkligen förmådde uppvisa, vari dessa olägenheter skulle bestå. Det finnes naturligtvis ett samband mellan kvinnornas avlönings- och pensionsförhållanden och deras innehavande av statstjänst, men det är icke ett sådant samband, som gör, att den senare frågan bör ställas i beroende av den förra. Några nackdelar av att nu antaga lagen kunna uppenbarligen icke föreligga. Det tror jag är klart och tydligt ådagalagt genom herr Ekmans utveckling i reservationen. Däremot är det förenat med ganska stora olägenheter att *icke* nu antaga lagen. I det hänseendet försökte den siste ärade talaren att bagatellisera den betydelse, som ett uppskov med antagande av lagen måste hava för de kvinnor, vilka nu bereda sig eller stå i begrepp att bereda sig för tillträde till någon viss statstjänst. Den siste talaren sade, att uppskovet icke spelade någon roll för dem, därför att det bör under alla förhållanden icke behöva bli så synnerligen långt. Ja, men herr Rogberg, det finnes kvinnor, som redan hava anlagt sina studieplaner med syfte på en framtid inom viss gren av statstjänsten. Det finnes kvinnor, som ännu ej börjat sina studier. Är det icke av ofantligt stor vikt för dem, att när de börja planlägga sina universitetsstudier, de också hava klart för sig, till vilka statstjänster lagen medgiver dem tillträde? Vart enda år kommer ju nya åldersklasser till av studerande kvinnor. Jag medger, att de ej äro så synnerligen många, men de må vara många eller få — för den enskilde är det av stor betydelse att veta, var hon skall söka sin framtid. Den ovisshet, som härutinnan råder är ett starkt talande skäl för att riksdagen nu bör antaga det föreliggande förslaget.

Den siste ärade talaren riktade sig mot ett uttalande av herr Åkerman rörande statsmakternas genom grundlagsändringen givna löfte, och jag kan ej neka till att jag fann den siste talarens uppfattning i den delen vara något egendomlig. Herr Rogberg invände, att man brukade ej avkräva statsmakterna bekräftelse på ett sådant löfte. Ett antagande av det nu föreliggande förslaget skulle enligt herr Rogbergs uppfattning endast vara ett upprepane av löftet i en ny form. Nej, så är ej förhållandet. Grundlagsändringen förutsätter tillträde för kvinnan till statstjänst enligt grunder, som av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämmas. Vad är det nu föreliggande förslaget? Det är just ett förslag till de grunder, som i § 28 regeringsformen avses. Då är det icke ett nytt löfte eller en bekräftelse av ett tidigare löfte. Antagandet av denna lag innebär varken mer eller mindre än löftets infriande, och det är det, som är dess största betydelse.

Jag vill i likhet med herr Ekman ej vid behandlingen av den nu föreliggande paragrafen inlåta mig på ett ämne, som berörts av den första och den sista ärade talaren, i vidare mån än att jag icke kan neka till att jag finner det högst egendomligt — jag skulle nästan vilja kalla det ett slags petitio principii — då herr Rogberg mot kvinnors tillträde till domareämbete drog fram vad som förekommer i en av herr Kilbom väckt motion, som vi vid annat tillfälle få behandla. Herr Kilbom — eller författaren till hans motion — klagar över det bristfälliga system, efter vilket unga och oerfarna jurister släppas fram till domareförordnanden. Ja, det kan man klaga på, men jag skulle vilja fråga: Vad har det med denna sak att göra? Ty herr Kilbom ägnar i det sammanhanget icke en tanke åt frågan om kvinnornas tillträde till domareämbeten, utan han riktar sina anmärkningar mot de unga män, som redan nu och sedan länge ha fått tillträde till domareförordnandena. Men det är väl alldeles uppenbart, att den skärpning av kompetensvillkoren, som må finnas behöfelig, bör vara lika för män och kvinnor. Det kan väl ej vara herr Rogbergs mening, att man skall följa den Kilbomska linjen, om jag så får kalla den, beträffande kvinnorna, men låta bli den beträffande männen. Skall man slå in på den linjen, får man väl taga det lika för både män och kvinnor.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

En allvarlig sida av saken skymtade dock igenom i herr Rogbergs anförande, då han menade, att det ej bör råda något tvivel om viljan även hos de nuvarande motståndarna till det föreliggande förslaget att i sinom tid infria det genom grundlagsändringen givna löftet. Ja, jag vill ej uttala något tvivel om herr Rogbergs uppriktighet, men skall man döma efter vad för ögonen är, få vi väl erkänna, att de skäl, som av utskottet anförts för avslag på den kungl. propositionen, kunna utan förbehåll betecknas som de obotfärdigas förhinder, och sådana hinder bruka icke bära vittne om någon god vilja, utan snarare tvärtom. Jag föreställer mig, att det uppskov, vilket, som herr Rogberg säger, måste formellt taga sig uttryck i ett avslag, nu påyrkas i det gamla välkända syftet, att den som vinner tid vinner allt!

Då jag för min del icke kan godkänna en sådan uppfattning, då jag anser det vara riksdagens moraliska plikt att gå till infriandet av det löfte, som ligger i den redan vidtagna grundlagsändringen, och då detta infriande är av den allra största praktiska betydelse för en hel mängd kvinnor, vilka redan nu börjat eller stå i begrepp att börja sin utbildning för viss statstjänst, kan jag ej annat än yrka bifall till den kungl. propositionen beträffande den nu föredragna paragrafen.

**Herr von Geijer:** Herr talman! Då jag är motionär i detta ärende, har jag föranletts att begära ordet, och det gjorde jag, innan herr Rogberg fick ordet. Sedan han haft detsamma, skulle jag nästan kunna avstå från att yttra mig, ty han var just inne på ett par av de synpunkter, som jag i det sammanhanget skulle vilja beröra. Då jag emellertid nu fått ordet, vill jag endast i korthet utveckla en del synpunkter, som jag gjort mig till målsman för.

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

Den ärade talare, som först hade ordet, påpekade, att kärnan i den motion, som väckts i fjol och i år, skulle vara motviljan mot att giva kvinnorna tillträde till domarämbeten. Det är riktigt, det är min mening också. Den åsikten har jag haft, och jag skall då närmast framhålla de skäl, som varit huvudsakligen avgörande för mig, även om andra skäl därvidlag spelat in. Det är den organisation, som vårt domstolsväsen har. Jag skall ej upprepa vad herr Rogberg var inne på utan bara påpeka, att det är 25-åriga män eller kvinnor, som skola tillträda dessa ämbeten, och som skola hålla ting och vara ordförande i häradsrätt och sålunda utföra funktioner av så utomordentlig stor vikt. Herr Larsson påpekade med anledning av herr Rogbergs antydning, att en opinion tyckes göra sig gällande mot detta system. Jag kan då säga, att jag själv, redan så tidigt som år 1908, som riksdagsman sökt i min mån påskynda en processreform just på denna grund. Ett av huvudskälen därför var nämligen, att jag ansåg, att i denna omständighet låg och ligger verkligen en fara för rättssäkerheten. En person vid 25 års ålder är icke, enligt min mening, fullt mogen att handhava detta viktiga uppdrag. Det är denna omständighet sålunda, som för mig är den avgörande, och vi kunna icke, så länge vi hava denna ordning, komma ifrån detta.

Det går ju till på det sättet, att en person, som avlagt examen vid universitet, får anställning hos en domare och efter ett eller annat år — två års tid kanske är minimum — får han sitta ting, som det heter. Har han icke helt och hållet gjort sig omöjlig eller totalt misslyckats, torde det nästan undantagslöst bliva så att det heter: »Han får väl försöka!» Då hava vi just dessa omständigheter, som jag talade om. Nu är det fråga om att jämväl släppa in kvinnorna på detta område. Det är ju sant, säger herr Larsson, att den unge mannen icke är bättre rustad för detta arbete än kvinnan. Den saken kunna vi tvista om! Men jag vill nu bara till stöd för min mening säga, att en ung mans uppfostran har dock varit hårdare i allmänhet, han har dock, om jag så får uttrycka mig, mera slagits med livet än en ung kvinna. En ung kvinna är väl mera garderad och undanhållen från detta, och jag undrar, om icke hon snarare skulle brista i det lugn och den säkerhet, som man måste besitta och som ju är förutsättningen för detta värv. Under alla förhållanden vill jag säga, att om vi nu äro ense om att detta innebär en olägenhet, men vi nu skulle bara härvidlag släppa in så många flera på denna bana, vore det väl en tillämpning av den satsen, som den förste ärade talaren här framhöll, att man icke bör bota ont med hälften värre.

Det är ju så, att vi hava all anledning hoppas, att denna processreform, som har begärts och som vi fortfarande med styrka begära, ändock skall bliva en verklighet inom jämförelsevis överskådlig tid, och jag är fullständigt övertygad om att en av kardinalpunkterna vid denna reform kommer att bliva just denna fråga. Kan det då icke vara skäl i att härvidlag vänta med den, då den i alla fall i viss mån försvårats av de nuvarande förhållandena med avseende på underrätterna. Under alla förhållanden kan jag icke se annat än att det skulle vara en olägen-

het att nu låta unga flickor ägna sig åt denna bana och att det vore bättre att avvakta upphävandet av det osäkerhetstillstånd, som nu råder i detta avseende. Utskottet har kommit till sin ståndpunkt på formella skäl, och även jag har gjort detsamma. Jag har tillåtit mig peka på processreformen och organisationen vid underrätterna, vilket väl om något är ett formellt skäl, varför jag för min del ber att få förena mig med utskottet i dess avslagsyrkande.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Fröken **Hesselgren**: Herr förste vice talman! Det är icke lätt, isynnerhet om man är kvinna, att försöka komma med några nya skäl för denna sak. Det blir att gå på med det gamla ständigt och jämt, ända tills man får människor att lyssna. Men det finns dock ett område, som kanske icke fullt så mycket har framhållits i denna debatt, och det är, att man vid denna frågas bedömande måste komma ihåg, att den har ett mycket nära sammanhang med industrialismen. Det är industrien, som genom sin fullständiga omläggning av arbetsförhållandena också har skapat om kvinnornas arbetsområden. Om man förr i världen kunde tala om att livet hade delat upp männens och kvinnornas arbetsområden på olika plan, så måste man nu säga sig, att med industriens genombrott har denna uppdelning blivit lika fullständigt förstörd som någonsin skräväsandet. Den stora skillnaden mellan hemmets och samhällets arbetsområden har genom industrien utplånats, och industrien har i mycket stor utsträckning tagit de arbetsområden, som förut voro kvinnornas. Att kvinnorna skulle följa med ut i fabrikeras mer eller mindre osunda och farliga arbetsförhållanden, det har man alltid tagit för givet, men man har icke tänkt på, att detta också skulle innebära, att de måste söka sig ut även på andra arbetsområden inom samhällslivet. Detta har först så småningom klarnat för människorna och, skulle jag vilja säga, för Sveriges riksdag, och ändå har, ända sedan industrialismens genombrott i mitten av 1800-talet, Sveriges riksdag gång på gång fått lov att behandla frågor om kvinnans tillträde till allmänna värv. Dessa frågor ha om och igen kommit tillbaka med den sega styrkan hos en naturkraft, som icke låter sig hejdas av någonting. Bit för bit, område efter område ha kvinnorna erövrat, trots vad som för varje gång sagts om farorna för samhällets bestånd. Det har pågått ända från den första kungl. förordningen av 1834 angående kvinnors förvärvsarbete, som säger, att: »hädanefter välfrejdad person av kvinnokönet, som i anseende till försvagad hälsa eller andra bevekande omständigheter finnes vara i behov av något passande försörjningsmedel, må efter i behörig ordning gjord anmälan erhålla tillstånd att i Stockholm tillverka och till salu hålla tårtor, pastejer och bakelser» — till den fråga, som det gäller i dag!

Det är en lång rad av data, som jag ej vill trötta kammaren med att upprepa, och det har varit en lång väg att gå, fylld av mycken misstro och även löje över våra, som det tyckts, orättmätiga krav på likställighet. Men det har dock hela tiden gått framåt, och man skulle tycka, att det småningom skulle övertyga och lära människorna, att det

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

ligger något mera bakom detta krav än bara ett fikande efter platser. Jag kan mycket väl förstå, att det är bekvämare att hålla kvar vid de gamla idealen, att tro på att den ordning, som har varit, är den bästa och alltid skall förbli det. Jag förstår också, att det kan vara smärtsamt att släppa gamla ideal, men det är nog så, att livet är något levande och något föränderligt och att nya tider fordra nya former.

När dessa arbetsområden, som förut varit våra, tagits ifrån oss, måste vi söka att finna nya. Vi måste också finna möjligheter att göra våra insatser gällande på andra områden än förr. Det är därmed icke sagt, att vi icke på dessa områden skulle kunna göra vår egen egenart likaväl gällande som förut. Den likställighet vi sträva efter, den kommer, det är icke tu tal om det, men den *likställighet*, som vi sträva efter, betyder icke *likhet* mellan män och kvinnor i yttre eller inre avseende, icke ens i arbetsförhållanden, utan den betyder, att vi begära att själva få välja, vad vi anse vara lämpligast för oss. Vi begära att, likaväl som männen, få använda vårt eget omdöme i valet av vår egen levnadsbana. Vi äro ju också myndiga medborgare, och då måste det vara inkonsekvent, att det är samhället, som skall säga till oss: »Detta vällovliga arbete få ni göra, men icke detta!»

Jag vet, att herr von Geijer, som han säger i sin motion, ej kan trösta sig med, att livet självt skulle kunna föra oss på rätta vägar. Han tror, att det är endast han själv, som kan det, men för den, som så litet förstår kvinnorna, är det kanske icke så lätt att visa dem rätt. Det är alltid den part, som skall dela med sig av sina rättigheter, som har det svårast att förstå kravet på likställighet, och att det finns något befogat i det, och det är alltid den parten, som ser alla farorna därav. Detta har arbetarepartiet nogsamt fått lära sig under sin strävsamma väg fram till medborgerliga rättigheter, och de förstå, likaväl som vi kvinnor, att först får man den yttre betingelsen och det yttre medgivandet, och sedan följer långsamt, mycket långsamt efter den inre övertygelsen hos motståndarna, vilken gör medgivandet till en levande verklighet.

Inom mitt eget parti, som har till grundåskådning den enskildes rätt, frihet och ansvar, har naturligtvis det yttre medgivandet gjorts i programmet, men att det haft svårt att tränga in till den inre övertygelsen är jag rädd att omröstningen här i dag kan komma att visa. Dock hoppas jag, att så icke skall vara förhållandet! Hade man, när grundlagsändringen gjordes, haft mod att taga steget fullt ut — att gå den enda konsekventa vägen att bara ändra ordet »man» till »medborgare», så att det blivit verklig likställighet för kvinnorna — skulle man undvikit mycket tal och mycken bitterhet. Nu står det, att det skall vara på grunder, som Kungl. Maj:t och riksdagen bestämma, som vi skola få denna likställighet. Jag tror, att den fastaste grund, som Kungl. Maj:t och riksdagen hade kunnat lägga för att få denna likställighetslag att bli till något gott, hade varit, om de vågat lita på kvinnornas eget omdöme. Nu har så icke varit förhållandet och nu måste vi gå denna stridens väg fram, där man alltid kommer att hava olika åsikter

om nödvändigheten om det berättigade i dessa undantag, så länge den minsta bit finns kvar av dem. Man får icke vidare stor respekt för dessa undantag, när man ser, hur både deras antal och karaktär kan ändras. I Norge började man 1904 med att undantaga 15 statsämbeten, som kvinnor icke skulle få användas till; då man kom fram till själva lagen år 1911, hade detta antal sjunkit till 5. När Danmark kom med sin lag, hade antalet sjunkit till 2, och även våra mycket omtalade undantag visa en viss benägenhet att variera från det ena året till det andra. Men jag skall icke gå in på dessa undantag nu, jag skall vänta med den saken, tills vi komma till den punkt, som behandlar detta. Utskottet tycks, såvitt jag förstår, anse, att, när vi hava väntat så länge som vi gjort gör det detsamma, om vi få vänta ännu längre och därför yrkar det på uppskov. I realiteten är jag rädd för att det därmed menar avslag. Det uttryck, som utskottet här använder, »inträffande omständigheter», förefaller mig nämligen syfta på detsamma som herr Reuterskiöld öppet och ärligt säger ifrån i sin motion, nämligen att han väntar, att detta uppskov skall betyda, att riksdag och regering under tiden skola hinna ombildas så mycket, att de upphäva lagen eller åtminstone komma med en ny lag, som bättre motsvarar vad herr Reuterskiöld och utskottet finna lämpligt! Det är klart, att, med en sådan önskan, är det bättre att dröja med att antaga behörigheten, men från kvinnornas sida sett är det ett väsentligt steg framåt att nu antaga den.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Naturligtvis hade det varit ändå bättre för oss, om man kunnat tänka sig, att behörigheten och ikraftträdandet hade kommit nu på en gång. Det är alldeles klart, att det så hade varit, och för min del vidhåller jag, vad jag sade föregående år, att jag icke anser att svårigheterna därvidlag ha varit oöverkomliga, men jag skall icke gå in på den frågan, eftersom den alls icke nu föreligger. Jag ger både utskottet och herr Reuterskiöld rätt i att det kan komma att ligga lång tid emellan denna behörighet och detta ikraftträdande. Herr Rogberg har visserligen sagt, att man skall tro på riksdagens löften. Det gör jag också, det vill jag göra, men tyvärr hava vi fått tro så många, många år efter varandra, utan att få se något uppfyllande av löfterna. Vi hade trott i 14 år, innan vi sågo den första lilla uppfyllelsen av denna sak, och då blir man icke så där helt och odelat förhoppningsfull, som herr Rogberg ville, att vi i denna fråga skulle vara. Jag är emellertid inte så rädd för att det skall dröja så länge emellan behörigheten och ikraftträdandet, ity att förhållandena dock äro annorlunda nu än förut. Vi få lov att komma ihåg, att den där omläggningen av riksdagen, som herr Reuterskiöld har sagt sig gärna vilja se, är i alla fall beroende icke bara på en manlig, utan också på en lika stor kvinnlig väljarekår, och det är klart, att denna väljarekår icke kan se samma fara i ett »feminiserande» av statsförvaltningen, som herr Reuterskiöld ser.

Jag vet icke, om herr Reuterskiöld med denna förhoppning menade, att även grundlagsändringen skulle upphävas. Det kan hända, att jag i det fallet missförstår honom, men om icke det är förhållandet, så förefaller det mig som om man här borde kunna draga ut samma kon-

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

sekvens, som herr Reuterskiöld till min stora glädje gjorde härom dagen, då det gällde giftermålsbalken och kvinnornas ställning till medborgarlagen. Det var för mig en oväntad glädje att en gång få stå på samma sida som herr Reuterskiöld, då det gällde en kvinnofråga. Det ger en mod att tro, att även ens allra mest konsekventa motståndare låta sig påverka av livet och förhållandena. Kanske komma vi en gång att även i denna fråga stå på samma sida! Det kanske är en djärv förhoppning, men det kan kanske komma att gå därhän.

Sammanhanget emellan behörighets- och lönefrågan har på ett så kompetent sätt påvisats, och utskottets åsikter i denna sak så väl gen-drivits från herr Ekmans sida både i hans anförande här och i hans reservation, att jag icke skall gå in på den saken. Jag skulle endast vilja säga, att det förefaller mig, som om man av utskottets utlåtande skulle kunna läsa sig till att statens användande av kvinnlig arbetskraft i viss mån skulle göras beroende av, om den blir billigare. Det är, såvitt jag förstår, en farlig väg att ge sig in på, ty då, om någonsin, borde man väl ha skäl att frukta för en osund och farlig konkurrens. Jag tror, att industriarbetarna på detta område skulle kunna tala om ganska allvarliga och stora svårigheter, som ej göra en böjd att ge sig in på en sådan väg. Jag skulle också vilja säga, att statens moraliska styrka som rättvisans och omutlighetens väktare skulle lida avbräck, om man finge den känslan, att icke förtjänst och skicklighet vore den första utgångspunkten för staten, när den skulle tillsätta sina tjänster.

Att det betyder någonting för kvinnorna i allmänhet och för den studerande ungdomen i synnerhet, om vi nu få veta, om vi ha behörighet eller om det skall dröja längre med den, borde var och en förstå, icke minst de fäder, som själva hava döttrar, som hålla på att utbilda sig. Det förstod till och med filosofiska fakulteten vid Uppsala universitet redan år 1867, då den skrev på detta sätt: »Det skulle nämligen, om man förutsatte, att kvinna icke kunde vinna kompetens till viss tjänst, vara ändamålslost att medgiva henne rätt till avläggandet av kunskapsprov, ämnat att utgöra ett kompetensvillkor för samma tjänst, och onödig vore ock den kostnad, som sådant kunskapsprovs anställande kunde förorsaka det allmänna. Dessutom skulle ett sådant medgivande, om det under nyssnämnda förutsättning gjordes, innebära eller få utseendet av att innebära, det staten liksom lockade kvinnan in i en verksamhet, som icke kunde bereda henne verkligt gagn, och för henne öppnade utsikt till en fortkomst, som hon icke kunde ernå.» Detta är ett uttalande, som också en gång, år 1905, användes av den nuvarande excellensen och statsministern Trygger i den motion, som han då väckte för ändring av § 28 i regeringsformen. Det är en händelse, som nästan ser ut som en tanke, att den stenen, som excellensen Trygger då satte i gång, kanske kommer att rulla in inom den första målporten just i år, när han själv är excellens. Ätminstone är det på detta, som vi kvinnor nu vänta och hoppas.

24 kvinnoföreningar av alla politiska färger hava uttalat denna sin förhoppning i den skrivelse, som i dag ligger på kamrarnas

bord och som slutar med följande ord: »Må det vara oss till-låtet utsäga, att kvinnor utöver hela landet hoppas och förvänta av årets riksdag ett klart besked att egenskapen att vara kvinna ej längre skall hindra en i övrigt kompetent person att söka och innehava ett statens ämbete.»

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

I anslutning, herr förste vice talman, till detta uttalande skall jag be att få yrka bifall till den kungl. propositionen i den nu föredragna första punkten.

Herr **Hammar skjöld**: Herr vice talman! För den, som ämnar yrka avslag på den föredragna paragrafen, är det onekligen en mindre fördelaktig placering att nödgas taga till orda omedelbart efter fröken Hesselgren, som givit debatten en kanske förut i viss mån saknad lyftning. Jag får emellertid trösta mig med, att, om jag talat före henne, hade jag säkerligen kommit att inbegripas i samma omdöme, som hon fällde om herr von Geijer, och sålunda fått höra, att jag icke förstår mig på kvinnor. Ett sådant omdöme må tyvärr vara berättigat, men det är icke precis så angenämt, att saken konstateras offentligt! I alla händelser skall jag nu söka att vid de få ord jag har att anföra så mycket som möjligt bortse ifrån vad man kan kalla kvinnopsykologiska synpunkter.

Till en början vill jag, i motsats till vissa föregående talare, säga, att jag icke är i stånd att i grundlagsändringen se något löfte från statsmakternas sida om kompetens till statsämbetena för kvinnor. Jag ser i denna grundlagsändring endast vad däri efter ordalydelsen står, nämligen att kompetensfrågan för framtiden skall kunna avgöras i en lättare form, i civillags form, i stället för att det förut erfordrats grundlags form. I alla händelser, även om ändringen innebure ett löfte, så är det ändock givetvis omöjligt att kunna angiva omfånget, omfattningen av detta löfte, och löftet skulle i varje fall vara infriat även med betydligt mindre än denna proposition innehåller. Däremot innebär det i propositionen framlagda förslaget i verkligheten ett löfte. Om man antager en lag och ställer den på framtiden på det sätt, att man säger, att Konung och riksdag skola gemensamt besluta om tiden för dess ikraftträdande, så är detta ett slags löfte om en framtida lagstiftning. Är det då något ont att säga om den saken? Ja, i viss mån. Man kan nämligen utgå ifrån, att en lagstiftning blir mera övertänkt och därför också mera lyckad i den mån den är aktuell, under det att man däremot lättare bestämmer sig för en viss lagstiftning om man vet, att dess tillämpning är ställd på framtiden.

När det finnes betänkligheter, och starka betänkligheter, mot att medgiva kvinnan kompetens till statsämbeten i den omfattning, som ifrågasättes i Kungl. Maj: ts proposition, så beror detta helt säkert ingalunda på ett underskattande hos någon och allra minst hos mig av det faktum, att det finnes åtskilliga kvinnor, som äro utrustade med mycket höga kvalifikationer, med kvalifikationer, som äro fullt tillräckliga även för de högsta och svåraste uppgifter. Man behöver icke mycket känna till historien för att kunna angiva exempel på kvinnor, som styrt land

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

och rike på ett sätt, som få män lyckats göra. I vårt land finnes det på affärslivets område och även på andra områden exempel på kvinnor, som tydligt visat synnerligen framstående egenskaper, också chefsegenskaper. Men därifrån är steget mycket långt till att medgiva kvinnor en allmän kompetens. Man bör i allmänhet icke lagstifta för undantagsfall, utan man lagstiftar för regeln.

Vad jag nu sagt blir kanhända begripligare, om jag ser på den andra sidan, nämligen de medborgerliga skyldigheterna. Kvinnan är och måste vara befriad från värnpliktstjänstgöring, men icke desto mindre lär det vara en obestridd sanning, att det finnes kvinnor, som både i avseende å fysisk kraft och personligt mod vida överträffa ett stort antal av de manliga värnpliktiga.

Jag är över huvud taget icke rädd för vad man kallar feminisering genom denna lagstiftning. Tvärtom tror jag, att de kvinnor, som i någon högre grad skulle få nytta av denna lagstiftning, snarare skulle tillföra vad herr Lindhagen kallar för den maskulina kulturvärlden ett tillskott av kraft och, varför icke, ett välbehövt tillskott av manhaftighet. Men det går, som sagt, icke an att lagstifta för undantagsfall.

Nu kan man säga: Vad gör kompetensen för skada, om i alla fall det endast blir några få kvinnor under vart århundrade, som kunna komma till en högre chefsbefattning, vad gör det då, att en kvinna är kompetent och vad betyder detta i allmänhet med avseende på ämbetena? Jo, en kompetensförklaring är verkligen icke oskadlig. Saken är den, att, såsom framhållits flera gånger under frågans föregående behandling, vi här i landet ha och måste ha ganska stränga formella regler med avseende å befordringar. Vi anse oss icke i allmänhet kunna gå ut därifrån, att den utnämmande myndigheten alltid tager den bästa och lämpligaste samt mest förtjänte, utan vi anse det vara nödvändigt att uppställa vissa kompetensvillor. Naturligtvis finnes det en del 24-åringar, som kunna sitta ting precis lika bra som åtskilliga mindre utvecklade 25-åringar, men icke vill man därför giva hovrätten rätt att dispensera från åldersbestämmelsen. På samma sätt fäster man också stort avseende vid vad grundlagen med ett från frihetstiden härstammande uttryck kallar förtjänst och skicklighet eller vad man i vanliga fall benämner meriter.

Det är fara värt, att om kvinnan utan varje inskränkning skall likställas med mannen, man vid valet mellan man och kvinna, då det är fråga om befordran, lätt kommer till det resultatet, att dessa formella meriter ensamma bli de avgörande. Då kan man fråga, varför icke samma fara uppstår även med avseende på män, så att man också här fäster sig alltför mycket vid de formella meriterna och ser bort från den personliga lämpligheten. Tyvärr är det många gånger, som man nödgas göra detta. Men faran är dock här icke lika stor, ty om en man är olämplig för vissa uppgifter, så kan det bero på *frånvaron* av vissa manliga egenskaper, medan däremot en kvinnas olämplighet för en viss befattning kan bero på *närvaron* av vissa kvinnliga egenskaper. Med

andra ord, vad som är normalt för det ena könet är icke normalt för det andra. *Lagförslag ang. kvinnas behörighet till stats-tjänst m. m.*

Det skulle från min synpunkt sett vara bättre att i lagen införa en generell regel, endast med den inskränkning, att man skulle bestämt uttala förutsättningen av lika lämplighet för de särskilda tjänsterna. Det skulle vara bättre än att genom en uppräknings av undantag giva ett sken av, att denna uppräknings är fullständig, och att såsom följd därav regeln utan förbehåll och utan avseende å kön och könsegenskaper skall tillämpas. (Forts.)

Vill man icke gå denna väg, skulle det i alla händelser krävas en vida mera detaljerad undersökning av ifrågakommande tjänster och av de anspråk, som kunna ställas på deras innehavare, än som här blivit gjord, och ett uppskov, som ju icke kan få annan form än avslag, skulle därför redan på denna grund vara befogat.

Härtill kommer, såsom redan förut blivit påpekat och även berörts av mig, att det här icke är fråga om att stifta en lag, som omedelbart skall tillämpas, utan det är endast fråga om att giva ett löfte om en viss kompetens i framtiden, sedan vissa förutsättningar tillkommit och sedan ett nytt beslut blivit fattat av Konung och riksdag. Detta förhållande är givetvis ett ytterligare skäl för uppskov.

På grund av vad jag nu anfört ber jag att få yrka avslag på förevarande paragraf.

**Herr Nothin:** Herr talman! Motsättningen mellan utskottets majoritet och reservanterna berör formellt sett frågan om uppskov eller icke uppskov.

Av en föregående talare har här framhållits, att några verkliga sakskäl för uppskov icke föreligga. Jag skall icke trötta kammaren med att upprepa vad han sagt, utan jag skall endast framhålla det enligt min åsikt orimliga uti, att man vid bedömande av frågan om en kvinna skall kunna inneha den eller den tjänsten låter det avgörande vara, huruvida man fattat beslut om löner eller om pensions- och åldersbestämmelser i en eller annan riktning. En expert i denna kammare på lönerregleringsförhållandena framhöll för en stund sedan, att den första frågan, som man har att taga ställning till, är den, vilka tjänster kvinnor skola inneha; först därefter har man anledning att pröva deras avlönings- och pensionsförhållanden.

Emellertid är det nog så, att här i verkligheten ånyo blossat upp en diskussion om sakfrågan. Huru lojala herrarna från utskottsmajoriteten än vilja vara mot det tidigare riksdagsbeslutet och huru lojala de än tro sig vara i detta avseende, så ligga dock här bakom olika meningar om, huruvida kvinnan bör släppas fram till statstjänst eller icke.

Jag kan för min del icke förstå, huru man i det fallet vill eller kan ställa sig avvisande. Jag har i likhet med herr Hammarskjöld den uppfattningen, att om kvinnan släppes fram till statstjänst, så blir här ingen verklig invasion. Mannens och kvinnans läggning äro så olika, att kvinnan aldrig kan få samma betydelse i statens tjänst som mannen.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Vi ha redan sett ett exempel för ögonen, som herr Hammarskjöld drog fram: Till denna kammare är både valrätt och valbarhet lika för man och kvinna, och resultatet har varit sådant, att när man hört fröken Hesselgrens anförande, man snarare kan ha anledning beklaga, att icke kvinnoinvasionen i kammaren blivit större än den är.

Det är icke här fråga om att skapa en undantagsställning till förmån för kvinnan. Det är endast fråga om att undanröja de hinder, som nu förefinnas för kvinnan att ägna sig åt statstjänst. Kvar står alltjämt grundlagens bud, att befordran till ämbeten och tjänster skall ske efter förtjänst och skicklighet, och detta bud kommer att i fortsättningen gälla för såväl kvinna som man.

Herr Hammarskjöld hade ett uttalande om, att man icke bör stifta lag för undantagsfall. Jag är alldeles ense med honom härutinnan, men här är endast fråga om att taga bort en undantagslagstiftning och jämställa kvinnan med mannen.

Jag vill vädja till de ledamöter av kammaren, som på sin tid voro med om att besluta ändringen i grundlagen, att fullfölja detta beslut och genom uttagande av nu föreliggande lagförslag uttryckligen förklara sig för kvinnans rätt till inträde i statens tjänst. Det må vara sant, att grundlagsändringen icke formellt innebar något löfte, men realiter gjorde den det. Ty hela den tankegång, som låg bakom grundlagsändringen, var, att man ville taga bort den orättvisa, som hindrade kvinnan från att få statstjänst.

Herr Hammarskjöld ville mot nu föreliggande lagförslag framhålla, att det måhända icke vore så väl övertänt som en lag, vilken omedelbart skulle träda i kraft. Men om man ser på anledningen till uppskovet med ikraftträdandet, så finner man, att detta resonemang icke är hållbart. Hela skälet till uppskov här är ju det, att man vill ha fastställt, vilka lönebestämmelser som skola gälla, och att man icke velat utnämna ordinarie kvinnliga befattningshavare för att de icke eventuellt skola behöva vidkännas minskning i löneinkomster eller annars bli underkastade mer eller mindre ojämnheter vid en blivande löneereglering. Däremot är ej något uppskov behövt av den anledningen, att man nu icke är beredd att taga standpunkt till frågan, om, och i vilka fall, kvinnan skall ha rätt att få statstjänst.

Jag tror, att det kan vara något skäl uti att här beröra frågan om kvinnans rätt att innehava domaretjänster, innan nu kammaren går att votera om det föreliggande förslagens första paragraf. Det lär nog kunna antagas, att många av kammarens ledamöter, som ställt sig avvisande till det tidigare lagförslaget, därvid låtit sig ledas just av viss obenägenhet eller motvilja mot att släppa fram kvinnan till domaretjänster. För dessa borde dock den av herr Ekman förordade reservationen kunna innebära en tillfredsställande lösning av frågan. Jag för min del kan väl icke finna annat, än att det riktigaste vore, om den kungl. propositionen antoges i oförändrat skick. Då detta emellertid tycks vara uteslutet, så vill jag säga ett par ord om, huru jag ser på den av herr Ekman förordade reservationen.

Skulle det med denna reservation avses att skapa en för framtiden bestående olikhet i befordringsmöjligheter för man och kvinna, så vill jag säga, att jag obetingat ställer mig avvisande. Så har jag emellertid icke fattat reservationen; den öppnar samma möjligheter för kvinna som för man att erhålla ordinarie domaretjänster; det är endast i fråga om förvärvande av så kallade domaremeriter som en olikhet skapas. Jag för min del kan icke finna annat, än att det är oriktigt, att domaremeriter över huvud taget skola ingå såsom ett slags oundgängligt villkor för erhållande av befordran till andra tjänster än rena domaretjänster. I den mån, som denna reservation är ett steg i riktningen att över huvud taget avskaffa kravet på domaremeriter för befordran till annan tjänst än domaretjänst, så finner jag den vara en acceptabel linje, även om jag helst skulle se, att Kungl. Maj:ts proposition bleve bifallen i oförändrat skick.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Herr **Reuterskiöld**: Herr greve och talman, mina herrar! I likhet med den ärade talaren på samma länsbänk som jag hyser jag den uppfattningen, att ett avslag på Kungl. Maj:ts proposition och ett bifall till utskottets hemställan här är på sin plats.

Jag kan i stort sett instämma med honom, och det så mycket hellre, som liknande synpunkter redan av mig blivit framförda i sista häftet av Nationell tidskrift, vilka synpunkter jag alltså icke behöver här upprepa. Endast i en punkt ber jag att få göra en liten reservation. När det säges, att kvinnans tillträde till statstjänst icke skulle medföra någon feminisering utan snarare ett tillskott av manhaftighet, så befarar jag, att i stort sett kvinnans manhaftighetstillskott i statslivet snarare skulle komma att betyda ett neutrum, något mitt emellan man och kvinna, och jag tycker i varje fall icke, att detta är något steg framåt.

I likhet med samme ärade talare kan jag icke finna, att det här föreligger något löfte i grundlagen. Ordets makt över tanken är ju synnerligen stark, och det är särskilt två ord, som i debatten rörande denna fråga använts med anspråk på att få makt över sinnena. Det är ordet löfte och ordet rätt. Om här skulle föreligga ett löfte i grundlagen undrar jag, huru det kan vara möjligt att det förslag, som nu föreligger från Kungl. Maj:t, skulle vara en uppfyllelse av detta löfte. Löftet skulle väl innehålla, att kvinnan skulle få tillträde till statstjänst, och i grundlagen göras inga andra förbehåll än för prästerliga tjänster. Vad prästerliga tjänster beträffar stadgar nämligen grundlagen ett förbud för kvinnor att innehava sådana, men ger samtidigt under hänvisning till regeringsformens § 87 mom. 2 möjlighet för kvinnan att på lagstiftningsväg få tillträde till även sådana tjänster. Det fordras lagstiftning för att kvinnan skall få behörighet att innehava prästerliga tjänster, men till alla andra tjänster har grundlagen givit kvinna behörighet utan någon särskild lagstiftning. Nu kommer ett förslag, som säger, att kvinnan icke skall vara behörig till vissa tjänster, som i förslaget uppräknas. Jag tycker då snarast, att denna uppfyllelse av löftet betyder en begränsning och icke en uppfyllelse. Men även om

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

man skulle ställa sig på den ståndpunkten, att det här givits ett löfte, så kan jag lika litet som den förut nämnde talarin inse, att denna lag, om den skulle avse något slags uppfyllelse, vilket jag dock icke anser att den gör, lyckats häri över huvud taget, och det är av det skälet, att lagen icke omedelbart skall träda i kraft. Då föreligger det ingenting annat än en liten s. k. vacker gest. Lagen skall bestämma de i regeringsformen § 28 omtalade »grunderna», vilket alldeles icke betyder en uppräkningsform av befattningar, som undantagas eller medgivs, utan blott ett angivande av villkoren för kvinnas utnämning över huvud till statstjänst. När lagen själv varken gör detta eller ens träder i kraft utan nytt riksdagsbeslut av båda kamrarna, kan det hända, att det »löfte», som måhända denna lag just därför kunde anses ge, om än med orätta, icke blir infriat, ifall nya val skulle giva riksdagen en annan sammansättning.

Den ärade talarinnan på Göteborgsbänken har sagt, att det är mycket möjligt, att en sådan ändrad sammansättning, som jag förutsatt som möjlig, icke kommer till stånd, därför att i väljarkåren ingå även kvinnor. Ja, mina herrar, men det är just därför att kvinnor ingå i väljarkåren som jag tror, att det blir en omläggning, ty där det är kanske tusen kvinnor, som vilja ha statstjänster, ges det hundra sinom hundra tusen, som jag tror icke godkänna de tusens krav, och dessa mång-hundra tusen, som ha rösträtt, komma därför i allmänhet icke att välja kvinnor, utan de komma att välja män, som icke godtaga samma krav. Jag vågar tro, att kvinnorna i det stora hela, de tysta kvinnorna ute i landet, icke hittills haft något intresse av hela denna sak, och de komma ganska säkert efter min tro att giva ett utslag just i den av mig nu angivna riktning. Om jag då en gång får den äran och glädjen att stå på samma ståndpunkt som den ärade talarinnan, så kanske det beror på, att hon övergår till min.

Det där ordet löfte har också en annan betydelse. Man säger, att ett skäl för lagens antagande bland andra är det, att man vill, att de unga, som bereda sig för ett kommande kall i livet, böra veta vad de kunna få, och man har dragit fram ett fakultetsyttrande från gamla tider, vari det står, att det icke är någon idé att låta kvinnor studera, om de icke kunna få några platser. Ja, det var på den tiden. Numera anser man, att man studerar icke bara för att få en tjänst utan också för att få kunskaper och vetande. Nu för tiden anser man, att man kan göra nytta med sina kunskaper utan att innehava någon tjänst, och därför anser också den juridiska fakulteten i Uppsala, att även om kvinnor icke få några tjänster kunna de gärna studera, ifall de eljest tro sig få nytta därav.

Jag har här ett papper framför mig — det ligger nog hos de flesta av kammarens ledamöter — undertecknat av en del kvinnliga juris studerande och utexaminerade. Jag har genomgått detsamma och funnit tio namn på kvinnliga studerande vid Uppsala universitet. Jag har förvänat mig över, att alla äro så unga. Av dessa tio är det sex, som inskrivits vid universitetet förra hösten, och de ha sålunda ännu icke ett år

idkat universitetsstudier. Av de övriga är ingen inskriven vid universitetet tidigare än år 1920 och tre äro inskrivna år 1921. Ingen av dessa tio har i sina studier ännu kommit till det första viktigare ämnet för en juridisk examen, det ämne, som jag själv representerar, nämligen statsrätten. Jag tillåter mig betvivla, att deras omdöme om vad de behöva för att nu kunna rätt ordna sina studier och sedan begagna dem, ifall de få sin examen, har något större värde för riksdagen.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Därför att jag nu anser, att det icke ligger något löfte i grundlagen, kan det icke heller falla mig in, att grundlagen bör ändras, även om riksdagen skulle få en ur denna synpunkt förändrad sammansättning. Grundlagen kan stå som den står just därför, att den icke innebär något löfte.

Så kommer jag till det andra lilla slagordet, ordet rätt. Varför skall icke en kvinna ur likställighetssynpunkt — icke ur likhetssynpunkt — få samma rätt som mannen? Ja, mina herrar, mannen har alls ingen rätt enligt § 28 regeringsformen. Herrarna ha kanske studerat dechargebetänkandet, vari det skarpt betonas både i text och i reservation, att det icke finnes någon rätt till befordran till ämbeten och tjänster för männen. Nu vill kvinnan ha samma »rätt» som männen, men om det icke finnes någon rätt för dem, är det svårt att se, vad det är för »rätt» kvinnan nu saknar i detta stycke. Grundlagen säger ingenting annat, än att Konungen har rätt att utnämna. Att det här skulle vara fråga om att skapa en rätt för kvinnan, som männen ha, att således främta männen en privilegierad ställning, den synpunkten är fullkomligt felaktig. Vad det i själva verket gäller är endast ett fastställande av vissa grunder för, att grundlagens allmänna behörighetsbestämmelser, förtjänst och skicklighet, skola kunna tillämpas av Kungl. Maj:t därest han ville utnämna en kvinna till något ämbete. Men icke äro dessa grunder detsamma som att uppräknade vissa tjänster, till vilka behörighet skall finnas, utan de grunder det här gäller äro villkoren för anställning, löne- och pensionsförhållanden o. dyl.

Vad blir det vidare för nackdelar, om vi antaga detta förslag? Ja, vår specielle löneexpert i kammaren har sagt, att det icke blir några nackdelar, men att man skulle få en vinst genom ett bifall till reservationen eller Kungl. Maj:ts förslag på det sätt, att man vid kommande löneregleringar behöver taga hänsyn allenast till de i lagen uppräknade tjänsterna. Jag betvivlar denna vinst; lagen giver ingen säkerhet alls, ty den lagen har icke trätt i kraft, och den uppräknade, som däri skett, kan dessförinnan både utvidgas och begränsas: om den träder i kraft någonsin, beror ju av en kommande riksdag — det är något helt annat än att ha en lag, vars ändring beror av nytt beslut. Om det nu blir en begränsning eller en utvidgning av undantagen i lagen före dess ikraftträdande, det är en fråga, som står öppen, och därför är också den säkerhet, som de kvinnliga studerandena skulle få, inom parentes sagt, ingen alls. Man vet ingenting. Jag vill erinra om, att den vallag vi nu ha ändrades två eller tre gånger, innan den trädde i

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behövighet  
till stats-  
tjänst m. m.*

(Forts.)

kraft, och hade man byggt på de först antagna vallagarna, hade man byggt på lösan sand.

En nackdel man i alla fall får av denna lag, har den förste talaren pekat på, då han talade om, att vi här införa ett nytt slag av lagstiftning, en lagstiftning, som jag skulle vilja karakterisera som den vackra gestens lagstiftning. Det är en formell lagstiftning, som till ingenting förbinder, därför att riksdagen icke kan binda en kommande riksdag. Att skapa formella lagar, som icke komma längre än i författningssamlingen och under förbehåll, att vi framdeles skola avgöra vad och huru mycket av dem, som skola träda i kraft, tror jag, att man bör tänka på ett par gånger, innan man går med på det.

Beträffande herr Ekmans reservation så kan den måhända läsas på flera sätt. Jag för min del har läst den så, att om jag går ut ifrån de nuvarande förhållandena och icke tänker på de förhållanden, som eventuellt en gång kunna komma, när processkommissionen avslutat sitt arbete och fått sina eventuella förslag avslagna, måste jag säga, att herr Ekmans reservation praktiskt taget innebär ett avslag å propositionen. Ty skall det ligga någon mening i befogenheten för Kungl. Maj:t att bestämma villkoren för tillträde till och utövande av domare-tjänster vid häradsrätterna, så tror jag, att de villkoren måste bli så pass skarpa, att i regel ingen kvinna kan få något intresse av, att kvinnor över huvud taget komma till sådana platser. Det kan hända, att åsikterna i den punkten kunna växla med olika regeringar. Men ingen regering kan giva bindande regler i den vägen för en kommande regering; utan reglerna kunna växla med regeringarna och om så sker, vinnes än mindre någon stabilitet. Praktiskt taget betyder därför ett bifall till reservationen heller ingenting annat än en gest, kanske en litet mindre vacker gest än ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag skulle vara.

Under sådana förhållanden kan jag icke finna annat, än att yrkandet om ett antagande av förslaget nu uttrycker två ting, å ena sidan oro för, att man i framtiden kanske icke har säkerhet att få lagen, å den andra en tro, att man genom att få den verkligen binder. Huruvida denna oro är grundad eller icke, lämnar jag därhän. Det kan mycket väl hända att så är fallet, men denna tro är däremot alldeles säkert ogrundad, ty någon som helst bundenhet för en kommande riksdag eller för Kungl. Maj:t i framtiden finnes icke.

Under sådana förhållanden skall jag, herr greve och talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan om avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr **Winberg**: Herr talman! Efter att upprepade gånger ha avhört debatter i den fråga, som nu föreligger till behandling i kam-maren i dag, må det ursäktas, om man omedvetet erinrar sig uppgiften

om ett kyrkomöte, som hölls för snart 1600 år sedan — jag vill minnas, att det var omkring år 325 — nere i Nicea. Man hade där mycket ingående, allvarliga och djupsinniga överläggningar om frågan, huruvida kvinnan hade någon själ eller ej. Som bekant meddelar uppgiften, att man ernådde mycket knapp majoritet, innan man fick klarhet om, att hon inte hade någon själ.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

I våra dagar gå vi naturligtvis och le rätt så överlägset över de där stofilerna, såsom vi uttrycka oss, som sutto nere i Nicea för 1600 år sedan och kunde debattera något så galet som det, huruvida kvinnan hade någon själ eller ej. I verkligheten och när man kommer ihåg, att det har dock gått nära 1600 år, sedan denna fråga debatterades där nere, ha vi kanske ingen anledning att alltför mycket förhåva oss över den ofantliga utveckling förhållandena undergått på dessa 1600 år, ty vad är det nu egentligen, som vi allt fortfarande här behandla? Ja, det är visserligen inte formulerat så, huruvida kvinnan har någon själ eller ej, därför att den saken i våra dagar kanske inte har någon nämnvärt stor aktualitet, men i verkligheten debattera vi fortfarande, *huruvida kvinnan är fullt människa eller ej*. Detta är nu problemets grundkärna, det hjälper inte, hur mycket våra ärade höglärda professorer komma med hela sitt artilleri av formalistiska invändningar av den ena eller andra arten, ty det få ni ändå erkänna, mina herrar motståndare till denna reform, att nog börja de där argumenten att bli ganska uttröskade. Och det synes nära nog tröstlöst, att i en debatt som denna det inte är sakskal, som avgöra det hela, utan den vanliga konservatismen. Man målar här upp spöken, och man tror att något alldeles förskräckligt skall inträffa, för så vitt man gör det eller det.

Nu skulle jag först vilja uppehålla mig några ögonblick med att här göra en jämförelse med en fråga, som nu åtminstone realiter är löst, men varom man förut debatterat alldeles förfärligt, och där man även målade upp, hur förfärligt det skulle komma att bli. Sedan har det visat sig, att det inte blev så svart, som man målat ut det. Hur var det inte, när vi debatterade, huruvida kvinnan skulle få politisk rösträtt och valbarhet eller ej. Man kalkylerade, matematiserade och räknade ut, att det var majoritet av kvinnor här i landet, och därför skulle det naturligtvis bli kvinnomajoritet i riksförsamlingen, när kvinnan fått full rösträtt. Ja, mina herrar, ni kunna se det påtagliga resultatet här i kammaren. Det sitter där nere. Det är summa en, säger en kvinnlig representant i denna ärade, högst hedervärda församling, som heter första kammaren. Detta var nu det praktiska resultat man kom till i den frågan, efter det man utmålade, hur det skulle bli, när både första och andra kammaren finge majoritet av kvinnor. Tänk, så förskräckligt det kommer att bli, sade man. Ja, så går det. Våra herrar teoretici måla upp skräckbilder, och så, när det kommer till kritan, motsvarar verkligheten inte i något avseende deras svartmålningar.

Nu har jag även beträffande den här föreliggande frågan den bestämde uppfattningen, att saken inte under överskådlig tid kommer att få så ofantligt stor praktisk betydelse för staten, därest detta förslag om

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

kvinnans behörighet att upprätthålla statstjänst bifalles. Men naturligtvis kommer det att få någon betydelse för en del kvinnor, som visat sig i detta avseende fullt jämförbara med männen, om de kunna få dylika befattningar och icke utestängas, därför att de råkat få visst kön, när de kommo till världen. Men det gäller här nu också — det kan man inte komma ifrån — en rättsfråga. Vi komma här tillbaka till den gamla frågan, om vi skola hålla på den gamla förlegade uppfattningen från Nicenska mötet, visserligen iklädd litet modern form, men i verkligheten densamma, och debattera, om kvinnan är människa eller inte? Man har här talat om — både herr Hammarskjöld och herr Reuterskiöld — några manliga egenskaper. Ja, jag skall helst inte gå in på det området, men det skulle vara ganska lockande att sätta under närmare kritik, huru de manliga egenskaperna, särskilt i våra dagar, ibland ta sig uttryck. I verkligheten äro de av den art, att jag inte tror att vi, som av slumpen eller vad det nu är, som avgör det, råkat bli män, icke ha någon anledning att alltid yvas över de s. k. »manliga egenskaperna», ty de kunna ganska ofta uppträda i sådan form, att jag tror det skulle vara till mänsklighetens nytta, i den mån man kunde avskaffa en del av dem i det praktiska livet.

Emellertid skall jag be att få säga ett par ord om huru jag ser saken rent praktiskt från samhällets synpunkt. Jag kan inte komma till annat resultat, än att det är synnerligen huvudlöst ur rent praktisk ekonomisk synpunkt från samhällets sida att här, för att hävda gamla doktriner, omöjliggöra för de kvinnor, som i övrigt visat sig inneha fullt likvärdig kompetens med manliga individer, att också få inneha de befattningar, som de då tydligen också ha full kompetens att sköta. Om det vore någon konsekvens därvidlag, skulle man också söka förhindra dessa kvinnor att skaffa sig teoretisk utbildning. Herr Reuterskiöld har sagt, att man studerar och lär sig inte för att få någon befattning utan för att få vetande. Ja, det skulle vara intressant, om herr Reuterskiöld ville undersöka i verkligheten, hur många av de manliga individer, som nu studera och ta vissa examina, som göra det *enbart av det skälet*, att det är bra att ha kunskaper, men alldeles lämna åsido det momentet, huruvida innehavet av kunskaper lämnar dem möjlighet att få en mer eller mindre väl avlönad befattning. Jag tror, att herr Reuterskiöld, om han gör en ordentlig sådan undersökning, skall komma till ett ganska nedslående resultat. Vi människor äro ganska egoistiska, och jag tror inte, att det maskulina släktet lider mindre av den egenskapen än det feminina. Alltså ligger lika mycket bakom detta arbete, att man studerar, syftet att man skall skaffa sig möjlighet att få en viss befattning på det ena eller andra området. Ur den synpunkten är det således, enligt min mening, fullständigt inkonsekvent av staten att låta kvinnorna få tillträde till undervisningsanstalterna och lämna bidrag till studier, som ge möjlighet åt tusentals kvinnor att studera och ta examen, så att de få viss kompetens, för att sedan, när de skaffat sig denna, säga: Det är sant, att ni ha den och den kompetensen, men ni råka vara kvinnor, och därför kunna vi inte medge, att ni göra edra kunskaper fruktbärande i sta-

tens tjänst. Ni få se till, om ni kan använda dessa kunskaper på annat område, men staten kan inte ta någon befattning med er eller låta er på dess områden göra edra kunskaper fruktbringande. Det är, som sagt, fullkomligt inkonsekvent.

Nu framhöllo både herr Hammarskjöld och herr Reuterskiöld, att i den lagändring, som, om jag inte minns fel, tillkom år 1909, låg absolut inte något löfte om, att det skulle bli någon ändring i ena eller andra avseendet. Men, mina herrar, tillåt mig fråga, varför i all rimlighets namn gjorde man då denna ändring, om det inte var någon mening med den? Visserligen vet jag, att riksdagen ibland kan fatta beslut, som äro mindre överlagda och som man mindre väl beräknar konsekvenserna av, men jag kan inte tänka mig, att man på ett område som detta verkställer en lagändring, utan att det är någon mening däri, och för så vitt detta är händelsen, ligger det väl i alla fall den meningen i detta, att det är ett löfte om att det skulle bli annorlunda.

Nu har jag den uppfattningen, att den här frågan naturligtvis, liksom alla andra, som äro omöjliga att i längden bekämpa, kommer att lösas förr eller senare. Det är bara fråga om, huru länge våra motståndare skola hålla på att kämpa här. Jag skulle till dem vilja säga, att lika medlidsamt som vi nu kanske betrakta en del saker, som förekommit, av den art jag förut här omnämnt, med lika stort och medlidsamt löje komma våra efterkommande, kanske redan om några år, att taga del av, med vilken energi herrarna här i längden och långt sedan det var nära nog omöjligt att motstå reformen höllo på att bekämpa den. Jag tror det skulle vara av ganska stor betydelse, om herrarna ville ägna det mått av energi, som ni gång efter annan använt för att bekämpa denna naturliga reform, på något nyttigare. Ty reformen kommer att bryta igenom, det är inte fråga om den saken.

Till slut ett par ord i anslutning till den föreliggande frågan. Det som förvånar mig är, att man över huvud taget kan tvista i en sak som denna. Från denna utgångspunkt skulle det vara på sin plats att säga några ord till de samhällsgrupper, som nu närmast äro intresserade av denna frågas lösning, ty denna fråga berör, som vi alla veta, inte kvinnorna som helhet, utan den har betydelse blott för vissa grupper av Sveriges kvinnor. Den betyder något för en del av den s. k. överklassens kvinnor liksom för medelklassens, och jag är fullt på det klara med, att, i den kamp de fört i denna fråga de ha fullkomligt rätt, och jag skänker dem min aktning därför. Men vad som inträffat bör ge dem en hälso-sam lärdom, framför allt den lärdomen, att man inte skall tro, att vissa politiska grupper ge avkall på sin rent principiella uppfattning i fråga om reformarbetet, även om man ibland tycker, att det skulle ligga aldrig så nära till hands. Och om man från deras sida, som särskilt strävat för denna frågas lösning, tidigare lärt sig förstå, vilka krafter i samhället det är, som medverkat till eller motarbetat reformens genomförande, och i konsekvens därmed också tagit politisk ställning till frågan, så hade vi kanske långt tidigare varit framme vid den tidpunkt, då en lösning av denna fråga varit möjlig.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

Jag skulle också, till sist, vilja säga åt samma håll, att vare sig denna fråga löses i dag eller först om något år, så är därmed inte frågan om hela den kvinnliga medborgargruppens ställning som sådan löst. Det skulle vara lyckligt, om man kunde hoppas, att från deras sida, som nu särskilt intresserat sig för lösningen av *detta moment* rörande kvinnans ställning, man också hade att påräkna lika energiskt arbete, när det gäller att hävda de kvinnogrupperns ställning, vilka aldrig kunna få någon nytta av, om kvinnan beredes tillträde till statstjänst eller ej, dessa längst nere på trappstegen stående, vilkas sociala ställning är sådan, att också de skulle behöva ett handtag, därför att de vid detta tillfälle ha givit ett handtag åt de kvinnor, som beröras av denna fråga.

Herr talman! I anledning av vad jag sagt hemställer jag om bifall till den kungl. propositionen i denna punkt.

Herr **Ekman, Carl Gustaf**: Mina repliker, herr talman, kunna bli korta. Jag vill först konstatera, att utskottets huvudtalare, herr Rogberg, underlät att exemplifiera det fall, som jag hemställde till honom att anvisa, nämligen när kvinnornas tillträde till statstjänst bör bli beroende på, huru de kvinnliga statstjänstemännens avlönings- och pensionsförhållanden m. m. lämpligen skola ordnas. Jag tror, att om man tager konkreta fall och vill på desamma tillämpa detta allmänna resonemang, skall man finna, huru ohållbart detsamma är. Och jag vill som sagt konstatera, att man icke gjort något försök i det av mig angivna avseendet, trots mina uppmaningar därtill.

Herr Rogberg yttrade beträffande lönespörsmålet, att det skulle komma att i fortsättningen gå så, som man i fjol antog, nämligen att kvinna, som tillträder en befattning, först får samma löneförmåner som motsvarande manlig befattningshavare, för att sedermera få vidkännas den lönenedsättning som kan ifrågakomma. Detta föranleder mig att tro, att herr Rogberg icke läst min reservation och icke heller uppmärksammat vad som i detta fall i annat sammanhang anförts, ty i reservationen säges ju uttryckligen, att man icke skall förfara på detta sätt, utan gå fram på en annan väg, som där uttryckligen angivits.

Herr Rogberg sade vidare, att ett uppskov icke behöver bli långvarigt. Ja, vad vet man därom? Utskottets eget resonemang går ju ut på, att egentligen bör man icke ur lönesynpunkt kunna bifalla detta förslag, förrän statens samtliga befattningshavare blivit löner reglerade. Ty så länge det kvarstår något sådant område, kommer det ju att kunna anföras samma skäl som utskottet nu åberopat. Men när bli, herr Rogberg, alla statstjänsteområden löner reglerade? Därom vet varken herr Rogberg eller jag någonting.

När jag hörde herr von Geijer tala om, att man borde vänta med någon ändring i detta fall, till dess processkommissionen framlagt sitt förslag till domstolarnas omorganisation, så vinkade i detta anförande ett långvarigt uppskov. Och då jag sedan kommer till mina kamraters på Stockholms- och Uppsälalänsbankarna resonemang om, att man här bör avvakta tillkomsten av en annorlunda beskaffad riksdagsmajoritet, som

då skall lägga om denna fråga och utveckla den på helt andra linjer, ja, då måste jag säga, att när man i sammanhang därmed påstår, att det icke är fråga om annat än ett kortvarigt uppskov, så kan jag icke förstå, varpå man grundar ett dylikt utalande.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Nu ha ju herr Hammarskjöld bakom mig och herr Reuterskiöld framför mig fört in frågan på ett nytt, från utskottets synpunkter avvikande område. De ha nämligen uppträtt som teoretiska motståndare till hela den utveckling, som det här är fråga om att främja. Nå ja, den meningsgrupp jag företräder brukar vara van vid att klämmas mellan »sköldarna» och jag personligen likaså. Om man också kan säga, att åtskilligt, som i dylika fall framföres, är befogat och riktigt, måste det väl ändock sägas, att så icke är förhållandet här. Beträffande hela den argumentation, som här föres och som ju går ut på att man här skall kunna vrida utvecklingen tillbaka, att man skall kunna åstadkomma en folkmening, som, i strid med den utveckling i det allmänna livet som föresiggår, stänger vägarna för kvinnan fram till statstjänst, måste väl herrarna säga sig, att dylikt tal icke tillhör praktisk politik.

Och när jag hörde herr Hammarskjöld säga, att han egentligen tyckte, att frågan borde lösas på det sättet, att man icke uppställer annan regel, än att man vid befattningars tillsättning skulle pröva, huruvida för dessa befattningar kvinnan vore lika lämplig som mannen, så skulle, om jag tänker mig herr Hammarskjöld och med honom liktänkande i regeringen, den prövningen, så vitt jag förstår, utfalla så, att ifråga om varenda tjänst kvinnan icke skulle befinnas lämplig. Skulle jag däremot tänka mig en Kungl. Maj: t som vid en liknande prövning efter samma regler skulle komma till helt motsatt resultat, kan jag omöjligt förstå, att en sådan anvisning som den sålunda givna kan vara av den beskaffenhet, att kammaren på densamma skulle vilja gå att votera för avslag.

Herr Reuterskiölds huvudargument låg, såvitt jag förstod honom rätt, däri, att om man ser saken ur löneregleringssynpunkt, måste man säga sig, att ifråga om de undantag, som gjorts, kan ändring ske, när denna lag ju kan förändras och upphävas. Det vore därför sannolikt eller åtminstone möjligt, att det man nu räknar med icke blir bestående i fortsättningen. Men, herr Reuterskiöld, det kan man säga om varje lagstiftning. Då skulle man varje gång, då man som utgångspunkt för ett beslut tager hänsyn till vad som tidigare beslutats och till den lagstiftning, som gäller, befinna sig på gungande grund. Man måste, såvitt jag förstår, nu som eljes använda denna utgångspunkt, och jag förstår icke, att efter den långvariga prövning, som lagförslaget faktiskt underkastats, det kan finnas anledning att säga, att den nu ifrågavarande lagen vore mindre pålitlig till utgångspunkt för en temporär anordning, som en lönereglering alltid är. Den bör i det avseendet vara jämförlig med lagar i allmänhet.

Man har nu här diskuterat, huruvida i grundlagsändringen låg ett löfte eller ej. Jag skall icke så mycket inlåta mig på talet därom. Jag vill endast säga, att nog betraktar jag, som deltog i det tidigare beslutet, detsamma som ett första steg till förverkligande av önskemålet, att kvin-

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

nor skulle få tillträde till statstjänst i största möjliga utsträckning. Redan då angavs i den formulering, som grundlagen erhöll, att sådan prövning skulle komma att ske. Det var ett första steg. Det som nu sker är ett andra sådant. Det är jämväl, efter mitt förmenande, just nu aktuellt, ty det ingår som naturligt led i det pågående arbetet för förverkligandet av önskemålet om kvinnors tillträde till statstjänst. När så är fallet, förstår jag icke talet om, att det som nu är föreslaget lämpligen skulle kunna uppskjutas. Jag kan icke godkänna det resonemanget, och från dessa utgångspunkter vill jag uppmana kammaren att i fråga om 1 § bifalla förslaget.

Jag skall icke inlåta mig på de anmärkningar, som blivit gjorda rörande den fråga, som kommer under behandling i nästa paragraf, emedan jag där förmodligen blir tvingad att närmare utveckla vissa synpunkter, som kunna anläggas på det spörsmålet.

Jag hemställer således, herr greve och talman, om godkännande av lagförslagets 1 §.

**Herr Lindhagen:** Den debatt, som nu pågår, är ju egentligen ett tidens tecken, huru en sådan sak som denna utvecklar sig, när det börjas på oriktigt sätt. Vi gå alltmör — jag har en känsla av det — från den reform, som begyntes för många år sedan. Detta beror delvis på tidens konservativa kynne, men i all synnerhet på det sätt, varpå man började arbeta för denna reform. Grundlagen skall väl framför allt ha till uppgift att fastställa de konstitutionella rättigheterna, de personliga rättigheterna, och därför har också i grundlagen inskrivits, att mannen har rätt till befordringar. När sedan frågan om liknande rätt för kvinnan upptogs och på grund av opinionen och tidsförhållandena omsider bragtes därhän, att även riksdagen måste befatta sig med saken, vad gjorde man då? Jo, man framförde en motion om, att det inte skulle inskrivas i grundlagen, att kvinnan skulle ha samma rätt som mannen, utan att det skulle inskrivas, att mannen fortfarande har rätt till befordringar, men att detta inte skulle hindra kvinnan att få en sådan rätt, ifall det beslutades därom genom en särskild, vanlig civillag. Vad betyder detta? Jag kan inte förstå, att herr Reuterskiöld, som är tillsatt att vara en särskild högtidlig myndighet för att värna om grundlagarna och predika deras helgd för den uppväxande juridiska ungdomen, kan vara med om ett sådant vanhelgande av grundlagens begrepp och mening. Grundlagen har i detta fall använts allenast till avstjälpningsplats för negationer i stället för att man däri bör söka inskriva människans konstitutionella rättigheter.

Början var således gjord med att grundlagen sade: intet hinder för kvinnan att få tillträde till statstjänst, om hon får det! En utsökt och ståtlig författning, verkligen värdig världskrigets tidevarv!

Vad har nu följden här blivit? Jo, då saken kom tillbaka andra gången i form av ett lagförslag, sade man: Vi vilja inte ha den. Grundlagen påbjuder det inte. Den säger bara, att om vi någon gång kanhända i civillags ordning bestämma det, då får kvinnan denna rätt.

Nu säger också herr Hammarskjöld, som är ganska konsekvent, att det föregående beslutet inte behöver betyda något löfte. Nej, vad är det för ett struntlöfte, som uttryckes så? Men jag måste säga herr Hammarskjöld, att de ledamöter, som voro med om att votera för denna grundlagsändring — i vilken votering herr Hammarskjöld med sin uppfattning väl inte skulle tagit del — menade åtminstone ett halvkvädet löfte, när de beslöto en sådan ändring av grundlagen, vilken ändring i alla fall avsågs att vara ett allvarligt steg.

Nåväl, civillagen föll förra året på grund av att majoriteten av kammarens ledamöter i själva verket inte ville gå med på själva saken. Man försökte förevändningar, och nu ha ju äntligen herr Hammarskjöld och professor Reuterskiöld sagt ifrån, konservativt ärligt, att de inte vilja ha själva reformen. De andra, som vilja uppskjuta avgörandet, äro tveksamma om densamma.

Vilken ställning ha vi nu kommit till? Jo, vi ha kommit därhän, att när det nu är fråga om att fastställa denna sak genom civillag, så hänvisar man till, att saken egentligen bör avgöras vid statsregleringen, då det bestämmes, vilka löner kvinnorna skola ha. Således, när man avstått från att inskriva deras sak som konstitutionell rätt för kvinnan i grundlagen, så glider man naturnödvändigt alltmer utför på det sluttande planet och stannar slutligen vid att det i själva verket helt enkelt är en statsregleringsfråga. Kvinnan kommer där att regelrätt behandlas såsom den handelsvara hon var förr i tiden, det är inte hennes människovärde, som får ligga till grund för det beslut vi skola fatta.

Grundlagsändringen, sådan den antogs för två år sedan, är verkligen ett typiskt tecken på tidens andliga kultur, eller, som herr Hammarskjöld mycket riktigt citerade, för den »maskulina» kulturen. I grundlagen har man bibehållit den uppfattningen, att mannen ensam skall få ha tillträde till justitiekanslärämbetet, justitieråds- och regeringsrådsämbetena samt även till justitieombudsmannaämbetet. Dessa ämbeten kan således ingen civillag bereda kvinnan tillträde till, men däremot var man nog storstilad att från början i grundlagen ifråga om åtminstone en befattning ge kvinnan full likvärdighet med mannen, och det var såsom kommitterad för tryckfrihetens vård. I detta fall fick kvinnan likställighet med mannen redan genom den vidtagna grundlagsändringen, och det behöves således ingen civillag för att hjälpa henne därtill. Man var alltså villig att ge henne en av de obetydligaste befattningar, som över huvud taget finnas, ehuru den kanske spelar en roll för biografier. Det finns väl ingen struntbefattning obetydligare än detta uppdrag att vara kommitterad för tryckfrihetens vård, så som det utvecklat sig i praktiken. Vad ligger nu i detta? Jo, naturligtvis ett varsel om, att man fortfarande vill ge kvinnan det obetydliga, men det betydelsefulla vill man inte ge henne.

Med sådan vishet regeras världen nu liksom i forna tider, och den kommer väl antagligen att i framtiden under den maskulina regimen regeras på samma sätt. Nu tror jag inte, att världen kommer att rege-

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.*  
(Forts.)

ras så mycket bättre, därför att kvinnorna komma med bland de styrande, ty de komma nog också att yrka avslag på alla möjliga framstegs-  
vänliga förslag, liksom männen göra, men det är ju i alla fall deras rätt att vara med i rulljangsen och stora världen. Det blir, som fröken Hesselgren sade, livet självt, som kommer att reglera dessa förhållanden och inte författningarna, när det kommer till stycket. Det kommer att bero helt och hållet på, om kvinnorna anse sig passa för en viss befattning; då söka de den. Men när de känna att de inte passa, så göra de det ej. Och för övrigt komma ju männen, som vi hörde, en tid framåt att ensamma bestämma de här sakerna, och de kunna leda det så, att det blir ett fåtal kvinnor, som släppas fram, och att det hela fortfarande förbehålles det maskulina släktet.

Men då herr Hamarskjöld antydde vissa mindervärdiga egenskaper hos kvinnan, som skulle göra, att hon icke kan få tillträde till dessa befattningar, eller, som han finkänsligt och förbindligt uttryckte sig, tillvaron av vissa kvinnliga egenskaper, som göra henne obekväm för befordran till de här maskulina befattningarna, så vill jag säga herr Hamarskjöld — och det vet nog herr Hamarskjöld av stor och rik erfarenhet — att de manliga befattningshavarna också ofta äro illa lämpade för sina befattningar, och det är för övrigt vi, som ställt till världskriget på grund av vår makt över världens författningar och vad därmed har samband. Så jag tycker då, att vi kunna slå våra bristfälligheter ihop med kvinnornas bristfälligheter och även summera våra ömsesidiga företräden i karaktärsegenskaper och på det sättet styra världen mera enigt och samlat än efter muskelkraftens, den gamla maskulina styrkans regler, som representeras av mannen.

Nu kommer antagligen detta förslag att falla och alltsammans blir till slut en löneregleringsfråga, där man kommer att anvisa kvinnorna de sämsta platserna och, i den mån man tillåter dem att komma till andra platser, ger dem lägsta möjliga lön, så att de måste uppehålla sig med en dålig inackordering i någon familj, som skall leva på den försörjningen, och aldrig låter dem få någon befattning, som de kunna skapa sig ett eget hem på, ty också det anses förbehållet uteslutande mannen.

Det är ganska lönlöst, herr talman, att yrka något, när grundlagen från början blivit så dåligt ändrad, att man i fortsättningen lockas in i ett ständigt förfall. Emellertid är det ju bättre att vi nu skynda oss att antaga denna civillag, än att vi vänta till nästa år, ty denna kammare går med stormsteg för varje år allt mer och mer mot att bli ett herrehus, likt den gamla första kammaren, och för varje år möta reformerna allt större och större motstånd. Om vi kunna vinna på en röst nu, så låt oss begagna det tillfället; nästa år förlora vi antagligen på många röster.

**Herr andre vice talmannen:** Under de ganska många år, som jag haft särskild anledning att sysselsätta mig med det svenska förvaltningsmaskineriet, har jag icke kunnat undgå att göra den helt

naturliga erfarenheten, att vi här i vårt land ha både goda ämbetsmän och dåliga ämbetsmän, goda tjänstemän och dåliga tjänstemän, lämpliga, mindre lämpliga och olämpliga tjänstemän. Jag tror icke heller, att jag gör mig skyldig till något större misstag, om jag säger, att vi ha dåliga eller olämpliga tjänstemän i rätt stort antal. Det har till och med visat sig på vissa betydelsefulla områden vara svårt att rekrytera i tillräcklig omfattning, såsom vi nu ha det ställt. Jag finner det därför vara en sak av synnerligen stor vikt att giva dugliga kvinnor möjlighet och rättighet att konkurrera bort dåliga eller olämpliga tjänstemän. I dag ha vi tillfälle att taga ett steg, och ett viktigt steg, till förverkligandet av detta syfte. Det kan naturligtvis anföras många skäl för denna reform, ideella skäl och principiella skäl och andra skäl, såsom förut har anförts i debatten idag. Men jag för min del har funnit mig ha en särskild anledning framhålla och understryka den praktiska synpunkt, som jag nu med några få ord har angivit. Jag tycker det skulle vara egendomligt, om i denna kammare de verkliga vännerna av en bättre och billigare förvaltning skulle vid den kommande voteringen vilja motsätta sig Kungl. Maj:ts förslag.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av den nu föredragna paragrafen samt vidare på dess förkastande; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på paragrafens godkännande, sig anse denna proposition vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 1 § i Kungl. Maj:ts förslag till lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava stats-tjänst och annat allmänt uppdrag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas ifrågavarande paragraf.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 70;  
Nej — 65.

2 §.

Denna paragraf hade följande avfattning:

(enligt Kungl. Maj:ts förslag:) (enligt herr C. G. Ekmans reservation:)

Följande statstjänster må ej innehavas av kvinna:

1 mom. Följande statstjänster må ej innehavas av kvinna:

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

1. militära och civilmilitära tjänster ävensom sådana tjänster utom krigsmakten, med vilka är förenad skyldighet att tjänstgöra vid armén eller marinen;

2. tjänster vid fångvårdsanstalt, allmän uppfostringsanstalt, allmän alkoholistanstalt eller annan dylik inrättning, såvida med tjänsten är förenad skyldighet att inom anstalten utöva ledning eller bevakning huvudsakligen av män eller manliga minderåriga; dock må utan hinder härav kvinna kunna, där särskilda omständigheter därtill föranleda, innehava befattning såsom lärare vid anstalt, som nu sagts;

3. tjänster vid anstalt för sinnessjuka, med vilka tjänster är förenad skyldighet att handhava sådan vård av sinnessjuka, vilken icke skall handhavas av kvinna;

4. tjänster, med vilka är förenad skyldighet att ansvara för eller biträda vid upprätthållande av allmän ordning och säkerhet; dock må utan hinder härav kvinna kunna för särskild uppgift innehava anställning vid poliskår;

5. tjänster vid tullverket, med vilka är förenad skyldighet att fullgöra bevakning;

6. tjänster vid skogsstaten, med vilka är förenad skyldighet att fullgöra bevakning;

7. tjänster, med vilka är förenad skyldighet att meddela undervisning i gymnastik vid högre allmänt läroverk, realskola eller seminarium för utbildande av manliga folkskollärare.

De närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpning av vad sålunda stadgats, utfärdar Konungen.

*2 mom. Konungen äger meddela särskilda bestämmelser angående villkoren för kvinnas tillträde till domartjänst, med vilken är förenad skyldighet att föra ordet i underrätt å landet.*

**Herr Ekman, Carl Gustaf:** Som redan framgått av den förda diskussionen och som var och en, som tagit del av handlingarna funnit, föreligger i denna paragraf reservationsvis ett förslag till förändring i den kungl. propositionen. Förslaget avser, att i paragrafen infoga stadgande därom, att Konungen äger meddela särskilda bestämmelser angående villkoren för kvinnas tillträde till domartjänst, med vilken är förenad skyldighet att föra ordet i underrätt å landet. Redan under diskussionen om första paragrafen ha åtskilliga erinringar emot detta förslag blivit gjorda. Det har från anhängarna till propositionen sagts, att man tycker, att en sådan bestämmelse knappast vore påkallad och att vissa olägenheter därmed skulle vara förbundna. För egen del skulle jag vilja säga, att om det gällde befattningar, till vilka befattningshavarna komma på vanligt sätt, d. v. s. under alla förhållanden genom befordran, efter det att man tidigare tjänstgjort i befattning, där man haft tillfälle att ådagalägga sin kompetens för högre

befattning, skulle jag icke funnit, att ett sådant tillägg, som här föreslås vore nödvändigt. Men nu är det ju så, att när det gäller den oerhört viktiga befattningen, som man måste anse det vara, att utöva ordförandeskapet i domstol och sålunda ha ansvaret för rättsvården på ett visst område, ingår denna uppgift, sådan den nu är organiserad hos oss, delvis som ett moment i utbildningen och att därvid genom förordnanden dessa befattningar tillfälligtvis komma att innehavas av personer, som sedermera kanske icke visa sig lämpliga för fortsatt tjänstgöring på nämnda bana utan övergå till andra områden för juridisk verksamhet. När förhållandena äro sådana, förefaller det mig, som om det skulle föreligga ett visst fog för deras betänkligheter, som med hänsyn till, att ifrågavarande slag av befattningar icke finnes upptaget bland undantagen, hade tänkt att rösta för avslag på hela den kungl. propositionen.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Jag har därför försökt att, utan att göra undantag ifrån lagen, här få ett beslut till stånd, varigenom man skulle vinna garanti för ökad prövning av dem, som skulle komma att förordnas på dylika befattningar. Jag vet väl, att man kan säga — det har även blivit anfört — att den olägenhet, som det här gäller att avvärja för kvinnans del, förefinns ju, i den mån det är en olägenhet, redan för männen. Det är riktigt, men det brukar eljest vara så, att om man finner en sak innebära en olägenhet, går man icke gärna med på en utvidgning av denna olägenhet. När jag för min del förordar bifall till föreliggande paragraf, sker det givetvis under antagande, att den olägenhet, som för närvarande i detta avseende råder i vad avser manliga domare, skulle på ett eller annat sätt fortast möjligt kunna undanröjas, och därmed jämväl i förevarande hänseende full likställighet mellan manliga och kvinnliga domare kunna uppnås.

Då, så vitt jag kan förstå, de erinringar, som hittills blivit gjorda emot förslaget, inskränkt sig till de uttalanden, som jag nu sökt bemöta, och då jag i övrigt i den reservation jag avgivit sökt utveckla, såväl varför ändring bör ske i den kungl. propositionen som hur densamma bör genomföras, skall jag icke därmed upptaga kammarens tid längre. Det kanske blir nödvändigt senare, därest mera ingående principiella och praktiska erinringar skulle komma att göras, att ytterligare beröra detta.

Jag vill därför nu nöja mig med att yrka bifall till 2 § med den formulering, som den erhållit i den av mig avgivna reservationen.

**Herr Larsson, Jacob:** Herr talman! Med avseende å den nu föredragna paragrafen företräder jag en uppfattning, motsatt den, som kommit till synes från herr Ekmans sida. Jag vill emellertid till en början med ganska stor tillfredsställelse konstatera, att herr Ekman i denna fråga har sedan fjolåret bytt om fot, om jag så får uttrycka mig. Redan i herr Åkermans inledningsanförande har det uppmärksamrats, att herr Ekman i år tagit större hänsyn till de önskemål, som här göra sig gällande, än han gjorde förlidet år. Men jag kan icke

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

ansluta mig till den av herr Ekman nu föreslagna linjen, då jag anser densamma vara ohållbar. Den är också i högsta grad orättvis.

Herr Ekman grundar sin uppfattning på tidigare vunna erfarenheter om de missförhållanden, som följde med den då, mera än nu, i allt för stor utsträckning förekommande användningen av unga oerfarna jurister som domarevikarier. Men jag tror icke, att man får lov att låta denna erfarenhet bli avgörande för det beslut, man nu går att fatta. Det är ju bekant, att denna erfarenhet lett till, att åtgärder numera vidtagits, dels för att inskränka häradshövdingarnas tjänstledighet och således de tillfällen, då unga och mera oprövade domare komma till användning, och dels för att skärpa kompetensvillkoren för erhållande av domareförordnande.

Det är kanske icke ur vägen, då säkerligen en stor del av kammarens ledamöter icke har fullt reda på, hur det nuvarande systemet är uppgjort, att här något redogöra härför. Det vilar på den principen, att den unge juristen under sin allmänna fackliga utbildning efter avlagd examen skall provas till en början på enklare uppgifter för att sedermera övergå till allt svårare innan han slutligen blir kompetent att beklåda fullt domarevikariat. Utbildningssystemet ansluter sig till 1918 års lag om särskilda tingssammanträden med tremansnämnder. Nu är marschen den, att en ung jurist efter nådda 23 års ålder och ett halvt års tjänstgöring som biträde åt häradshövding kan av hovrätten förordnas att vara förste notarie. Såsom sådan äger han att med en viss självständig befogenhet handlägga åtskilliga på domaren ankommande kansligöromål. Efter nådda 24 års ålder och ett års tjänstgöring som häradshövdingens biträde kan han erhålla förordnande att handlägga sådana mål och ärenden, som avses i 1918 års lag om sammanträde med tremansnämnd. Han får då såsom ordförande i häradsrätt handlägga dessa enklare mål och han får även såsom ordförande vid allmänt tingssammanträde handlägga så beskaffade mål, som då äro uppförda på särskild föredragningslista. Efter 1½ års tjänstgöring som biträde hos häradshövding kan han erhålla fullständigt domareförordnande. Enligt domsagostadgan är det avsett att för erhållande av fullständigt domareförordnande den unge juristen icke blott skall 1½ år ha tjänstgjort som biträde hos häradshövding, utan han skall även under den tiden under minst sex rättegångsdagar eller under tre allmänna ting ha handlagt sådana mål, som avses i 1918 års lag. I den delen har ju domsagostadgan ännu icke kommit till full tillämpning. Nu innehåller 24 § i domsagostadgan, såsom herr Ekman i sin reservation helt flyktigt antytt, att såsom villkor för erhållande av fullt domarevikariat, sålunda framförallt rätt att hålla allmänna tingssammanträden, fordras antingen att vara innehavare av ordinarie domareämbete eller vara vice häradshövding eller ha tjänstgjort som fiskal eller adjungerad ledamot i hovrätt eller att jämte ett års tjänstgöring som biträde hos häradshövding ha minst sex månader uppehållit befattning som ledamot i rådhusrätt med sådan sammanfattning, att enligt gällande bestämmelser jämte borgmästare där sitta

minst två lagfarna ledamöter. Detta gäller således icke annat än rådhusrätter i vissa större städer. Nu föreslår herr Ekman, att en kvinna för att erhålla förordnande att hålla allmänt tingssammanträde skall ha fullgjort viss tjänstgöring vid hovrätt eller vid rådhusrätt. Adjungerad ledamot i hovrätt kan hon naturligtvis icke bli, utan den hovrättstjänstgöring det här bleve frågan om, vore väl fiskaltjänstgöring. Men nu är förhållandet det, att hållandet av ett visst antal allmänna tingsammanträden utgör den regelrätta förutsättningen för att över huvud kunna komma i tillfälle att få ett fiskalsförordnande i hovrätt. Sålunda vill herr Ekman med sitt förslag vända alldeles upp och ned på förhållandena. Han vill som förutsättning för att kvinnan skall kunna få förordnande att hålla allmänt tingssammanträde fordra fullgörande av en tjänstgöring, för vilken hållandet av allmänna tingsammanträden utgör den regelrätta förutsättningen. Jag kan icke finna annat än, att det förslaget är tämligen ohållbart.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Nu vill jag ju icke förneka, att en praktisk lösning av denna fråga i enlighet med herr Ekmans reservation kan låta tänka sig, men det är då uppenbarligen endast under förutsättning att åt uttrycket fiskaltjänst i domsagostadgan ges en så liberal tolkning, att därunder kan inbegripas även tjänstgöring som biträdande fiskal. Då skulle man ju kunna tänka sig saken så ordnad, att en kvinna efter lämplig tids tjänstgöring som biträde hos en domare kunde få komma in i hovrätten och där möjligen få förordnande som biträdande fiskal.

Men även om saken på det sättet kan praktiskt lösas, kan det dock enligt min mening icke vara annat än orättfärdigt och för rättskänslan ganska sårande, att man genom en sådan speciell bestämmelse avgjort handikapar kvinnan, trots det man principiellt likställer henne med mannen.

Nu menar herr Ekman, att genom ett bifall till den kungl. propositionen oförändrad skulle förorsakas en utvidgning av ett förhållande, som ansetts redan nu medföra betydande olägenheter, nämligen att unga, oerfarna personer få förordnande att hålla allmänna tingsammanträden. Jag hemställer, om det verkligen kan kallas en utvidgning. Såvitt jag kan fatta är antalet personer, som kunna komma ifråga, alldeles oberoende av, om man öppnar tillträde för kvinnor eller icke. Det är begränsade möjligheter för unga jurister att få domareförordnanden, sådana stå icke till buds i hur stor utsträckning som helst. Effekten skulle naturligtvis bli, att i några få fall en kvinna skulle erhålla förordnande att hålla tingsammanträde i stället för en ung man, och detta kan man ju icke kalla för en utvidgning av det förhållande, som man anser medföra olägenheter. Då skulle olägenheterna ligga endast och allenast däri, att det i ena fallet gäller kvinnor, i andra fallet män. Men den ståndpunkten har ju herr Ekman fallit från. Det är inte någon egenskap hos kvinnan såsom kvinna, som betingar den av herr Ekman i år intagna ståndpunkten.

Kan det nu vara rätt och rimligt att på detta sätt handikapa en

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

ung kvinnlig jurist? Vad betyder det nämligen? Det betyder, att hennes allmänna juridiska fackutbildning högst väsentligt förlänges, hennes utgifter för att kunna nå denna avslutande juridiska fackutbildning komma att i högst väsentlig mån ökas. Under tjänstgöringen såsom biträde hos domare, åtminstone under den tid hon är förste notarie, har hon ju arvode, men ingen människa förutsätter väl, att om en kvinna kommer in i en sådan här undervisningskurs i hovrätten, hon därunder skall åtnjuta något arvode. Den får hon naturligtvis genomgå på egen bekostnad. Man skapar således en fullkomligt orättfärdig och ohållbar olikställighet mellan man och kvinna.

Vad vinner man då med det av herr Ekman förordade förslaget? Ja, man vinner ett försteg för de unga männen, ingenting annat. Men jag hemställer verkligen, att om kammarens ledamöter äro beredda, att av någon oförklarlig räddhåga att få möta kvinna som ordförande i häradsrätt, slå in på den vägen att låta henne först genomgå en tids karantän i hovrätten, innan man vågar anse henne tillräckligt oskadlig att släppas till ordförandeskap i häradsrätt. Jag förstår ju mycket väl, att det egentliga skälet, som ligger bakom motviljan mot att se kvinnan som ordförande i häradsrätt, är en kanske rätt oreflekterad stämning av antipati mot något nytt, och jag vill också påstå, att det är en fördom, men denna fördom kan icke övervinnas på annat sätt än alla andra fördomar, det vill säga på erfarenhetens väg.

Genom ett bifall till den kungl. propositionen komme den kvinna, som avlagt juris kandidatexamen — och jag vill i förbigående anmärka, att det endast kan gälla ett jämförelsevis ringa antal, kanske en handfull varje år — att först och främst under ett år tjänstgöra som biträde hos häradshövding, därunder hon såsom förste notarie kan bli den, till vilken allmänheten får vända sig direkt för att få på domarekansliet uträttade en hel mängd angelägenheter, som det ankommer på domaren att avgöra. Vidare kan allmänheten få se henne som ordförande vid särskilda tingssammanträden med tremansnämnd och som ordförande vid allmänna tingssammanträden vid handläggning av vad jag för korthetens skull vill kalla tremansnämndsmål. Är det verkligen någon, som inte bör ha fullt klart för sig, att under denna tid växer, om jag får begagna uttrycket, kvinnan såsom domare in i det allmänna medvetandet. Det skall icke falla någon människa in, att när tiden kommer för henne att få förordnande att hålla allmänt tingssammanträde, förvåna sig över, att hon då tager plats på domarestolen. Man har sett henne  $1\frac{1}{2}$  år sitta vid domarens sida under handläggningen av alla förekommande mål vid allmänt tingssammanträde och man har sett henne även vid domarens sida föra protokoll vid rannsaking med häktad i brottmål. Det förefaller vara den naturligaste sak i världen, att detta skall bryta den fördom, som för närvarande finnes.

Men det viktigaste skälet, varför jag måste hålla på Kungl. Maj:ts förslag beträffande 2 § — jag upprepar det — att herr Ekmans förslag innebär en orättfärdighet, ett brytande av den i lagen givna prin-

cipiella likställigheten mellan man och kvinna, ett brytande, som saknar varje förnuftig grund.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition oförändrad beträffande 2 §.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Herr statsrådet **Ekeberg**: Herr greve och talman! Då min mening i denna sak beträffande den nu föredragna 2 § på en viktig punkt avviker från den kungl. propositionen, har jag ansett mig böra med några ord här giva min mening till känna.

Den avvikande mening jag i detta fall hyser angår icke själva den principiella läggningen av paragrafen; den angår icke heller frågan om chefsposterna, som förra året diskuterades. I själva verket anser jag på den punkten, att de farhågor, som på vissa håll framförts, eller att en alltför slentrianmässig tillämpning av likställighetsprincipen, ett räkande blott med formella meriter, skulle ge för lätt tillgång för kvinnor till statstjänst, äro ovanligt litet välmotiverade med hänsyn till den lämplighetsprövning, som här av naturliga skäl alltid kommer att ske. Detsamma gäller enligt min uppfattning om de diplomatiska tjänsterna.

I ett väsentligt annat läge befinner sig däremot, enligt mitt sätt att se, frågan om kvinnas behörighet till domarettjänst. Det är, som jag strax skall visa, en fråga av största praktiska betydelse. Min ärade företrädare har också haft blicken öppen för detta. Han har i det utförliga yttrande, som åtföljde förra årets proposition i ämnet, förklarat, att myndigheternas »på allvarlig prövning grundade invändningar mot kvinnas beklädande av domarämbete, företrädesvis såsom ordförande i första instansens domstolar, förtjäna ett noggrant beaktande». Han uttalar också på ett annat ställe, att »de olägenheter, som kunna vara förbundna med kvinnors utövande av ordförandeskap i underrätt, bliva särskilt framträdande, då ordföranden är en ung kvinna». Det oaktat är den kungl. propositionen grundad på principen om full likställighet mellan man och kvinna även i fråga om domarettjänster.

Jag yppar emellertid knappast någon hemlighet, om jag säger, att även bland dem, som i det hela önska propositionen framgång, det råder ganska delade meningar, huruvida propositionen även på denna punkt träffat det rätta. Man möter här i själva verket tvekan på många håll, där man kanske knappast skulle väntat det. Härvid framträder emellertid en väsentlig skiftning i uppfattningarna.

På sina håll ställer man sig alldeles avvisande mot hela tanken på kvinnan som domare. Man säger, att vissa sidor hos den kvinnliga karaktären, kvinnans impulsivitet, hennes mera utpräglade subjektivitet i omdömet o. s. v., göra henne mindre skickad än mannen att intaga domaresätet, särskilt såvitt angår enmansdomstolar. Man åberopar också från detta håll en folkmening, som man förmenar vara mycket utbredd och som skulle sätta domstolarnas och rättskipningens auktoritet i fara, ifall en kvinna finge bli domare. Att diskussionsvis bringa klarhet i frågan, huruvida dessa farhågor äro välgrundade, låter sig enligt min mening icke göra. De olika uppfattning-

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

garna framstå nära nog som trossaker, i vilka den ene svårigen kan övertyga den andre genom att anföra skäl eller motskäl. Det enda, som kan bringa klarhet i den frågan, är erfarenhetens vittnesbörd.

Min uppfattning i saken är i korthet den, att på denna punkt liksom på så många andra den avvisande hållningen blivit alltför kategorisk, därför att själva frågan blivit oriktigt ställd. Man frågar sig: Är kvinnan i genomsnitt lika skickad som mannen att vara domare? Eller man ser måhända i fantasien den eller den kvinnan ur den egna bekanskapskretsen förflyttad till domaresätet och drar kanske på munnen vid blotta tanken därpå. Men det är ju, mina herrar, icke alls detta, som frågan gäller. Det gäller, huruvida det finns undantag och huruvida dessa undantag äro så talrika, att lagstiftningen bör räkna med dem. Så är enligt min mening fallet.

Härmed är emellertid ingalunda sagt, att jag är beredd att ge min anslutning till propositionen, sådan den är utformad. Enligt min mening är det både för samhällets skull och, jag vill tillägga, även för själva den nu föreliggande frågans framtid, av vikt, att man framgår med en viss försiktighet.

Man hör ofta härvidlag åberopas föredömet från främmande länder. Man hör sägas: det och det landet har ju öppnat fritt tillträde till domaretjänster, och man har icke förnummit någon olägenhet därav. Detta må vara riktigt, men man förbiser därvid en högst väsentlig olikhet. I främmande länder är det regel, att endast sådana jurister taga plats i domaresätet, som valt domarekallet till sin livsuppgift. Hos oss är det ju, som vi veta — vi ha hört det framhållas förut här i dag — helt annorlunda. Även den unge jurist, som icke ämnar utbilda sig till domare och som kanske själv icke alls anser sig vara skickad att bli domare, eftersträvar i alla fall de s. k. tingsmeriterna, därför att dessa hjälpa honom fram på vissa andra banor än domarebanan, till administrativ tjänst, på advokatbanan, såsom affärsjurist o. s. v. Domaretjänstgöringen är med andra ord i sitt första stadium också ett slags praktisk fortsättningsskola till den juridiska universitetsutbildningen. Detta innebär, om man ser saken från en kvinnlig jurists synpunkt, att behörigheten för domarekallet på samma gång är så att säga en nyckel till flera andra levnadsbanor. Därför får denna fråga om kvinnas behörighet till domaretjänst en alldeles särskild vikt. Ser man återigen saken från det allmännas synpunkt, får den också en stor betydelse, därför att det gäller så många fall. Det är att märka, att särskilt många ungdomar komma att passera själva begynnelsestadiet av domareverksamheten, och det är ju, som vi veta, just detta begynnelsestadium, som är det mest kritiska.

Det är uppenbart, att när en nyss tingsmyndig kvinna för första gången skall taga plats i domaresätet, hennes förmåga att upprätthålla ämbetets auktoritet kommer att sättas på ganska hårda prov. Nå, då invänder man kanske: »Det bör ju då icke medföra någon annan effekt, än en viss försiktighet beträffande meddelande av domareförordnande.» Ja, det är gott och väl, att detta säges, men den, som känner till formerna

och ordningen för domareförordnandens meddelande, kan näppeligen slå sitt samvete till ro med detta. Det är som bekant så, att domareförordnande meddelas av hovrätten, men hovrätten har i allmänhet aldrig sett den unga juristen, då han får sitt första domareförordnande. Vad som förskaffar honom detta är formella meriter och vederbörande häradshövdingens förord. Därvid är att märka, att det för häradshövdingen kan vara ytterst svårt att våga föreslå ett biträde till domareförordnande, sedan häradshövdingen haft honom i sin tjänst under den författningsenliga tiden. Det är nämligen så, att de ungdomar, som taga plats såsom notarier i domsaga, visserligen till någon del göra detta för ersättnings skull. Men denna är så pass ringa, att utsikten att en gång få sina tingsmeriter spelar huvudrollen. Då är det givet, att sedan en person en gång blivit antagen som notarie och tjänat i denna egenskap under den författningsenliga tiden, det är svårt för häradshövdingen att våga rekommendera honom till domareförordnande, eftersom detta var den förnämsta förutsättningen för att han skulle tjäna sin tid ut. Följden måste bli den, att vederbörande blir föreslagen, såvida han icke är mer eller mindre bestämt olämplig.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Då kan man ju invända: »Ja, detta är sant, men det gäller lika mycket männen som kvinnorna.» Det resonemanget har ju förts här i dag av flera talare. Det är också mycket riktigt, att det vore önskvärt, om även beträffande männen skärpta krav kunde uppställas, och utvecklingen kommer helt visst att gå i den riktningen. Men det låter sig icke göra att i ett slag införa en ny ordning. Grunderna härtill äro flera, bland annat ekonomiska; en förändring kan icke ske utan att statsverket ådrager sig väsentligt ökade kostnader. Man får också komma ihåg, att det beträffande kvinnliga notarier tillkommer ett helt nytt moment. Med hänsyn till den allmänna folkmening, som särskilt på vissa håll i vårt land otvivelaktigt förefinnes, är en prövning av att vederbörande håller måttet här i särskild grad påkallad. Att hålla sitt första ting är, som var och en vet, icke något lekverk. Det inträffar väl knappast på något annat område, att någon i så unga år ställes inför ett så tungt och hårt ansvar som detta. Det är då också lätt att förstå, att påfrestningen blir betydande för de unga kvinnliga pionjärerna, vilka i särskild grad få allmänhetens blickar riktade på sig. De få sannerligen hava goda nerver, sinnesnärvaro och takt.

Det föreligger sålunda här i själva verket en konflikt mellan två skilda intressen. Å ena sidan är behörigheten till domartjänst inkörsporten till så mycket annat inom det offentliga och enskilda livets område, att ett portförbud härvidlag skulle i väsentlig mån förminska verkan av den nya likställighetsprincipen. Å andra sidan medför principens tillämpning särskilt till en början vissa risker, som de i frågan initierade ganska allmänt anse vara betydande, och vilka risker, om de bliva till verklighet, ganska lätt skulle kunna bringa hela den nya principen i vanrykte och kanske framkalla en reaktion.

Nu har en reservant i utskottet, herr Carl Gustaf Ekman, gjort ett försök att slå en bro emellan de kolliderande intressena, att finna en

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

väg till lösning, som kan tillgodose dem båda. För min del vill jag tolka hans ståndpunkt ungefär så, att särskilt under den första tiden, då tanken på kvinnliga domare är ny och oprövad, det gäller att tillse, att detta viktiga värv icke lägges i händerna på andra än dem, som hava prövats vara därtill väl kvalificerade. Det får icke räcka, att vederbörande har de formella meriterna och icke befunnits vara mer eller mindre uppenbart olämplig. — Reglerna om denna prövning från fall till fall böra emellertid enligt reservantens mening icke lämpligen fastslås i lag, stiftad av Konung och riksdag. Frågan bör i stället lösas i den administrativa lagstiftningens smidigare former. Därigenom kunna också de regler, som erfordras, lättare anpassas efter utvecklingen. Om de här nämnda farhågorna visa sig ogrundade och utvecklingen måhända går därhän, att tanken på kvinnliga domare ej längre framkallar någon tveksamhet, kan en utjämning ske. Den väg fram till full likställighet mellan man och kvinna på detta område, som anvisats av, bland andra, herr Nothin, bör helt visst också komma under prövning.

Den frågan kan nu med fog ställas till mig, om det verkligen låter sig göra att finna sådana former för prövning av de kvinnliga aspiranternas lämplighet, som å ena sidan skapa den garanti, vilken särskilt under den första tiden kan anses vara nödig, men som å andra sidan icke innebära, att principen i själva verket i väsentlig utsträckning sättes ur kraft.

Den tid jag haft till mitt förfogande för att pröva denna viktiga fråga har varit begränsad, men jag har försökt vinna klarhet i saken genom ingående överläggningar med ansedda jurister, som hava rik erfarenhet från tjänstgöring såväl i underrätt som hovrätt, och jag har kommit till det resultatet, att jag vågar beteckna denna väg såsom framkomlig. De bestämmelser, som här skulle givas, skulle naturligtvis utarbetas i samråd med rikets hovrätter, och de skulle intagas i domsagostadgan. Grundtanken i dessa bestämmelser skulle vara den — så har jag åtminstone preliminärt tänkt mig saken — att den kvinnliga juristen, efter en förberedande tjänstgöring vid underrätt och hovrätt, skulle kunna erhålla tillfälle att tjänstgöra såsom fiskal i hovrätt och därmed få sin skicklighet att förvalta domareämbete prövad för att sedermera kunna fortsätta vare sig den ena vägen eller den andra på domarebanan.

Vad jag nu sagt är ju blott en tanke, till vilken jag kommit vid preliminär prövning av ärendet. Denna prövning skall naturligtvis fördjupas, och därvidlag skall tydligen ledstjärnan vara, att dessa bestämmelser skola gå i den anda, som ligger till grund för hela detta lagförslag, nämligen att man, så långt det kan förenas med samhällets bästa, skall tillgodose de kvinnliga befattningshavarnas intressen.

Jag hoppas alltså att man skall kunna komma fram till en lösning av denna ömtåliga och omtvistade domarefråga. För min del har jag ansett denna i viss mån vara hela likställighetsproblemets Akilleshäl. Det vore därför synnerligen lyckligt, om den kunde lösas på ett sätt, som icke eftersätter kvinnornas intressen och icke heller samhällets.

Herr **Lyberg**: Herr talman! Reservanten herr Ekman har angivit vad hans reservation innebär, nämligen att det skall överlämnas åt Kungl. Maj:t att bestämma villkoren för kvinnas tillträde till den tjänst, varom här är fråga. Jag vill konstatera, att någon motsvarande lagbestämmelse i fråga om mans tillträde till sådan tjänst icke finnes.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Jag vågar påstå, att reservanten icke vill göra gällande, och — skall jag kanske tillägga — icke heller herr justitieministern vill göra gällande, att det finns några reala skäl, varför olika bestämmelser i detta hänseende skulle gälla för man och kvinna. Det är ju fastmera så, att reservanten ansett sig böra taga, som han anser, skälig hänsyn till en folkmening eller kanske snarare en folkstämmning, folkkänsla, en fördom, om man så vill. Jag förnekar icke, att det finns en sådan folkstämmning, men frågan är, om den är så fast rotad, så utbredd, som man tror. Jag betvivlar det redan av den anledningen, att det väl icke är så många ute i bygderna, som mycket reflekterat över denna sak. Däremot vill jag gärna medgiva och fastslå, att bland jurister stämningen är mycket stark mot att kvinna i samma omfattning som mannen får tillträde till domarebefattningar, särskilt till sådana, med vilka är förenad skyldighet att föra ordet vid domstol. Det är nog så, att denna uppfattning är kanske mest utbredd bland lantdomarna; denna stämning, denna folkkänsla, har gripit och varit bestämmande för deras omdöme, helt naturligt för övrigt, då det är just dem, vars syssla saken närmast rör. Även de mest vidsynta bland dem hava infekterats av denna ovilliga stämning. Nu får man emellertid icke glömma, att vi jurister lida av detsamma som människor i allmänhet: att vi äro mycket konservativa, då vi komma in på något, som rör vårt eget verksamhetsområde, vi må eljest vara hur radikala som helst. Jag vill icke påstå, att jag själv utgör något undantag härifrån, men jag ser på mig själv med misstänksamma ögon, då jag kommer in på frågor, som röra mitt eget verksamhetsgebit. Det är i alla fall, såsom redan sagts, på det sättet, att varje gång det varit fråga om, att för kvinnan genomföra likställighet med man, vare sig offentligträttsligt eller på det privaträttsliga området även farhågorna varit desamma. Även om man icke varit verklig motståndare, till vad som ifrågasatts, har man likväl fruktat, att det skulle bli så, att kvinnorna komme att överge sina naturliga uppgifter, överge uppgifterna i hemmet och familjen samt i stora massor kasta sig över det nya verksamhetsområdet. Men icke nog härmed. Man har fruktat, att kvinnorna på detta nya verksamhetsfält skulle draga ned sin egen värdighet såsom kvinnor, rent av göra sig själva löjliga i den nya miljön och göra den nya miljö, i vilken de skulle komma, löjlig. Men varje gång har det visat sig, att detta icke varit annat än ovillighet mot, ovana vid det nya, en oreflekterad stämning, som efter kort tid befunnits vara alldeles obefogad. Man har funnit, att det icke blev någon massinvandring. En föregående talare har i dag givit oss ett exempel, som ligger mycket nära till hands. Man har funnit, att det icke hade något som helst skäl för sig, detta tal om att kvinnan skulle

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.

(Forts.)

nedsätta sig själv såsom kvinna och nedsätta den verksamhet, till vilken hon får tillträde. Detta förhållande kan som sagt i *varje* fall konstateras, och det vore egendomligt, om det icke skulle komma att förhålla sig på samma sätt beträffande domaretjänsterna.

Nu är det ju så — som jag tror, att någon för en stund sedan antydde — att om man ser på förhållandena i andra länder, så har man där icke ansett, att just domareämbetet skulle vara något, som i detta avseende borde intaga en särställning, vara tabu för kvinnorna. Vi se, att både i Danmark och i Norge få kvinnorna tjänstgöra såsom ordförande även i underrätt på landet, och någon olägenhet därav har icke försports.

Det värsta med den nu ifrågavarande bestämmelsen är att, även om man blott ytligt ser på den, fördomen skönjes, tydligt lyser igenom. Varför? Jo, därför att den uteslutande avser ordförandeskapet i underrätt på *landsbygden*. Man har ju därmed tydligen givit tillkänna, att man utgår från att fördomen finns åtminstone företrädesvis på landsbygden. Jag tror, att det är en smula orättvist mot landsbygdens befolkning att anse, att just den har så starka fördomar. Att det är denna tanke, som ligger bakom, är alldeles tydligt, eftersom man icke velat ifrågasätta en liknande bestämmelse exempelvis beträffande ordförandeskapet i polisdomstolar och rådhusrätter i de större städerna, där givetvis mycket större anspråk ganska ofta ställas på kvinnan såsom ordförande, och där hon oftare kommer i penibla situationer än såsom ordförande i en underrätt på landet.

Om man emellertid ser närmare på den föreslagna bestämmelsen, skulle jag först vilja ifrågasätta, om det icke ur rent principiell och konstitutionell synpunkt skulle te sig ganska egendomligt, om denna bestämmelse bleve lag. Det är ju dock så, att den bestämmelse i grundlagen, som infördes år 1921, icke är negativ, såsom en talare för en stund sedan trodde i anledning av vad som tidigare under överläggningen sagts. Grundlagsbestämmelsen säger nämligen positivt: Kvinna må kunna *i likhet med man* utnämnas och befordras till statstjänst, dock med undantag för prästerliga tjänster; och — säger grundlagsbudet — *Konung och riksdag* skola bestämma grunderna för tillämpningen. Nu är det fråga om att få in sådana bestämmelser i lag, men man vill i visst avseende skjuta ifrån sig och om grunderna för tillträde till tjänsten säga: det överlämna vi helt till Kungl. Maj:t. Den bestämmelse, som är ifrågasatt, är formulerad på det sättet, och såsom saken ligger, tror jag, att den måhända icke kunnat formuleras annorlunda. Det skulle läggas fullständigt i Kungl. Maj:ts hand att bestämma i saken. Kungl. Maj:t kan föreskriva sådana villkor, att kvinnan praktiskt taget fortfarande, trots likställighetslagstiftningen, icke kan få tillträde till ifrågavarande ämbeten. Detta synes mig vara så mycket betänkligare, som direktiven, vilka för övrigt icke torde i förevarande fall vara bindande för Kungl. Maj:t, egentligen äro inga. Särskilt betänkligt är detta därför, att det förhåller sig så, som särskilt justitieministern understrukit, att den utbildning hos domare på landet, som närmast äsyf-

tas, är nödvändig icke blott för befordran på domarebanan utan också för befordran inom en hel del andra grenar av statsförvaltningen.

Justitieministern säger, att i valet mellan att kränka det anspråk på likställighet, som kvinnorna med rätta kunna hava med hänsyn till grundlagens bestämmelser, och att kränka folkmeningen, att det bör vara vissa speciella krav som fyllas, innan de unga juristerna få sitta såsom ordförande i underrätter på landet, ville han hellre välja den väg, som i första hand tillgodoser denna mening, dock såvitt möjligt med beaktande av detta kvinnans anspråk. Ja, om detta resonemang vore naturligtvis ingenting att säga, om det icke vore så i själva verket, att samma mening kräver detsamma beträffande de unga män, som släppas fram till domareförordnanden på landet. Såväl justitieministern som reservanten ha erkänt, att vad här är fråga om att införa borde gälla även för den unga manlige juristen. Men då invänder jag: varför icke vänta och — utan att upptaga detta motbudande memonto i lagen — utfärda bestämmelserna samtidigt för män och kvinnor? Varför icke göra så, då i alla fall ingen kan tänka sig annat, än att det dröjer åtminstone ett år, innan lagen slutligen träder i kraft. Jag vill alltså beträffande den av reservanten anförda motiveringen säga, att vad han understrukit som varande den reella bakgrunden för hans yrkande om en särbestämmelse, gäller även den manlige juristen och att därför denna bakgrund i själva verket *icke* passar för en särbestämmelse. Han har emellertid givit en anvisning om, hur han tänkt sig, att saken skulle lösas. Justitieministern har även antytt, hur han i sin ordning tänkt sig lösningen. Såvitt jag förstår reservanten och justitieministern rätt, skulle det ordnas så, att den kvinnliga juristen i motsats till den manlige skulle på ett tidigare utbildningsstadium tagas ifrån sin tjänstgöring vid underrätten på landet och flyttas över till tjänstgöring vid en rådhusrätt eller hovrätt.

För närvarande är det så, att utbildningen hos domarna på landet regelmässigt går i tre tempon: Till en början är det tjänstgöringen för egen information hos domaren utan eget tjänsteansvar och vidare efter hand omhänderhavande av expeditionsgöromål under tjänsteansvar. Det andra tempot är ordförandeskap vid sådana tingssammanträden, där ärendena på visst sätt begränsats, och det tredje tempot består däri, att vederbörande efter ytterligare viss tids tjänstgöring hos domare på landet och efter uppnådda 25 års ålder får fullständigt förordnande såsom ordförande vid tingssammanträden, *eventuellt* efter utbyte av den nyssnämnda fortsatta tjänstgöringen i domsagan mot tjänstgöring i rådhusrätt eller hovrätt.

Nu skulle de ifrågasatta bestämmelserna innebära, att, sedan kvinnan genomgått den första av dessa tre etapper för sin utbildning, hon skulle tagas bort från den miljö, i vilken hon själv blivit van att arbeta och där man vant sig vid henne, och förflyttas till en rådhusrätt eller en hovrätt. Först efter tjänstgöring där skulle hon komma tillbaka till den ena eller andra lantdomstolen för att där sitta såsom ordförande. Först och främst kan det väl ifrågasättas, om denna ordning är så prak-

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

tisk i och för sig. Därest det vidare är folkopinionen beträffande kvinnans tjänstgöring i denna befattning, som ligger bakom det hela, vilket ju är förhållandet, synes det mig märkvärdigt, att det skulle vara bättre att taga bort henne från tjänstgöringen vid underrätten för att sedan låta henne komma tillbaka, då hon tjänstgjort vid hovrätt, där hon får, praktiskt taget, ingen beröring med parter och menighet. Det förefaller mig, som om den naturliga gången vore den, att sedan hon suttit en tid vid domarens sida och allmänheten vant sig vid henne och hon vid den, hon i likhet med mannen finge försöka sig på stolen intill, i ordförandestolen.

Jag kan därtill icke se, huru det skulle vara möjligt för kvinnan att åstadkomma sin utbildning i den ordning, som man här tänkt sig att hon i motsats till mannen skulle vara hänvisad till, detta redan därför att det åtminstone för närvarande lärers vara så, att hovrätten icke vill ge fiskalsförordnande åt någon, som tidigare ej har, åtminstone i någon mån, tjänstgjort såsom ordförande i domstol på landet. Vad rådhusrätterna åter beträffar är det ju så, att hon på grund av lagförslagets bestämmelse i 2 § 4) skulle bli förhindrad att mottaga borgmästarförordnande, därför att med sådan tjänstgöring i regel är förenad skyldighet att ansvara för eller biträda vid upprätthållande av allmän ordning och säkerhet. Desutom är det ju så, att det i allmänhet icke lyckas för en jurist, som icke förut varit bosatt i den stad, där det är fråga om att han skall tjänstgöra, att få borgmästarförordnande. Samma svårighet skulle förefinnas för kvinna i de jämförelsevis få fall, då hon icke på grund av nyss angivna bestämmelse är urståndsatt att erhålla dylikt förordnande. Så förhåller det sig också med rådmans-tjänster, ehuru kanske icke i lika hög grad. Domarna i städerna hava nämligen icke som domarna på landsbygden biträden anställda, som hjälpa dem med domaregöromålens utförande. Vid fall av behov hava de i regel annan juristkraft tillgänglig.

Jag kan sålunda icke se annat, än att den anvisade vägen ej allenaast är en väg, som, om den skulle följas, borde följas beträffande både män och kvinnor, utan därjämte i och för sig är mycket svårframkomlig samt i varje fall, vad kvinnorna beträffar, icke är ägnad att uttunna den ovilja, om jag så får säga, som råder emot hennes tjänstgöring på ordförandeplats.

Då här talats om faran för, att rättskipningens värdighet skulle bli lidande av att en olämplig kvinna komme att sitta såsom ordförande, vill jag emellertid påpeka, att man har faktiska garantier för, att detta icke skall inträffa, även om man såsom justitieministern icke vill anse hovrättens prövning, innan förordnande lämnas, såsom en dylik garanti. En sådan har man i den omständigheten, att väl åtminstone under ett hundratal år framåt juristkontingenten helt naturligt kommer att bildas genom ett mycket starkare urval bland kvinnorna än bland männen, samt vidare i den omständigheten, att hennes möjligheter att över huvud taget erhålla tjänstgöring vid en domstol på landet, är beroende av om lantdomarna vilja giva henne tillfälle till detta, alltså

är beroende just av dem, som icke gärna kunna tänka sig att låta kvinnan komma upp i ordförandestolen. Det hela blir i själva verket till sist beroende på detta urval från häradshövdingarnas sida, varför jag icke riktigt kan följa herr justitieministerns resonemang om vådorna av att i lag låta kvinnorna bli berättigade till ifrågakvarande ordförandeställning lika med männen.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

För övrigt må vi icke helt glömma bort processkommissionen. Enligt vad man vet om denna kommissions syften, är det ju meningen, att städerna i stort sett skola läggas under landsrätt. Nu dröjer det visserligen länge, innan resultatet av processkommissionens arbete blir verklighet, men det talas så ofta om detsamma, att det ej torde vara alldeles obefogat att erinra om att det under sådana förhållanden icke alls blir någon reson i att tjänstgöringen skall förläggas till rådhusrätt, innan vederbörande får tjänstgöra såsom ordförande i domstol på landet, för att nu icke tala om den offentlighet, som enligt kommissionens mening skulle bliva förenad med hovrätternas förhandlingar och som ju i lika hög grad borde tala för att kvinnorna ej släppas fram i hovrätterna som i underrätterna.

Väl förstår jag, att reservanten kommit till det slut, vartill han kommit, huvudsakligen på grund av att han velat få ett positivt resultat av frågan, sådan den nu föreligger. Men jag kan icke hjälpa, att jag såsom *människa* och väl också såsom jurist reagerar mot en lagbestämelse som, så att säga, ropar ut för all världen, att den är baserad på en fördom. Och jag kan som *man* icke annat än reagera emot, att här skulle sägas: vi släppa fram kvinnan till detta verksamhetsområde, men vi skola i konkurrenshänseende ställa henne sämre än mannen. Jag måste fastslå, att det de facto blir på det sättet, att hon i konkurrenshänseende kommer i sämre ställning än mannen. Jag vill icke närmare utveckla detta, men det är alldeles påtagligt, att den tjänstgöring, som för hennes del ifrågasättes, innan hon får komma fram till ordförandeplatsen, blir svårtillgängligare och dyrbarare.

På grund av det anförda tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr **Lindhagen**: Jag begärde ordet, när jag hörde justitieministerns anförande. Jag fick inte riktigt klart för mig vad han menade, men det förefaller mig dock påtagligt, att han väsentligen gick i samma riktning som herr Ekman. Han ville verka för att det skulle bliva särskilda mer betungande bestämmelser för kvinnors rätt till förordnande som domare på landet och han sade, att han rådgjort med många personer, som hade rik erfarenhet på detta område. Han hade därvid kommit till det resultatet, att förenämnda ordning vore lämplig och kunde gå för sig.

Nu har verkligen varken justitieministern eller herr Ekman någon rik erfarenhet på detta område. Och vilken erfarenhet hava de personer, som de rådgjort med, hur det komme att ställa sig, för den händelse kvinnor bleve ordförande i underrätter på landet? Den rika

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

erfarenheten hos de konsulterade måste jag absolut tillbakavisa såsom konstruerad. Det är en maskulin förmodan allenast. En lagstiftning i den riktning, som herr Ekman föreslagit, kan, såvitt jag förstår, icke bli annat än en bastard mellan teorier och vulgära fördomar.

Jag har under lång tid tjänstgjort vid underrätter på landet och likaledes lång tid vid rådhusrätt, lång tid i hovrätt samt även lång tid varit föredragande i högsta domstolen. Jag måste därför tillerkänna mig en viss känning med rättskipningen. Då kan jag icke annat än känna mig högeligen repellerad av ett sådant förslag, som att man skulle försöka fastställa skärpta villkor för kvinnors tillträde till domarebefattningar i förhållande till villkoren för manliga aspiranter. Jag kan icke förstå, hur ett sådant förslag kommit fram annat än såsom en sådan där förtvivlad politisk kompromiss, i vilken man hugger vad som helst i luften för att locka folk att vara med om vad som helst. Jag förstår, att man kan säga, att kvinnorna icke alls skola hava tillträde till statens ämbeten. Det är en konservativ uppfattning, och jag kan förstå den. Jag kan också förstå dem, som vilja gå en medelväg och släppa fram kvinnorna till statens ämbeten men icke till domarämbetet. Ja, egentligen förstår jag ju dem icke, men jag begriper, att det är ett rent spel i detta. Men att säga, att vi kunna släppa fram kvinnorna till domarämbetet, men de måste då till skillnad från de unge männen trakasseras med särbestämmelser rörande deras utbildning, innan de få sitta såsom ordförande i en underrätt på landet, kan jag inte alls förstå. Det är ju för övrigt en ren förolämpning mot landsbygdens befolkning, bondbefolkningen, det är ett uttryck för uppfattningen, att denna befolkning endast är en fårahjord, som är insnärjd i fördomar. Det är en ren örfil från stadsrepresentanternas sida att komma med ett sådant förslag gentemot landsbygden.

Då den kvinnliga rösträtten skulle införas i Finland, hette det också, att det icke gick an, att denna rätt skulle tillkomma landsbygdens befolkning, ty då skulle bondgummorna bli alldes förbaskade. Emellertid blev den kvinnliga rösträtten införd både för land och stad, och vad inträffade? Jo, vid första valet i Finland efter de nya grunderna visade det sig, att mångenstädes bondgummorna röstade mest.

Nu är det väl meningen, om jag förstår herr Ekman rätt, att dessa skärpta villkor sedermera måhända skola utsträckas att gälla även för de unga männen. De hava ju ingen plats i denna författning. Att Konungen äger meddela bestämmelser om kompetensvillkoren för befattningshavare är ingen nyhet, ty det kan Konungen på grund av sin administrativa lagstiftningsrätt. En sådan bestämmelse har alltså icke sin plats i en civillag. Den nu föreslagna bestämmelsen i förevarande civillag måste alltså betyda, att Konungen bemyndigas att nu och för framtiden upprätthålla olika villkor för tillträde till viss stats-tjänst beträffande kvinnor och män, och då behövs denna bestämmelse, ty det kan icke ske på administrativ väg. Detta är alltså meningen med förslaget. Det är väl i alla fall att sätta krokben för kvinnorna,

att pålägga dem nya bördor och sedermera kanske också pålägga de unga männen nya bördor, som avskräcka de dugligaste från att gå dessa improduktiva vägar. Det är en sådan där konjunkturpolitik, som gör, att världen aldrig blir annat än illa styrd. Det är livet självt, det bör var och en förstå, som kommer att ordna dessa förhållanden.

Man får icke resonera på det sättet, såsom många gör: »Tänk om den där flickan skulle sitta såsom ordförande i en domstol, oj, oj, oj!» För det första är det så, att de måste taga studentexamen, och större delen av flickorna vill icke plugga så mycket, ty det ligger icke för deras natur. Studentexamen sållar oerhört isynnerhet bland de flickor, som man skrattar åt vid tanken på att se dem på domarsätet. De falla bort redan genom fordran på studentexamen. Sedan har man juris kandidatexamen, ett lidande, ett plugg med ett ämne, som även alla manliga elever anse såsom det minst tilltalande av alla studieföremål och som man under pina underkastar sig för att nå befordran — med ett eller annat undantag, som tycker, att det är roligt. Juris kandidatexamen kommer att sälla kvinnorna alldeles oerhört, ty det ligger inte för den kvinnliga naturen att plugga sådana ämnen. Vilka stå sedan kvar? En fröken Mathilda Staël von Holstein, en friherrinna Ruth Stiernstedt och några till, en handfull kvinnor, som gått igenom en skola för att ägna sig åt detta yrke, som gör dem mera vuxna för detta än flertalet män med juridisk examen, vilka gått den slentrianmässiga vägen för att vinna befordran. Sådan är verkligheten, och det är denna vi skola räkna med och icke med teorier och fördomar.

Då det här förebådas — kanske för att uppnå detta på lagliga, normala, mänskliga och demokratiska vägar — skärpta villkor både för kvinnliga och manliga juriskandidater, får jag verkligen bestrida, att det är lämpligt att oupphörligt öka fordringarna, öka skuldbördorna, framskjuta möjligheten till egen försörjning långt in i framtiden, bojkotta ungdomen och tro på att de äldre bliva så utomordentliga, då de varit med så länge. Nej, en stor del kommer att avskräckas, därför att de få vänta så länge, innan de kunna bli någon-ting, och det är just de mest begåvade. Så får man de andra kvar i stället. Det är inte heller så förfärligt farligt med unga domare, som många tror. Urvalet kan göras bättre. Men tro herrarna, att de gamla häradshövdingarna alltid äro så utmärkta? I den domsaga, där jag tjänstgjorde, sade alla människor, att vi elever alla skötte oss bra i domarsätet åtminstone första tiden. Då hade man nämligen så oerhört intresse av att göra sitt bästa, och det kändes alldeles upplyftande att sitta sitt första ting. I samma mån som man suttit flera ting, avtog ansvarskänslan, och man gjorde det sämre och sämre, fastän man fick större erfarenhet om huru man skulle skriva knepiga motiveringar. Men de gamla domhavandena voro trötta på det hela. De hade icke heller följt så noga med den nya lagstiftningen, och det kan man ju heller inte begära. De voro nervösa och kunde köra ut personer, som t. ex. hade dåligt organ, när de begärde gra-

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

vationsbevis. Napoleon blev general vid 22 års ålder tror jag. Varför skall man då nödvändigt säga: »Det är inte nog med att dessa människor skola vara 25 år och skolats genom nuvarande examina och praktik, utan de skola dessutom underkastas längre och mera ingående träning och slita ut sig och skaffa sig dålig ekonomi för att slutligen komma till någon befordran?» Det är det rena byråkratiska reformsättet, som användes för att åstadkomma något sämre än man förut har, icke till avsikten men väl till resultatet. En följd av dessa s. k. reformer, som göras av dem, som inte alls hava reda på saken, blir dessutom, att de förmögnare gynnas, de, som kunna vänta och leva behagligt och trevligt.

Jag tror sålunda, att det fåtal kvinnliga juris kandidater, som stå kvar, sedan studentexamen och juris kandidatexamen hava sållat materialet, äro sådana beprövade och under genomlidna studier skolade unga kvinnor, som äro minst fullt ut lika vuxna som den stora skaran av genomsnittsmän, som av traditionen och levebrödsinstinkten tvingas fram att taga sina examina.

Jag får sålunda, herr talman, yrka bifall till det kungl. förslaget.

Greve **Lagerbjelke**: Herr greve och talman! I denna debattens sista timma vill jag icke komma med någon motivering för mitt yrkande. Det torde i varje fall förstås av kammarens samtliga ledamöter.

Då jag hyser mycket stora betänkligheter, som även framhållits från annat håll, ifråga om herr Ekmans förslag, och då mina betänkligheter mot att kvinnor skulle få förrätta domartjänst äro så stora, att jag icke kan vara med därom, tillåter jag mig, herr greve och talman, yrka tillägg av en punkt 8 i § 2 av innehåll, att domartjänster jämväl skulle vara undantagna. Härigenom skulle sålunda kvinnor uteslutas från domarämbeten.

Herr **Ekman, Carl Gustaf**: Jag skall be att få bemöta en del yttranden, som fällts under den nu förda diskussionen.

Man har här givit uttryck åt vissa s. k. konstitutionella synpunkter, då man undrat, huruvida ett införande av den nu föreslagna lagen står i god överensstämmelse med själva likställighetsprincipen och de tidigare därom av riksdagen fattade besluten. Jag ber då att endast få erinra om att då grundlagsändringen genomfördes och kvinnans behörighet att erhålla statstjänst erkändes, skedde det — som också här framhållits — med tillägget, att tillträdet skulle ske enligt grunder, som Konung och riksdag skulle bestämma. Härav följer givetvis, att man förutsatte att vid den blivande prövningen jämväl samhällets berättigade intressen skulle beaktas.

Herr Lyberg har nyss i ett långt anförande givit uttryck åt den uppfattningen, att den inskränkning, som föreslagits i min reservation, skulle vara dels obehövlig, dels krånglig vid tillämpningen. Jag förstår mycket väl, att man kan hava den uppfattningen. Men vad jag

inte kan förstå, det är herr Lybergs yttrande: »Varför inte dröja med att utfärda dessa bestämmelser, exempelvis till nästa år?» Om man skall införa nu ifrågavarande villkor och bestämmelsen därom skall vara på rätt sätt antagen, måste det väl ske i sammanhang med behörighetslagstiftningen i övrigt. Får jag fatta herr Lyberg så, att han menar, att hela lagen skulle uppskjutas till ett senare år? Eller vad menar herr Lyberg annars med sin fråga, »Kunna vi inte uppskjuta bestämmelsen till nästa år?» Jag utgår ifrån att om det av mig föreslagna stadgandet skall införas, måste det sättas in i behörighetslagen. Och det förefaller, att i detta förhållande ligger svaret på den av herr Lyberg framställda frågan.

Herr Lyberg har också talat om förhållandena i andra länder, i Danmark och Norge. Jag lät härom dagen en person gå igenom den norska statskalendern för att se, i vad mån kvinnans mångåriga tillträdesrätt till domarämbete där vunnit praktisk tillämpning. Så vitt av kalendern framgår finns det två kvinnliga domare i Norge, av vilka dock ingendera hade ordförandeställning. Men dessutom äro ju bestämmelserna för tillträde till dessa befattningar andra än de, som förekomma hos oss.

Man har ytterligare sagt: ligger det något rimligt i att kräva högre mått av erfarenhet och i viss mån en genom träning vunnen högre kompetens för kvinnorna? Ja, jag tror man kan säga, att det ligger det sakliga skälet bakom, att en ung kvinnlig domare i precis samma situation som en manlig, åtminstone under vissa förhållanden på landet, behöver, för att komma till samma resultat som sin manliga kollega, ett högre mått av intelligens och skarpsinnighet, en ur olika synpunkter högre kompetens. Det torde nämligen vara ostridigt, att hennes tjänsteutövning åtminstone under den första tiden i viss mån kommer att försvåras av hennes egenskap att vara kvinna.

Herr Larsson sade, att en kvinnlig notarie på denna sin plats kommit i förbindelse med allmänheten så, att den har vant sig vid att se henne bredvid domaren och därför även finner det helt naturligt att hon intar dennes plats. Ja visst, men i sistnämnda egenskap kommer hon säkert gång på gång under sin tjänsteutövning — och det blir väl just i de svåraste fallen — att få göra med människor, som hon icke i sin egenskap av notarie eller tjänsteman vid domstolen tidigare ägt något som helst samarbete med. De svåraste fallen inför domstolen äro nog av den art, att vederbörande icke förut haft någon beröring med henne i hennes egenskap av tjänsteman vid domstolen.

Man har här alldeles särskilt gång på gång betonat, att det skulle ligga en »orättfärdighet» i kravet på större kompetens för kvinnor än för män. Herr Larsson var, bland andra, inne på denna, jag får säga skäligen enkla argumentation. Men det är väl alldeles givet, att då man enligt den bestämmelse, som antogs i sammanhang med grundlagsändringen, skulle taga hänsyn till samhällets intresse i sammanhang med att man öppnade dessa befattningar, kan detta hänsynstagande, så vitt jag förstår, icke betecknas som någon orättfärdighet. Jag skulle

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

t. ex. kunna tänka mig, att man för vissa befattningar som kompetensfordring ställde upp antingen realskoleexamen eller genomgång av fullständigt kvinnligt läroverk. Om en sådan bestämmelse infördes, skulle ju den betyda fordran på ett högre mått av skolundervisning för det ena könet än för det andra, men icke kan väl det med skäl betecknas såsom en »orättvisa». De olika fordringarna ha sin grund i faktiska förhållanden.

För övrigt vill jag säga, att eftersom detta torde vara det första område, på vilket kvinnorna komma fram till en sådan utövning av en statstjänst, som alldeles särskilt faller under allmänhetens ögon, tror jag det för kvinnans avancemangsmöjligheter på olika områden kan ha mycket stort värde, att de, som först komma att utöva dylika tjänster, äro så väl rustade därför som möjligt. Ty skulle ett misslyckande ske — och det förekommer åtskilliga misslyckanden bland de manliga juristerna — kan detta tänkas inverka ogynnsamt på kvinnans tillträde till tjänster på andra områden. Jag tror således, att ifrågavarande bestämmelse icke är enbart ogynnsam för kvinnan.

Herr Lyberg sade också, att bland motiven till framställandet av förslag om denna bestämmelse skulle ligga konkurrenshänsyn från mannens sida. Ja, givetvis fränsäger jag mig absolut varje dylik hänsyn, och jag tror inte alls man kan tala om att sådana hänsyn spela in. Ja, jag ser, att herr Lyberg nu skakar på huvudet, men herr Lyberg sade uttryckligen, att han som man måste taga avstånd från varje dylikt motiv och att det var ovärdigt av oss män att ställa upp dylika av konkurrenshänsyn betingade större anspråk på kvinnan. Men det är ju självklart, att för alla, som icke kunna komma i fråga till domarämbete, kan det redan ur den synpunkten inte bli tal om några konkurrenshänsyn, och jag tror inte heller, att någon manlig strävan låter sig dikteras av dylika hänsyn, då det gäller att lagstifta på detta område.

Vad herr Lindhagen beträffar, hade han här som vanligt en mängd starka ord om världens usla styrelse och om hur olämpligt och oriktigt detta förslag var. Jag skulle råda herr Lindhagen att en gång göra det tankeexperimentet att fråga sig, hur vårt lands styrelse skulle ha sett ut, om herr Lindhagens alla motioner, förslag och projekt blivit antagna och tillämpade på samhällsledningen. Om herr Lindhagen vill tänka igenom vad det skulle inneburi och så fråga sig, om det skulle skänkt några garantier ur olika synpunkter för ett lämpligt, väl avvägt och för utvecklingen gynnsamt styrelsesätt, tror jag, att han skulle komma till en för sig själv högst oväntad uppfattning på den punkten.

Nu har här föreslagits, att man skulle utan vidare undantaga alla domarämbeten från kvinnorna. Jag vill på det livligaste avstyrka det förslaget. Det går längre än förhållandena göra behövt och nödvändigt, och det synes mig icke finnas några skäl för ett dylikt förfaringsätt. Jag hoppas kammaren icke skall följa detta förslag. Visserligen befarade jag att ett sådant förslag skulle komma, men jag hoppas, att det icke skall vinna kammarens bifall, då här föreligger ett förslag, som på ett bättre, lämpligare och för kvinnorna gynnsammare sätt löser frågan om undanröjande av verkligt befogade betänkligheter.

Jag tillåter mig sålunda hemställa om bifall till den av mig avgivna reservationen vid nu ifrågakvarande paragraf.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Fröken **Hesselgren**: Jag skall icke yttra många ord i denna fråga, eftersom den egentligen slutdebatterats mellan de olika juristerna, men jag tycker dock, att det är min skyldighet att säga min mening.

Jag har fått det intrycket, att man här rör sig på ett rent känslområde, att det beror på ett känslotänkande detta, att man så absolut motsätter sig, att kvinnorna här skola kunna gå fram på samma vägar som männen, och det finns ingenting, som är så svårt att arbeta emot som just känslotänkande. Det har sagts om oss kvinnor — det har t. o. m. anförts från Göta hovrätt — att känslotänkandet skulle vara något speciellt kvinnligt och något, som gjorde oss omöjliga särskilt för domarekallet. Jag finner emellertid, att detta sätt att tänka förekommer även hos män; vi ha minsann fått möta det på varje steg, vi kvinnor tagit på detta område. Det har mött oss i alla tider och från alla håll. T. o. m. sockerbagarna motsatte sig 1834 den kungl. förordningen med sådana känslouttalanden. I andra länder har man riktat sina känslor mot andra områden: där har man skyddat folkets själ och den enkla lantmannens ro genom att med all kraft motarbeta, att kvinnorna skulle få bli präster, men man har inte haft någon sådan känsla, då det gällt domarebefattningarna.

Jag har sagt, att det lönar sig inte att strida mot dylika känslor; dem måste livet så småningom övervinna. Men jag måste erkänna, att det finns ett reellt skäl bakom denna fråga, i synnerhet såsom den lagts av herr Ekman. Det är ett fel i systemet för själva utbildningen, som är påtagligt. Det är en svårighet för rättvisans skipande, att människor, som inte skola bli domare, ändå skola passera denna väg för att utbilda sig till någonting helt annat. Det är också den svårigheten, att de komma fram till förordnanden som domare så unga som de göra. Men detta gäller systemet och sålunda, så vitt jag förstår, både män och kvinnor, och jag tycker det är hårt, att det är kvinnorna, som skola bereda väg för den reform, som är behövlig på detta område. Men måste det vara så, så måste vi naturligtvis gå den vägen och hoppas, att reformen kommer efter för de manligas vidkommande så fort som möjligt.

Att detta sätt att ordna för kvinnorna skulle vara en hjälp för de första arma banbrytarna, genom att göra dem bättre utbildade och äldre, det tror jag för min del inte på. Det eldprov, de första skola gå igenom, det känns, mina herrar, precis lika starkt om man är femtio år som om man är tjugofem år. Men å andra sidan måste jag säga, att herr Ekman har i sin reservation gått fram på en väg, som närmar sig min ståndpunkt, mera än den han gick förra året. Jag är ledsen, att jag inte kan gå med herr Ekman i detta fall, men jag vill ge det erkännandet, att om denna version går igenom, ha vi åtminstone vunnit betydligt mycket mera än om förslaget om att helt och hållet utesluta kvinnorna från domarämbetet blir antaget.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Emellertid tror jag, att det kanske finns någon möjlighet för att den kungl. propositionen ändå till slut skall segra, och därför, herr greve och talman, kommer jag för min del att rösta för den.

Herr **Lindhagen**: Herr Ekman kom mycket ledigt ifrån hela min sakliga argumentering, då han inte alls inlät sig på densamma. Därmed har ju herr Ekman indirekt erkänt, att det inte var så lätt att bemöta vad jag sade.

Jag skall också be att få tillägga en sak: vad är det för uppfinning av herr Ekman, att kvinnliga jurister inte skola få sitta som ordförande i häradsrätt efter en grundlig utbildning på landet, en utbildning, som vi hittills ansett som den allra yppersta som finns, särskilt för ifrågavarande befattning, utan skola skickas upp för att skriva rubriker i hovrätten, eller auskultera i underrätt i stad, för att bli kompetenta att sitta som ordförande även på landet.

Men, som sagt, herr Ekman bemötte mig inte alls. Han sade bara: hur skulle det ha gått med världen, om herr Lindhagens alla projekt blivit genomförda? Jag satt och gick i tankarna igenom mina förslag, men jag kunde inte finna annat än att det skulle blivit utmärkt bra för var och en, om förslagen gått igenom. De utmyнна, som herr Ekman vet, i att vi i stället för juristeri, frikyrkliga och högkyrkliga läror, partipolitiska dogmer och krass intressepolitik på varandras bekostnad skulle införa litet kristendom i statens styrelse. Hur skulle världen se ut, om vi gjorde det, utropar herr Ekman, om vi införde litet kristendom? Det tycker herr Ekman är det värsta, man kan tänka sig.

Tacka vet jag en sådan liten finess som denna med kvinnorna, en sådan där liten krusidull, som inte är någon bestämd fason på. Eller det sista sättet att störta en ministär, därför att herr Malm skulle vara mera oerfaren än herr Pegelow. Däri instämde herr Trygger av fullaste hjärta, och så inkallade han genast denne oerfarne man till ett större uppdrag, som socialminister, där hans första uppgift blev att taga hand om det, som han var för oerfaren att behandla.

Det är ett dylikt styrelsesätt, som herr Ekman tycker för oss fram mot den hägrande framtiden, men, för all del, ingen kristendom!

Herr **Lyberg**: Herr talman! Jag har föranletts att begära ordet av ett par missförstånd, som uppstått mellan herr Ekman och mig. Då jag talade om att man kunde vänta med frågans upptagande, exempelvis till nästa år, avsåg jag sådana bestämmelser, som över huvud taget kunde anses lämpliga för att få ett bättre system med avseende å de unga juristernas praktiska utbildning. Jag utgick ifrån att det var riktigt, som herr Ekman och herr justitieministern sade, att vad här ifrågasattes för kvinnan skall sedermera också genomföras för mannen. Jag menade, att man då inte hade någon anledning att taga in en särbestämelse för kvinna i behörighetslagen, utan att man kunde vänta och försöka få det hela genomfört i ett sammanhang, eventuellt efter motion och skrivelse till Kungl. Maj: t nästa riksdag, vilket allt läte sig så mycket

lättare göra, som den lag vi nu handlägga icke kan träda i kraft förr än tidigast om ett år.

Det andra missförståndet var, att jag skulle ha beskyllt herr Ekman eller någon annan för egoistiska motiv, konkurrenshänsyn, som skulle ha spelat in, då det påyrkats den bestämmelse, vi nu diskutera. Det har jag visst inte gjort, utan jag konstaterade endast i allra sista delen av mitt anförande, att jag som man måste reagera mot att införa en bestämmelse, som *de facto* sätter kvinnorna i en i konkurrenshänsenande sämre ställning än männen.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Herr **Petrén, Bror:** Herr talman! Som denna fråga nära berör den verksamhet såsom domare dels i underrätt å landet och dels i hovrätt, vilken jag under många år växelvis utövat, skall jag be att få säga några ord i det föreliggande spörsmålet.

Fröken Hesselgren yttrade, att obenägenheten å vissa håll att fullt likställa kvinnorna med männen på detta område, bottnade i ett känslotänkande från vederbörande mäns sida. Det kan nog ligga en viss sanning i detta påstående, och jag skall icke för min del inlägga någon gensaga däremot.

Jag har personligen icke någon närmare erfarenhet av huru kvinnorna lämpa sig för detta verksamhetsområde, men jag har vid många tillfällen — icke minst med anledning av fjolårets proposition i ämnet — haft anledning att reflektera å dessa ting ganska ingående. Jag vill giva herr Lyberg obetingat rätt i att erfarenheten från de skilda verksamhetsområden, till vilka kvinnor efter hand fått tillträde under lika betingelser som män, giver stöd åt den meningen, att man icke behöver hysa så stora farhågor för att alltmånga vidga likställigheten könen emellan i fråga om tillträde till skilda verksamhetsbanor, som man å många håll är böjd att göra. All erfarenhet på detta område giver — det vill jag gärna vitsorda — vid handen, att man rört sig med fördomar, då man ställt sig emot öppnandet av det ena verksamhetsområdet efter det andra för kvinnorna.

Principiellt sett kan jag icke heller se, att något talar emot, att kvinnorna sättas i tillfälle att vinna tillträde till domarbanan liksom — med få undantag — till alla andra banor. Jag ser den utvecklingen klart för mig och den skrämmar mig icke.

Se vi på de domartjänster i vårt land, som äro statstjänster, äro de väl ungefär jämnt fördelade mellan å ena sidan underrätterna å landet — häradshövdingstjänsterna — och å andra sidan överrätterna — hovrätterna och högsta domstolen med nedre justitierevisionen. Jag kan för min del icke se någon olägenhet av att kvinnorna få med lika betingelse som män tävla om samtliga befattningar i våra överrätter och över huvud taget i alla kollegiala domstolar, således även städernas rådhusrätter, i den mån ej chefskap över polispersonalen lägger hinder i vägen därför. De kvinnliga juristernas utbildning i domarkanslier såsom andre och förste notarier med dithörande befogenheter synes mig lika naturlig, som att intet hin-

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

der finnes för deras anställning såsom stadsnotarier och ledamöter i rådstuvurätterna samt såsom fiskaler, notarier m. m. och ledamöter i hovrätterna och såsom revisionssekreterare etc. Det är emellertid icke samma förhållanden i dessa kollegiala rätter, som det för närvarande är vid häradsrätterna. Och jag vågar gent emot herr Lyberg påstå, att det förhållandet, att en kvinna sitter som ledamot i en hovrätt — även om förhandlingarna äro offentliga — har icke alls samma natur som att en kvinna vid 25 års ålder ute å ett tingsställe å landsbygden har att hålla allmänt tingssammanträde med den nästan uteslutande manlig publik, som där finnes, och de för en ung kvinna ur handläggnings-synpunkt ofta mycket besvärande mål, avseende särskilt barnuppfostringskrav med tillhörande partsförhör och vittnesbevisning, som där i stor utsträckning förekomma. Om man går igenom de mål, som handläggas vid ett allmänt tingssammanträde, stöter man gång efter annan på dylika situationer, där man frågar sig: hur skulle en ung kvinna hava rätt sig med handläggningen härav?

Jag har icke kunnat underlåta att säga detta på grund av den praktiska erfarenhet, jag äger å detta område. Härmed har jag emellertid ingalunda velat ha sagt, att icke en kvinna skulle vara i och för sig vuxen att kunna sköta jämväl ordförandeskapet i en häradsrätt, men väl, att menigheten å stora delar av vår landsbygd i detta hänseende ännu icke är mogen för ett dylikt ordförandeskaps handhavande av 25-åriga kvinnor.

Herr Lyberg gjorde gällande, att det vore oriktigt förutsätta att landsbygdens befolkning icke skulle reflektera i dessa frågor. Jo, de både reflektera och hava sin mening härom, men de äro ej ännu mogna för en dylik anordning. Jag har för egen del längre eller kortare tider tjänstgjort i sex av Skånes fjorton domsagor, och jag vågar tro, att jag känner folkstämningen i detta avseende ute på landsbygden i min hemprovins ganska väl. Uppfattningen där nere bland befolkningen är den, att det icke vore lyckligt att nu alldeles likställa män och kvinnor i fråga om upprätthållande av häradshövdingtjänster. Och varför icke? Jo, det sammanhänger med det vikariatsystem, som vi hava å detta område. Vi hörde nyss herr Lindhagen utveckla sina åsikter i den frågan. Han menade, att det i och för sig vore ett gott, att de unga juristerna släpptes fram vid 25-års-åldern till ordförandestolen i häradsrätten. Jag vågar hysa en annan mening. Jag har ännu ett livligt minne av huru jag vid 27 års ålder sattes att såsom tillförordnad domhavande leda en rannsaking om fadermord, som resulterade i en dödsdom. Det stod redan då klart för mig, huru föga skickad en person vid de åren är att sköta rättsförhandlingarna i ett sådant mål, där det gäller att tvinna fram och tillrättalägga trådarna i den vävnad av motiv, som föranlett en gärning, sådan som den nämnda. Jag menar, att detta system med 25-åriga vikarier å ordförandeposterna i våra enmansrätter å landet är av beskaffenhet att med tiden böra läggas om, och det är mycket möjligt, som fröken Hesselgren säger, att kvinnorna bliva offren för att systemet, som — om icke förr så sannolikt i samband

med en förändrad domstolsorganisation i och med processreformens genomförande — är ställt på avskrivning, ännu finns kvar.

Då jag skall taga position i denna fråga, ställer jag mig för min del obetingat på den ståndpunkten, som återspeglar sig i den av herr Ekman avgivna reservationen, vilken avser, att efter hovrätternas hörande Kungl. Maj:t har att bestämma de särskilda förutsättningar, som böra f. n. gälla för kvinnornas tillträde till ordförandeplatserna i våra häradsrätter. Jag ansluter mig till reservationen därför, att den å hit-hörande område öppnar vägen för att kunna gå så långt, som man efter min mening för närvarande bör gå. Den erbjuder en ventil för de säkerligen för närvarande ej många fall, där kvinnor hysa en önskan att även med den längre utbildningstid, som därav föranledes, få hålla allmänna tingssammanträden vid häradsrätterna, exempelvis de kvinnor, som syfta till att gå hovrättsvägen, där kvinnor med därför lämpad läggning synas mig lika skickade för tjänstgöring som män.

Det är visserligen sant, att den väg, som föreslås i reservationen, kan synas irrationell, men jag kan inte förstå annat, än att den ändock i fråga om kvinnornas tillträde till häradsrätternas ordförandeplatser giver mera än den rent negativa linjen, vilken på många håll äger anslutning. Till dem, som möjligen stå tveksamma inför att våga sig med på den Ekmanska linjen, skulle jag vilja säga: som den är lagd, giver den enligt min mening icke rum för befogade betänkligheter, enär den förutsätter, att Kungl. Maj:t efter hovrättens hörande ut-finner praktiskt lämpliga bestämmelser om förutsättningarna i utbildningsväg för de kvinnor, som önska att få förordnande som domare å landet med befogenhet att hålla allmänna tingssammanträden.

Gent emot herr Lyberg skulle jag vilja framhålla, att verksamheten som fiskal i hovrätt är ägnad att verka utbildande för unga jurister i ej obetydlig grad. Den föredragningsskyldighet inför vederbörande hovrättsdivision, som därmed är förenad, är i olika hänseenden ganska krävande och fostrande. Jag tror, att en sådan verksamhet under exempelvis ett halvt års tid efter avslutad sedvanlig notarietjänstgöring icke skall göra den unge juristen sämre som ordförande i häradsrätten; tvärtom skapar den nog bättre garantier för handhavandet av ordförandeskap i häradsrätt än enbart notarietjänstgöring därstädes.

Med det nu sagda vill jag hava uttalat den meningen, att jag tror, att vägen även å nu förevarande område går mot full likställighet mellan män och kvinnor, men att det icke är klokt att nu forcera frågan härom från deras sida, som önska framgång åt saken. Jag delar deras mening, som i debatten gjort gällande, att det vore olämpligt för kvinnorna själva, om genomförande nu omedelbart av full likställighet å förevarande område skulle komma att medföra bakslag.

I den kommande voteringen skall jag i första rummet lägga min röst till förmån för herr Ekmans förslag. Om detta emellertid icke skulle komma med i huvudvoteringen, kommer jag att rösta för det förslag, som går ut på förbud för kvinnor att för närvarande sitta som ordförande i häradsrätt.

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)

Herr **Lindhagen**: Den siste ärade talaren framhöll, att landsbygden inte var mogen för denna fråga, och han sade, att han hade ett starkt intryck av att den allmänna opinionen där var emot en sådan reform som denna. Jag undrar emellertid, om det inte var herr Petrén, som inte var färdig för saken och om inte han såg den med egna ögon men trodde, att det var allmänheten, som inte var mogen.

Vad vet herr Petrén om den utomstående allmänhetens ställning till denna sak, som den inte har någon aning om?

Det väcktes en gång i Stockholms stadsfullmäktige en motion om att kvinnor skulle få tillträde till stadsfullmäktige. Jag var själv motionär. Då motionens kläm lästes upp, hälsades den med ett skallande skratt från de flesta av de närvarande herrarna. Fyra år efteråt sutto kvinnor där, och ingen skrattade. Så går det med den allmänna opinionen, herr Petrén.

För övrigt har herr Petrén funnit en del märkvärdiga mål, som icke skulle passa för kvinnor att ha att göra med, och bland annat mål om det nu avskaffade dödsstraffets tillämpning. Jag vet icke, om de bliva skickligare i att handlägga sådana mål vid 29 än vid 27 års ålder. Men man får väl taga målen såsom de komma, och man kan icke sälla de olika kandidaterna. Och varför skulle det vara särskilt märkvärdiga mål på landet? Det finnes lika märkvärdiga mål i städerna, särskilt sådana, som skulle inverka på omdömet i fråga, huruvida kvinnor äro lämpliga eller icke lämpliga. För övrigt vill jag fästa talarens uppmärksamhet på att även män kunna vara olämpliga att handlägga alla dessa mål. Domstolarna i vårt land vimla ju, såsom vi veta, av olämpliga domare, både unga och äldre, och äro de olämpliga såsom unga, så äro de vanligen också olämpliga såsom äldre, så det hjälper nog icke att ställa dem på något längre prov. Varför fäster man icke avseende vid detta, som dock är en högst besvärande omständighet? Det finnes domare, som icke alls fått någon undervisning vid universiteten om domarreglerna, som behandla parterna på det mest hänsynslösa sätt och som ryta åt vittnena, så att de tappa koncepterna. Detta är en vanlig företeelse i Sveriges land från den *manliga* domarkårens sida. Är det nu av omtanke mot det kvinnliga väsendet, som man ser till att kvinnan ensam, när hon framträder, skall omstrålas av en gloria av fulländning, herr Petrén, eller är det icke helt enkelt en gammal fördom? Saken är icke mogen för herr Petrén, det är däri det ligger.

Herr **Åkerman**: Herr talman! Endast ett par ord.

Det kan ju alltid förefalla förmätet av en enskild man att vilja tala om sina erfarenheter, ty det betyder ju så oändligt litet vad han kunnat göra för erfarenheter. Det är så ringa del av livet som han fått se. Men med hänsyn till den fråga vi tala om skall jag ändå be, fastän det är sent på dagen, att få säga några ord om den erfarenhet jag haft tillfälle inhämta.

Jag vill då erinra, att jag i mitt första anförande i dag erkände, att allt ju icke är så väl beställt med hänsyn till domarvikariatet på landet.

Och jag sade också, att allt pekar på att vi inom en icke alltför långt avlägsen framtid komma att i detta hänseende få uppleva reformer, mer eller mindre vittgående. Men jag är övertygad om att några nämnvärda djupgående reformer i detta fall icke inom den närmaste tiden äro utförbara, utan att de komma först i samband med en ny domstolsorganisation. Alltså komma i stort sett förhållandena att vara sådana de äro åtskilliga år framåt.

Nu säger man, att detta icke är bra. Därför skola vi nu ordna det så, att under ett antal år framåt blir det gällande särskilda, hårdare bestämmelser om kvinnors tillträde till domarämbeten. Jag kan icke förlika mig med den tanken, och mina aningar besannades, då jag hörde justitieministern lägga fram det botemedel han tänkte sig i första rummet, nämligen en längre hovrättstjänstgöring för dessa damer, som sedermera skulle komma ut på landet och sitta ting. Den tid, som det är fråga om, att de skulle ytterligare offra, kan icke sättas särskilt lång, utan det blir kanske fråga om högst ett års tjänstgöring i hovrätten såsom fiskaler. Men då frågar jag, om det verkligen är så mycket vunnit med detta? Då skulle de först vara på landet och leva sig in i förhållandena i den domsaga, där de fått anställning, som biträden, och så, när tiden är inne, skola de in i hovrätten för tjänstgöring där på ett område, som de alldeles icke äro vana vid, en tjänstgöring, som visserligen kan i någon mån skärpa deras omdöme — det vill jag icke bestrida — men som i stället berövar dem förmånen av förtrogenhet med folket i den ort, där de skola döma, ty det är ju icke alls säkert, att de komma tillbaka till den gamla domsagan, utan de sändas kanske till en främmande ort, och där få de sitta ting.

Jag vill också säga: hur skall det kännas för dessa unga människor? Jag tänker mig, att i en domsaga finnas två eller tre biträden, bland vilka det ena är en kvinna och kanske mer begåvad än de unga herrar hon tjänstgör tillsammans med. Nå, hon får icke hålla ting lika fort som de andra, utan hon måste bort. Det måste framstå som en stor orättvisa, ja kanske större än om hon aldrig någonsin finge komma med. Jag måste säga, att det var åtskilligt att tänka på i herr Lindhagens temperamentsfulla och schwungfulla målning av hur det gick till i vår ungdom på landet, när vi satt ting. De unga männen växa med de uppgifter de få. Jag har suttit här under debatten och tänkt över hur många notarier jag haft, och det har varit över tjugo, som jag haft tillfälle att iakttaga. Och jag får säga, att varenda en av dessa unga herrar har vuxit med de uppgifter han fått. I samma stund de komma fram till ordförandeplats i domstolen få de en helt annan hållning än när de gå och bara vänta och vänta. Denna uppgift, den lyfter människan, och om han är av rätt skrot och korn, så vet han att skicka sig. Har han då också, som ju gudskelov är vanligt, en chef, som iakttagit den försiktigheten att påvisa för de unga, vilka faror det finnes och vilka fel ligga närmast till hands att begå, och som lär dem att taga folket på hyggligt sätt — vilket jag vet, att lantdomarna numera lägga mycken vikt vid — så får jag säga, att det icke är värt att hängiva sig till allt-

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)* för mycket farhågor och allt för mycket pessimism och att tycka, att det nuvarande tillståndet är så dåligt, utan man får tänka på att i stort sett äro dessa unga män, som kommit fram till en så viktig ställning, vuxna sin uppgift och sköta den med heder, och det är en ära för Sveriges land att kunna konstatera det.

Det har nu talats om förhållandena i utlandet, och man har särskilt nämnt Norge. Då vill jag erinra om att i Norge är det så ställt, att det finnes där s. k. fullmäktige hos sorenskriveren, lantdomaren, och där liksom här få dessa unga personer, vare sig de äro män eller kvinnor, förordnande att förvalta sorenskriverämbetet. Jag har senast i dag talat med en norrman, som hade reda på dessa saker, och han har icke hört, att man i Norge infört några administrativa bestämmelser, varigenom man skulle lägga en hämsko på möjligheten för fullmäktige att efter förordnande förvalta sorenskriverämbetet. Jag vill därför säga, att jag icke kan finna mig tilltalad av herr Ekmans förslag, samtidigt som jag ännu en gång vill uttala min glädje över att han i alla fall visat, att han utvecklat sig så pass som han gjort från i fjol, då han stod betydligt mera avvisande.

Jag vill också, innan jag slutar, säga, att jag tror, att det är nästan en sjuklig disposition hos folket i detta land att fordra en orimligt lång beredelse tid för alla tjänster. Ungdomstiden förflyter under förberedelser, och när människorna komma fram till målet, äro de gamla och trötta, och det är icke bra. Det är bättre att släppa fram dem i något så när god tid, medan de ännu ha entusiasm och ett levande intresse kvar.

Jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj: ts proposition.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder framkommit följande yrkanden: 1:o) att den under behandling varande paragrafen skulle god kännas; 2:o), av herr *Ekman, Carl Gustaf*, att kammaren skulle godkänna 2 § av det lagförslag, som förordats under punkten A 1 i den av honom vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o), av greve *Lagerbjelke*, att kammaren skulle godkänna paragrafen med den ändring, att näst efter det med 7 betecknade momentet tillades ett nytt moment av följande lydelse: »8. domartjänster».

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på paragrafens godkännande vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda övriga yrkandena med hemställan huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående voteringen, och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr Carl Gustaf Ekmans yrkande.

Votering begärdes emellertid även om kontrapositionens inne-

håll, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

*Lagförslag  
ang. kvinnas  
behörighet  
till stats-  
tjänst m. m.  
(Forts.)*

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående 2 § i Kungl. Maj:ts förslag till lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehåva statstjänst och annat allmänt uppdrag antager bifall till herr Carl Gustaf Ekmans yrkande i ämnet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits bifall till greve Lagerbjelkes yrkande i frågan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 88;  
Nej — 45.

I följd härav uppsattes, justerades och anslogs för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 2 § i Kungl. Maj:ts förslag till lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehåva statstjänst och annat allmänt uppdrag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Carl Gustaf Ekmans yrkande i ämnet.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 54;  
Nej — 75.

*Övriga delar av Kungl. Maj:ts ifrågasvarande lagförslag.*

Godkändes.

*Kungl. Maj:ts förslag till lag innefattande tillägg till vissa stadganden i rättegångsbalken.*

Godkändes.

*Utskottets hemställanden i punkterna 1 och 2.*

Biföllos i vad de ej kunde anses besvarade genom kammarens föregående beslut.

Ang. statens  
verksamhet  
för egna-  
hemsbild-  
ning.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens verksamhet för egnahemsbildning ävensom åtta i ämnet väckta motioner.

I sammanhang med Kungl. Maj:ts ifrågakarande proposition, nr 144, hade utskottet till behandling förehåft

ej mindre följande inom riksdagen före avlämnande av propositionen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade motioner, nämligen

nr 7 i första kammaren av herr *Gabrielsson* och nr 29 i andra kammaren av herr *Brännström*, lika lydande;

nr 16 i andra kammaren av herr *Borg*; och

nr 158 i andra kammaren av herr *Svensson* i Grönvik m. fl.;

än även följande inom riksdagen i anslutning till propositionen väckta motioner, nämligen

nr 204 i första kammaren av herr *Lindhagen*;

nr 287 i andra kammaren av herr *Magnusson* i Skövde;

nr 284 i andra kammaren av herr *Karlsson* i Vadstena m. fl.; och

nr 265 i andra kammaren av herr *Eriksson* i Grängesberg.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt,

1) att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande framställning och med avslag å motionerna I:204, II:284 och II:265

a) godkänna i utlåtandet intaget förslag till ändrad lydelse av §§ 5, 6, 10, 11 och 12 samt § 14 mom. 2 och 4 av de utav riksdagen 1919 antagna allmänna villkor och bestämmelser för statens egnahemslånerörelse, att tillämpas från och med dag under 1923, som av Kungl. Maj: t bestämdes;

b) för utlämnande under 1923 och 1924 av premielån till egnahemslåntagare för nyodlings- och nybyggnadsarbeten i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen i statsrådsprotokollet tillstyrkta grunder, för budgetåret 1923—1924 anvisa ett extra reservationsanslag av 800,000 kronor, därav för 1923 finge användas högst 320,000 kronor;

c) medgiva att, utan hinder av de utav riksdagen 1919 antagna allmänna villkor och bestämmelser för lån från jordförmedlingsfonden, Kungl. Maj: t finge av fondens tillgängliga kapitalbehållning till förlagslån för förmedling genom eller under kontroll av hushållningssällskap av jord till egna hem för jordbruksändamål disponera under 1923 och 1924 tillhopa högst så stort belopp, att vad som utestode i beviljade förlagslån icke vid något tillfälle under sagda år överstege 1,500,000 kronor, att utlämnas mot en ränta av 4 procent om året och under de villkor i övrigt, som Kungl. Maj: t kunde finna gott att i varje särskilt fall föreskriva i syfte att betryggande garantier ernåddes för förlagslånen användande till avsett ändamål;

d) för utlämnande under 1923 och 1924 i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen i statsrådsprotokollet tillstyrkta grunder av statsbidrag till hushållningssällskap för jordförmedlingsverksamhet, för budgetåret 1923—1924 anvisa ett extra reservations-

anslag av 200,000 kronor, därav för 1923 finge användas högst 75,000 kronor;

e) medgiva, att Kungl. Maj:t finge under 1923, utöver det belopp, som av Kungl. Maj:t för samma år redan beviljats såsom lån från egnahemslånefonden, disponera såsom lån från samma fond ett ytterligare belopp av intill 4,000,000 kronor, därav 2,500,000 kronor för jordbrukslägenheter och 1,500,000 kronor för bostadslägenheter;

f) medgiva, att Kungl. Maj:t finge under 1924, utöver förut medgiven utlåning av intill 12,000,000 kronor, disponera ett belopp av intill 7,000,000 kronor eller således tillhoppa intill 19,000,000 kronor såsom lån från egnahemslånefonden, därav 13,500,000 kronor för jordbrukslägenheter och 5,500,000 kronor för bostadslägenheter; samt

g) såsom kapitalökning för egnahemslånefonden för budgetåret 1923—1924 anvisa ett reservationsanslag av 21,000,000 kronor;

2) att motionerna I:7 och II:29 samt II:16 måtte anses besvarade genom vad utskottet förut anfört;

3) att motionen II:158, i den mån den ej kunde anses besvarad genom vad utskottet förut anfört, ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

4) att motionen II:287, i den mån den ej kunde anses besvarad genom vad utskottet förut anfört, ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

**Herr Lindhagen:** I förevarande proposition har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen vissa lättnader i villkoren för att genom statens mellankomst bilda egna hem såväl för jordbruk som för bostäder, och det har också föreslagits riksdagen att bevilja högst avsevärda belopp för ändamålet. Det framhålles särskilt i den kungl. propositionen, att den nya verksamheten eller den fortsatta verksamheten bör framför allt inrikta sig på nybildning av jordbruk. Nu kan den, som varit medlem av norrlandskommittén och av jordundersökningen och jordkommissionen icke underlåta att vid läsningen av den kungl. propositionen finna, hurusom densamma i tillämpningen utan några garantier måste komma i konflikt med de försiktighetsmått, vilka på förslag av dessa olika jordberedningar ansetts böra komma till stånd och även av riksdagen genom Norrlands- och Värmlands-lagarna vidtagits. Det är ju på det sättet, att Kungl. Maj:t nu föreslagit, att lån skall beviljas, även när man utbryter torp och bolags arrendegårdar, och för övrigt har jag med anledning härav velat fästa uppmärksamheten på att det hittills har ansetts i jordlagstiftningen oundgängligt och i varje hänseende ytterst samhällsgagneligt, att man ser till att vid nybildning av jordbruk jordbruken bli bärkraftiga och i all synnerhet, när man skall utbryta torp och bolags arrendegårdar, att därmed följer allt det tillbehör som vederbör, för att jordbruken skola bli bärkraftiga. Det är så mycket större anledning att påpeka detta nu, som regeringen i sin proposition uttryckligen framhållit, att det nu gäller att skapa bärkraftiga jordbruk.

*Ang. statens verksamhet för egnahemsbildning.*  
(Forts.)

Ang. statens  
verksamhet  
för egna-  
hemsbild-  
ning.  
(Forts.)

Nu har jag ur den synpunkten gjort två olika yrkanden. Det ena är det, att då man skall bilda nya jordbruk genom nyodlingar bör man — med hänsyn till vad jordkommissionen också för detta ändamål föreslagit — verkligen se till att det blir tillräckligt med jord och tillräckligt med husbehovsskog och att lån bör beviljas så vitt möjligt under förutsättning, att detta äger rum. Men när det gäller utbrytande av torp och arrendejordbruk, har jag föreslagit, att det skall av riksdagen göras det bestämda villkoret, att därmed skall följa tillräckligt med inägojord och tillräckligt mycket husbehovsskog samt betesmark och odlingsmark. I fråga om den saken har utskottet för sin del förmodligen icke läst motionen eller åtminstone icke haft tid att läsa motionen tillräckligt, ty utskottet yttrar sig därom mycket ofullständigt. Utskottet säger på sid. 14: Utskottet är »ense med motionären om önskvärdheten därav att lägenheter, vilka avse att bereda innehavaren hans fulla utkomst, också äga därför erforderliga förutsättningar». Men så säger utskottet: »Denna fråga sammanhänger emellertid med spørsmålet rörande maximivärdet å de lägenheter, för vilka egnahemslån kunna erhållas. En bestämmelse i det syfte motionären avser torde sålunda i vissa fall påkalla en höjning av berörda maximigräns.» Detta är väl icke ett skäl för att ej tillgodose ändamålet, när det kan ske inom maximigränsen. Därför att utskottet tror, att det icke kan ske utan en höjning av maximigränsen i vissa fall, så förkastar utskottet all tanke på det fallet, att det kan ske inom maximigränsen, och det är väl icke något förnuftigt svar på motionen.

Vidare säger utskottet: »Utskottet anser emellertid i likhet med departementschefen att med frågan härom bör tillsvidare anstå. Å andra sidan är utskottet icke lika övertygat om lämpligheten att på sätt motionären synes åsyfta såsom generellt villkor för erhållande av egnahemslån för jordbrukslägenhet uppställa fordran på att lägenheten kan bereda innehavaren full försörjning. Detta synes utskottet vara en fråga som bör få bero på förutsättningarna i det särskilda fallet.» Således, utskottet medgiver, att man bör tillse, att de få sin fulla försörjning, men i nästa punkt tager utskottet detta tillbaka och säger att det kan nog vara bra, men det kan icke alltid ske, och därför skall man icke göra något. Med andra ord, utskottet har fullkomligt uppoffrat allt vad det i denna fråga anser vara önskvärt, utan att vilja göra något åt saken.

Icke heller har utskottet skilt mellan de två momenten, utan ansett, att de innehålla samma yrkande, ehuru det ena är ett *bör*, och det andra är ett *skall*. Utskottet har totalt underlåtit att yttra sig om den utveckling av mitt förslag, som jag tillåtit mig i min motion och vilken utveckling är följande. I Norrlandslagstiftningen, som är utsträckt till Värmland och Dalarna, så vitt det rör ägostyckning, är det föreskrivet, att sådana här jordbrukslägenheter icke få utbrytas, utan att därmed följer tillräcklig inägojord samt tillräckligt mycket odlingsmark, husbehovsskog och bete. Således, där ha statsmakterna

ansett lämpligt att ingripa i de enskildes förfogande för ändamålet. Om man går till kolonisationskommittén, så har där också föreslagits, att det skall bildas jordbruk, som äro bärkraftiga. Men i fråga om husbehovsskogen har kolonisationskommittén icke varit lika frikostig som den norrländska ägostyckningslagen, som tillgodoser de egna hemmen helt och hållet, utan kommittén har sagt, att de kunna nöja sig med något mindre och få ett visst tillskott för endast 30 år. Mot detta har herr Hellström och tre lantmän i kommissionen reserverat sig och förmenat, att för det första är det oriktigt, att staten icke giver dem fullt ut, och för det andra är det äventyrligt för de grundsatser, som slagit igenom i norrlandslagstiftningen, som innebära, att man skall se till att det blir *fullt* tillbehör, och om nu staten prutar, kommer man därigenom att rucka på grunderna för norrlandslagstiftningen i det enskilda, och en vacker dag avskaffar man också denna. Vidare har den kommitté, som framlagt förslag om skifta af jord på landet uttryckligen förklarat, att i hela landet jordbruksdelar icke få utbrytas, utan att tillbörliga tillbehör följa med. Jordkommissionen slutligen har i sina senaste förslag både i fråga om bildande av nya jordbruk och i synnerhet i fråga om avlösning av arrendebruk och torp på bolagsegendomar, varom här också är fråga, såsom självfallet villkor uppställt, att dessa tillbörliga tillbehör skola följa med. Därom var även kommissionen, såvitt jag förstår, fullständigt enig, trots all skiljaktighet på andra punkter.

Nå, vad har nu inträffat med den kungl. propositionen? Kungl. Maj:t säger: Här få egnahemsnämnderna åtskilliga miljoner för att utbryta dylika lägenheter, torp och bolagsarrendegårdar, men Kungl. Maj:t har icke den ringaste omtanke om, hur utbrytningen skall komma att äga rum. Det är givet, att det då icke blir mer än vad jordägaren tillåter och vad arrendatorn för tillfället vill, men icke skapas väl på detta sätt, särskilt när det gäller bolagsarrenden och enskilda spekulanter egendomar, några bärkraftiga jordbruk. Det är det ena felet. Det andra felet är, att staten bjuder ett utsökt tillfälle, som redan nu börjat användas för dessa jordägare att på olika sätt kringgå den blivande lagstiftningen. Redan nu är man å många orter i färd med att stycka ut jordbruk och försälja så fort som möjligt, stycka dem på ett otillfredsställande sätt, för att undgå den blivande lagstiftningen.

Vad säger nu staten? Jo, den säger: »Mina herrar! Här ha ni miljoner, var god använd dem för utstyckningar på Guds försyn, såsom jordägarna vilja hava det.» Det är väl givet, att jordägarna komma att med uppräckta händer begagna sig av en sådan förmån. Statens ena hand vet således icke vad den andra gör. Och det är icke heller särdeles lugnande, att detta distribuerande lägges i egnahemsnämnderns skön. Jag har i en motion, i sammanhang med den av Kungl. Maj:t framlagda frågan om organisation av hushållnings-sällskapen, påvisat den faktiska sammansättningen av hushållnings-sällskapens styrande nämnder och bland annat, att i egnahemsnäm-

Ang. statens  
verksamhet  
för egna-  
hemsbild-  
ning.  
(Forts.)

Ang. statens  
verksamhet  
för egna-  
hemsbild-  
ning.  
(Forts.)

derna godsägare, bolagsdirektörer och högre ämbetsmän äro fullständigt dominerande. Då sålunda jordägarna hava intresse av att, innan den blivande lagstiftningen kommit till stånd, få sälja sin jord på ett ofullständigt sätt och staten t. o. m. säger: »Vi tillhandahålla pengar för denna illojala verksamhet», så tycka de, att det är utmärkt förspänt för dem genom statens försorg, men det är det icke för arrendatorerna eller för de självständiga mindre jordbrukens bibehållande åt kommande släkten.

I alla fall är det märkvärdigt, att icke en enda röst höjts för motionärens erinringar i utskottet, men det har väl varit emedan man haft så bråttom eller ej är insatt i saken. Icke heller återfinnes här någon av jordkommissionens två representanter i jordbruksutskottet. Just här saknas de, där de dock bort vara på sin plats. Därför har ingen talan förts för denna sak. Den har förbisetts, och då har det blivit såsom det blivit.

Emellertid, för att förenkla saken, skall jag göra ett yrkande som tillgodoser det allra nödvändigaste och som har en förebild i givna förhållanden. Jag inskränker mig således till att yrka, att lån för utbrytning av arrendebbruk och torp på bolagsegendomar och egendomar tillhöriga enskilda spekulanter eller ekonomiska föreningar, endast få lämnas med villkor om precis samma tilldelning av mark som bestämmes i den norrländska ägostyckningslagen i allmänna ordalag, dock med det tillägg, att där särskilda omständigheter påkalla sådant, undantag härifrån kan ske. Detta skulle således bli en instruktion för egnahemsnämnderna utan samma bindande verkan som ägostyckningslagen, men det skulle i alla fall bli en instruktion, som nämnderna i huvudsak borde söka att någorlunda ställa sig till efterrättelse. Det bleve då också i överensstämmelse med norrländska ägostyckningslagen, som inskränker sig till förenämnda jordägars fastigheter.

I ett betänkande, som i dag eller i övermorgon kommer in på kamrarnas bord om arrendeförlängningslagen, som nu för fjärde gången är uppe i riksdagen, har lagutskottets majoritet föreslagit en arrendeförlängning för hela landet, dock inskränkt till det nödvändigaste, nämligen till bolags, ekonomiska föreningars och skogsspekulanter jordförvärv, på grund av att där faran är mest hotande och arrendetiden där är nedpressad till ett minimum, numera i allmänhet till endast ett år. Emellertid har jordkommissionen också påyrkat, att den norrländska ägostyckningslagen skulle provisoriskt utsträckas till hela riket, men nu har regeringen, på grund av svårigheterna med lagrådets överhopande med arbete och ministerkrisen, icke behandlat denna sak, och jag har till följd därav väckt en motion, att riksdagen skulle antaga en sådan utsträckning av den norrländska ägostyckningslagen provisoriskt för ett år. Detta har avstyrkts av lagutskottets majoritet, och frågan föreligger ju ännu icke för kamrarna. Om man finge en sådan provisorisk lag, skulle det av mig nu framställda yrkandet icke vara fullt så mycket av behovet påkallat, men nu är ju nyssnämnda motion avstyrkt, och förmodligen kommer det att gå såsom alltid, så att be-

slutet blir i överensstämmelse med utskottets hemställan, och då blir detta villkor alldeles oundgängligen nödvändigt. Kommer en provisorisk lag till stånd så blir villkoret i alla fall icke något som strider mot en sådan lag, men skulle innebära en hänvändelse till egnahemsnämnderna att redan från början se till, att jordbruket bleve riktigt utbrutet, så att icke vederbörande myndigheter, som hava att pröva ärendets beskaffenhet, sedermera skola behöva remittera ärendet tillbaka till egnahemsnämnderna. Om för det tredje den norrländska arrendelagen skulle definitivt utsträckas till det övriga riket, komme denna lag i alla fall att så sent träda i kraft, att detta förslag komme i tillämpning tidigare än ägostyckningslagen.

*Ang. statens verksamhet för egnahemsbildning.*

(Forts.)

På grund härav tillåter jag mig hemställa, att riksdagen ville besluta att till det i propositionen föreslagna tillägget till 5 § i de av riksdagen år 1919 antagna allmänna villkor fogas ytterligare följande tillägg:

Lån må beviljas för förvärv genom utbrytning av arrendejordbruk, tillhöriga bolag, ekonomiska föreningar eller enskilda skogspekulanter allenast med villkor, att det utbrutna jordbruket, med hänsyn till inägojordens omfattning och den myckenhet husbehovsskog, odlings- och betesmark, som tilldelas jordbruket, skall vara tjänligt till bildande av ett bärkraftigt jordbruk, där ej särskilda omständigheter påkalla undantag därifrån.

Detta tillägg åsyftar just att medlen skola användas först och främst till sådana här utbrytningar.

Under detta anförande hade herr talmannen uppstått och avlägsnat sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr förste vice talmannen.

Herr **Hellström**: Den siste ärade talaren har uttryckt sitt missnöje med att jordbruksutskottet alltför snävt behandlat hans motion. Vi ha emellertid vid behandlingen av de åtta motioner, som föreligga i denna punkt, ansett oss icke böra belasta riksdagstrycket med ett återgivande av allt, som under föregående debatter anförts i frågan, utan endast angivit de skäl, som vi ansett tillräckliga för att motivera det slut, vartill utskottet kommit, och jag tror, att riksdagens ledamöter böra kunna hålla utskottet räkning för tillämpande av en sådan grundsats, även om motionärerna skulle vara missnöjda därmed.

Nu har herr Lindhagen, på grund av det livliga intresse han har för den sociala jordfrågans lösning, väckt två motioner med anledning av föreliggande kungl. proposition. Den ena av dessa motioner innehåller förslag därom, att de bestämmelser för ägostyckning och avsöndring, som nu gälla för Norrland, Dalarna och Värmland, skulle utsträckas till hela landet. Denna motion har remitterats till lagutskottet och föreligger ännu icke till riksdagens prövning. Men samtidigt väckte han också en motion, i vilken det föreslås, att i reglementet för statens egnahemslånerörelse skulle intagas en bestämmelse, varigenom hushåll-

*Ang. statens  
verksamhet  
för eгна-  
hemsbild-  
ning.  
(Forts.)*

ningssällskapen skulle bli förhindrade att utlämna egnahemslån för sådana fastigheter, som icke fyllde de anspråk, som den norrländska ägostycknings- och avsöndringslagen uppställde, för att ett jordbruk skulle få anses bärkraftigt såsom sådant. Redan den omständigheten, att själva huvudfrågan hänskjutits till annat utskott, torde utgöra tillräckligt skäl för jordbruksutskottet att icke upptaga detta yrkande, då ju frågan blivit föremål för prövning av annat utskott. Jag vet icke, huru herr Lindhagens förslag blivit behandlat i lagutskottet, men motionären har i sitt nyss hållna anförande framhållit, att det blivit avstyrkt, och om, såsom jag har all anledning antaga, detta är riktigt, tycker jag att detta är ytterligare ett skäl, varför riksdagen icke nu bör bifalla herr Lindhagens yrkande om att i egnahemslänereglementet införas en sådan bestämmelse, som egentligen förutsätter ett bifall till detta av lagutskottet avstyrkta förslag.

Nu föreligger emellertid frågan i något annat skick, på grund därav att herr Lindhagen nu ändrat sitt yrkande. Hans i motionen framställda yrkande var mycket omfattande. Det skulle för alla dylika, här ifrågasvarande egendomar uttalas såsom ett önskemål, att det skulle finnas tillräckligt med odlingsmark, skog, bete och fiske till husbehov för att kunna försörja en medelstor familj, och beträffande bolagsfastighet eller annan fastighet, som ej brukas eller bebos av ägaren själv, skulle detta göras till ett oeftergivligt villkor. Nu har motionären ändrat yrkandet på det sättet, att det föreslås införandet av en sådan bestämmelse endast för sådana fastigheter, som åstadkommas genom avsöndring från bolagsjord och från jord, som äges av enskilda skogsspekulanter. Jag får säga, att jag för min personliga del sympatiserar mycket med detta herr Lindhagens yrkande och hoppas, att hushållningssällskapens egnahemsnämnder i de olika delarna av landet skola i stor utsträckning taga hänsyn till detta önskemål, så att de icke komma att använda statens egnahemslänemedel för att understödja sådana jordbruk, som ha tillkommit egentligen för att i förväg undgå en väntad social lagstiftning, som beräknas bli för vederbörande jordägare oförmånlig. Det erkännandet ger jag villigt åt det förslag, som nu föreligger från herr Lindhagen. Men jag tror icke det skulle vara lämpligt för riksdagen att, på grund av ett under överläggning framställt yrkande, nu införa en dylik bestämmelse i egnahemslänereglementet, så mycket mer som frågan är föremål för lagutskottets behandling vad själva ägostycknings- och avsöndringsförfarandet beträffar, och det dessutom upplysts om att herr Lindhagens förslag blivit avstyrkt av detta utskott.

Ifall man skulle införa denna bestämmelse, finner jag det vara det samma, som om man skulle anmoda hushållningssällskapens egnahemsnämnder att i detta fall korrigera beslut, som fattats av vederbörande konungens befallningshavande. Själva jordavsöndrings- och ägostyckningsförfarandet skall ju fastställas av konungens befallningshavande. Sedan kommer en ansökan från egnahemsspekulanten om att få egnahemslån för att förvärva en sådan fastighet, men då skulle, om herr Lindhagens yrkande bifalles, vederbörande hushållningssällskaps eгна-

hemsnämnd av lånereglementets bestämmelser i många fall bliva nödsakad att avslå ansökan, även om den avsåge ett eget hem av fullt ut lika god beskaffenhet som en del från andra egendomar avstyckade egna hem. Jag tror, att det skulle vara mindre lämpligt att få intagen en sådan bestämmelse i egnahemslånereglementet. Men däremot tror jag, att vederbörande egnahemsnämnder i praktiken komma att efter prövning av varje särskilt fall i regel neka lån för finansiering av jordbruk, som bildats genom ett olämpligt styckningsförfarande. Vi hava nämligen redan vunnit en viss erfarenhet på detta område. Jag kan från min verksamhet i Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd meddela, att i början av egnahemslånerörelsen förekommo fall, då bolagen hade till hugade spekulanter sålt avsöndringar, som vi funno icke tillfredsställde de villkor, som vi ansågo böra uppfyllas, för att egnaverksamhet i Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd nekade därför att lämna lånet, såvida jordbrukets beskaffenhet ej förbättrades, och vederbörande bolag gick då ofta med på att göra vissa tilläggsavsöndringar och träffa dispositioner i övrigt, som gjorde, att dessa jordbruk blevo bärkraftiga.

*Ang. statens verksamhet för egnahemsbildning.*  
(Forts.)

Den misstanke herr Lindhagen här uttalat mot hushållningssällskapens egnahemsnämnder tror jag icke är berättigad. Han säger, att man kan tänka sig, vart det skulle leda, ifall riksdagen nu ställer tiotals miljoner till vederbörandes disposition för att användas till förvärvande av dylika icke önskvärda avsöndringar från bolagshemman. Detta tror jag är en misstanke mot egnahemsnämnderna, som kommer att visa sig icke vara grundad. Dessutom föreligger nog icke här någon så stor fara. Vi hava redan ett förslag till lag om delning av jord på landet. På grund av kända omständigheter har detta icke kommit att underställas innevarande års riksdags prövning, men det är mycket sannolikt, att det kommer att underställas nästa års riksdags prövning, och då kommer denna fråga, som ligger herr Lindhagen och oss alla, förmodar jag, så varmt om hjärtat, sannolikt att lösas på ett tillfredsställande sätt.

Jag anser med stöd av vad jag anfört, att kammaren icke har anledning att nu frångå det förslag, som jordbruksutskottet framställt, och ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

**Herr Lindhagen:** Den siste talaren förklarade, att han sympatiserar med själva förslaget, och det beror väl på att han tycker, att förslaget är sakligt grundat, ty det är därpå sympatier bruka grunda sig. Men han letade upp så många formella invändningar han kunde för att förhindra det sakligas rätt i detta fall — invändningar, som skulle äventyra denna sak i varje fall under ett år allra minst, och det kan väl icke vara lämpligt. Jag upprepar, vad jag sade, att här gäller det, att dessa mäktiga jordägare, bolag och enskilda spekulanter, icke skola få bryta ut arrendejordbruk på ett olämpligt sätt. Redan nu inlåta de sig i olika trakter av riket på olika vägar på sådana försök för att undgå verkningarna av den blivande lagstiftningen. Och jag frågar ännu en gång: Är det rimligt, att riksdagen nu kommer att säga

Ang. statens  
verksamhet  
för egna-  
hemsbild-  
ning.  
(Forts.)

till dessa jordägare: »Göra ni det, få ni också pengar av staten att tillhandahålla de personer, vilka ni skola påtvinga dessa olämpliga jordbruk, så att de skola kunna betala er en ofta kanske också alldeles för hög köpeskilling för den av er under statens hägn utbrutna fastigheten.» Är det lämpligt? Ja, om man är verkligen genomträngd av den känslan, att jordfrågans sociala lösning på något sätt måste gå i lås, så kan det och bör det icke finnas mer än en mening om att detta icke kan vara riktigt. Då är det väl icke för mycket begärt, att man, då dessa villkor i alla fall innehålla en hel del riktlinjer för hushållnings-sällskapens nämnder, också tillägger den av mig förordade riktlinjen. Det blir ju i alla fall ett patriarkaliskt bedömande, och detta lägges i nämndernas skön att avgöra, icke efter en strikt lag utan efter en allmänt hållen instruktion, avfattad i ordagrann överensstämmelse med den norrländska ägostyckningslagens nuvarande mycket allmänna anvisning i detta avseende.

Den siste ärade talaren sade, att förslaget om en provisorisk utsträckning av den norrländska ägostyckningslagen här vore huvudsaken. Ja, ur lagstiftningssynpunkt är det riktigt, men huvudsaken i denna proposition är annars, att det vid användningen av de pengar det är fråga om, fästes sådana villkor, att icke statsintresset äventyras, och att man även tillvaratar det enskilda intresset, att arrendatorerna skola få bygga sina hem så, att de kunna leva på dem för framtiden och kommande generationer likaså. Det statsintresset är huvudsaken i denna proposition. Då man ger pengar och då man ger riktlinjer i andra avseenden, kan man giva riktlinjer även härom.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr förste vice talmanen, att i avseende å det föreliggande utlåtandet yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Lindhagen*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, att till det i propositionen föreslagna tillägget till 5 § av de utav riksdagen 1919 antagna allmänna villkor och bestämmelser för statens egnahemslånerörelse fogades ytterligare följande tillägg: »Lån må beviljas för förvärf genom utbrytning av arrendejordbruk, tillhöriga bolag, ekonomiska föreningar eller enskilda skogsspekulanter allenast med villkor, att det utbrutna jordbruket med hänsyn till inägojordens omfattning och den myckenhet husbehovsskog, odlings- och betesmark, som tilldelas jordbruket, skall vara tjänligt till bildande av ett bärkraftigt jordbruk, där ej särskilda omständigheter påkalla undantag därifrån.»

Sedermera gjorde herr förste vice talmanen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övertägnande ja besvarad.

Herr *Lindhagen* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 39, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles vad utskottet hemställt med den av herr Lindhagen under överläggningen föreslagna ändringen.

*Ang. statens  
verksamhet  
för egna-  
hemsbild-  
ning.  
(Forts.)*

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 88;

Nej — 13.

---

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring i gällande grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar.

Utskottets hemställan bifölls.

---

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

---

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade skrivelse nr 231 beslöts att densamma skulle överlämnas till statsutskottet.

---

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 10 A, till Konungen, i anledning av vissa av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1923—1924 under riksstatens tionde huvudtitel, innefattande anslagen till handelsdepartementet.

---

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m. jämte två i ämnet väckta motioner:

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till lindrande av nöden bland vissa arbetslösa järnbruksarbetare jämte i ämnet väckta motioner;

nr 107, i anledning av kamrarnas återremiss av statsutskottets utlåtande nr 89 angående väckta motioner om beredande av tillfälligt lönetillägg åt professorerna vid Uppsala och Lunds universitet m. fl.:

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omläggning av statsverkets räkenskapsår;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående personligt dyrtidstillägg åt byråchefen i generalpoststyrelsen C. A. Hasselrot; och

nr 110, i anledning av kamrarnas återremiss av punkt 28 (anvisande av anslag för inköp av vattenfall m. m.) i statsutskottets utlåtande nr 9 angående regleringen av utgifterna för kapitalökning i avseende å bland annat statens vattenfallsverk;

sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 8 (nr 5), i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag för fortsatt uppehållande av processkommissionens verksamhet ävensom en i ämnet väckt motion; och

nr 9 (nr 6), angående ersättning åt utskottets kanslipersonal och vaktbetjäning;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 49, angående vissa pensioner och understöd m. m. från allmänna indragningsstaten;

nr 50, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om årligt understöd åt städerskan i riksdagshuset Augusta Sofia Nilsson;

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring i den vid lagen den 4 juni 1920 angående rätt till tjänstepension för ordinarie tjänstemän vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk fogade åldersförteckning; samt

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under elfte huvudtiteln gjorda framställning rörande anslag till förvaltningsbidrag till civilstatens änke- och pupillkassa;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa beslut, som fattats å den internationella arbetsorganisationens konferens i Genève år 1921;

nr 42, i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande uppbörd av landstingsområdenas bidrag till skjutsentreprenaderna;

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 166, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar;

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av hushållningssällskapen m. m. ävensom åtta i ärendet väckta motioner; samt

nr 45, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändring i bestämmelserna om gottgörelse åt arrendatorer av

kronans jordbruksdomäner och prästerskapets löneboställen för odlings- och täckdikningsarbeten m. m.; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 18, i anledning av återremiss till utskottet av dess utlåtande nr 6 i anledning av väckt motion, nr 20, om skrivelse till Konungen angående avskaffande av rätt till fribiljetter och fria frakter å statens järnvägar.

---

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5,18 e. m.

In fidem  
G. H. Berggren.

---

## Onsdagen den 16 maj e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

---

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 4 (nr 1), i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § rättegångsbalken m. m. *Om inrättande av en hovrätt över Norrland.*

Genom en den 16 mars 1923 dagtecknad proposition, nr 120, vilken av riksdagen hänvisats till lagutskott samt, tilldelad första lagutskottet, av sistnämnda utskott överlämnats till behandling av sammansatt stats- och första lagutskott, här nedan kallat utskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av i statsrådet hållet protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1:o) lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § rättegångsbalken; samt

2:o) lag om ändrad lydelse av 3 § i förordningen den 15 oktober 1880 (nr 36), innefattande särskilda föreskrifter angående lagfart, in-teckning och utmätning av järnväg, så ock i fråga om förvaltning av järnväg under konkurs.

De genom nu ifrågavarande proposition föreslagna lagändringarna avsågo att möjliggöra inrättandet av en hovrätt för Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att ifrågavarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade anmälts av herr af Ekenstam, som med instämmande av herr Olsson i Kullenbergstorp och herr Johansson i Brånalt på anförda skäl hemställt, att ifrågavarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas.

Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)

Herr **Hammar skjöld**: Det gäller, som herrarna veta, att inrätta en hovrätt i Norrland. För att i dessa tider inrätta en ny institution fordras utan tvivel mycket starka skäl. För min del tror jag inte, att sådana skäl äro för handen. Det är visserligen sant, att Svea hovrätt för närvarande är alltför stor för att kunna *bekvämligen* skötas, men den är dock inte för stor för att *kunna* skötas, tack vare de utmärkta män, som sedan en följd av år beklätt presidentämbetet i Svea hovrätt.

Dessutom vilar ju förläggningen till Norrland av en hovrätt på mycket osäkra förutsättningar. Alla torde vara ense därom, att om en hovrätt förlägges till Norrland, bör den förläggas så, att därigenom icke den avsedda rättegångsreformen föregripes. Emellertid är det för närvarande i hög grad ovisst, huru den reformen kommer att gestalta sig med avseende på domstolar i allmänhet och överrätter i synnerhet. Det förefaller icke ens, som om processkommissionens nuvarande ledamöter skulle ha sagt sitt sista ord i denna fråga. Härtill kommer att, såsom erfarenheten utvisar, ombyte av ledamöter i processkommissionen ingalunda är uteslutet. Om man emellertid utgår ifrån, att processkommissionens blivande förslag blir sådant, som man på åtskilliga håll förväntar, så är därmed ingalunda sagt, att Kungl. Maj:t och riksdagen komma att godkänna detta förslag. Ett beslut om förläggning av en hovrätt till den ena eller andra platsen i Norrland hänger sålunda i luften och vilar helt och hållet på osäkra förutsättningar.

Med de kommunikationer, som vi för närvarande hava, är det för övrigt minst sagt tvivelaktigt, huruvida det går att i Norrland finna en ort, som är lika acceptabel för Norrland i dess helhet, som Stockholm för närvarande är. Naturligtvis blir det bekvämare för själva den plats, med dess närmaste omnejd, där hovrätten kommer att förläggas, men för åtminstone en stor del av det övriga Norrland kommer det att bli mindre bekvämt än för närvarande.

Med den nuvarande hovrättsproceduren är det dessutom i själva verket likgiltigt, mycket likgiltigt till och med, huruvida hovrätten är förlagd på närmare eller fjärrare håll. Huvudsaken är, att det på den plats, där hovrätten är förlagd, finnes tillgång på goda och pålitliga advokater, som kunna utföra talan i hovrätten. Hörande av parter i hovrätt är ytterst sällsynt liksom även vittnesförhör, så att dessa eventualiteter kan man mycket lugnt lämna ur räkningen.

Nu är det emellertid inte nog därmed, utan en liten, avlägset belägen hovrätt är i och för sig inte önskvärd. Såsom en och annan av herrarna torde veta, har jag under några år varit president i Göta hovrätt i Jönköping. Jönköping har ett helt annat och bekvämare läge än alla de norrländska städer, som kunna komma i fråga. Icke dess mindre voro rekryteringssvårigheterna i Göta hovrätt på min tid mycket stora. Det var visst inte så, att man vid förordnande av tjänstemän hade att välja mellan goda och ännu bättre, utan det var mången gång verklig konst att över huvud taget med tillgängliga arbetskrafter kunna uppehålla tjänstgöringen. När sådant under denna tid kunde hända i

en stad med så centralt och sydligt läge som Jönköping, kan man tänka sig, vilka svårigheter ur rekryteringssynpunkt och i avseende å tjänstens uppehållande det skulle bli i en Norrlandsstad.

Dessa betänkligheter skulle naturligtvis få vika, om det funnes tvingande skäl för den nu ifrågasatta utbrytningen, men, som sagt, det finnes inte här sådana skäl. Svea hovrätt kan fortfarande som hittills, tack vare dess nitiska och duktiga ledande män, fullgöra tillfredsställande arbetsprestationer, och valet mellan de platser, där en hovrätt i Norrland skall förläggas, är i själva verket omöjligt. Det vilar på lösan sand, och ingen människa i denna stund kan veta, varest det efter processreformen kommer att förläggas en motsvarande institution, om det ens kommer att bli en fullt motsvarande institution.

Med insikt om det förevarande valets svårighet har man föreslagit att riksdagen skulle inskränka sig till att besluta att upprätta en hovrätt för Norrland och överlämna till Kungl. Maj:t nämnda val. Det är ett vackert bevis på förtroende från riksdagens sida för den Kungl. Maj:t, som kan komma att träffa det avgörandet. Men det kan sättas i fråga, om det är från riksdagens egen synpunkt fullt riktigt att till Kungl. Maj:t överlämna en sak, som riksdagen själv för sin del finner för svår att avgöra, och detta utan att man har anledning att vänta, att några nya data komma att föreligga.

På dessa skäl, som skulle kunna ytterligare ökas, ber jag, herr vice talman, att få yrka avslag på den föredragna punkten.

**Herr Larsson, Jacob:** Herr andre vice talman, mina herrar! Det är ju tydligt, att man kan hysa vissa betänkligheter mot att nu anordna en särskild hovrätt för Norrland. Det har ju också utskottet i det betänkande, som näst efter detta kommer att föredragas, medgivit, men det, som för utskottet här varit avgörande och som väl också bör vara avgörande för riksdagen, är väl dock, att riksdagen själv redan har tagit principiell ståndpunkt i denna fråga. Riksdagen har ju år 1921 hos Kungl. Maj:t begärt att få ett förslag till inrättande av en hovrätt för övre Norrland. Då skulle det onekligen förefalla något egenomligt, om riksdagen, när det nu föreligger ett Kungl. Maj:ts tillmötesgående svar på denna riksdagens begäran, skulle avslå samma förslag.

Den siste ärade talaren menade, att det föreligger här inga tvingande skäl, och han avvisade den uppgiften, att svårigheten att administrera Svea hovrätt skulle vara ett sådant skäl. Ja, men det är dock av alla medgivet, att Svea hovrätt redan nu har en så stor omfattning, att det måste vara förenat med synnerligen stora svårigheter för presidenten att hålla samman ett så stort ämbetsverk och att öva den översikt och den, om jag så får kalla det, kontroll på den stora personal, som Svea hovrätt har.

Nu ville den sista ärade talaren trösta oss med, att detta hittills hade gått och att det kan gå i fortsättningen, tack vare eminenta för-  
mågor, som varit och ännu äro placerade i Svea hovrätts presidentstol.

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrland.  
(Forts.)*

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)*

Ja, men är det icke ett bra svagt skäl att bygga på den tillfälligheten, att den nuvarande presidenten liksom hans närmaste företrädare har suttit inne med en ovanlig förmåga i detta hänseende? Man får väl inte byga på, att det i fortsättningen skall gå på samma sätt.

Vi veta dessutom, att Svea hovrätt liksom de övriga hovrätterna, men kanske i första rummet Svea hovrätt, har att laborera med en abnormt stor balans. Det kan väl då icke vara annat än mycket önskligt, att en del av Svea hovrätts arbetsbörda avlastas. Den del, som enligt förslaget skulle avlastas, är dock ingen småsak, enär den går upp till säkerligen närmare en tredjedel av hela antalet av till hovrätten inkomna mål. Men det må vara hur som helst med detta. Riksdagen har tagit ståndpunkt till denna fråga och bestämt sig för att inrätta en hovrätt för övre Norrländ, och det menar jag må vara ett avgörande skäl.

Nu erinrade den siste ärade talaren, att vi ingenting veta om de förhållanden, som komma att bli en följd av den väntade processreformen. Nej, det veta vi inte, men vad vi däremot väl kunna veta eller åtminstone med full säkerhet kunna antaga, det är att denna väntade processreform kommer att låta vänta på sig ännu ganska länge. Jag tror därför, att Svea hovrätt i sitt utlåtande har fullt skäl, då det förmenar, att man i denna fråga icke bör ta någon *avgörande* hänsyn till den blivande processreformen. Naturligtvis bör någon hänsyn tagas därtill, men att den skulle bli avgörande, det menar Svea hovrätt icke är lämpligt, och det vill jag giva hovrätten rätt i.

Det väsentliga skälet att bifalla denna Kungl. Maj:ts proposition är, som jag nämnde, hänvisningen till den ståndpunkt, som riksdagen tog 1921 och som nu synes mig böra ha till konsekvens, att man tar det nästa steget.

Därför ber jag, herr andre vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

**Herr Rune:** Herr talman! Den siste ärade talaren, som talade för, att man nu skulle besluta sig för att förlägga en hovrätt till Norrländ, ehuru vederbörande icke ha klart för sig, var den skall förläggas, ville göra gällande, att det starkaste skälet för, att man skulle ta detta förslag nu, var, att riksdagen redan förut hade tagit ståndpunkt till saken. Ja, det händer väl ändå mången gång, att riksdagen i ett, om jag så får säga, obehagat ögonblick skriver om en sak och begär en utredning, men när den utredningen kommer, då befinnes det, att det kanske finnes ännu starkare skäl att inte gå den väg, som utredningen pekat på. Nu är det verkligen i detta fall så, att när riksdagen av Kungl. Maj:t begärt utredning om förläggande av en hovrätt i Norrländ, kommer regeringen och föreslår, att denna hovrätt skulle förläggas till Härnösand. Sedan blev det motioner, att den skulle förläggas till Sundsvall och att den skulle förläggas till Umeå. Utskottet är till och med mera benäget för, att den skulle förläggas till Umeå än till Härnösand, som Kungl. Maj:t föreslagit. Då frågar jag herrarna: Skulle riksdagen i detta fall vara tvungen att säga, att efter-

som vi en gång begärt utredning om ett förslag om en hovrätt i Norrland, så måste vi besluta detta nu, och sedan får det bli en framtida fråga, *var* den skall ligga? Ja, mina herrar, om saken vore så brådskande, att den inte tålde något uppskov, kunde jag tänka mig, att vi skulle behöva gå den vägen. Men är den så brådskande? Jag kan inte finna, att det är så. Det är ju så, att vi fortfarande hava en skriftlig procedur i hovrätten, och jag kan icke finna, att det för herrar norrlänningar skulle spela någon så stor roll, om de få på det brev eller den postförsändelse, vari de till hovrätten skicka sina besvär och vadinlagor, skriva adressen till hovrätten i Stockholm i stället för till hovrätten i Umeå. Jag tycker inte, att det kan spela någon så stor roll.

*Om inrättande av en hovrätt över Norrland.*  
(Forts.)

Men däremot är det väl ändå i dessa tider skäl, att riksdagen tager hänsyn till den statsfinansiella ställningen. Tro icke herrarna, att det kommer att ådraga statsverket rätt betydande ökade kostnader, om man förlägger en specialhovrätt till Norrland. Jo, det kunna herrarna vara ganska övertygade om.

Nu är det så, att balansen i Svea hovrätt är mycket stor. Det kan-ske beror på flera orsaker, som jag inte vill gå närmare in på. Men nu har det varit fråga om att ändra arbetssättet, och därigenom hade man tänkt, att balansen skulle minskas. Det går nog emellertid inte att ordna saken på det viset, utan jag tror, att det blir nödvändigt att öka Svea hovrätt med en division, vilket inte möter någon mera betydande svårighet, enligt vad presidenten där nyligen inför ett sammansatt utskott meddelat. Då tycker jag i min ringa mån, att det är mycket klo-kare att använda litet penningar, till exempel 60,000 kronor, som en extra division kostar, för att få balansen i hovrätten avarbetad, så att målen inte ligga där osedvanligt lång tid. Det är, mina herrar, inte detsamma för parterna, om de få rättegången avgjord snart eller sent. Det är ofta så, att om man icke kan få rättegången avgjord något så när i tid, kan det verkligen, såsom en domare en gång yttrade, hända, att man vinner i papperen, men förlorar i verkligheten. Det vill säga, att en motpart kan bli insolvent, och dessutom kan det komma mycket emellan som gör, att jag efter det processen kräft flera år, faktiskt icke har någon nytta av att vinna målet. Jag anser det vara mycket viktigt i en rättsstat — och vi äro dessutom i den situationen, att vi kunna påstå, att vi leva i en rättsstat — att verkligen rätten skipas på ett, av alla erkänt fullt tillfredsställande sätt. Men det felar i det av-seendet, att man nu får vänta allt för länge.

Jag tycker, att det icke är klokt att i onödan ådraga sig en sådan utgift, som det här är fråga om, och när man från det håll, där man påyrkar, att riksdagen skulle besluta inrätta denna hovrätt under nu-varande statsfinansiella förhållanden, icke har något annat att kom-ma med, än att, såsom den siste ärade talaren påpekade, riksdagen en gång begärt en utredning och att man därför skulle vara bunden, oav-sett vad som sedan inträffat, kan jag inte finna något skäl att gå till en åtgärd sådan som denna.

Jag ber därför, herr andre vice talman, att få förena mig i det

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrland.  
(Forts.)*

yrkande, som här har framställts av landshövding Hammarskjöld om avslag å den nu föredragna punkten.

Herr **Kvarnzelius**: Herr andre vice talman! Jag ber att få yrka bifall till det sammansatta utskottets förslag i detta hänseende, och jag gör det inte endast på den grund, att riksdagen förut begärt detta förslag, utan jag gör det därför, att det skall bliva till gagn för rättsskipningen i denna del av landet, där hovrätten skall inrättas. Det är väl ändå så, att det är mycket viktigt, att de, som skola döma i rätts- tvister, äro så förtrogna med förhållandena och ärendena som möjligt, och det förefaller mig, att om vederbörande domstol har sin verksam- het förlagd till en viss landsdel, har den större förutsättning att sätta sig in i förhållandena på orten, än om den är förlagd längre bort där- ifrån. Jag kan sålunda inte riktigt dela den mening, som den första ärade talaren gjorde sig till tolk för, då han sade, att det spelar ingen roll, om en domstol ligger närmare eller fjärmare. Jag tror, att det kommer att till en viss grad sätta sin prägel på själva handläggningen av ärendena, om vederbörande domare är förtrogen med de förhål- landen, vilka det gäller att bedöma. Det är utan tvivel något mera, som ligger i detta, än att man skall bara med ledning av tillgängliga hand- lingar söka bilda sig en uppfattning i föreliggande spörsmål. Det är väl ändå så, att Norrland har i många avseenden rätt så säregna för- hållanden. Det är speciallagar som gälla för Norrland, men inte för övriga delar av riket. Norrland har för övrigt en struktur, som är en annan än i södra och mellersta Sverige.

Om man skulle dra ut konsekvenserna av det resonemang, som förts av de föregående ärade, mycket sakkunniga talare, som talat mot förslaget, skulle man draga in den Skånska hovrätten och även Göta hovrätt och förlägga samtliga hovrätter till Stockholm. Det vore ju den riktigt logiska konsekvensen. Jag undrar, om skåningarna skulle vara synnerligen trakterade av eller betjänta med en indragning av den Skånska hovrätten. Utan tvivel skulle de tämligen enstämmigt sätta sig däremot. Och hur är det med frågan om den rent geografiska be- lägenheten av dessa domstolar? Jo, det är ju så, att Svea hovrätt lig- ger långt nedom medelpunkten av Sverige. Östersund är ju ungefär medelpunkten av vårt land, och det är över 570 km. mellan Stockholm och Östersund.

Vid sådant förhållande vill det förefalla mig, att det är mycket, som talar för, att nu äntligen denna fråga får en positiv lösning, och det är ju så lyckligt för norrlänningarna i detta fall, att de ha myndig- heterna och även Kungl. Maj:t för sig. Det är för övrigt icke något krav från gårdagen att lägga ut hovrätterna i skilda delar av riket. Den, som tar del av Kungl. Maj:ts proposition, finner, att redan 1815 var den frågan aktuell att flytta ut överrätterna till olika delar av riket. Under sådana förhållanden vill det förefalla mig, att om man för över 100 år sedan ifrågasatte att få en hovrätt förlagd till Norrland, som under detta århundrade har haft en synnerligen stor utveckling, kan

det nu inte gärna betraktas annorlunda än som synnerligen rimligt och billigt.

*Om inrättande av en hovrätt över Norrland.*  
(Forts.)

Nu är det alldeles riktigt, att här har tillkommit ett moment, som kanske i någon mån försvagar utsikten för ett bifall till Kungl. Maj: ts proposition, och det är den strid, som uppstått mellan olika orter angående förläggningen av hovrätten. Det sades också av en talare, att det är något egendomligt, att riksdagen själv icke skulle kunna fixera sig i fråga om förläggningsorter, men, mina herrar, när det gäller avvägande och bedömande av alla synpunkter, som böra komma under övervägande i samband med bestämmandet av platsen, vill det förefalla mig, att det är bra mycket som talar för, att Kungl. Maj: t bör anses ha större förutsättningar att slutgiltigt träffa det avgörande, än vad en riksdag kan ha. Visserligen vilja vi betrakta oss själva som mycket sakkunniga i alla avseenden, men nog är det litet svårt för dem, som bo söder om Dalälven att kunna med bestämdhet avväga, vilken som är den lämpliga platsen för den norrländska hovrättens förläggning. Detta är så mycket mera som det råder ganska delade meningar bland norrlänningarna själva, var den lämpliga platsen härför är belägen. När i nästa ärende den frågan förekommer, under förutsättning att Kungl. Maj: ts och utskottets förslag i detta betänkande vinner riksdagens bifall, blir det tillfälle att i det fallet ingå närmare på frågan om förläggningsorten. Här har ju också tidigare i dag förelegat på herrarnas bord ett förslag till motivering, som mynnar ut i, att man skulle överlämna till Kungl. Maj: t att bestämma, var hovrätten skall förläggas. Jag skall dock icke nu ingå på den frågan.

En föregående ärad talare yttrade, att Svea hovrätt har svällt ut till en sådan omfattning, att en delning av denna hovrätt är mycket väl motiverad. Då vill det förefalla mig, att när man samtidigt kan tillgodose det kravet och på samma gång tillgodose en mycket betydande landsdels önskningar att få en hovrätt förlagd inom sitt område, bör man begagna tillfället att göra det. De ökade utgifter, som äro förenade för statsverket därmed, äro icke av den betydelse, att de enligt min uppfattning behöva utöva något avgörande inflytande på ståndpunkts-tagandet i denna fråga. Det rör sig om så pass obetydliga belopp, att den synpunkten icke bör få vara avgörande.

På grund av dessa skäl ber jag, herr andre vice talman, att få yrka bifall till sammansatta utskottets förslag.

Herr **Nilsson, Johan**, i Skottlandshus: Herr talman! Jag har i utskottet varit med om att förorda bifall till Kungl. Maj: ts förslag och det har jag huvudsakligen gjort därför, att riksdagen tidigare uttalat sig för, att Norrland skulle få sin hovrätt, och då man varit med om ett beslut i den riktningen, var det litet svårt att gå emot det förslag, som nu förelåg. Jag erkänner visserligen, att det rika pulserande liv, som fanns vid den tidpunkten, då riksdagen fattade detta tidigare beslut, kunnat i någon mån inverka på beslutet vid det

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)*

tillfället. Det har nu lugnat sig, och det kan ju hända, att man nu är något ljummare till frågan.

Det säges nu här, att man skulle avvakta den nya rättegångsordningen, men en del uppgifter, som vi fått i utskottet angående arbetet med denna reform, peka på, att man snarare skulle få ett ökat antal hovrätter än ett minskat antal sådana, och det torde vara tämligen säkert, att man får minst *en* hovrätt i Norrland, troligen flera, och då har man huvudsakligen att inrikta sig på, att man skulle få en hovrätt på den plats, där säkerligen också efter den nya rättegångsordningen en överrätt förlägges.

Det har även gjorts invändningar emot, att riksdagen icke skulle taga bestämd position till var man skulle lägga hovrätten, och man har från visst håll uttalat sig emot att lämna Kungl. Maj:t fullmakt att bestämma om platsen. Herr Hammarskjöld ifrågasatte, huruvida det skulle anses vara riktigt från riksdagens sida att lämna Kungl. Maj:t denna fullmakt. Herr Hammarskjöld har varit president i Göta hovrätt, men herr Hammarskjöld har också varit statsminister, och det kan vara frestande för en Kristianstadslänsbo att erinra där-om, att under herr Hammarskjölds statsministertid flyttades Skånska hovrätten från Kristianstad till Malmö, utan att riksdagen tillfrågades. Där har Kungl. Maj:t vidtagit en sådan åtgärd utan fullmakt från riksdagens sida.

Jag är, som sagt, för närvarande ganska ljum i frågan, huruvida man skall ivra för att få en hovrätt förlagd till Norrland eller icke, men på grund av den ställning jag intagit till frågan tidigare, anser jag mig vara skyldig att yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag, och jag ber således få yrka bifall till utskottets hemställan.

**Herr Hammarskjöld:** Herr vice talman! Jag begärde ordet för att besvara några anmärkningar, som här gjorts av vissa talare.

Vad först den siste ärade talaren beträffar, så erinrade han, icke alls oväntat, därom, att under min statsministertid hade Skånska hovrätten på administrativ väg flyttats. Det är dock den skillnaden, att den frågan icke hade varit föremål för riksdagens behandling. Riksdagen lämnade sålunda icke ifrån sig frågan, och saken ordnades den gången utan riksdagens finansiella medverkan.

Vad sedan angår herr Kvarnzeliuss' framhållande av vikten därav, att hovrättens ledamöter skulle genom sin bosättning i Norrland få en intim kännedom om de särskilda förhållandena därstädes, så lider ju den argumenteringen av det felet, som är ett ganska svårt fel hos en argumentering, att den bevisar för mycket. På alldeles samma grunder skulle man nämligen kunna underkänna högsta domstolens kompetens i norrlandsfrågor, eftersom samtliga högsta domstolens ledamöter äro bosatta söder om Dalälven och icke veterligen genom ögonsikt hava reda på förhållandena däruppe. För övrigt kan åberopandet av denna intima kännedom om förhållandena, om man så vill, också betecknas som ett tveeggat svärd. Hovrättsledamöterna hava nämligen icke så ofantligt

mycket tid över från sitt arbete för att sätta sig in i de praktiska ting, som omgiva dem, och det skulle nog icke vara önskvärt, om hovrättsledamöter beredde sig tillfälle att få kännedom om dessa förhållanden genom att i den ena eller andra formen träda i enskilda intressens, speciellt bolags, tjänst såsom rådgivare eller eljest. Dessutom är det nog i allmänhet bra för en domstol, om domstolens ledamöter icke lita alltför mycket på sin privat förvärvade sakkunskap, som ju kan visa fel, så att parterna bliva lidande, emedan de icke hava tillfälle att bemöta densamma. Det är bättre, att domstolen dömer på de fakta och omständigheter, som framläggas från den ena sidan, och som den andra sidan har tillfälle att belysa och beriktiga.

Då jag sedan kommer till herr Larssons anförande, vill jag först med avseende å hans förklaring, att riksdagen här skulle vara bunden, erinra om vad riksdagen enligt referat i propositionen begärt, nämligen »att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa förnyad utredning angående inrättande av en särskild hovrätt för de fyra nordligaste länen och därvid särskilt låta utföra beräkning av de kostnader för statsverket, som genom ett dylikt inrättande skulle föranledas». Det är för mig, som icke hade äran att vara med, när det beslutet fattades, svårt att i en dylik skrivelse med begäran om utredning se ett bindande uttalande, att vilket resultat utredningen än komme att utvisa, skulle man gå fram på en positiv linje. Det förefaller snarare, som om utredningen skulle ha varit onödig, om man då redan hade bestämt sig.

Så sade herr Larsson vidare, att den goda administrationen i Svea hovrätt är byggd på en tillfällig omständighet, nämligen den eminenta förmågan hos de personer, som beklätt presidentstolen i Svea hovrätt. Ja, olyckan kan vara framme, men om vi över huvud taget hava framstående jurister i landet, så borde vi kunna besätta den presidentstolen bra, eftersom Svea hovrätts presidentstol är den förnämligaste, i vissa avseenden åtminstone, av alla juridiska tjänster och, om man så vill, till och med av alla tjänster här i landet.

Vad sedan angår nödvändigheten av att dela Svea hovrätt, finner jag i propositionen ett uttalande, som jag ber att få läsa upp: »Svea hovrätt har för sin del funnit de med hovrättens delning förenade olägenheterna fullt motväga fördelarna av den föreslagna åtgärden» — det är sannerligen icke ett starkt stöd av den sakkunniga myndigheten — »men understryker, att det vill synas, som om befolkningen i de nordligaste länen av såväl reella som vissa ideella hänsyn betraktar det såsom ett intresse av synnerlig vikt, att en norrländsk hovrätt kommer till stånd, och finner detta vara en omständighet, som ej bör av statsmakterna lämnas obeaktad.» Det är således stämningen i Norrland och bland norrlänningarna, som Svea hovrätt här tillmäter en stor vikt. Men då vill jag säga till herrar norrlänningar i kammaren: handen på hjärtat, må var och en pröva sig själv; vilja ni hava en hovrätt i Norrland, även om den kommer att förläggas till en norrländsk stad, som är avlägsen från den del av landet, som ni själva representerar; vilja jämtlänningarna hava Umeå, vilja västerbottningarna hava Sundsvall o. s. v.? Jag tillåter

*Om inrättande av en hovrätt över Norrland.  
(Forts.)*

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)*

mig att betvivla detta, och därigenom är beviskraften i detta fall åtminstone i hög grad försvagad. Av Svea hovrätts anförda argument kvarstår bara hovrättens uttalande, att olägenheterna fullt motväga fördelarna, och ändå har Svea hovrätt icke tagit hänsyn till kostnaderna.

Herr vice talman! Jag vidhåller mitt yrkande om avslag å den föredragna punkten.

Herr **Borell**: Herr talman, mina herrar! Jag är i mångt och mycket förekommen av den närmast föregående ärade talaren, men jag anser mig, när jag nu en gång begärt ordet, böra ytterligare understryka några synpunkter, som för mig äro av betydelse i denna sak.

Det är egentligen, så vitt jag kan se, tre huvudskäl, som kunna anföras för förflyttning av en del av Svea hovrätt till Norrland. Det första skälet är, att Svea hovrätt behöver en avlastning, i sin arbetsbörda. Det andra skälet, som kanske torde vara det viktigaste är, att hovrättsledamöterna, om de bliva bosatta i Norrland, skulle vinna en större sakkunskap med avseende på de säregna förhållanden, som råda i Norrland. De skulle således härigenom erhålla större skicklighet vid utövande av sitt domarkall. Jag förmodar, att det är särskilt denna synpunkt, som särskilt gjort, att norrlänningarna varit ivriga på att få en egen hovrätt. Som ett tredje skäl har anförts, att vederbörande rättsökande skulle få bättre kommunikationer med en hovrätt i Norrland än med en hovrätt i Stockholm. Vad beträffar frågan om den större sakkunskapen, tror jag, att det talet är synnerligen överdrivet. Jag vill naturligtvis icke bestrida, att sakkunskap är synnerligen värdefull för domaren, men jag tror icke, att domaren endast därför att han är bosatt i Norrland förvärvar sig en så vida större grad av den sakkunskap, som erfordras för de juridiska avgörandet, än den domare får, som är bosatt i Stockholm. Det är alldeles givet, att man av en domare icke kan begära den rena praktiska sakkunskapen i växlande ärenden. Detta behov måste tillgodoses på annat sätt t. ex. genom vittnen, sakkunnigeutlåtanden och utredningar. Det är den juridiska sakkunskapen, som är den avgörande, och den rent praktiska sakkunskapen om föreliggande förhållanden i Norrland förvärva sig väl i främsta rummet de unga jurister, som där hava sin tingstjänstgöring.

Den fördel, som skulle kunna vinnas uti ifrågavarande hänseende, uppväges emellertid av den försvårade rekryteringen. Det torde i varje fall bliva så, att en stor del av de unga juristerna föredraga att söka sin karriär i Stockholm, där möjligheterna äro större. Vi veta ju alla, att det är ganska riskabelt att lägga in hela sin framtid på en karriär i en hovrätt. Det är sålunda lockande för en person, som har för avsikt att ägna sig åt hovrättsbanan men därvid måste taga risken av ett misslyckande, att slå sig ned i Stockholm, där utsikterna på andra banor äro större än i en mindre stad. Det kan således icke undvikas, att det material, ur vilket en hovrätt i en större stad kan välja sina tjänstemän, är synnerligen mycket mera rikhaltigt än det, som står till buds i en mindre stad. Jag tror således, att sakkunskapen i själva verket blir

minst lika väl tillgodosedd, om hovrätten fortfarande ligger kvar i Stockholm som om den flyttas till Norrland.

Nu kan väl icke betvivlas, att med den växande utvecklingen den tid en gång läser komma, då Svea hovrätt blir alltför stor för att kunna sammanhållas såsom en enhet, och då frågan om en hovrätts förläggning till Norrland med nödvändighet måste tagas upp. Då nu emellertid rättegångsreformen förestår — låt vara att det ännu dröjer en del år innan densamma kan väntas bli genomförd, och det ännu är ovisst huru de blivande överdomstolarna kunna komma att bli organiserade, och på vilka orter och till vilket antal de behövas — samt de nuvarande förhållandena icke äro sådana att man icke kan reda sig med den anordning, som man nu har, finner jag för min del alla skäl tala för att icke nu medverka till förläggning av en hovrätt i Norrland och detta så mycket mindre, som vid nuvarande skriftliga rättegångsförfarande större delen av Norrland, var än en hovrätt kommer att förläggas, har bekvämare kommunikationer till Stockholm än till den blivande hovrätten i Norrland.

Jag tillåter mig således att hemställa om avslag på den föredragna punkten.

Herr **Rosén**: Herr talman! Herr Hammarskjöld gjorde den frågan, ifall någon tror att norrlänningarna kunde vara belättna, om hovrätten förlägges i Umeå o. s. v. Jag tror, att ungefär så föll frågan. Jag kan givetvis icke svara på jämtarnas vägnar, men jag vill läsa upp ett yttrande, som tydligen undgått herr Hammarskjöld vid studiet av den kungl. propositionen. Stadsfullmäktige i Östersund ha framhållit två synpunkter på denna fråga — den ena och första är den, att hovrätten bör förläggas till en inom dess jurisdiktionsområde centralt belägen stad. I stadsfullmäktiges svar på frågan om, vilka platser som då kunna komma i fråga, yttras: »vad då beträffar den första av dessa synpunkter, så synas av uppenbart framträdande geografiska skäl i främsta rummet endast två städer kunna komma i fråga, nämligen Östersund och Umeå». De tyckas sålunda hava funnit varandra. Länsstyrelsen i Östersund har också yttrat sig och instämmer med stadsfullmäktige i Östersund, men förklarar dessutom, att för den händelse den norrländska hovrätten, som nu vore i fråga, komme att inrättas inom något av de båda sydligaste norrländska länen, Jämtlands eller Västernorrlands län, Östersund är den enda plats, som kan komma i fråga. Länsstyrelsen i Jämtlands län liksom stadsfullmäktige i Östersund hava således utdömt både Sundsvall och Härnösand. Följaktligen finns det tre län å ena sidan och ett län å den andra. Meningen synes nu vara den, att ett län — det sydligaste — skulle få sina önsknigar igenom och bli betraktat som centralort för Norrland.

Herr Kvarnzelius framhöll, att det är egendomligt, att icke riksdagen själv skulle kunna bestämma förläggningsorten. Ja, första steget till ett sådant avgörande torde hava tagits i dag, om icke herr Kvarnzelius med flera avgivit ett särskilt utlåtande, som är utdelat till riks-

*Om inrättande av en hovrätt över Norrland.  
(Forts.)*

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)*

dagens ledamöter, och vilket andra kammaren bifallit. Det är ett utlåtande, som förtroendefullt överlämnar åt regeringen att själv avgöra denna fråga.

Det har talats mycket om det egendomliga i, att icke norrlänningarna kunna ena sig i denna fråga. Under de år, jag suttit i riksdagen, har det förekommit frågor gång på gång, där icke heller skänningarna och icke ens stockholmarna hava kunnat ena sig. Vi hade härom dagen en mycket stor fråga uppe till behandling, där det gällde oerhörda summor. Den löstes av riksdagen, fastän jag sett, att stockholmarna fört mycket oväsen i den frågan, och jag tror icke, att det ännu råder enighet bland dem. Skulle riksdagen hava väntat med avgörandet av sådana frågor, tills enighet rått, så tror jag, att aldrig någon lösning kommit till stånd.

Herr Kvarnzeliuss nämnde vidare som ett skäl för en hovrätt i Norrland — jag tror, att man knappast behöver diskutera, huruvida en hovrätt är behöfelig eller icke — att det råder speciallagar för Norrland. Jag kan icke erinra mig, att det råder några speciallagar för Väster-norrlands län, men det råder däremot sådana i de tre övriga länen. Om hovrättens ledamöter, som det uttalas i propositionen, på ort och ställe skola lära känna förhållandena, så förefaller det mig, som om hovrätten och dess tjänstemän borde placeras i något av de län, där sådana särskilda förhållanden äro rådande.

I detta fall har, såvitt jag kunnat finna, icke tagits någon som helst hänsyn till befolkningen i de båda nordligaste länen och icke heller, som jag har visat genom yttranden från Jämtland, till önskemålen i nämnda län. Man har i propositionen framhållit huvudsakligen tjänstemännens intressen, och det har ju framskymtat även åtskilligt i det avseendet under debatten, nämligen att var tjänstemännen finna det trevligast och bekvämast att bo, där bör också hovrätten ligga; endast då finns det möjligheter att rekrytera den! Blir det fråga om att förlägga hovrätten längre upp i Norrland, så säger herr Hammarskjöld, såvitt jag förstått honom rätt, att det är oerhört svårt att rekrytera densamma. Jag vill häremot hänvisa till en annan auktoritet, nämligen den nuvarande utrikesministern, som för två år sedan uttalade i andra kammaren, där han då var ledamot, att det var ett misstag, att han i debatten skulle hava sagt, att det skulle bliva svårt att rekrytera den norrländska hovrätten. En sådan tanke, sade nuvarande excellensen Hederstierna, hade icke ett ögonblick flugit genom hans huvud. För min del vet jag icke, vad det skall råda för svårigheter att rekrytera en hovrätt, då det icke finns några svårigheter att rekrytera andra tjänster.

Riksdagen bör enligt min mening icke avhända sig rätten att säga ett avgörande ord i förlägningsfrågan; riksdagen bör i förlägningsfrågor uttala en bestämd mening. Om första kammaren i nästa ärende skulle följa utskottets förslag, så kommer på grund av andra kammarens beslut all motivering att bortfalla, och regeringen har då fullt fria händer att lägga hovrätten, var den vill i Norrland. Om första kam-

maren fattar samma beslut som andra kammaren, så är det tämligen tydligt, var hovrätten kommer att förläggas. Det blir nämligen Sundsvall i enlighet med herr Kvarnzeliuss önskan. Men då kommer hovrätten icke inom det område, där dess tjänstemän skulle lära sig att känna förhållandena.

Jag kan icke vara med om någotdera av dessa förslag, och då jag har samma uppfattning som herr Hammarskjöld, att riksdagen icke bör avhända sig rätten att säga sin mening i förläggningsfrågan, måste jag i frågans nuvarande läge instämma i avslagsyrkandet.

**Herr Rune:** Herr vice talman! Jag skall be att gentemot den ärade talaren på västernorrlandsbänken, som tyckte, att det här gällde ett så pass obetydligt belopp, att man icke borde tänka på det, få säga, att det är nog icke ett så obetydligt belopp, som årligen skall utgå till denna hovrätt. Detta belopp behöver icke i sin helhet utgå, om man icke lägger en ny hovrätt däruppe.

Vidare har det sagts — jag tror, att det var av statsutskottets ärade ordförande — att Kungl. Maj:t hade större förutsättningar än riksdagen att bestämma, var denna hovrätt skulle ligga. Det är märkvärdigt ändå, att statsutskottets ordförande, när det gäller en sådan viktig fråga, kan säga, att vi skola bestämma, om det blir en hovrätt, men sedan överlämna åt Kungl. Maj:t att bestämma, var den skall ligga. Jag vet icke, att riksdagen förut har gått till väga på det sättet. Sådant har väl däremot alltid brukat vara en sak, som riksdagen är rätt angelägen om att få bestämma.

Om man skulle vara tveksam om, huruvida icke denna fråga bör ligga till sig, och huruvida icke riksdagen borde bestämma, att hovrättens förläggning borde bli förämål för ytterligare utredning, så måste man nu, när man hört herr Roséns anförande, få klart för sig, att det är nödvändigt. Han talade öppet om den strid, som råder mellan dessa norrlandsstäder, och vi fingo även veta, att Östersund uppträtt som spekulant. Det är således fyra städer, som vilja hava hovrätten förlagd till sig. Hellre än att en hovrätt blir förlagd i Härnösand, Sundsvall t. ex., yrkar herr Rosén som representant för Västerbottens län rent avslag. Jag tycker, att något mera tydligt bevis på, att intet trängande behov för Norrland att få en särskild hovrätt förlagd där, kan man knappast tänka sig.

Gentemot herr Kvarnzeliuss yttrande, att det naturligtvis är svårt för dem, som bo söder om Dalälven att avgöra den plats, där den norrländska hovrätten bör ligga, vill jag säga, att det ser verkligen så ut, med förlov sagt, att herrar norrlänningar själva hava mycket svårt att avgöra den saken. Det är synnerligen märkvärdigt, att alla, som bo i Umeå, ovillkorligen anse, att hovrätten bör komma dit, men att de, som bo i Östersund, alldeles givet hålla på, att den skall dit, och att de, som bo i Härnösand och Sundsvall, vilja hava hovrätten i sina respektive städer. Då frågar jag er mina herrar: vore det icke lämpligt, att de, som bo söder om Dalälven och kunna se mera opartiskt

*Om inrättande av en hovrätt över Norrland.*  
(Forts.)

Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)

eller fullt opartiskt, få vara med att skilja mellan dessa olika intressen och spekulanter?

Jag tycker, herr talman, att den sista diskussionen här har än mera än den föregående visat, att denna kammare gör klokt, om den gör rent bord och avslår utskottets hemställan.

Herr **Lindhagen**: Jag ber till en början få för min del inlägga en gensaga emot den uppfattning, som sprides bland ledamöterna i kammaren, att vi kunna taga vilken stad som helst för att dit förlägga denna hovrätt, därför att det kommer ändå att bli minst två hovrätter i Norrland. Jag anhåller, att icke kammaren inblandas i något så ovisst som den blivande rättgångsreformen. Det tycks annars arta sig till att vi redan nu skola bestämma oss för en rättgångsreform, som skall införa två hovrätter för Norrland. För min del kommer jag icke ett ögonblick att skatta åt en så dimmig framtidsstanke, om vilken vi icke veta alls, vari den kommer att resultera. Då jag för min del skall fatta mitt avgörande i denna fråga, sker det på grundval av de nuvarande förhållandena.

Här har rättgångsväsendet kommittévis hållit på att reformeras i över 100 år, och man vet icke, om det kanske kommer att dröja lika länge till. Den enda avgörande synpunkten är nu i alla fall den, att här sedan länge föreligger en önskan från Norrland att, bland annat, i detta avseende icke längre bliva ansett såsom en utmark. Vårt land är ett avlångt land, och därför hava vi ända nere i Skåne placerat en hovrätt och en i Jönköping. Det är på tiden också, när man sålunda ansett, att hovrätterna böra vara spridda över landet, att även den längsta delen av vårt land omsider får en hovrätt, så att den delen känner sin jämbördighet med de övriga delarna av riket. Däri ligger det och däri ligger väl också en del praktiska synpunkter, och därför är det absolut nödvändigt, att man — för att lösa denna gamla segslitna fråga, som det ändå aldrig blir något slut på, förrän Norrland får sin hovrätt — beslutar, att även denna utmark icke i det avseendet längre skall vara en utmark utan en landsända och få sin hovrätt. Annars skulle jag närmast hava varit benägen att yrka på, att hovrätten i Skåne skulle flyttas upp till Stockholm.

Vad sedan angår platsen för hovrättens förläggning, så skall den saken naturligtvis avgöras enligt något av de två föreliggande alternativen. Antingen skall den saken avgöras av regeringen eller också av riksdagen, det är självfallet. Av riksdagen skall den icke avgöras, sade herr Hammarskjöld, därför att icke kunna de, som bo söder om Dalälven, skapa sig någon uppfattning om detta, utan då är det bättre, att regeringen gör det som skall göras. Men regeringen bor ju också söder om Dalälven, så att den har jag icke något större förtroende till i det avseendet, och regeringen består ju mycket sällan av norrlänningar utan det är mest skåningar och likvärdiga, som komma in i regeringen. Frågan skall i alla fall, som sagt var, avgöras, och jag måste då å andra sidan säga, att såsom intressena här spela in — det för-

håller sig på det sättet, att var och en av norrlänningarna här vill ha hovrätten förlagd till sin landsända — och då man ser, hur de olika städerna schackra om den saken sins emellen och med regeringen, så gör ju det, att man icke riktigt kan lita på norrlänningarnas klara syn i denna sak. Och ändå är det de, som bo norr om Dalälven, som skola avgöra saken. Det kan sålunda finnas skäl för att tala om, att saken bör kunna avgöras lika gott hos Kungl. Maj:t.

Jag anser det emellertid vara en mycket vanskelig sak att överlämna avgörandet åt Kungl. Maj:t, ty det kommer att vila på justitieministern, för tillfället, som blir utsatt för påtryckningar på bakvägar och spring i trapporna, och då vet man aldrig var det slutar. Jag vill i alla fall säga, att om det är meningen, som herr Rosén antydde, att det skall bliva Sundsvall som blir platsen, så anhåller jag absolut, att icke regeringen får avgöra ärendet. Jag vill också säga, att detta blivit en byteshandel mellan de olika städerna, som bjuda svenska riksdagen 20,000 kronor mera den ene här och den andre där, och det bör verkligen icke, liksom det skedde med kasärnerna, få passera i en så viktig fråga som denna, utan här skola statsmakterna förlägga hovrätten på den plats, där den enligt lämpliga synpunkter bör läggas. Det må kosta mer eller mindre, men det är icke en sådan hänsyn som den nyss omnämnda, som här får hava avgörandet, ty det försumpar frågan helt och hållet. Jag måste bestämt opponera mig emot ett sådant sätt att lösa frågor, rättsfrågor i synnerhet. Den hänsynen spelar förresten synnerligen liten roll, ty som herrarna finna, är skillnaden här högst obetydlig. Ni kunna dock på en slump anslå 600,000 kronor i skytteanslag, och då bör det icke få spela så stor roll, om det blir litet större eller mindre engångskostnad för hovrättens förläggande i den ena eller andra norrländska staden.

Beträffande frågan om hovrättens rekrytering med kompetenta krafter, har det talats mycket om den saken. Rekryteringsspunkts tillgodoseende tycks emellertid, såvitt jag förstår, ligga däri, att det måste bliva en glad och trevlig stad samt att där skall finnas en skola, varest man kan taga studentexamen.

Jag har fått för mig, att det står i Svea hovrätts medlemmars fullmakter, att vederbörande äro skyldiga att underkasta sig förflyttningar. Så har det sagts mig åtminstone. Då möter det väl inga svårigheter att rekrytera den norrländska hovrätten, ty det blir väl de yngsta i hovrätten, som komma till förflyttas och som få lov att underkasta sig. Det blir ju bara till fördel för Norrland, att man får ditt friska krafter till hovrätten. Om tjänstemännen icke vilja bliva utan sitt levebröd och ställas på bar backe, då de icke kunna få annan tjänstgöring än i den norrländska hovrätten, få de väl göra sig till i alla fall i överensstämmelse med sina instruktioner och fullmakter. Någon fara för rekryteringen av hovrätten finnes således icke, även om vi förlägga hovrätten till Lycksele. Frågan om rekryteringen kommer nog att ordna sig själv.

Men vad menas det med att kunna rekrytera hovrätten med kom-

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrland.  
(Forts.)*

Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)

petenta personer? Det blir först en framtidssak, ty det är tämligen säkert, att en mängd norrländska ynglingar komma att gärna svärma omkring den nya hovrätten, och då får hovrätten med tiden den sakkunskap och den kännedom om ortsförhållandena, som Svea hovrätt nu icke anses hava, ehuru jag icke tycker, att den frågan spelar någon så förskräckligt stor och avgörande roll. Ty målens beskaffenhet äro icke mera obegripliga, än att varje hovrätt, till och med den skånska, skulle kunna avgöra dem på ett någorlunda likvärdigt sätt.

Man menar emellertid, att det kräves en stad, där folket trivs att vara, och då får jag verkligen säga att där lurar den faran, och den är den farligaste för den norrländska hovrätten, att hovrätten kommer till en stad, där den får kännedom om norrländska förhållanden på det sättet, att den på grund av den benägenhet, som herremakten alltid har, tillägnar sig övervägande trävarubolagens synpunkter på förhållandena och icke bondebefolkningens och den jordlösa befolkningens syn på förhållandena. Ty den speciellt norrländska frågan i rättsskipningen är tvisterna och motsättningar mellan jordbesittande bolag å ena sidan och bondebefolkningen och den obesuttna befolkningen å den andra, och kommer då hovrätten att förläggas till Sundsvall, så är den dödsdömd.

Jag anhåller, att herr Kvarnzelius klarerar den saken för oss. Är det så, som herr Rosén nyss sagt, att det blir självskrivet, att regeringen lägger hovrätten till Sundsvall, då måste jag absolut påkalla, att riksdagen fattar beslutet och icke överlämnar åt regeringen att göra det. »Såg vid såg jag såg, varthelst jag såg» är Sundsvalls måtto, och det blir i så fall lätt också hovrättens måtto, och då komma de av herr Hammarskjöld omtalade arvodena samt umgängeskretsen att spela en stor roll vid behandlingen av de »speciellt norrländska målen». Det vore naturligtvis mest önskvärt, att hovrätten kom så långt bort som möjligt från dylika omgivningar. Helst bör den inbäddas i en bondebefolkning, och då tror jag, att Piteå vore bästa platsen, ty där är det verkligen en kraftig landsbygd runt omkring staden med en verklig bondebefolkning. Hernösand finnes ock någon reson med, men flera skäl synes mig tala för Umeå. För min del tror jag dock, att den lämpligaste platsen är *Sollefteå*. Den ligger centralare, hälsosammare, vackrare. Varför har man icke tänkt på denna stad såsom den lämpligaste punkten? Det är väl därför, att det icke finns ett fullständigt läroverk där ännu. Skall man därför för all framtid binda hovrätten vid en stad utefter kusten, i stället för att lägga den något mera mitt i landet samt vid själva stambanan och dess förgreningar. I Sollefteå ligger ju redan två regementen och dess samskolas utbyggnad lär ju redan nu vara aktuell.

Herr talman! Jag yrkar bifall till förslaget om inrättandet av en hovrätt i Norrland.

Herr **Kvarnzelius**: Herr andre vice talman! Jag skall börja med att säga några ord med hänsyn till vad herr Lindhagen ytt-

rade, då han anförde, att jag skulle ha planer på att få hovrätten förlagd till Sundsvall. Jag för min del har icke uttalat mig till förmån för någon bestämd plats i Norrland, och det har jag icke gjort, därför att jag anser mig icke äga tillräckliga förutsättningar att med säkerhet kunna avgöra den saken. Jag har ansett, och den uppfattningen har jag fortfarande, att det är riktigast, att Kungl. Maj:t får fritt och obundet pröva denna sak, efter övervägande av alla på frågan inverkande omständigheter.

*Om inrättande av en hovrätt över Norrland.  
(Forts.)*

Om jag skulle giva uttryck åt någon mening om, vilken plats jag för min del skulle anse såsom mest central och lämplig, får jag säga, att jag lutar mera åt att anse Östersund såsom den lämpligaste platsen — det får jag uppriktigt säga — därför att i Östersund stöta fyra järnvägar tillsammans, under det att Sundsvall, Hernösand och alla kuststäderna endast äro slutpunkter för *en* järnväg. En annan plats, som naturligtvis har mycket stora förutsättningar med hänsyn till den centrala belägenheten, är den av herr Lindhagen angivna, Sollefteå. Detta om man i främsta rummet skall taga hänsyn till kommunikationsförhållanden. Men det är givet, att det är många andra förhållanden, som härvidlag spela in.

Jag vill emellertid i detta sammanhang säga, att jag känner mig i mycket hög grad besviken på herr Roséns allmänna intresse för Norrland, när han går med på avslag, därför att icke riksdagen i dag vill besluta att förlägga hovrätten till Umeå. Det skall noteras till minnes, att norrlandsintresset hos herr Rosén icke sträcker sig längre än till Umeå.

Här har det gjorts upp ett förslag till motivering, där man skall försöka hålla dessa små synpunkter åt sidan och försöka inrikta blicken på de större synpunkterna. Det ger emellertid herr Rosén anledning att hellre gå på avslag. Härför har för riksdagen för ett ögonblick förelegat en motivering ifrån ett sammansatt utskott, som bl. a. på en och en kvarts rad säger, att i valet mellan Sundsvall och Umeå, de enda två platser, som kunna komma ifråga, synes det utskottet som om övervägande skäl talade för Umeå. Det var, vad som var dragplåstret, för att herr Rosén skulle över huvud taget kunna reflektera på en hovrätt för Norrland. Som Norrlandsrepresentant måste jag för min del uttala ett beklagande av, att denna fråga av en norrlänning ses ur så snäva synpunkter. Jag vill säga, att jag, ehuru jag representerar Västernorrlands län, aldrig ett ögonblick har ansett tyngdpunkten och huvudvikten i denna fråga vara, om hovrätten blir förlagd till Sundsvall, Härnösand eller någon annan plats inom Västernorrlands län. Sedan jag på allvar börjat tänka på denna fråga, har jag måst försöka frigöra mig från så snäva synpunkter.

Den ärade talaren på Upplandsbänken sade, att jag bevisat något för mycket, då jag uttalade, att man borde flytta ut hovrätterna i orterna, ty konsekvensen av detta skulle vara, att man även skulle flytta ut högsta domstolen. Ja, jag är icke riktigt säker på att det är rätt att resonera så, som den ärade talaren gjorde. Det är väl ändock så,

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)*

att efter varje instans, som ett rättsärende passerar, föreligger det i ett något mera utrett skick, och det är ju ingen hemlighet, att det många gånger är så, att det är rätt unga och rätt oerfarna jurister, som handlägga ärendena i underrätterna. Den faran föreligger icke åtminstone i lika hög grad i hovrätterna, och när ärendet slutligen kommer till Kungl. Maj: t, får man utgå ifrån, att det är betydligt mera allsidigt belyst i allmänhet, än när det prövades i hovrätten, dit det kommit ifrån underrätten.

Samme ärade talare drog den slutsatsen — med utgångspunkt av mitt uttalande om önskvärdheten av, att de, som skola döma, här göra sig förtrogna med ortsförhållandena — att det icke är så nyttigt, om de komma i enskilda bolags tjänst, om jag fattade honom rätt. Ja, det var att fullständigt vantolka innebörden av mitt uttalande. Jag avsåg visst icke, att de på det sättet skulle komma i kontakt med Ortsbefolkningen, att de skulle bliva ekonomiskt intresserade på ett eller annat sätt, utan de skulle verkligen göra sig förtrogna med de förhållanden, under vilka befolkningen lever. Och det vill jag säga både till honom och den siste ärade talaren, borgmästare Lindhagen, att nog finnes det större möjligheter i Stockholm för juristerna att komma i enskilda bolags tjänst, än vad fallet är i småstäderna i vårt land.

Herr Rosén sade, att det ej vore lämpligt att låta tjänstemännen få för stort avgörande på denna fråga, ty de ville helst komma till så bra platser som möjligt. Ja, men det faktum föreligger ju i alla fall, att Svea hovrätt, som väl också består av tjänstemän, uttalat sig för en utflyttning av en del av denna hovrätt till en av naturen mindre gynnad trakt av vårt land, och däri ser jag ett bevis för, att även tjänstemän kunna frigöra sig från den enligt min uppfattning otillbörliga känslan, att de i första rummet skola se till att få vara på en plats, där det för dem är så behagligt och bekvämt som möjligt. Hur skulle man annars kunna förklara, att dessa hovrättstjänstemän uttalat sig för, att ett par divisioner av denna hovrätt skola förflyttas till Norrland?

Jag har ingen anledning, herr andre vice talman, att frångå det yrkande jag förut gjort.

Herr **Rosén**: Herr talman! Herr Kvarnzelius vet nog mycket väl, att mitt intresse för Norrland har sträckt sig ända ned till Sundsvall och även långt därnedanför vid flera tillfällen. Jag skulle för min del livligt ha förordat det av utskottet framlagda förslaget, ehuru utskottet uttryckligen säger ifrån, att man ej bör göra något bindande uttalande rörande förläggningen. Men utskottet har föreslagit, att riksdagen skulle uttala, att »öfvervägande skäl tala för en förläggning till Umeå» och att, »allenast under förutsättning, att synnerligen bärande grunder kunna anföras för ett frånträdande av denna uppfattning, torde valet böra utfalla till förmån för annan plats». Där öppnas en möjlighet för både Härnösand och Sundsvall att komma i fråga, och det hade jag varit med om för min del, om icke det förslag hade framkommit, som jag förut omnämnt. När frågan ligger så till, att herrarna från Väster-

norrlands län ej kunnat vara med om detta ljumma uttalande från riksdagens sida, som öppnar möjlighet för en förläggning till Sundsvall eller Härnösand, får jag lov att säga, att deras norrlandsintresse icke är så förfärligt stort. Det sträcker sig i varje fall icke norr om Västernorrlands län.

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrland.  
(Forts.)*

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Leander**: Jag hade trott, att en överrätt skulle vara behövlig och kunna lända de norrländska länen till nytta, och jag hade därför ämnat rösta för utskottets hemställan. När det här säges, att riksdagen ej behöver vara bunden av ett tidigare fattat beslut eller gjort uttalande, undrar jag ändå, om ej riksdagen får litet tänka på sitt anseende och på vad den gör. När den nu två gånger uttalat sig för, att en hovrätt bör inrättas för Norrland, och Kungl. Maj:t kommit fram med en ganska tillfredsställande utredning, då skulle riksdagen vara färdig att säga nej! Om nu detta blir fallet, få emellertid norrlänningarna anse ha sig själva att skylla därför. Det var oklokt av riksdagen att icke förelägga norrlänningarna, att de skulle ena sig om förläggningsorten, innan riksdagen uttalade sig för, att en norrländsk hovrätt borde komma till stånd. Då nu norrlänningarna synas behärskade av avundsjukans anda, såsom den här röjer sig, få de väl stå sitt kast och besinna, att de själva stjälpit saken, att det är deras oenighet och stridiga intressen, som göra, att de ingen hovrätt få.

Jag tror ej det är riktigt att överlämna åt Kungl. Maj:t att bestämma, var hovrätten skall förläggas. Riksdagen överlämnade ju på sin tid åt Kungl. Maj:t att bestämma var regementena skulle förläggas, och det slog icke väl ut, utan det har såsom bekant, varit mycken olåt och missbelåtenhet över förläggningen av dessa. Denna fråga är naturligtvis icke så invecklad eller svår att avgöra, som det kunde vara att bestämma, var regementena skulle förläggas, men jag anser i alla fall, att riksdagen bör uttala sig angående platsen. Nu får man väl vänta, tills norrlänningarna någon gång kunna ena sig om, var hovrätten skall förläggas.

På grund av vad jag här hört i kväll och till följd av dessa stridiga intressen som göra sig gällande, kommer jag att rösta för avslag på utskottets hemställan.

Herr **Enhörning**: Herr andre vice talman! Man har här under denna debatt redan börjat diskutera frågan om, varest hovrätten för Norrland skall förläggas, och därvid även yttrat sig i den bestämda riktningen, att riksdagen icke bör släppa denna fråga utan att definitivt bestämma, var denna hovrätt skall förläggas. Det har till och med gått så långt, att borgmästare Lindhagen har yttrat att »den kan läggas ungefär var som helst, dock icke i Sundsvall!» Jag förstår icke den upplyste borgmästarens mening i detta liksom i många andra fall. Hans yttrande vittnar ju om bristande införsättning i frågan och om en förutfattad bakvänd uppfattning om betydelsen

*Om invrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)*

av en hovrätt för Norrland och huru den på bästa sätt skall kunna verka och gagna därstädes.

Jag skall nu försöka att påvisa, att av de städer, som äro föreslagna för förläggning av den norrländska hovrätten, är Sundsvall den enda stad, varest denna hovrätt kan förläggas till fördel för samtliga de fyra norrländska länen, utan nackdel för något av dem. Valet av förläggningsort är, fränsett lokalpatriotiska skäl, ingalunda oviktigt, ty endast om hovrätten blir förlagd till lämplig stad, där god rekrytering av hovrätten kan påräknas, kan densamma bliva försedd med goda och dugliga arbetskrafter i nivå med de övriga hovrätternas. En hovrätt med svaga arbetskrafter är Norrland icke betjänt med. För vinnande av god rättskipning är därför hovrättens förläggande till bästa möjliga plats, som står till buds, icke blott önskvärt utan till och med nödvändigt.

De i propositionen framförda skälen för hovrättens förläggning till Härnösand äro synnerligen svaga. Motiveringen är i huvudsak byggd därpå, att rekryteringen skulle gå lättare i Härnösand än i Sundsvall, därför att Härnösand skulle vara den administrativa och kulturella medelpunkten i mellersta Norrland. Som alla, vilka verkligen känna dessa trakter och ej låta sig ledas av lokalpatriotiska synpunkter, torde ha fullt klart för sig, är detta departementschefens påstående fullständigt oriktigt. Må vara, att i forna tider, innan Sundsvall blomstrat upp till en livlig handelsstad, påståendet möjligen kunde ha fog för sig. Det är sant, att det finnes länsstyrelse och domkapitel i Härnösand och att det därför är en administrativ centralpunkt i länet och stiftet, men detta har ingen betydelse vid bestämmande av förläggningsort för hovrätten — ej heller att där finnes navigations- och dövstumsskola samt hospital, vilket ju även Umeåmotionärerna ironiskt påpeka.

Hovrätten har intet som helst behov av personlig kontakt med länsstyrelsen i Härnösand, än mindre med domkapitlet; den kommunikation med dessa myndigheter, som äger rum i ämbetsärenden, sker ju alltid skriftligen, och ett liknande förfarande måste ju i allt fall förekomma, när det gäller länsstyrelserna i de andra länen och domkapitlet i det andra stiftet inom hovrättens domsområde. Det är ock att märka, att någon växelverkan i fråga om befordran mellan länsstyrelse och hovrätt ej äger rum. I själva verket har hovrätten varken behov eller nytta av att hava länsstyrelse och biskopssäte i samma stad. Det är i och för sig för hovrätten fullständigt likgiltigt, liksom självfallet förhållandet är i fråga om övriga offentliga institutioner, som finnas i Härnösand och som uppräknas i propositionen, nämligen lantmäterikontor, centralfängelse, jägmästarexpedition, militär kommandantsexpedition och kemisk station. Numera är Härnösand ingen kulturell centralpunkt; det är helt enkelt en fras. Det nakna sakförhållandet är, att Härnösand är en mindre stad med länsstyrelse och domkapitel, som tack vare sina mindre goda kommunikationer måste anses ligga på sidan.

Däremot är Sundsvall, som är en halv gång till så stort som Härnösand — det har c:a 17,000 invånare — en livlig och uppåtgående stad; det är näst Gävle den största staden i Norrland och, man kan utan tvekan säga, den naturliga huvudstaden i Norrland. Sundsvall är beläget i Norrlands tätaste och största sågverksdistrikt emellan de tvenne stora älvarna Ljungans och Indalsälvens utflöden, och just därför även ur denna synpunkt en lämplig plats, där hovrättens ledamöter kunna bli förtrogna med speciellt norrländska rättsförhållanden. Sköns socken, som ligger på norra och södra sidan om staden, är ju en av de tätast befolkade socknarna i hela riket, om icke den tätaste. Svea hovrätt har i sitt utlåtande just framhållit, att vissa med trävaruindustrien förknippade, för Norrland i det hela utmärkande förhållanden torde vara mest utpräglade inom Västernorrlands län, vars förnämsta stad Sundsvall är.

*Om invättande av en hovrätt över Norrland.  
(Forts.)*

Det ligger i sakens natur och borde för alla vara klart, att en överdomstol som en hovrätt icke passar att förläggas i en mindre stad; det skulle i längden trycka sin prägel på verket och dess ledamöter. En hovrätt bör naturligen förläggas i den största staden i domsområdet, endast därigenom kan en god rekrytering i längden garanteras och en god och betryggande rättskipning i denna högre instans uppnås. Redan av detta skäl bör Umeå, som är en mindre stad med blott cirka 7,000 invånare, icke ifrågakomma. Det torde vara ett axiom, som icke kan motbevisas, att, när det gäller Norrland, ju längre mot norr och i ju mindre stad man förlägger hovrätten, desto svårare blir det för denna att förvärva fullgoda och dugliga arbetskrafter, likvärdiga rikets andra hovrätters. Däremot ju större stad med »rikare pulserande liv», som det heter i propositionen, desto större utsikter föreligger det att få begåvade och skickliga jurister till hovrätten.

Ur denna sistnämnda synpunkt, som i propositionen angives vara synnerligen viktig och i själva verket avgörande, kan endast Sundsvall ifrågakomma och icke någondera av de två andra mindre städerna. Både Svea hovrätt och processkommissionen, vilkas omdömesgillhet i denna punkt ingen lär kunna förneka, hava framhållit de svårigheter, som säkert skola möta vid rekryteringen av en norrländsk hovrätt, och Svea hovrätt har i detta hänseende uttalat sig så bestämt, att den för sin del betvivlat, att en förläggning av en hovrätt till övre Norrland, Umeå eller Luleå, under nuvarande förhållanden över huvud skulle visa sig utförbar.

Mina herrar! Detta uttalande av den hovrätt, under vilken Norrland nu lyder, således den mest sakkunniga instansen i denna fråga, synes mig väga mycket tungt i vågskålen. Denna uppfattning torde ock vara den i juridiska kretsar allmänt gällande. Att i trots härav förlägga hovrätten till Umeå synes mig därför obetingat medföra risk att få en icke fullgod hovrätt och ingen garanti för den bästa rättskipning.

Därvid är att märka, att hovrätterna numera i en mängd mål äro

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)*

sista instans. Desto viktigare är det, att man vid inrättandet av en ny hovrätt icke lämnar den nu antydda synpunkten ur sikte. Goda och skickliga domare utgöra hörnstenarna i varje rättssamhälle. Då det gäller inrättande av en ny överrätt, som därtill delvis blir högsta instans, vore det ytterst beklagligt, om lokalpatriotisk hänsyn att få hovrätten förlagd till den eller den staden skulle få gälla för mer än hänsynen till det allmännas väl, rättskipningens behöriga tillgodoseende. Då det gäller landets rättsväsen, borde endast sistnämnda hänsyn tillerkännas betydelse, åtminstone den avgörande betydelsen. Inrättandet av en särskild hovrätt över Norrland, d. v. s. över de fyra nordligaste länen, har till ändamål att bereda lättad tillgänglighet för den rättssökande allmänheten samt på samma gång att för domstolens ledamöter möjliggöra att vinna större erfarenhet om norrländska förhållanden genom att leva och verka mitt uppe i desamma.

Det torde vara ovedersägligt, att dessa ändamål nås, i vilket av de fyra länen hovrätten än blir förlagd under förutsättning, att hovrätten förlägges till lämpligaste plats inom respektive län. Detta kan icke sägas om Härnösand på grund av denna stads mindre goda kommunikationer norrifrån, en brist som icke det minsta blir avhjälpt genom ostkustbanans öppnande mellan Sundsvall och Härnösand. Detta inverkar nämligen endast i fråga om förbindelserna söderifrån. Därför är det alldeles vilseledande att påstå, att i och med ostkustbanans öppnande å denna sträcka sistnämnda två städer skulle bli i kommunikationshänseende likställda. I vilken verklig avkrok Härnösand ligger, framgår ju allra bäst därav, att järnvägsförbindelsen från Norr- och Västerbottens läns samt till och med från nordligaste delen av Västernorrlands län såsom från Örnsköldsvik ned till Stockholm är snabbare och bättre än till Härnösand; järnvägsresan dit kräver nämligen 3 timmar längre tid än till Stockholm. Alltså innebär hovrättens förläggning till Härnösand en direkt försämring mot nuvarande förhållanden för den rättssökande allmänheten i Norr- och Västerbotten och norra Ångermanland.

När därtill komma de ovan anförda principiella skälen emot Härnösand, borde förslaget om denna stad som förläggningsort därmed vara utdömt. Återstå så Umeå och Sundsvall. Det är givet, att varje läns myndigheter och representanter i riksdagen ivra för hovrättens förläggning till just sitt län. Svea hovrätt och processkommissionen synas mig på ett övertygande sätt ha visat, att i valet mellan Västerbottens och Västernorrlands län företrädare bör givas åt det senare. Folkmängden är i det förra länet 185,000, i det senare 268,000, i runt tal. Än viktigare är emellertid, att antalet rättegångsmål är oerhört mycket större i Västernorrlands län än i Västerbottens. Det har uppgivits, att av antalet mål, som Svea hovrätt behandlat, komma 631 mål från de sydliga länen och 353 mål från de nordliga. Sett från denna synpunkt är Västernorrlands län ett bättre arbetsfält än något av de övriga tre länen. Frånsett detta skulle emellertid hovrättens förläggning till Umeå ur kommunikationssynpunkt icke innebära en

förbättring utan en avgjord direkt försämring för Västernorrlands och Jämtlands län med undantag för nordligaste Ångermanland. Då ändamålet med den nya hovrätten ju i första hand är att bereda den rättssökande allmänheten större lättnad, synes det mig icke alls kunna ifrågakomma att förlägga hovrätten till Umeå, vilket för större delen av domsombudets befolkning — det är 403,000 invånare i de två sydligaste länen mot 370,000 i de två nordligaste — så långt ifrån att medföra någon lättnad i stället skulle medföra en avgjord försämring mot nu, vilket just processkommissionen i sitt utlåtande strukit under. Därmed synes mig förslaget om Umeå böra vara definitivt avlivat, ty det kan väl dock ej på allvar ifrågakomma att lagstifta så, att det för större delen av den rättssökande allmänheten blir en direkt försämring mot nu rådande förhållande.

*Om inrättande av en hovrätt över Norrland.*  
(Forts.)

Man bör ju rättvisligen välja det, som är det bästa för samtliga fyra länen sammanlagt. Alla länen hava härvidlag stridiga intressen, men det kan omöjligen förnekas, att även för befolkningen i Norr- och Västerbotten hovrättens förflyttning från Stockholm till Sundsvall, vilken stad har goda kommunikationer norrifrån, måste innebära en avgjord fördel och förbättring.

Beträffande önskemålet, att domstolens ledamöter böra leva och verka mitt uppe i de från det övriga Sverige avvikande förhållanden, som råda i övre och mellersta Norrland, kan man icke med fog påstå annat, än att detta önskemål blir tillgodosett med Sundsvall såsom hovrättens förläggningssort och till och med bättre tillgodosett än i Umeå. Sundsvall är medelpunkten för Norrlands största sågverks- och trävarudistrikt och varje initierad jurist vet, att en mycket stor procent av målen från Norrland äro rättegångar, som härröra från skogshandlingen och ifrågavarande industri. De flesta stora tvistemålen från Norrland äro just dylika mål, tvister om skeppningskontrakt eller andra rättsförhållanden inom nämnda hantering och trävaruindustrien m. m. Väl är det sant, att i lappmarken och även eljest i Norr- och Västerbottens län gäller särskild lagstiftning, t. ex. skogslagstiftning, men därvidlag är att märka, att mål, som beröra denna särskilda lagstiftning, ej äro så ofta förekommande enligt en uppgift jag erhållit. Det anmärkta förhållandet är därför i det hänseende, varom här är fråga, icke av större praktisk betydelse.

Representanterna för Västerbottens län hava i sin motion anført en del avstånds- och arealuppgifter, vilka de förmena tala till förmån för Umeå. Varje barn vet ju, att avstånden och arealen i de nordligaste länen äro oerhörda i jämförelse med sydligare trakter. Denna omständighet kan emellertid omöjligen vara avgörande; viktigare är folkmängdstätheten och kommunikationerna, närmare bestämt så, att den plats bör ha företräde, som med hänsyn till kommunikationerna är lättast tillgänglig för flertalet av domsombudets invånare. Såsom av det ovan anförda framgår, har Sundsvall i detta hänseende ett absolut obestriddligt företräde framför Umeå.

När det gäller en så viktig sak som landets rättsväsende, kan det

Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)

ej vara riktigt att på flertalets bekostnad gynna ett mindretal, och *det* skulle ett bifall till Umeå-motionerna just innebära. I detta sammanhang vill jag påpeka det uppenbart oriktiga i herr Roséns m. fl. motion nr 184, när det där å sid. 22 påstås, *dels* att Jämtlands län skulle föredraga hovrättens förläggning till Umeå framför Sundsvall, *dels* ock att »en mycken liten del av jurisdiktionsområdets befolkning kan hava intresse av att hovrätten förläggas till Härnösand eller Sundsvall». Som av det ovan anförda framgår, är detta att ställa förhållandena på huvudet; det förhåller sig ju på rakt motsatt sätt.

Beträffande kostnadsfrågan för statsverket är skillnaden mellan de olika alternativen så ringa, att, som departementschefen framhållit, denna fråga ej kan få vara avgörande. Lika litet böra de något lägre levnadskostnaderna i Umeå tillmätas någon avgörande betydelse. De principiella, här ovan utvecklade synpunkterna äro givetvis viktigare.

Vad åter angår den lokal, som på de olika platserna erbjudes för hovrättens inrymmande, är detta i Umeå folkskoleseminariet, i Härnösand en militärkasärn och i Sundsvall ett privathus, det s. k. Hedberg-ska huset eller — rättare sagt — palatset. Om detta sista anhåller jag få upplysa, att det är beläget vid en öppen solbelyst plats med park i stadens mitt, att det är kostbart och väl uppfört samt att större delen av Svea hovrätts nuvarande utrymmen äro i fråga om trevnad och bekvämlighet underlägsna rummen i Hedberg-ska palatset.

Med hänsyn till vad sålunda blivit upplyst synes ingen tvekan kunna råda, att dessa lokaler äro att föredraga framför kasärnen i Härnösand och seminariebyggnaden i Umeå, i vilken hovrätten dock icke kan inflytta vid den beräknade förflyttningen, utan då måste under ett år inrätta sig provisoriskt uti stadens rådhus, d. v. s. »bo i kappsäck». Vad departementschefen i detta sammanhang ordat där-om, att staten är ägare av den föreslagna byggnaden i Härnösand, men däremot staden av den i Sundsvall, synes mig sakna all betydelse och icke förtjäna något vidare bemötande.

En annan omständighet, som departementschefen i propositionen däremot lämnat alldeles obeaktad, förtjänar i hög grad att framhållas. Det är, att Sundsvall är säte för Norrlands största rådhusrätt norr om Gävle, de två till folkmängden största domsagorna i Väster-norrlands och Jämtlands län samt därtill Mellanbygdens vattendom-stol. Detta är ur rekryteringssynpunkt av verklig betydelse, då arbets-krafterna i hovrätten ju rekryteras bland de nya juristerna i under-rätterna.

Såsom jag i min motion har framhållit, tjänstgör vid första instansens domstolar i Sundsvall talrikare juristpersonal än i någon annan stad i Norrland, och i Svea hovrätt tjänstgöra för närvarande fem ledamöter, alltså en hel division, vilka fått sin juridiska utbildning vid underrätterna i Sundsvall. Beträffande rekryteringssynpunkten är detta en omständighet, värd allt beaktande.

Då vattendomstolarna för några år sedan inrättades och det gällde att bestämma sätet för mellersta Norrlands vattendomstol, rädde

veterligen ingen tvekan mellan Sundsvall och någon annan stad; den gången ansågs Sundsvall självklart äga företräde framför Härnösand. Det är att märka, att Umeå hör under Norrlands vattendomstol.

Riksdagen har för några år sedan haft en likartad fråga angående förläggning av hovrätt att fatta beslut om, nämligen frågan om skånska hovrättens förflyttning från Kristianstad till Malmö. Trots att hovrätten i fråga i 100 år haft sitt säte i förenämnda stad, som är belägen i det geografiska centrum av domsområdet, beslöts utan nämnvärd opposition förflyttning till Malmö, som i likhet med Sundsvall ligger i områdets utkant, och detta just därför, att Malmö är en större och såsom förläggningsort för en överrätt lämpligare stad; Malmö är *liksom Sundsvall* naturlig *huvudstad* för resp. landsända. I stort sett fullkomligt samma skäl, som föranledde regering och riksdag att den gången föredraga den större staden Malmö framför staden Kristianstad, föreligga nu för att välja Sundsvall framför Umeå.

Det synes mig, som skulle det vara en verklig inkonsekvens av riksdagen — en inkonsekvens, som regeringen otvivelaktigt redan gjort sig skyldig till — om Umeå nu får förord såsom förläggningsort framför Sundsvall. Frånser man lokalpatriotiska synpunkter, vilka självfallet av resp. läns representanter göras gällande, tala alla rationella skäl för Sundsvall. Om platsen geografiskt sett är belägen i en utkant, såsom Malmö, eller ej, spelar ej så avgörande roll som andra sakförhållanden, nämligen befolkningstätheten och kommunikationerna, på sätt ovan redan framhållits.

Att Sundsvall såsom medelpunkten för handels- och industriintressena i mellersta Norrland har helt andra förutsättningar för utveckling av en duglig och tillräckligt talrik advokatkår, vilket icke är oviktigt, framgår redan av processkommissionens yttrande.

Slutligen ytterligare en synpunkt. Enlig processkommissionens provisoriska plan avses, att det skall bli två överrätter i de fyra nordligaste länen, åtminstone är det sannolikt. 1922 års sammansatta stats- och lagutskott har också understrukt vikten av, att Norrlands-hovrätten *nu* förläggas till en plats, där även enligt processreformen en överrätt förväntas bli placerad. Med tanke härpå synes mig Umeå än mindre kunna ifrågakomma, ty såsom den naturligaste förläggningsorten för övre Norrland torde det större och centralare belägna Luleå givet vara att anse, liksom Sundsvall för mellersta Norrland.

Enligt processreformen skall det bli mer muntlig handläggning inför överrätterna, och proceduren fordrar alltså personlig inställelse i stor utsträckning av parter eller deras ombud samt vittnen. Då blir det än viktigare än enligt nu gällande rättegångsordning, att hovrätterna äro förlagda i städer med goda kommunikationer.

Såsom av det ovanstående framgår, måste Sundsvall lämnas företräde framför de andra alternativen. Efter sammanslagningen av tingslag i Medelpads östra domsaga kommer rättsskipning i första instans att äga rum i Sundsvall för mera än en fjärdedel av hela befolkningen i de två sydligare länen — över 100,000 av hela folkmängden,

*Om inrättande av en hovrätt över Norrland.  
(Forts.)*

Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)

cirka 400,000 bo i dessa två län tillhopa. Blott denna omständighet pekar otvetydbart på Sundsvall som den naturliga förläggningsorten för den nya hovrätten. Huru man än väger skälen för och emot de olika alternativen, kommer man enligt min mening till det resultatet, att alla rationella skäl tala för Sundsvall såsom den lämpligaste förläggningsorten, ja, såsom den enda plats, som i rättsväsendets intresse bör ifrågakomma.

Jag skall tillåta mig lämna några uppgifter om kommunikationerna till och från de städer, som nu konkurrera om den första hovrätten i Norrland.

Man reser från Östersund kl. 9.25 e. m. med övernattnings i Bräcke och fortsättning följande morgon kl. 6 f. m. och med ankomst till Umeå kl. 3.46 e. m., men man anländer till Sundsvall redan kl. 9.14 på morgonen vintertid och kl. 9.12 sommartid. Avgångstiden från Sundsvall är kl. 8.40 e. m. vintertid och kl. 7.20 sommartid med övernattnings i Ånge eller Bräcke, och man fortsätter följande morgon kl. 5 resp. 6 f. m. och anländer till Umeå kl. 3.46 e. m. Avgångstiden från Härnösand är kl. 4.15 e. m. med övernattnings i Sollefteå eller Långsele och fortsättning följande morgon kl. 9.20 f. m. Ankomsttid till Umeå är kl. 3.46. Från Örnsköldsvik reser man kl. 8.20 f. m. med ankomsttid till Umeå kl. 3.46 e. m. och till Härnösand kl. 9.10 e. m. Från Östersund kan man även resa kl. 5.45 f. m. med ankomst till Sundsvall kl. 11 f. m., och man kan återvända från Sundsvall kl. 3.50 e. m. med ankomst till Östersund kl. 11.32 e. m., således fram och åter på dagen. Från Umeå reser man kl. 1.30 för att vid Vännäs uppnå söder- eller norrgående tåg. För resande norrifrån är ankomsttiden till Sundsvall kl. 9.14 resp. 9.12 f. m. med övernattnings i Ånge eller Bräcke, och till Härnösand med övernattnings i Långsele eller Sollefteå kl. 1.05 e. m. Härav framgår, att ankomsttiden till Sundsvall under året är kl. 9.12 resp. 9.14 f. m. och till Härnösand kl. 1.05 e. m. Till Umeå kommer man kl. 3.46 e. m.

Uppehållet i Sundsvall mellan tågen är således hela dagen såväl vinter som sommar, men i Härnösand endast 3 timmar och 10 minuter. Till Umeå anländer man däremot 2 timmar och 16 minuter efter tågets avgång för resa söder- eller norrut. Således en högst betydlig försämring. Alltså anländer man till Sundsvall 2 timmar och 46 minuter före kl. 12 på dagen — och till Härnösand och Umeå efter det ödesdigra tolvslaget — fatalitetens utgång. Om man nu råkar genom någon händelse, som man ej kunnat övervinna, att insända sina handlingar till hovrätten näst sista dagen, så anlända dessa i tid, om hovrätten förlägges till Sundsvall, men för sent, om den förlägges till Härnösand eller Umeå. Detta är ju av den största betydelse för den rättsökande allmänheten, och då antalet rättsökande är betydligt större i de tvenne södra än i de tvenne norra länen, så blir olägenheten i detta fall så mycket större. Huru ofta förekommer det ej, att man i en rättegång kommer av en eller annan anledning i sista minuten, och då gäller det, att även hava denna möjlighet öppen.

Alltså äro Härnösand och Umeå även i sistberörda avseende icke lämpliga förläggningssorter för en hovrätt, jämförda med Sundsvall. Såsom jag redan framhållit, kan det väl icke, mina herrar, vara avsikten att lagstifta så, att den större delen av den rättssökande allmänheten får en *avgjord nackdel* av en hovrätt i Norrland, utan det måste väl lagstiftas så, att *alla få fördelar men inga nackdelar*, vilket blir förhållandet, om hovrätten förlägges till Sundsvall, men icke om den förlägges till Härnösand eller Umeå. Detta, mina herrar, är obestridligt. När processkommissionen en gång blir färdig med sitt förslag, har det ju redan sipprat ut, att den eventuellt kommer att föreslå än flera hovrätter och en ytterligare för Norrland, enkannerligen för Norr- och Västerbotten, och jag hoppas, att det ej dröjer alltför länge, tills detta förslag föreligger.

*Om inrättande av en hovrätt över Norrland.  
(Forts.)*

Då uppstår den frågan, om icke Hälsingland och eventuellt Gästrikland böra genom de goda kommunikationer, som Ostkustbanan erbjuder, även en gång i framtiden förläggas under den blivande hovrätten i Sundsvall, vilket ju även talar för Sundsvall såsom bästa förläggningssort. När Ostkustbanan blir färdig, beräknar man kunna resa från Sundsvall mellan kl. 4 och 5 e. m. med ankomst på kvällen till Stockholm. Således en betydligt kortare och billigare resa — det blir ingen utgift för sovagn — än vad nu är förhållandet. Från Hälsingland kommer man till Sundsvall på kortaste tid, ja till och med fram och åter på dagen.

Av vad jag nu anfört framgår tydligt och klart, att Sundsvall är den enda plats av de föreslagna, som är till fördel för alla rättssökande hos en överrätt i Norrland, och till nackdel för ingen, alltså bör hovrätten förläggas dit.

Med dessa uttalanden, herr vice talman, tager jag mig friheten yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Ekman, Carl Gustaf**: Herr vice talman! Redan i utskottet fingo vi en stark kännning av, att det i detta ögonblick kunde bli frestande för riksdagen att uppgiva den ståndpunkt, som riksdagen tvenne gånger intagit i denna fråga. Och när den förste ärade talaren ställde sig på avslag och med sin stora sakkännedom på detta område motiverade en sådan ståndpunkt, fruktade jag verkligen, att vad man i utskottet befarade, här skulle inträffa. Men då jag sedermera hörde den motivering, som han förde fram, och fann, att den icke var starkare, än fallet blev, förstod jag, att det ej kunde finnas allt för starka argument emot att det nu föredragna förslaget skulle här bifallas.

Herr Hammarskjöld gjorde först gällande, att riksdagens tidigare beslut måste anses vagt och obestämt. Så förhåller det sig ej. Första gången riksdagen fattade beslut i denna fråga, var det på grundval av åtskilliga motioner, som hade väckts i samband med frågan om inrättandet av ytterligare en extra division av Svea hovrätt. Vid det tillfället beslöt riksdagen att skriva till Kungl. Maj:t och begära, »att Kungl. Maj:t måtte taga under omprövning frågan om inrättande av

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)*

en särskild hovrätt för de fyra nordligaste länen samt efter verkställd utredning för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning».

Då frågan andra gången förekom, uttalade utskottet — och det godkändes av riksdagen — att frågan om inrättandet av en hovrätt i Norrland redan i princip blivit avgjord före genomförandet av den blivande rättegångsreformen. Utskottet framhöll, att av den förebragta utredningen hade ådagalagts, »att skälen för inrättande av en hovrätt i Norrland allt fort kvarstode orubbade». Detta utskottets uttalande blev av riksdagen godkänt.

Under sådana förhållanden måste jag säga, att riksdagens ståndpunkt har klart och tydligt uttalats, så att man ej kan säga annat, än att, om riksdagen nu intager en annan ståndpunkt, det beror på, att riksdagen bytt om åsikt. För övrigt: när till denna omständighet kommer, att befolkningens mening alltjämt är lika tydlig och klar, kan jag icke se, att här föreligger skäl för ett avvikande från det resultat, vartill riksdagens prövning två gånger tidigare givit anledning.

Beträffande kostnaderna, som i en situation som den nuvarande kunna komma att påverka många votum, vill jag säga, att en så billig omläggning som den det nu gäller icke kan behöva giva anledning till ekonomiska betänkligheter. De kostnader, som det här är fråga om, röra sig ju för alternativet Umeå på omkring 55,000 kronor och för alternativet Sundsvall på 110,000 kronor. Men då får man därtill erinra, att den årliga kostnaden för en i Norrland förlagd hovrätt skulle på grund av dyrortsförhållandena komma att ställa sig i fråga om de årliga utgifterna väsentligt billigare än samma antal tjänstemän, förlagda till Stockholm.

Man har vidare här sagt: se, hur norrlänningarna strida; vi bry oss därför icke om saken, så länge meningarna dem emellan äro så olika. Ja, skulle man, när det gäller ett så stort område som Norrland, med dess tydliga stridiga intressen, vänta, tills enighet inom hela detta område kunde uppnås, då skulle uppenbarligen frågan om en Norrländsk hovrätt komma att hänskjutas till en så avlägsen framtid, att man egentligen kunde avskriva hela förläggningen. Det förefaller mig sålunda, som om det skälet icke kan vara bärande.

På grund av vad jag anfört tillåter jag mig hemställa om bifall till utskottets förslag i den nu föredragna punkten. I nästa punkt kommer ju frågan upp om, var förläggningen av hovrätten skall ske.

Herr **Fehr**: Herr talman, mina herrar! De fördelar, som kunna förväntas av inrättandet av en särskild hovrätt för Norrland, äro av två slag: dels de praktiska, dels de, om jag så får säga, etiska fördelarna.

De praktiska fördelarna sönderfalla i fördelar för den rättssökande allmänheten i fråga om ökad bekvämlighet för dess anlitande av hovrätten, och å andra sidan de fördelar som ligga däri, att denna norrländska hovrätt skulle få en särskild sakkunskap att pröva norrländska tvistefrågor.

Vad den första praktiska fördelen, nämligen allmänhetens, den rätts-sökande allmänhetens beträffar, är det ju som bekant med den nuvarande rättegångsordningen så, att ingen part, praktiskt taget, inställer sig själv i hovrätten, utan han inställer sig genom ombud. Hans åtgärder äro ju bara att med posten till sitt ombud i hovrättsstaden försända den skrivelse, ofta kanske bara den fullmakt och de instruktioner, vilka han önskar skola komma till användning vid hans talans utförande i hovrätten. Det har ju också, på särskild fråga, av en norrlandsrepresentant vitsordats, att när norrlänningarna ställts inför den konkreta frågan: Är det en fördel att få en hovrätt i Norrland, om den icke ligger på vår ort? — har den besvarats med nej, och det med rätta, ty det är icke någon fördel för norrlänningarna annat än i den mån de bo på eller straxt intill den ort, där hovrätten skulle förläggas. Härtill kommer givetvis, att det är lättare att i Stockholm få sakkunnigt biträde för talans utförande. Vilken av de platser som än skulle komma att väljas för förläggandet i Norrland, gäller det naturligtvis, att där är sämre tillgång på advokater än i Stockholm. Man kan icke där påräkna vare sig samma erfarenhet eller sakkunskap. Det förekommer för övrigt ofta, att större norrlandsmål utföras av advokater i Stockholm. Det är givet, att det bleve i de delarna alldeles särskild omgång.

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrland.  
(Forts.)*

Beträffande därefter domstolens ökade sakkunskap genom en förläggning till Norrland har här anförts, att det skulle vara en alldeles särskild ökning i sakkunskapen redan det, att hovrätten förlägges till Norrland. Jag vågar påstå, att motsatsen blir förhållandet. Jag vill ej gå närmare in på en sådan uppfattning som den, att det är så mycket lättare för den norrländska hovrätten att känna den norrländska speciallagstiftningen. Den är ju sannerligen icke så omfattande, att det skulle möta svårighet för hovrätten i Stockholm att hava kännedom om den. Men därtill kommer, att i Svea hovrätt finnas sedan 1910 tre divisioner, som hava till särskild uppgift att ägna sig åt avgörandet av s. k. norrlandsmål, och här har givetvis samlats en stor och betydande sakkunskap.

Nu har det anförts, särskilt av herr Lindhagen, att man endast skulle behöva flytta vederbörande avdelning av Svea hovrätt till Norrland för att där tillgodogöra sig all sakkunskap, som finnes. Detta är en sanning med modifikation, därför att, såsom ämbetena äro besatta i Svea hovrätt, är det endast de yngsta hovrättsråden, som äro skyldiga att flytta från Stockholm. Om nu exempelvis det inrättades en hovrätt med nio hovrättsråd i Norrland, skulle det bli de nio yngsta hovrättsråden i Svea hovrätt, som just äro de personer, som oftast komma att dragas från hovrättens arbete på grund av tjänstgöring, som revisionssekreterare eller för särskilda lagstiftnings- och andra uppdrag. Dessutom torde det nog vara givet, att rekryteringen, d. v. s. tilloppet av sökande till hovrättsbeställningarna, av dessa notarier, som efter sin tingssittning söka sig till hovrätten för att där ytterligare utbilda sig och vinna anställning, skulle ej bli motsvarande i Norrland mot vad det nu är och alltid varit i fråga om Svea hovrätt.

Jag tror sålunda, att de praktiska fördelar, som man kunde vänta sig

*Om inrättan-  
de av en hov-  
rätt över  
Norrländ.  
(Forts.)*

av en särskild norrländsk hovrätt, icke finnas till. Det beror på ett förbiseende av den nuvarande rättegångsordningens rent skriftliga karaktär.

Vad slutligen beträffar de s. k. etiska fördelarna, detta, att det är en allmän önskan i Norrland att få en hovrätt dit, tror jag, att det i mångt och mycket beror på, att vederbörande ej klargjort för sig den nuvarande rättegångsordningens karaktär. Jag tror, att de flesta här, både norrlänningar och icke norrlänningar, äro till fullo medvetna om det övriga rikets skyldigheter mot Norrland och Norrlands berättigade krav på övriga delar av Sverige. Men jag tror, att ett förläggande av en hovrätt till Norrland med nuvarande rättegångsordning skulle vara en fullständigt värdelös avbetalning på denna stora skuld.

Jag ber därför, herr talman, att få instämma i avslagsyrkandet.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr andre vice talmannen i enlighet med föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt; och förklarade herr andre vice talmannen sig anse den senare propositionen vara med övertvägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslags en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad sammansatta stats- och första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 84;  
Nej — 37.

---

Herr förste vice talmannen infann sig och övertog ledningen av kammarens förhandlingar.

---

*Anslag till  
lokaler åt en  
hovrätt över  
Norrländ.*

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 5 (nr 2), i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för beredande av lokaler åt en hovrätt över Norrland ävensom i ämnet väckta motioner.

Uti den till innevarande års riksdag avlätna propositionen, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov hade Kungl. Maj:t under andra huvudtiteln (punkt 29) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till byggnadsarbeten för inrättande av en

särskild hovrätt i Norrland såsom extra reservationsanslag beräkna ett belopp av 20,000 kronor.

Sedermåra hade Kungl. Maj:t genom en den 16 mars 1923 dagtecknad proposition, nr 121, vilken av riksdagen hänvisats till statsutskottet samt av nämnda utskott överlämnats till behandling av sammansatt stats- och första lagutskott, här nedan kallat utskottet, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementens ärenden för samma dag föreslagit riksdagen att för beredande av lokaler till en hovrätt över Norrland för budgetåret 1923—1924 anvisa ett extra reservationsanslag av 20,000 kronor.

*Anslag till  
lokaler åt en  
hovrätt över  
Norrland.  
(Forts.)*

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehaft följande med anledning av propositionen väckta motioner:

*inom första kammaren*

nr 181, av herr *Gabrielsson*,

nr 183, av herrar *Enhörning* och *Wallen*, samt

nr 184, av herr *Rosén* m. fl., ävensom

*inom andra kammaren*

nr 258, av herr *Västberg* m. fl., samt

nr 259, av herr *Wiklund* m. fl.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

1) att riksdagen måtte, med föranledande av Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition, för upprättande av en hovrätt över Norrland för budgetåret 1923—1924 anvisa ett extra reservationsanslag av 20,000 kronor; samt

2) att de i ämnet väckta motionerna, i vad de icke kunde anses genom utskottets hemställan under 1) besvarade, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **Ekman, Carl Gustaf**: Efter den utgång den föregående omröstningen fått, hemställer jag om avslag på det föreliggande förslaget.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, att därunder annat yrkande ej framkommit, än att vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt skulle avslås.

Sedermåra gjordes propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet hemställt; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 7 (nr 4), i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppdelning av Vifolka, Valkebo och Gullbergs härads domsaga å Lysings och Göstrings härads samt Åkerbo, Bankekinds och Hanekinds härads domsagor ävensom en i ämnet väckt motion, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om vissa ändringar i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker m. m. ävensom i ämnet väckta motioner.

I en den 2 mars 1923 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 170, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) förordning om vissa ändringar i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker; samt

2) förordning om ändrad lydelse av 9 § och 37 § 2 mom. i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin.

Till utskottet hade jämväl överlämnats två i anledning av nämnda proposition väckta motioner, den ena i första kammaren nr 196 av herr *Lindgren* och den andra i andra kammaren nr 285 av herr *Lithander*, i vilka motioner hemställts, att riksdagen måtte avslå föreliggande proposition.

Utskottet hade i det förevarande betänkandet i anslutning till vad däri anförts hemställt, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 170 samt med avslag å motionerna I: 196 av herr *Lindgren* och II: 285 av herr *Lithander* antaga i propositionen framlagda

1) förslag till förordning om vissa ändringar i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker; samt

2) förslag till förordning om ändrad lydelse av 9 § och 37 § 2 mom. i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin.

Reservation hade avgivits av, utom andra, herrar *Rosén*, *Olsson* i Ramsta och *Johan Bergman*, vilka på anförda skäl inom utskottet yrkat, att riksdagen måtte

A) med bifall till vad Kungl. Maj:t i förevarande proposition nr 170 föreslagit i fråga om lydelsen av 83 § 1 mom. och 90 § 2 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker samt med förklarande, att nämnda proposition i öfrigt icke kunnat av riksdagen bifallas, antaga i reservationen infört förslag till förordning om ändrad lydelse av 46 §, 83 § 1 mom. och 90 § 2 mom. i förordningen den 14 juni 1917 (nr 340) angående försäljning av rusdrycker;

B) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa förnyad, allsidig utredning av frågan om organisationen av partihandel med rusdrycker samt för riksdagen snarast möjligt framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde giva anledning.

Beträffande sättet för betänkandets föredragning yttrade

Herr **Nilsson, Gustaf:** I avseende å föredragningen av ifrågavarande betänkande tillåter jag mig hemställa,

att detsamma måtte företagas till avgörande på det sätt, att först  
föredragas de av utskottet tillstyrkta förordningsförslagen vart och ett  
för sig, där så erfordras paragrafvis, med slutstadganden, ingresser och  
rubriker sist;

*Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)*

att föredragningen av förslaget till förordning om vissa ändringar  
i förordningen den 14 juni 1917 (nr 340) angående försäljning av rus-  
drycker måtte börja med 12 § och att vid behandlingen av denna para-  
graf överläggningen må omfatta betänkandet i dess helhet;

att sedan båda förordningsförslagen blivit genomgångna, utskottets  
hemställan måtte föredragas; samt

att författningstext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant  
av någon kammarens ledamot begäres.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

*Det av utskottet under punkten 1 tillstyrkta förordningsförslaget.  
12 §.*

Denna paragraf lydde:

1. Partihandel inom riket med rusdrycker må, där fråga ej är om  
försäljning, som i 13 eller 14 § sägs, bedrivas allenast av för sådant  
ändamål bildat, i den ordning här nedan sägs antaget aktiebolag (*parti-  
handelsbolag*).

Försäljning för export må bedrivas uteslutande av partihandels-  
bolag samt av tillverkare, som avses i 13 §.

2. Konungen antager efter därom gjord ansökan ett eller flera  
partihandelsbolag för viss tid, högst fem år. Ansökan skall före in-  
gången av året näst före det, då försäljningen är avsedd att taga sin  
början, skriftligen göras hos Konungen. Ansökningen skall vara åt-  
följd av den för bolaget antagna bolagsordningen.

Missbrukar bolaget sin partihandelsrätt eller varder bolaget för-  
satt i konkurs, må försäljningsrätten av Konungen återkallas att upp-  
höra å tid, som av Konungen bestämmes. Konungen äger ock i sådant  
fall föreskriva viss annan tid, än nyss sagts, för avgivande av ansök-  
ning om rätt att från den tidpunkt, då försäljningsrätten sålunda upp-  
hör att gälla, vara partihandelsbolag.

3. Partihandelsbolag må icke avse att bereda delägarna vinning  
utöver skälig ränta å de av delägarna tillskjutna kontanta medel.

4. Av den vinst, som å partihandelsbolagets rörelse årligen upp-  
står, må bolaget eniigt Konungens medgivande använda viss del till  
avskrivningar och avsättning till fonder. Vad därefter, och sedan ut-  
delning till bolagets delägare ägt rum, kan återstå av vinsten, skall  
bolaget efter varje kalenderårs slut inom påföljande juni månads ut-  
gång insätta å statsverkets giroräkning i riksbanken.

5. Ej må partihandelsbolag antagas, där ej genom bestämmelse  
i bolagsordningen eller på annat sätt, som finnes betryggande, åt staten  
beretts övervägande inflytande å bolagets ledning; och skall bolaget  
därutöver vid verksamhetens bedrivande vara underkastat den särskilda  
kontroll från statens sida, som Konungen prövar nödig.

Ang. reglering  
av partihand-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)

6. Närmare bestämmelser i de i 4 och 5 mom. angivna hänseenden ävensom de ytterligare föreskrifter i avseende å partihandelsbolags verksamhet och drift, som finnas erforderliga, skola intagas i avtal, som upprättas i samband med bolagets antagande. Konungen äger i sådant avtal avgiva försäkran att ej för den tid, avtalet gäller, antaga annat partihandelsbolag.

Herr **Lindgren**: Herr förste vice talman! Som den nu föreliggande frågan mycket nära sammanhänger med andra tillfälliga utskottets utlåtande nr 16, som förekom till behandling här i kammaren förra onsdagen men då återremitterades i syfte att återupptagas till behandling, sedan kammaren fattat beslut i den nu föreliggande frågan, och jag dessutom i särskild motion under hänvisning till motiveringen i min motion nr 130 yrkat avslag å den kungl. propositionen nr 170, som ligger till grund för det nu föreliggande utskottsbetänkandet, anser jag mig oförhindrad att redan nu upptaga till behandling vissa spörsmål, som stå i samband med min huvudmotion.

Då kammarens ledamöter, med några få undantag, voro närvarande under den debatt, som fördes här i kammaren rörande denna motion förra onsdagen, vill jag icke nu upptaga kammarens tid med att helt eller delvis återupprepa, vad jag då hade äran anföra, till vilket jag dock ber få hänvisa, men då jag på grund av det redan i början av onsdagsdebatten framförda yrkandet om återremiss, vilket jag förutsatte skulle bifallas, icke ansåg mig *då* böra förlänga debatten genom att bemöta vissa talare, vill jag med herr talmannens tillstånd i stället nu replikera dessa.

Jag kommer då först till det påståendet, som gjordes av herr Sandler och som gick ut på, att riksdagen förlidet år genom sitt bifall till omsättnings- och utskänkningsskattens höjning skulle ha godkänt principen, att statens fordran å vinstandelar från Vin- och Spritcentralen skulle göras till en sekundär fråga. Jag ber då först få anmärka, att utskänkningsskatten ingalunda höjdes av förra årets riksdag, och vad omsättningsskattens höjning angår, så är herr Slanders påstående enligt mitt förmenande ohållbart.

Jag ber, mina herrar, att få fästa er uppmärksamhet därvid, att riksdagen visserligen höjde omsättningsskatten, men att riksdagen också avslog den kungl. propositionen nr 191, genom vilken regeringen föreslog riksdagen att låta de statsfinansiella kraven på Vin- och Spritcentralen bli en andrahandsfråga.

Under debatterna den 27 maj 1922 angående denna proposition framfördes med skärpa kravet på vinstandelar från partihandelsmonopolet, och denna synpunkt var det främst, som dikterade avslaget på propositionen. Det är nog riktigt, att bevillningsutskottet i sitt betänkande nr 47 vid 1922 års riksdag angående omsättningsskatten omnämner sitt tillstyrkande i betänkandet nr 46 av den kungl. propositionen nr 191 angående partihandeln såsom skälet, varför utskottet för sin del förordade omsättningsskattens höjning. Men då riksdagen för-

kastade kungl. propositionen nr 191 och likväl antog förslaget om om-sättningsskattens höjning, så är det tydligt, att riksdagen ansåg sig kunna höja denna skatt och ändå vidhålla kravet på vinstandelar från partihandelsmonopolet. Det skulle ju också ha varit orimligt, att riksdagen, då den godkände omsättningsskattens höjning, på samma gång skulle ha godkänt en princip i fråga om partihandeln, som riksdagen strax förut förkastat.

*Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)*

Situationen i den förevarande frågan vid slutet av förra årets riksdag var alltså den, att riksdagen både höjt omsättningsskatten och vidhöll statens krav på vinstandelar från partihandelskoncernen. Med ett ord: riksdagen förbehöll sig båda slagen av inkomster. Att denna min uppfattning av läget är riktig, framgår av några omständigheter, som jag här vill påpeka.

För det första har riksräkenskapsverket, som ju dock måste förutsättas ha kännedom om riksdagsbeslutets innebörd, uppenbarligen alls icke ansett, att höjningen av omsättningsskatten skulle befria Vin- och Spritcentralen från inleverans av vinstmedel. Av riksräkenskapsverkets skrivelse till Kungl. Maj:t den 9 december 1922 framgår tvärtom, att verket icke känner, i vad mån Kungl. Maj:t och riksdagen hava för avsikt att påverka centralens prispolitik.

För det andra har Vin- och Spritcentralen själv i sin skrivelse till verket visserligen åberopat partihandelssakkunnigas uttalande, men där emot icke kunnat åberopa något riksdagsbeslut, varigenom centralen skulle befrias från skyldighet att inleverera vinstmedel. Och nog kan man vara övertygad om att Vin- och Spritcentralen skulle ha varit den första att åberopa ett sådant principbeslut av riksdagen, om detta varit möjligt. Vad Centralen har att åberopa i frågan är blott, att på grund av vissa förhållanden, prispolitik, skattepolitik o. s. v., centralen icke såge sig i stånd att inleverera vinstmedel. Men detta, mina herrar, är något annat än ett principiellt riksdagsbeslut i sådan riktning.

För det tredje, mina herrar, ber jag att få fästa er uppmärksamhet vid ett faktum, som ställer herr Sänders argumentering i underlig belysning. Varför skulle förra finansministern, herr Thorsson, behöft att i den nu föreliggande propositionen använda nära två sidor argumentering för vinstmedels ersättande med omsättningsskatt, om riksdagen redan 1922 antagit denna princip? Om så varit fallet, hade hela denna argumentering varit överflödigt och kunnat ersättas med ett enkelt åberopande av ett sådant riksdagsbeslut. Nej, mina herrar, hela denna teori om innebörden av riksdagens beslut 1922 angående omsättningsskatten är en konstruktion i efterhand. Jag har sålunda icke, såsom herr Sandler sökte göra gällande under förra onsdagsdebatten, glömt eller vantolkat innebörden av förra årets beslut angående omsättningsskatten, utan det synes snarare vara konsultativa statsrådet i den regering, som framlagt såväl 1922 som 1923 års partihandelspropositioner, herr Sandler, som gjort detta!

Vad för övrigt angår förhållandet mellan den höjda omsättningsskatten och statens vinstmedel å vin- och sprithandeln, synes det mig

Ang. reglering  
av partiha-  
deln med rus-  
drycker.

(Forts.)

egendomligt, att man icke ifrågasatt något avstående av vinstmedel från systembolagen, vilka dock ju närmast beröras av omsättningsskatten, då det ju är de, som inkassera och redovisa densamma.

Herr Julins anförande förra onsdagen och logiken i detsamma hade jag svårt att följa. Jag fick närmast det intrycket, att herr Julin dels missförstått mitt anförande och dels blivit övermatad med s. k. sakuppgifter och synpunkter, som han ej fullt behärskade eller kunde utreda, och att han i övrigt med en iver och energi, som måhända varit värd en bättre sak, sökte försvara spritcentralen.

Även herr Nilsson i Kristianstad sökte med känd virtuositet och ett *snabbtalande*, som jag då liksom alltid hade svårt att med samma fart smälta och få någon ren behållning av, bevisa, att kritiken mot spritcentralen och dess affärstransaktioner vore obefogad och omotiverad. Min motion och mitt anförande under förra onsdagen måste väl dock ha gjort ett visst intryck på herr Nilsson, eftersom han uttalade den förmodan, att jag arbetat därpå sedan förra hösten och att detta arbete kostat mig mycken möda! Ja, herr Nilsson, så är verkligen i det närmaste förhållandet. Jag började nämligen redan i december förra året de förberedande utredningarna för motionen, och att dessa utredningar kostat mig mycket arbete och mycken möda, är visst och sant. Spritkoncernens affärstransaktioner, styrelseberättelser och balansräkningar samt dess lednings och mer eller mindre i affären initierade vänners och beundrars uttalanden i pressen och i riksdagen ha sannerligen icke varit så klarläggande och vägledande, att det varit någon sinekur att söka utreda förhållandena och få en något så när riktig och klar bild av det hela.

Herr Runes underliga vantolkning av vad jag i onsdags anförde rörande spritcentralen och dess dotterbolags olika värdering av sina aktieinnehav i samma bolag blev ju vid samma tillfälle vederbörligen belyst i en träffande replik av herr Åström. Herr Rune ansåg sig emellertid samtidigt höra upplysa kammaren om, att han i sin ungdom sysslat med affärsjuridik och att han då haft att utreda och bringa ordning i affärer och räkenskaper som affärsmän tilltrasslat. Får man döma av det sätt, varpå herr Rune uppfattade och sökte redogöra för vad jag sade i onsdags, så tror jag, att det finns anledning att lyckönska såväl herr Rune själv som hans klientel till att herr Rune så pass tidigt övergav affärsjuridiken och i stället slog sig på politiken! För övrigt, herr Rune, är det nog icke endast affärsmän av den typ herr Rune lärt känna i sin ungdom, som kunna tilltrassla affärer och räkenskaper. Det är icke så många år sedan ett av riksdagens utskott, bankoutskottet, hade rätt mycket besvär med att utreda ett visst småländskt järnvägsbolags affärer och räkenskaper, som detta bolags ledning lyckats rätt så betänkligt tilltrassla. Herr Rune — och även en annan talare — hade också älskvärheten insinuera, att min kritik mot spritcentralen vore föranledd eller motiverad av privatintressen. Mot denna insinuation ber jag få inlägga min bestämda protest. Jag har aldrig haft, har icke och hoppas att aldrig heller få några privatintressen att

bevaka i fråga om Vin- och Spritcentralen. Mitt enda intresse i denna fråga är, att statsverket skall få vad staten har obestriddig rätt att få av de höga monopolvinster, som genom partihandeln med vin och spirituosa uttagas av den stora allmänheten.

*Ang. reglering  
av partihandeln  
med rusdrycker.  
(Forts.)*

Ett par talare riktade slutligen förebråelser mot mig för att jag anfört siffror ur spritcentralens och dotterbolagens förvaltningsberättelser och balansräkningar för 1921 och icke ur 1922 års räkenskaper. Men, mina herrar, man kan ju icke rimligen anföra siffror ur berättelser och räkenskaper, som man icke sett! Man kan ju visserligen tycka, att det bort finnas anledning för spritkoncernen, med hänsyn till dess ställning till det allmänna, att tillställa icke allenast mig såsom motionär, utan även riksdagens samtliga ledamöter sina årsberättelser, men så hade dock ingalunda skett. Endast till vederbörande utskott hade spritcentralen funnit anledning överlämna sin senaste årsberättelse, och det första exemplaret av densamma, som jag sett, överlämnades välvilligt till mig under debatten förra onsdagen av en av bevillningsutskottets ledamöter. Först sistlidna söndag och tydligen efter påtryckning från något håll, möjligen från herr Nilsson i Kristianstad, hade jag nöjet att från centralen mottaga ett exemplar av 1922 års förvaltningsberättelse, och jag förmodar, att även riksdagens övriga ledamöter vid samma tid fingo mottaga ett exemplar av densamma. Att jag, sedan jag fått mottaga nämnda berättelse, med stort intresse sökt taga del av de upplysningar och sifferuppgifter, som intagits i densamma, torde jag knappast böra försäkra.

Vad som först fångade min särskilda uppmärksamhet var den upplysning angående prisstegringen å brännvin sedan 1914, som lämnats å sid. 7 i berättelsen, vilken prisstegring uppgives uppgå till 66 %, under det att kommerskollegii index över den allmänna prisnivån utvisar en stegring av 73 % för samma tid.

Detta låter ju mycket vackert!

Då emellertid tillverkningsskatten var densamma 1914 som 1923 eller 65 öre per liter femtioprocentigt = 52 öre per liter fyrtioprocentigt brännvin och statsverket ju icke erhåller något dyrtidstillägg å denna skatt, är det lätt att räkna ut, att prisstegringen sedan 1914 å själva varan uppgår till ej mindre än 175 %.

Partihandelspriset till systembolagen för fyrtioprocentigt brännvin var nämligen 84 öre per liter 1914 och är efter sista prissänkningen 1 krona och 40 öre per liter. Frånräknas i båda fallen tillverknings-skatten, 52 öre per liter, så finner man, att priset för själva varan var 32 öre per liter 1914 mot 88 öre per liter nu och att prisskillnaden alltså utgör 175 % eller mer än dubbelt mot prisstegringen å den allmänna prisnivån.

Enligt kommerskollegii officiella statistik lär emellertid genomsnittspriset för fyrtioprocentigt brännvin under 1914 ha varit 80,4 öre inklusive tillverkningskatten och frakt; alltså icke 84,2 öre fritt fabrik, som aktiebolaget Vin- och Spritcentralen uppgiver i sin styrelseberättelse,

*Ang. reglering och prisstegringen å själva varan exklusive tillverkningskatten skulle av partihand- alltså uppgå till c:a 210 % sedan 1914. deln med rus-*  
*drycker.*

(Forts.) I enstaka fall lär fyrtioprocentigt brännvin under 1914 till och med ha sålts till så lågt pris som 75,2 öre per liter inklusive tillverknings-skatt.

I mitt anförande förra onsdagen lämnade jag bland annat den upplysningen, att spritcentralen å sina aktier i dotterbolaget Carnegie under 1921 avskrivit 2 miljoner kronor och jag uttalade som min uppfattning, att man å dessa aktier torde behöva avskriva ytterligare 5 å 6 miljoner kronor.

Denna min uppfattning om nämnda aktiers verkliga värde har i viss mån bekräftats, ty i 1922 års räkenskaper har centralen avskrivit ytterligare 1,998,400 kronor å samma aktier. Avskrives ett par miljoner kronor årligen under ytterligare ett par år, så torde Carnegieska aktierna komma i sitt rätta värde. Men vem är det, som får betala dessa miljon-avskrivningar. Jo, den vin- och spirituosa köpande allmänheten.

Å aktierna i dotterbolaget aktiebolaget Ny Grand Hôtel har centralen under 1922 avskrivit 357,000 kronor, varjämte å aktier i andra bolag avskrivits 215,600 kronor.

Av 1922 års styrelseberättelse har jag vidare inhämtat, att koncernen har på lager ej mindre än 862 olika sorter eller märken viner samt 263 olika sorter spirituosa. Huruvida det kan vara nödvändigt eller ekonomiskt klokt och affärsmässigt att föra på lager så många olika märken lämnar jag därhän. I många fall torde måhända olikheten endast gälla etiketten.

Men för centralens egen skull hoppas jag, att den icke har så stort lager av många vinmärken som av Bordeauxmärket: Château Lagrange 1914!

Av detta märke hade centralen i februari 1920 ett lager av 58,000 buteljer, som då utbjödös till systembolagen till ett pris av 8 kronor per butelj. I maj 1921 hade lagret minskats till 51,700 buteljer, och priset hade reducerats till 5 kronor 85 öre per butelj. I november 1922 hade lagret av samma vinsort minskats till 41,400 buteljer och priset nedsatts till 5 kronor per butelj; och i priskuranten för april 1923, där lagerbehållningen ej angivits, är priset reducerat till 3 kronor 95 öre per butelj.

Försäljningspriset på detta vin har centralen alltså nödgats sänka från 8 kronor till 3 kronor 95 öre per butelj.

Om man utgår ifrån, att i april 1923 funnos c:a 40,000 buteljer kvar å lager, så skulle spritcentralens vinstskillnad och förlust på detta vinparti av ett enda märke uppgå till nära 200,000 kronor.

Och dock är det ju icke säkert, att det i dag gällande priset kan hållas, tills partiet blir utsålt.

Endast inköpet av detta stora vinparti av ett enda märke synes mig utvisa, att spritcentralens inköp icke verkställas med den sakkänedom, fackkunskap, affärsmässighet och omsikt, som vore önskvärd, syn-

nerligen hos ett bolag, som har så stora möjligheter att uttaga sina förluster av allmänheten.

Under förra året lät jag vid ett tillfälle servera mig och sällskap en flaska av ifrågavarande vin, och jag måste uppriktigt bekänna, att jag *icke* hyser någon hetare trängtan att förnya bekantskapen med Château Lagrange 1914 från Vin- och Spritcentralen!

Som det endast är några dagar sedan jag erhöll aktiebolaget Vin- och Spritcentralens styrelseberättelse för 1922 och jag varit mycket upptagen av andra göromål, har jag icke haft tillräcklig tid att mera ingående och i detalj granska alla uppgifter och tabeller m. m. i densamma.

Mitt intresse för en närmare detaljgranskning slappnade också i väsentlig grad, när jag märkte, att inga styrelseberättelser och balansräkningar från de många dotterbolagen åtföljde moderbolagets egen förvaltningsberättelse för 1922 och att under sådana förhållanden även den mest ingående granskning av den sistnämnda icke kunde lämna någon tillförlitlig upplysning eller klar bild av det hela.

Under måndagen, det vill säga i förgår, hade jag emellertid nöjet att mottaga 1922 års styrelseberättelser för fyra av dotterbolagen, nämligen Karlshamns punschfabriks aktiebolag, aktiebolagen J. D. Grönstedts & C:o, porterbryggeriaktiebolaget D. Carnegie & C:o och aktiebolaget Nya Grand Hôtel jämte revisionsberättelser för de båda förstnämnda, men jag har icke haft tid att ägna dessa berättelser något ingående studium.

Under föregående år åtföljdes aktiebolaget Vin- och Spritcentralens styrelse- och revisionsberättelse av 19 dotterbolags styrelse- och revisionsberättelser. Aktiebolaget Vin- och Spritcentralens egen revisionsberättelse för år 1922 har jag icke sett.

Slutligen vill jag till belysande av herrar Julins och Bondesons i deras till andra tillfälliga utskottets utlåtande nr 16 fogade reservation framförda påstående, att Vin- och Spritcentralen icke tillgodogjort sig monopolvinsten utan åtnöjt sig med vanlig partihandelsvinst, anföra några siffror och kalkyler, varmed jag tror mig kunna visa, att centralen, även efter den sista prissänkningen, den första prissänkning som centralen torde hava vidtagit utan motsvarande eller större prissänkning å råbrännvinet, och efter all sannolikhet föranledd av kritiken i min motion samt inför riksdagsbehandlingen av densamma och den nu föreliggande partihandelspropositionen, tillgodogjort sig vinster, som väl kunna betecknas som monopolvinster.

För femtioprocentigt råbrännvin betalar centralen sedan slutet av förra året 40 öre per liter. Före kristiden kalkylerade reningsverken med 8 öre per liter till omkostnader och vinst, men jag vill vara generös och räkna med 16 öre till enbart reningskostnad.

Lägges härtil en efter mitt förmenande högt beräknad genomsnittsfrakt av 10 öre per liter samt tillverkningsskatten, 35 öre per liter, så kommer jag till ett pris av 1 krona och 31 öre per liter femtioprocentigt eller 1 krona och 4,8 öre per liter fyrtioprocentigt brännvin.

*Ang. reglering  
av partihand-  
eln med rus-  
drycker.  
(Forts.)*

Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)

För detta fyrtioprocentiga brännvin noterar spritcentralen efter efter den sista sänkningen kronor 1:50, och inkasserar alltså en vinst av 45 öre per liter.

Mina herrar! Kan detta betecknas som vanlig partihandelsvinst å en sådan massartikel? För min del måste jag anse det som en rätt respektiveringande monopolvinst.

Under år 1922 var priset för femtioprocentigt råbrännvin 65 öre per liter och centralens utförsäljningspris för fyrtioprocentigt respektive 2 kronor och 50 öre och 1 krona 85 öre eller i genomsnitt 2 kronor och 2 1/2 öre per liter.

Det är lätt att räkna ut, att centralens vinst då uppgick till 77,7 öre per liter.

Detta, mina herrar, är ingalunda vanlig partihandelsvinst, såsom herrar Julin och Bondeson m. fl. synas förmena.

Och dock har spritcentralen under tidigare år, det vill säga under den svåraste dyrtiden, uttagit betydligt högre vinster å det vanliga brännvinet.

Å akvavit och andra dyrare brännvinssorter har centralen vid varje tid tagit högre vinster än å vanligt brännvin.

I fråga om Eau de Vie, bolagets näst största omsättningsartikel, vill jag anföra en kalkyl, som en expert på området uppgjort. Denna kalkyl gäller en mellankvalitet, märket 2 stjärnor, och lyder som följer:

|                                                   |          |
|---------------------------------------------------|----------|
| 0,7 liter 43 procentigt brännvin å kr. 1:13 ..... | kr. 0:89 |
| 0,3 » importerad cognac å kr. 4: — .....          | » 1:20   |

Summa kr. 2:09

per liter.

För detta märke noterar spritcentralen i dag kronor 4:20 per liter inklusive glas och frakt.

Alltså är det här en vinst av minst 1 krona 75 öre per liter eller betydligt större vinst än systembolagen erhålla vid detaljförsäljning.

Att spritcentralen kan uttaga så stor vinst å en så stor omsättningsartikel (år 1921 såldes över 7 miljoner liter Eau de Vie) beror tydligen på centralens gynnade och privilegierade ställning.

Såsom jag i en bilaga till min motion visat, betingade sig centralen vid ett större inköp av Eau de Vie, som pris- och inköpsnämnden i oktober 1921 avslutade för systembolagens räkning, cirka 75 öre högre pris per liter än en Köpenhamnsfirma fordrade för en kvalitet, som enligt vad pris- och inköpsnämndens egna provningssakkunniga uttalat, förklarades vara bättre än spritcentralens kvalitéer. Å dyrare viner och spirituosa uttager spritcentralen otvivelaktigt betydligt högre vinster.

En framstående expert inom vin- och spirituosabranschen, som under flera år noga följt med priserna både här och i produktionsländerna, har uträknat, att spritcentralen sedan 1918 förtjänat minst 60 miljoner kronor utöver vad som åtgått till omkostnader, skatter, utdelning till aktieägarne, avsättning till fonder och inleveranser till statsverket.

Stora monopolvinster måste ju också hava uttagits för att täcka de enorma förlusterna på spekulationsaffärer och de stora avskrivningarna å aktier m. m., varav jag i mitt anförande förra onsdagen påvisade en del. Man kan ju för övrigt icke hava snutit de stora beloppen ur näsan på sig själv!

Nej, mina herrar, det är den stora allmänheten, som fått betala fiolerna och som väl även framdeles får betala för spritcentralens expansionslusta och misslyckade spekulationsaffärer, om bolaget i dag får lagfästad monopolrätt av riksdagen.

Herr talman! Jag tillåter mig att yrka avslag å bevillningsutskottets föreliggande betänkande nr 41 beträffande den nu föredragna paragrafen.

**Herr Nilsson, Gustaf:** Innan jag går in på ett bemötande av den föregående ärade talaren, ber jag att få återföra saken till vad det i dag gäller, nämligen att fatta position till frågan om ordnandet av partihandeln med rusdrycker. Första delen av herr Lindgrens anförande utgjorde ett bemötande av de talare, som för en vecka sedan yttrade sig här, och jag måste säga, att det kommer väl sent och att det borde ha kommit samtidigt som replikerna växlades. I varje fall vill jag särskilt stryka under, att vad det gäller att i dag fatta beslut om är frågan om partihandelns ordnande, dess fastare anknytning till staten på så sätt, att staten får kontroll över medlens användning och över prissättningen, så att det hela kan bli något annat än det hittills varit. Detta står i överensstämmelse med vad riksdagen, alltsedan Vin- och Spritcentralen tillkommit, uttalat och beslutat. Bevillningsutskottet, som haft dessa frågor under sin behandling, har sedan 1920 varje år haft att behandla motioner dels om Vin- och Spritcentralen och dels om rusdrycksförsäljningsförordningen av år 1917. Dessa motioner ha gått i ungefär samma riktning som den av herr Lindgren i år väckta motionen. Till sist har bevillningsutskottet år 1921 beslutat att hemställa om utredning i syfte att få fastare form för partihandeln med rusdrycker i Sverige. Regeringen har låtit verkställa en sådan utredning av personer, som jag hoppas till och med herr Lindgren skall erkänna vara fullt opartiska i denna sak. Det var den nuvarande finansministern, som tillsatte dessa sakkunniga, och det är således inte någon socialdemokratisk finansminister, som tillsatt dem. Dessa sakkunniga ha uppgjort sitt förslag, regeringen har framlagt proposition och denna kammare har med 82 röster mot 49 beslutat godkänna denna proposition, allt i syfte att få starkare kontroll över användningen av de medel, som genom sprithandeln komma partihandelsföretagen tillgodo.

Av betänkandet framgår, att utskottet även i år med 10 röster mot 8 beslutat tillstyrka propositionen, och bland dem, som antecknat sig som reservanter, finna vi från denna kammare icke någon vare sig från det socialdemokratiska eller från högerpartiet. Orsaken är icke den, att högerns representanter i utskottet, vare sig friherre Fleming eller någon annan, anse, att Vin- och Spritcentralen är ett utmärkt

*Ang. reglering  
av partihandeln  
med rusdrycker.  
(Forts.)*

*Ang. reglering  
av partihand-  
deln med rus-  
drycker.*

(Forts.)

företag, utan orsaken är den naturliga och riktiga, att man enligt deras uppfattning aldrig kan begära, att ett enskilt bolag skall underkasta sig vilken kontroll som helst, så länge bolaget är hänvisat att självt anskaffa medel för sin verksamhet. Om staten som sådan får ett dylikt företag i sina händer — vilket blir fallet, om vi fatta beslut enligt det föreliggande förslaget — så skall det enligt samma förslag finnas en jourhavande direktör, en person, som dagligen skall vistas på Vin- och Spritcentralens kontor, som skall följa de ut- och ingående skrivelserna och kontrollera användningen av alla medel samt till finansministern rapportera det som han finner anmärkningsvärt. Detta blir ett slags kontroll, sådan som förefinnes t. ex. inom tobaksmonopolet, där jourhavande direktören följer dessa företeelser och ser till, att de föreskrifter och författningar, som finnas, iakttagas och lända till efterrättelse. Enligt detta förslag bestämmes det, huru medlen eller den vinst, som uppstår, skola användas. Man skall avsätta en viss procent till reservfonden och ett visst belopp till pensionsfonden. Man får icke använda medlen till vad man behagar, till företag av den ena eller andra arten.

Då riksdagen nu fått ett sådant förslag framlagt, så är det en del personer här, som säga, att de icke äro belåtna med förslaget, och då gör man som den siste ärade talaren gjort, man yrkar avslag på det hela. Vad blir då resultatet av ett sådant avslagsyrkande? Jo, resultatet blir samma förhållande som nu råder. Någon ändring inträffar ej, och Vin- och Spritcentralen måste fortsätta sin verksamhet. Vissa av reservanterna, synnerligast de från andra kammaren, ha hyst en förhoppning om, att det skall gå därhän, att ytterligare partihandelsbolag skola komma till stånd. Ja, man hoppas t. o. m. att den privata vinhandeln skall komma i gång igen. Men var och en, som studerat dessa förhållanden, måste erkänna, att detta kan riksdagen aldrig gå med på. Om man emellertid fortsätter år efter år med detta uppskov, fortsätter med att låta företaget passera denna revy, denna särskilda granskning av olika personer, som betrakta företaget utifrån, allt detta ständiga bråk i tidningarna, det måste så småningom verka därhän, att det i riksdagen finnes personer, som måste resonera som så: Vi släppa det hela och låta vinhandeln komma i gamla händer på den privata banan igen. Det finns i andra kammaren åtminstone en person, som önskar det. Herr Lithander skulle helst vilja se, att det bleve privat vinhandel. Men var och en som noga vill läsa igenom den proposition, på vilken förslaget bygger, skall komma underfund med, att de olägenheter, som herr Lindgren räknat med, ej äro så stora. Dessa olägenheter avhjälpas icke, om riksdagen i enlighet med hans uppfattning i dag avslår den kungl. propositionen eller utskottsförslaget, men de kunna avhjälpas genom att det blir en ordning, fastare än hittills varit fallet.

Det är denna grundsats som gjort, att bevillningsutskottets majoritet gått med på tillstyrkande även i år och att i denna majoritet även befinna sig personer, som i mångt och mycket ha invändningar att göra

mot Vin- och Spritcentralen, men som anse, att åtminstone något är att vinna genom att denna organisation får en fastare form.

I övrigt yttrade herr Lindgren vid bemötandet av en del talare från förra onsdagen, att bakom det hela låg ett aktningsvärt arbete och ett aktningsvärt bemödande, men att han började redan i december hade jag inte trott. I varje fall kan jag inte annat än beundra den energi, som herr Lindgren använt vid granskningen av detta företag. Om han visat samma energi på ett område, där han är vald granskare, nämligen i Svenska handelsbanken, skulle kanske även kunnat utrönas hur denna banks förluster på hundra miljoner inträffat. Det förefaller mig, som om herr Lindgren här gjort sig stor möda att bevisa, att Vin- och Spritcentralen haft en förlust av 200,000 kronor på ett vinmärke. I vad mån det håller streck kan jag icke säga, men det är en jämförelsevis blygsam summa, och när herr Lindgren, som är revisor i Svenska handelsbanken, är van att konstatera förluster, som inte räknas i hundratusentals kronor, utan i hundra miljoner, då måste man säga sig, att de förluster det är fråga om här på ett par hundratusen kronor på ett vinmärke äro ganska små.

*Ang. reglering  
av partihandeln  
med rusdrycker.  
(Forts.)*

Herr Lindgren tillhör antagligen själv dem, som vilja att Vin- och Spritcentralen skall följa prispolitiken även i nedåtgående konjunkturer. Det är — det vet man — allmänheten, som kräver det och vi se det inte minst i tidningarna, att Vin- och Spritcentralen bör se till, att den följer med prissänkningarna och icke håller priserna uppe. Och när en förlust här uppstår på ett vinmärke, så är den av jämförelsevis ringa omfattning i jämförelse med de hundra miljoner, vilka gått förlorade på verksamheten inom den bank, som herr Lindgren skattar så högt.

I övrigt var det ett underligt argument, som herr Lindgren använde sig av, då han talade om priset å brännvin. När det gällde att bedöma skillnaden i pris för brännvin 1914 och 1923, tog han bort tillverkningskatten i bägge fallen, och därigenom kom han till det resultatet, att prisstegringen sedan år 1914 skulle uppgått till ej mindre än 175 %. Det riktigaste hade emellertid varit att herr Lindgren, då tillverkningskatten var densamma år 1914 som den nu är, hade gjort en jämförelse mellan vad man vid inköp från vederbörande partihandelsbolag fick betala för brännvin år 1914 och vad man nu år 1923 får betala för samma vara. I övrigt förefaller det mig som om åtminstone de, som tillverka brännvin, icke skulle kunna sälja detsamma till ett pris av 84 öre per liter. Om det varit någon jordbrukare, som år 1914 sålde brännvin för 84 öre per liter, så fanns han säkerligen icke i de trakter, där brännvin tillverkas, ty det skulle icke utgjort mer än 19 öre per liter. Om jag icke misstager mig, var priset på brännvin år 1914 30 öre per liter, och detta pris stämmer icke med det pris, som herr Lindgren velat göra gällande.

I varje fall tjänar det icke mycket till att i denna sak diskutera om vare sig olika vinmärken eller om olika vinst eller förlust på spriten såsom sådan, ty en sådan detaljgranskning kan riksdagen omöjligen giva sig in på. Det är icke möjligt att bedöma dessa ting även

Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)

för sådana som sitta inne med insikter och dagligen ha ledning över företag av den art, som det här är fråga om. Vad riksdagen har att i dag taga ställning till är ett principiellt avgörande. Vill man ha kvar det nuvarande tillståndet på partihandelns område, så skall man rösta avslag på Kungl. Maj:ts proposition. Vill man däremot, att statens inflytande skall bli, såsom riksdagen uttalade år 1921, större än det hittills varit, vill man ha en laglig kontroll över spritcentralens verksamhet, vill man ha bestämda föreskrifter i kontrakten, huru användningen av vinsten skall ske, då bör man i dag rösta bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Då denna fråga redan i fjol var föremål för en långvarig debatt, kanske det med hänsyn härtill icke är nödvändigt att taga upp en stor och långvarig debatt även i natt.

På grund av vad jag nu sagt ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag i den föredragna punkten.

Greve **Lagerbjelke:** Herr talman! Jag föreställer mig, att någon längre debatt icke kommer att äga rum i denna fråga, då densamma upprepade gånger förut blivit väl utredd, och jag antager också, att denna kammare kommer att vidbliva sitt beslut från förra året.

Herr Lindgren framställde så skarpa anmärkningar mot Vin- och Spritcentralens skötsel, att det synes mig även från hans synpunkt sett lämpligt, att denna organisation nu blir lagfästad och kommer under offentlig statskontroll. Jag vill gärna medgiva, att under den tid Vin- och Spritcentralen utövat sin verksamhet mångt och mycket skett, som man nu skulle önska vara ogjort. Frånsett de oberäkneliga förhållandena under världskriget, vartill hänsyn vid bedömandet måste tagas, råda emellertid i fråga om Vin- och Spritcentralen en mängd vanföreställningar, grundade på okunnighet och även på andra ej vidare höga motiv. I detta avseende skall jag inskränka mig till ett exempel nämligen inköpet av Carnegies porterbryggeri. Detta företag inköptes som bekant av Vin- och Spritcentralen år 1920 för ett pris av c:a 11 miljoner kronor. Herr Lindgren har nu framhållit, att av förra årets balansräkning framgår, att 2 miljoner kronor avskrivits på detta företag, och sade vidare, att man nog torde behöva avskriva ytterligare åtskilliga miljoner kronor. Jag vill icke ingå på några kalkyler i vad mån detta företag kan förränta ett större eller mindre belopp, utan vill endast framhålla, att inköpet av detta företag från Vin- och Spritcentralens sida ingalunda var, såsom mängen och även herr Lindgren synes föreställa sig, en spekulationsaffär. Ingalunda! Anledningen till inköpet av Carnegies porterbryggeri var den, att riksdagen på hemställan av bevillningsutskottet det år, som jag nämnde, eller år 1920, beslutat en utredning i starkölsfrågan i syfte att genomföra förbud för tillverkning av sådant öl, ett förbud, vilket, som alla veta, kom till stånd för några dagar sedan. Men riksdagen uraktlät att under utredningstiden besluta något starkölsförbud, och detta kunde medföra mycket betänkliga följder. Vid den tiden gällde, beroende på kristidsförhållandena, en överenskom-

melse mellan landets bryggerier, däribland Carnegies porterbryggeri, en frivillig överenskommelse att begränsa tillverkningen till högst så kallad klass II. Detta gick mycket bra för de vanliga bryggerierna, men däremot gick det icke alls för Carnegies porterbryggeri. Jag tror, att var och en, som smakat den porter, som tillverkats med så ringa alkohol- och malthalt, skall kunna förstå, att Carnegies portertillverkning gick mycket tillbaka och att affären såsom sådan blev ohållbar. Vid sådant förhållande är det uppenbart, att porterbryggeriet icke ville hålla på med denna tillverkning, då det kunde få tillverka sin goda porter enligt lag. Porterbryggeriet uppsade därför överenskommelsen med de andra bryggerierna i avsikt att börja tillverka sin gamla starka porter, av vilken vara det även fanns ett mycket stort lager. Skulle nu porterbryggeriet börja med tillverkning av starköl, bleve följden självfallet den, att även andra bryggerier komme att tillverka starköl. Detta skulle till en början medföra stora svårigheter och kostnader för de olika systembolagen, vilka enligt 1917 års rusdrycksförsäljningsförfordning voro ålagda att ombesörja utminuterig av starköl genom försäljning per motbok. För övrigt skulle detta bland allmänheten komma att uppväcka det största missnöje över, att de misshagliga restriktionerna även här skulle komma att tillämpas.

*Ang. reglering  
av partihandeln  
med rusdrycker.  
(Forts.)*

Än betänkligare var att, om starkölstillverkning sålunda ånyo kommit till stånd och det avsedda starkölsförbudet sedermera genomförts, stora ersättningsanspråk säkerligen uppkommit, vilka knappast kunnat avvisas. För att förekomma dessa olägenheter inköpte då Vin- och Spritcentralen Carnegies porterbryggeri för en summa av som nämnts c:a 11 miljoner kronor. Även ur ren affärssynpunkt kan detta pris egentligen icke anses vara orimligt, då detta bolag dock för föregående år redovisade en årsvinst av 1,200,000 kronor.

Härigenom erhöles fria händer att införa starkölsförbud utan hänsyn till ersättningsanspråk, som förvisso gått upp till vida större belopp, än det varmed Carnegies porterföretag möjligen kan hava överbetalats.

Med vad jag sålunda anför anser jag det vara klarligen ådagalagt, att inköpet av Carnegies porterbryggeri ej blott kan försvaras utan även var för det allmänna mycket fördelaktigt; och hoppas jag att härmed åtminstone en vanföreställning angående Vin- och Spritcentralen blivit bragt ur världen.

Jag vill också framhålla det i mycket analoga förhållandet vid Vin- och Spritcentralens inköp av spirituosapartihandelsaffärerna. Dessa företag ha förvärvats under hand, och därigenom har det möjliggjorts för det allmänna att nu avkoppla det privatekonomiska intresset från partihandeln med rusdrycker, även här utan att staten behövt belastas med ersättning för dessa affärer. Det är möjligt, att en och annan av dem blivit något högt betald, men nu har dock staten fria händer i berörda avseende. Jag vill också bestämt påstå, att hade icke Vin- och Spritcentralen inköpt dessa partiaffärer, utan målet skulle uppnåtts på annat sätt, så hade det även här blivit fråga om statsutgifter på tiotals miljoner.

Det är alldeles påtagligt, att Vin- och Spritcentralen fått vidkännas

*Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)* stora utgifter. Dessa omkostnader ha någonstädes måst tagas och har detta delvis skett genom de höga priser på varorna, som herr Lindgren påtalat. Visst har allmänheten fått betala detta; men nog har det varit rättvisare att rusdryckskonsumenter belasts, än att omkostnaderna i form av ersättningsbelopp komma på debetsedlarna.

Mycket kunde i förevarande fråga vara att tillägga. Då emellertid Vin- och Spritcentralens förstatligande, på sätt nu föreslagits, är en naturlig följd av riksdagens förut intagna ståndpunkt och förhållandena i övrigt samt den föreslagna formen synes mig ändamålsenlig, får jag, herr talman, nu inskränka mig till att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Stendahl**: Den näst föregående ärade talaren på Kristianstadslänsbanken refererade de röstsiffror, med vilka första kammaren förra året beslöt i en sak, liknande den, som nu föreligger till avgörande, men, såvitt jag uppfattade den ärade talaren rätt, hoppade han över resultatet i andra kammaren, nämligen att andra kammaren med en liten majoritet, jag tror på fyra eller fem röster, avlog den kungl. propositionen. När andra kammaren fattade detta beslut, skedde det med den motiveringen, att innan man gick in för en sådan transaktion, som det här var frågan om, hade man både skyldighet gent emot staten och dessutom rättighet att kontrollera hur det företag, med vilket man ville liera sig och som man ville ge en faktisk monopolställning, hade skötts, hur dess ekonomiska ställning var. När man i den kungl. propositionen söker svaret på denna andra kammarens hemställan, så ges det av finansministern, som framlagt propositionen, på sidan 29, som följer:

»Det lärer ock, enligt min mening, vara uteslutet, att en undersökning av aktiebolaget Vin- och Spritcentralens verksamhet under föregående år skulle kunna lämna några resultat av avgörande betydelse för bedömandet av frågan, om partihandelsrätt bör upplåtas åt bolaget eller ej. Frågan om upplåtande av partihandelsrätt lärer väl fastmer böra prövas ur synpunkten av om bolagets ställning och omorganisation är sådan, att det kan väntas komma att framdeles på ett med hänsyn till det allmännas intresse tillfredsställande sätt fylla sin uppgift som partihandelsföretag.»

På samma tonart ha de två sista ärade talarna, såvitt jag kunnat uppfatta, sjungit. Det kan naturligtvis sägas vad finansministern sagt, men jag tillåter mig ha den uppfattningen, en alldeles motsatt uppfattning för resten, att om man genom en prövning av ett företags tidigare förvaltning kan komma till det resultatet, att företaget skötts ekonomiskt mindre lyckligt samt att företaget icke på ett sätt, som jag skulle vilja beteckna som fair play, fullgjort sina ingångna kontraktsförbindelser med staten, då föreligger enligt min mening skäl att säga motsatsen till vad som här sagts i den kungl. propositionen, nämligen att man genom en prövning av en tidigare rörelse kan komma till ett resultat beträffande lämpligheten att skriva nya kontrakt eller ingå nya

överenskommelser med en firma. Det gäller således att undersöka dessa två saker och det var en sådan undersökning, som andra kammaren begärde. Den föregående finansministern har sagt: Det gör jag inte. Såvitt jag kan fatta har orsaken antagligen varit den, att han haft en stor majoritet bakom sig i första kammaren och en mycket liten majoritet emot sig i andra kammaren, en majoritet, som han naturligtvis hoppats och trott sig om att genom ett eller annat nytt medgivande få över till sin sida. Det är naturligtvis den synpunkten, som drivit fram den förre finansministern på en motsatt linje mot den, som andra kammaren önskade gå.

*Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)*

Jag har i likhet med de andra kammarledamöterna på tisdagen — efter att förut ha blivit vägrad att taga del av Vin- och Spritcentralens koncerns bokslut per 1922 — fått mig tillsänt det, som uppgives vara färdigt, men jag har verkligen icke haft tid att närmare granska papperen. Jag skall dock be att få taga ett par stickprov ur siffrorna. Jag vill först erinra om en uppgift, som lämnats av de av nuvarande finansministern Beskow tillsatta partihandelssakkunniga. Deras uttalande återfinnes i den kungl. propositionen 191 föregående år, och handlingen är undertecknad bland annat av vår ärade kamrat här i kammaren herr Kvarnzellius och likaså av en representant, Bernhard Eriksson, i andra kammaren. På sidan 72 i den propositionen finner man ungefär mitt på sidan följande yttrande: »Vad först fastigheterna beträffar, överstiger det belopp, till vilket dessa enligt ovan berörda värdering upptagits, med omkring det dubbla denna tillgångs värde, sådant detta uppförts i sista årets utgående balansräkning.» Det vill säga, de sakkunniga säga, att fastigheterna i koncernen äro värda mer än det dubbla mot vad de äro uppförda till i balansräkningen. Om man nu i detta utdrag av koncernens bokslut för 1922 ser efter, hur fastighetskontot där behandlats, finner man på sidan 11, uppe på sidan, en uppgift, att å fastigheterna ha som vanligt föregående år avskrivits 10 procent. Nu vet ju litet var, som har med fastigheter att göra, att den vanliga tolererade avskrivningen på fastigheter är cirka 2 procent. Den föregående finansministern har nog haft en liten känsla av, att de årligen återkommande avskrivningarna på 10 procent — de representera, när man har ett fastighetskonto på 9 1/2 miljon, bara för ett år en avskrivning på cirka 1 miljon — nog icke låta sig försvaras, och därför har han i det förslagskontrakt, som är bilagt den kungl. propositionen, nedsatt de 10 procenten till högst 5 procent.

Jag vill erinra om, att Vin- och Spritcentralen har en överenskomst med staten, som i huvudsak går ut på, att sedan skälig utdelning, fastslagen till 7 procent på den stora klumpen av aktierna, blivit verkställd och skäliga avskrivningar samt avsättningar till fonder blivit gjorda, skall hela den återstående vinsten överlämnas till staten. Jag utgår vidare ifrån, att partihandelssakkunnigas uppgift är riktig, att fastigheterna redan 1920 voro värda det dubbla mot vad de upptagits i balansräkningen, vi kunna till och med pruta hälften och säga, att fastighetskontot vid det tillfället icke var, som de partihandelssakkunniga

Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)

med herr Kvarnzeliuss i spetsen sade, 20 miljoner — jag tager ett runt tal, det kan möjligen slå fel på någon miljon, men det spelar ingen roll i dessa siffror — utan bara lika stort som det står upptaget till i balansräkningen för 1921, cirka 10 miljoner. Kan under sådana förhållanden i stället för en avskrivning av 2 procent en dylik av 10 procent, såsom blivit gjort 1921 och 1922, betecknas såsom fair play. Det förundrar mig på det allra högsta, att detta kunnat tolereras av de av Kungl. Maj:t, det vill säga av staten, tillsatta representanterna i detta bolags styrelse samt passera utan anmärkning av de av staten tillsatta revisorerna. Jag menar, att dessa av staten tillsatta kontrollanter, både de ena och de andra, borde, som jag ser saken, haft till ovillkorlig skyldighet att reagera mot en sådan trafik, och jag har den uppfattningen, att det skulle icke skada, om Kungl. Maj:t sade ifrån, även om dess representanter icke gjorde det: det strider mot kontraktet, var så god och betala in 2 miljoner mera för dessa två år än som ägt rum. Jag kan icke förstå, varför så icke skett. Och om icke bolaget godvilligt gjorde det, så vill jag påstå, att staten kunnat taga ut dessa medel med lagen i hand. Ja, med detta exempel inbillar jag mig ha visat, att bolaget åtminstone på den punkten icke förfarit på ett sätt, som man kan kalla fair play.

Jag skall gå in på ett par andra punkter. Avskrivningarna för i år äro: å aktieinnehav cirka  $2\frac{1}{2}$  miljon, fastigheter cirka en miljon, summa  $3\frac{1}{2}$  miljoner, avsättning till fonder ungefär  $\frac{3}{4}$  miljon, alltså bara för i år synliga avskrivningar och avsättningar på cirka  $4\frac{1}{4}$  miljon kronor. Med tanke på detta säger min ärade kollega på Stockholmslänsbanken, den föregående talaren, att de transaktioner, som äro vidtagna vid Vin- och Spritcentralen, icke kostat staten ett enda öre. Jag tycker, att det belopp, som är synligt för i år, borde kunna betecknas som en hel massa ören och till och med en hel massa miljoner, utan att man behöver ha överdrivit! Detta var det synliga för år 1922, sådant det framgått vid ett hastigt genomgående. Vad skall man då komma till, då man räknar med det, som jag antager finnes dolt? Ja, det är omöjligt att säga utan en ingående prövning.

Jag påpekar att dessa avskrivningar äro gjorda under tidigare år i samma omfattning som detta. Och tacka för att den föregående finansministern jublande kan säga i sin kungl. proposition, att aktiebolaget Vin- och Spritcentralens likviditet är förbättrad! Det vore väl underligt annars, då bolaget på detta sätt är oförhindrat att år från år lägga av 4 å 5 miljoner kronor. Om det därtill inte törs göra några nya dumheter under tiden, så vore det märkvärdigt, om det inte så småningom skulle komma i likvid ställning och någorlunda på fötter. Det behövs ingen skicklighet att göra det, ett konststycke vore däremot att kunna underlåta det.

Jag skulle sedan vilja säga något till min ärade vän på Kristianstadslänsbanken. Jag har vid genomgående av Vin- och Spritcentralens styrelseberättelse för år 1922 stannat vid en siffra, som han nämnde, och som är så tydlig, att man icke, om man är en liten smula van att handskas med siffror, kan undgå att märka. Den återfinnes på sidan 7 och

anger just precis Vin- och Spritcentralens prispolitik. Där påstås mycket käckt, att prishöjningen på brännvin bara är 66 procent. Den är emellertid, som det sagts av herr Lindgren, mellan 170 och 175 procent, jag har räknat den till 173 procent. Ett faktum är, att varan, om man drager ifrån tillverkningsskatten, 1914 kostade 32,2 öre och nu kostar 88 öre. Om man går till en tabell, som återfinnes i samma berättelse på sidan 19, skall man göra en kompletterande iakttagelse. — Nu får man komma ihåg, att dessa siffror äro icke mina, de äro inga av mig konstruerade siffror, utan Vin- och Spritcentralens egna, som man väl, åtminstone då man godtagit dem från motståndarnas sida, kan acceptera på den andra sidan som en utgångspunkt för diskussionen. — I tabellen på sidan 19 uppges, att Vin- och Spritcentralen för sitt 50-procentiga brännvin betalat i genomsnitt cirka 120 öre, det står 119 och några delar. Reducerar man priset till 40-procentig vara, kommer man till 96 öre. På det sättet kommer faktiskt Vin- och Spritcentralen att för reningen av varan plus handelsvinst tillgodogöra sig enligt egen beräkning 44 öre per liter eller mer än vad varan med rening och handelsvinst gick på 1914, då den kostade 33,2 öre. När man sedan talar om, att prishöjningen är 66 procent, vågar jag rent ut påstå: Det är inte sant, det är bluff.

*Ang. reglering  
av partihandeln  
med rusdrycker.  
(Forts.)*

Vidare framhåller den föregående finansministern såsom en enligt hans uppfattning given sak, att någon ändring av det kontraktsförslag, vilket såsom bilaga är fogat till den kungl. propositionen, bör vara utesluten. Ja, hur kan den föregående finansministern veta det? Jag skulle vilja säga, att det särskilt förundrar mig att höra just herr Thorsson yttra något sådant, ty om vi gå tillbaka till konstitutionsutskottets granskning 1921 av protokollen för 1920, skola vi finna, att under 1920 skrev kontrollstyrelsen gång på gång till Kungl. Maj:t och sade ifrån, att nu fanns det möjlighet för staten att med en insats av 400,000 kronor komma åt stamaktierna i Vin- och Spritcentralen och med dessa stamaktier åt staten fullständigt förvärva makten i bolaget. Det är enligt min uppfattning bland det bästa, som kontrollstyrelsen gjort, om inte rent av det allra bästa. Det var verkligen ett gott råd, som dåvarande finansministern fick, men tror kammaren att det passade honom att följa det? Nej, för allt i världen! Och varför inte? Jag tager för givet, att han tyckte affären var för billig för staten, den borde icke få så mycket makt för 400,000 kronor. I stället annullerades det gamla kontrakt, som staten hade med Vin- och Spritcentralen, och nytt kontrakt skrevs, som gick ut på, att staten, för att den skulle få makten i bolaget, icke blott måste inlösa stamaktierna för 400,000 kronor, utan också vara skyldig att inlösa för 19,600,000 kronor preferensaktier om så påfordrades. Det vill säga, den makt, som man kunnat få för 400,000 kronor, den gick finansministern och utfäste staten att betala 20 miljoner för. Det förefaller mig egendomligt, att en man som gjort en sådan sak, kan säga det, som står i den kungl. propositionen och som jag refererade. Med det exemplet för ögonen torde det vara tillåtet att ifrågasätta, huruvida det finns någon säkerhet för att icke andra finans-

Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)

ministrar kunna falla för frestelsen att tycka, att denna affär är alldeles för billig, så att den måste vi betala mera för, i synnerhet som det hitills, såvitt jag vet, genomgående visat sig, att det icke varit finansministrarna, som dirigerat ledningen i Vin- och Spritcentralen, utan ledningen i Vin- och Spritcentralen, som dirigerat alla våra finansministrar, vem det än varit!

Det är en annan sak, som också är intressant att lägga märke till, och det är, att den föregående finansministern i början av den kungl. propositionen använder icke mindre än ett par sidor för att polemisera mot vad han kallar det privatekonomiska intresset. Den ärade talaren på Kristianstadslänsbanken har varit inne på samma bog. Jag skulle vilja säga högt ifrån: Jag undrar, om det finns en enda medlem i första eller andra kammaren, utom möjligen en av reservanterna, som har någon som helst önskan, att vi skola ha in de privatekonomiska intressena på detta område. Alldeles säkert finns ingen och säkert ingen enda medlem i riksdagen, som tror på möjligheten av att kunna genomdriva något sådant. När den föregående finansministern polemiserar mot det privatekonomiska intresset, undrar jag, om det icke i stället är herr Thorsson själv och de som vilja antaga den kungl. propositionen, som försvara det privatekonomiska intresset och icke vi, som tillhöra oppositionen. Vi säga ju i stället: Snälla, goda Kungl. Maj: t, tag och gör klart för Vin- och Spritcentralen: Ni har skött er på det sättet, att ni icke i allo uppfyllt bestämmelserna i kontraktet med staten, och därför kunna vi icke ha något att göra med er, utan staten tager nu själv makten! Vi, som göra opposition, vilja ha bort det privatekonomiska intresset, och de herrar, som slåss för att ledningen för Vin- och Spritcentralen skall få sitta i orubbat bo, slåss därmed för det privatekonomiska intresset och för möjligheten till korruption. Jag säger det rent ut — eller, rättare sagt, det blev för hårt i hastigheten, jag skall säga det på det sättet: De herrar, som slåss för att Vin- och Spritcentralen skall få vad som nu föreslås av Kungl. Maj: t, de möjliggöra — vare sig med eller mot sin vilja, faktum blir dock detsamma — att det privatekonomiska intresset icke avkopplas och att möjligheterna till korruption icke avskäras. Jag har velat framhålla dessa synpunkter just för att den ärade talaren på Kristianstadslänsbanken ställde problemet som han gjorde.

Med hänvisning till vad jag anfört ber jag, herr vice talman, att få instämma i herr Lindgrens yrkande om avslag på den föredragna punkten.

Herr **Rune**: Herr vice talman, mina herrar! Jag ber kammaren om överseende att jag något litet avviker från ämnet, men det är verkligen icke jag, som börjat att göra det. Vi ha hört hur den talare, som inledde debatten, höll ett långt skriftligt anförande — antagligen resultat av de senaste dagarnas författareverksamhet — om vad som förekom häromdagen här i kammaren i ett annat ärende och till slut framförde i ett par, tre ord sitt yrkande i den nu föredragna

punkten, vilket innebar avslag på den kungl. propositionen. Jag måste emellertid, därför att han särskilt talade om vad jag då i det andra ärendet sagt, ge honom ett par enkla repliker, men de skola icke taga många minuter, innan jag övergår till själva saken.

*Ang. reglering  
av partihandeln  
med rusdrycker.  
(Forts.)*

Han beskyllde mig för att ha vantolkat ett av hans yttranden. Ja, herrarna minns nog liksom jag, att denne talare stod i talarestolen och läste upp ett fruktansvärt långt skriftligt anförande. En talare på Kristianstadslänsbanken trodde, att det var hans vinterarbete här i riksdagen, men själv har han nu talat om, att han hållit på därmed ända sedan i december, och då är det inte så underligt, att det blivit långt och besvärligt. Han rörde sig också med så mycket siffror, att, oaktat jag sökte följa med så gott jag kunde, jag måtte i fråga om en punkt ha hört fel. Det var då det var frågan om bokföringsvärdet på en del aktier. Det var verkligen ingen vantolkning från min sida, herr Lindgren! Han talade om de och de aktierna och att somliga voro upptagna så och andra så, och jag hörde fel helt enkelt. Men även om jag hört rätt, så skulle jag nog kunnat ge herr Lindgren svar på, hur det *möjligen* förhöll sig med bokföringsvärdet å dessa aktier. Jag har verkligen icke tagit reda på den saken hos Vin- och Spritcentralen, så att jag *vet* inte säkert, huru härmed förhåller sig, men jag har helt enkelt resonerat som så, att olika bolag kunna upptaga samma aktier till olika värden. Kan inte det bero på, frågar jag herr Lindgren, som är gammal affärsman, att det ena bolaget har eller haft tillfälle att göra större avskrivningar än det andra på värdet av dessa aktier och sålunda konsolidera sig mera? Jag tager för givet, att saken väl låg så till, att somliga av dessa bolag befunno sig i en bättre ställning och somliga i en sämre ställning, och därpå kunde det väl bero, att somliga upptogo samma aktier till lägre värde och somliga till högre. Att de upptagits för högt har ju icke ens påståtts. Jag vet inte, om antagandet är riktigt, men jag säger bara, att det låter tänka sig. Det är ju beklagligt, att jag hörde miste, men det är förlåtligt, då man blir överöst med så mycket siffror, som det icke är så lätt att följa med i en hast.

Vidare berörde talaren min verksamhet som verkställande direktör för järnvägarna i min hemort. Jag vill icke gå djupare in på den saken, utan vill bara säga herr Lindgren, att om han går upp i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och läser dess yttrande, som offentliggjordes samma dag, som debatten i den saken ägde rum i kammaren, så skall herr Lindgren finna vad den verksamheten resulterat i både för staten och för övriga intresserade. Jag vill också säga, att det är ändå väl, att herr Lindgren är så ung i kammaren, som han är, ty annars hade han väl upprepat alla de anmärkningar, som gjorts mot mig under de 20 år jag varit riksdagsman, och med detta i onödan upptagit kammarens tid. Nu har han icke varit här så länge, och därför har han inte kunnat hitta så många ovidkommande saker att tala om.

Sedan var det fråga om det privatekonomiska intresset. Han var

Ang. reglering  
av partihand-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)

mycket indignerad över, att jag hade talat om privatintresset. Jag minns dock så mycket av mitt anförande, som att jag talade om, att man från grosshandelshåll fått höra många anmärkningar icke bara mot avkopplandet av det privata intresset från partihandeln med sprit. Men jag tänkte då verkligen icke närmast på herr Lindgren, utan på en person, som en föregående talare här omnämnt, på herr Lithander, som alltid, när det gäller sprit, talar om och förordar fri handel — någon frihandlare är han icke som vi veta.

Nu är det möjligt, att icke ens han tror på möjligheten — vi ha ju förut hört av herr Stendahl, att han icke tror på den — att åstadkomma något sådant, och det vill jag här i alla fall säga, att jag icke tror, att, om det nu blir fråga om att på ett eller annat sätt återkomma till, att det privata handelsintresset skall handla med spritvaror, svenska folket och svenska riksdagen vill vara med på det arrangemanget. Då kommer det, skola nog herrarna få se, att på denna punkt öppnas ett starkt motstånd.

Sedan måste jag bekänna, att alla dessa siffror, som både herr Stendahl och herr Lindgren kommit med, och som särskilt herr Lindgren, som har samlat dem sedan i december, anført, icke äro lätta för utomstående, som icke veta mer än vad man fått veta under utskottsbehandlingen, att i detalj bedöma. Och det är icke underligt, att det icke är så lätt att bedöma, huruvida priset på det vin, herr Lindgren vid ett tillfälle drack, är för högt eller lågt med avseende på kvaliteten. På denna punkt vill jag erkänna, att jag icke är lika kompetent som herr Lindgren att avgöra den saken, i fråga om vilken han givet får ha sista ordet! Jag tycker, att det icke betyder så mycket, hur det är med den saken, men när herr Lindgren gjorde anmärkning på, att Vin- och Spritcentralen har gjort prissänkningar, och att staten därigenom förlorat cirka tvåhundra tusen kronor, får jag säga att det är mycket beklagligt, om så är. Men då frågar jag i gengäld: Har det icke varit många affärsmän, som på de senare åren tagit miste på prisbildningen på varor, och har det icke hänt, att många affärsmän dröjt med att sätta ned priserna och realisera sina varor och därför förlorat ännu mer än de affärsmän, som följt med prissänkningarna och tagit sin förlust först som sist? Är det icke, herr Lindgren, ett resonemang, som kan gå an? Jag har verkligen under min verksamhet i bevillningsutskottet flera gånger haft tillfälle att höra, hur svårt det varit för de affärsmän, som köpt in dyra varor och sedan legat och hållit på dem och inte velat sätta ned prisen förrän priset blivit än värre, tills de tvingats att sälja till rena rampris. Det kan mycket väl tänkas, att det varit klokare att här göra som Vin- och Spritcentralen gjort. Och för resten vill jag säga, att man i alla fall icke behöver vara så gammal och klok affärsman för att *efteråt* konstatera prisfall på en vara. Jag tycker det är svårare att bedöma prisfall på förhand än att *efteråt*, sedan man sett ett prisfall, komma och hovera sig över huru klok man själv är och huru okloka andra varit.

Det är för övrigt rätt intressant att jämföra dessa siffror i fråga om prissättningen, vilka vi fått höra från två håll. Herr Stendahl påstår, att dessa bolag, Vin- och Spritcentralen med dotterbolag, hava avskrivit för mycket och att det har konsoliderat sig för starkt, och det tycker jag icke är så oroande. Vad herr Lindgren sade — om jag icke missuppfattade alla de siffror, som han samlat — skulle ju visa att bolagets ställning är så dålig, att det icke är förtjänt av att vara ett organ för partihandeln med sprit. Det är väl ändå märkvärdigt, att den ene av anmärkarne säger, att bolaget har konsoliderat sig för mycket, den andra, att bolaget gjort så stora förluster, att det icke är värt någon ekonomisk tillit!

*Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)*

I fråga om själva saken skall jag be, herr talman, att få erinra därom, att år 1921 från visst håll föreslogs, att det skulle tagas i övervägande på vad sätt det allmännas inflytande på den nuvarande faktiska partihandeln med rusdrycker bäst kunde ordnas. Då svarade riksdagen, att den icke ville vara med om den av motionären även företrädde tanken på återgång till mer fri näringsutövning på partihandelns område. Detta vill jag särskilt herr Stendahl skall tänka på, ty han påstod att det aldrig hade varit någon tanke på att återgå till fri näringsutövning på detta område, men riksdagen säger dock i skrivelse år 1921 i fråga om den av motionären företrädde tanken på en återgång till fri näringsutövning — där ha sålunda motionärerna, ungefär desamma som nu eller åtminstone med dem liktänkande, ifrågasatt detta —: Fastmer synes, uttalar sig riksdagen vidare, bör i författning föreslås, att rätt till partihandel icke bör kunna utövas i privatekonomiskt intresse. Och för att undvika detta säger riksdagen ifrån, att man här vill ha ett sådant förslag, att det allmänna får fullständigt avgörande inflytande på detta område i sin hand, så att den verkligen kan se till, att statens rätt blir iakttagen och att inga privatekonomiska intressen göra sig breda på statens bekostnad. Sedan kommer med anledning av denna skrivelse till Kungl. Maj:ts en utredning, och så kom Kungl. Maj:ts förslag i fjol, som vi alla veta. Jag vill då erinra herrarna om, att efter en debatt, ungefär likadan som den som nu hålles, biföll första kammaren med 82 röster mot 49 detta yrkande. Nu erinrar herr Stendahl om, att andra kammaren avslag samma yrkande med 4 rösters majoritet. Ja det är så riktigt att tala om det, så. För min del stryker jag särskilt under, att första kammaren med 82 röster mot 49 godkände förslaget, utslutande därför att det är första kammaren, som ju nu skall fatta beslut. Det är för detta beslut jag talar, och därför tycker jag, att det är av en viss vikt för denna kammare att få veta, att den i fjol med 33 rösters majoritet avgjorde saken. Nu frågar jag: Vad har hänt sedan dess, som skulle göra, att denna kammare nu i fortsättningen icke med samma majoritet skulle avgöra frågan på samma sätt? Om jag får svara med herr Lindgren, så skulle jag säga, att bolaget blivit så insolvent och så dåligt, att det icke förtjänar den tillit, som det behöver för att få handhava denna rörelse. Skall jag svara med

*Ang. reglering av partihandeln med rusdrycker.* herr Stendahl, så skulle jag säga, att bolaget konsoliderat sig för mycket, och därför icke är lämpligt!

(Forts.)

Mina herrar, jag tror det är bättre ändå att gå en medelväg och säga, att bolagets ställning i år är ungefär densamma som i fjol. Jag tror, att rätten ligger något på herr Stendahls sida, och att bolaget konsoliderat sig såsom företag, som ha förutsättning därtill, i regel göra. Men det är väl ändå ingen anledning varför man skulle gå ifrån det beslut, som fattades i fjol, allra helst, herr vice talman, som detta beslut icke avser annat än att fastslå statens absoluta herravälde på detta område. Det är ju det, som herr Stendahl och herr Lindgren också påstå sig vilja, och då synes det mig vara all anledning att förmoda, att första kammaren skall vidhålla sitt beslut från i fjol.

Och i denna förhoppning ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Ekman, Carl Gustaf**: Jag har varit tveksam, om jag skulle säga några ord i den nu föreliggande frågan, dels därför att jag så ofta tvingas att taga kammarens uppmärksamhet i anspråk, dels därför att jag i nykterhetsfrågor i regel brukar komma i ohjälplig minoritet. Men då i detta fall mitt nykterhetsintresse och kontrollintresse synas sammanfalla med det överräkningsintresse, som utgår ifrån andra synpunkter, kan det hända att i detta fall resultatet blir gynnsammare.

Herr Gustaf Nilsson på Kristianstadslänsbanken yttrade, att det, som nu sker, om utskottets hemställan bifalles, står i god och full överensstämmelse med den riksdagsskrivelse av den 16/6 1921, som ligger till grund för den nuvarande framställningen från Kungl. Maj:t. För min del måste jag säga, att jag icke kan ge det vitsordet åt det, som nu föreslås. I nämnda skrivelse yttrades, att det förslag, som förväntades, borde i författningen fastslå, att partihandeln med rusdrycker icke må kunna utövas i privatekonomiskt intresse. Då är frågan den: är det monopol, som man nu försöker fastslå, fullständigt frigjort från privatekonomiska intressen? Jag måste svara nej. Jag kan peka på sådana omständigheter som företagets avsättningar till fonder. Det kan omöjligt vara avsättningar, som ske i statens intresse. Dessa avsättningar måste, såvitt jag förstår, ske till förmån för enskilda. Jag får hänvisa till en sådan omständighet, som att man, när man tidigare förordat statsmonopol, har sagt, att en övergång till statsmonopol från nuvarande privatmonopol skulle komma att medföra ersättningsskyldighet till de i det sistnämnda intresserade enskilda. Vad är ersättningsskyldighet till enskilda om icke ett privatekonomiskt intresse? Jag fastslår alltså för min del, att det, som nu sker, icke står i överensstämmelse med de krav, som uttalades i 1921 års riksdagsskrivelse.

I samma riksdagsskrivelse yttrades vidare, att man skulle söka erhålla visshet om att nykterhetsintresset komme att bli tillgodosett. Jag äger icke någon sådan visshet, tvärtom befarar jag motsatsen. Jag vill i detta sammanhang fråga — när det gäller att giva en sådan monopol-

ställning åt Vin- och Spritcentralen — huruvida det möjligen mellan detta företag och utländska försäljningskoncerner existerar några avtal om fortsatta leveranser till Sverige av produkter utifrån? Visserligen uttalar den meningen i propositionen, att så icke skulle vara fallet. Jag ber i alla fall att av dem, som här äro i tillfälle att besvara den frågan, få veta huru det förhåller sig med den saken. Jag är nämligen icke övertygad om att propositionens vaga försäkran ger uttryck åt hela verkligheten.

Ang. reglering  
av partihand-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)

I samma skrivelse av den 6/6 1921 sades det också, att man skulle se till, att man icke skulle komma till ett resultat, »varigenom det allmännas ekonomiska intresse åsidosattes». Jag får säga, att jag icke är övertygad om, att man genom det nu föreliggande förslaget kommit till ett dylikt resultat. Herr Nilsson i Kristianstad yttrade för sin del, att genom det förslag, som nu föreligger, får man en fastare organisation och kan åstadkomma en ökad kontroll. Javäl, i visst avseende innebär ju årets proposition ett framsteg i förhållande till fjolårets. Fjolårets avslag har i det avseendet skaffat staten en starkare och bättre ställning. Det är icke *deras* förtjänst, som i fjol sökte göra allt för att då komma till ett resultat. Men det, som nu inträffar är ju i allt fall, att det privatekonomiska intresse, som faktiskt dominerar i detta bolag, erhåller genom detta avtal en fastare organisation och en mer tryggad ställning. Det är detta, som man nu ifrågasätter, att riksdagen skall för sin del godkänna.

Jag vill föröfrigt framhålla, att när jag flera gånger tidigare varit med om att förordna en undersökning av Vin- och Spritcentralens affärer, så har man hänvisat till, att det står bra till. Det finnes, har man betygat, ingenting att anmärka. Det hela har utvecklats sig på ett utmärkt sätt. Nu yttrade emellertid herr Nilsson i Kristianstad några ord, som jag tyckte voro egendomliga. Han sade: vill man ha kvar det tillstånd, som nu råder, om man vill försätta sig i denna riskabla situation, då går man på avslag. Jag förstår icke det resonemanget, då man tidigare gjort gällande, att det, som hittills inom bolaget ifråga skett och sker, varit anmärkningsfritt. Då kan man, såvitt jag kan se, icke försättas i någon riskabel situation genom att man avböjer att nu fatta beslut om bifall. I stället synes man kunna säga: »Vi ligga inte i sjön i det här fallet, utan ställa oss avvaktande och vänta tills vi få se, huruvida ett mera godtagbart förslag framkommer i fråga om kontroll och vad därmed sammanhänger, och tills eventuellt en undersökning kommer till stånd, som visar oss, huruvida verkligen de allmänna intressena bäst tillgodoses genom ett privatmonopol av det slag, som det här är fråga om.»

Jag hörde också, att en ärad, i Vin- och Spritcentralens affärer initierad talare på min egen länsbank nyss sade, att mångt och mycket skett, som man nu skall önska ogjort. Jag har aldrig hört något sådant uttalande tidigare. Tidigare har man sagt, om det har varit fråga om en förlust, att den har varit förutsedd. Den har ingått i den kalkyl, som man utgått ifrån, när affären gjordes. Nu får man på denna punkt

*Ang. reglering  
av partihand-  
eln med rus-  
drycker.*

(Forts.)

från en efter vad jag vet i detta fall verkligen insatt man höra, att mångt och mycket skett, som man nu önskar gjort.

Jag hemställer, huruvida läget verkligen är sådant, att man nu finner sig böra slutgiltigt fastställa en överenskommelse, som, såvitt jag förstår, icke i sig själv innehåller tillräckliga garantier och som, på sätt här blivit belyst, ur olika synpunkter måste anses vara otillfredsställande.

Jag ber därför att få förena mig med dem, som hemställa om avslag å den föredragna punkten.

**Herr Nilsson, Gustaf:** Herr talman! Jag vill gentemot den siste ärade talaren, som med sedvanlig pondus och självtillit slog fast såväl den ena som den andra satsen utan att egentligen prestera några starkare bevis för riktigheten av dessa satser, bara säga, att hans sätt att resonera om privatekonomiska intressen i fråga om sprit-handeln föreföll mig något avvikande från det sätt, på vilket han förut resonerat, när det gällt privatekonomiska intressen. Såväl herr Carl Gustaf Ekman som jag tillhörde 1917 års ersättningskommitterade, och vi sutto en hel vinter var och varannan eftermiddag på sammanträden, och jag minns mycket väl, att herr Ekman företrädde den ståndpunkten, att med de privatekonomiska intressenas avlägsnande från vin- och sprithandeln menade han avlägsnande av varje möjlighet för enskilda personer att vare sig i parti- eller minuthandel göra sig vinning på en sådan befattning med spritdrycker. Det är väl en ståndpunkt, som fortfarande gäller. Nu däremot hör jag till min förvåning, att herr Ekman anser, att som privatekonomiskt intresse av vin- och sprithandel kan betraktas det förfarandet, att bolaget beslutar i laga ordning, som det är föreskrivet, avsätta vinstandel till reservfonder eller till andra fonder, som äro nödvändiga för verksamheten, och som enligt vanlig lag och beskattningslagar måste finnas, såvida icke företaget skall likvidera, liksom att man avsätter till pensionsfonder för att låta gamla tjänstemän och arbetare, som icke längre kunna fortsätta med sitt arbete, få en viss pension. Ja, det är klart, att de, som äro intresserade av företaget, de, som ha arbete där, kunna sägas ha ett privatekonomiskt intresse av att få pension. Men i så fall är ju hela statsförvaltningen lagd så, att varje tjänsteman skall ha sin bestämda pension, och man kan väl icke jämföra detta intresse med det privatekonomiska intresset av vin- och sprithanderingen, som man förut talat om.

Jag tror, att herr Ekman gjorde sig skyldig även till en annan felaktighet, då han påstod, att jag i mitt förra anförande gjorde gällande, att några oriktigheter och felaktigheter förut begåtts. Jag sade, och därvid avsåg jag dem, som klandra det tillstånd, som hittills rått, att om man önskade en fortsättning på det nuvarande tillståndet, skulle man rösta emot förslaget om ökad statskontroll på detta område, men om man önskade en ändring — och det får man förut-sätta, att kritiken från herrar Ekmans, Stendahls och Lindgrens sida går ut på, om det skall vara någon idé med det hela — så kan det

icke tänkas annat än att en ökad statskontroll skulle göra företaget bättre.

*Ang. reglering  
av partihand-  
eln med rus-  
drycker.  
(Forts.)*

Jag vill i det avseendet ytterligare stryka under, då herr Stendahl här, såsom ofta är fallet, med självsäkerhet gjorde gällande, att riksdagens andra kammare i fjol beslutat att avslå denna fråga, för att en undersökning skulle verkställas, att så icke var förhållandet. Jag minns mycket väl det anförande, som herr Ekman höll här i fjol. Man begärde i reservationerna då en ny utredning, emedan man ansåg, att de skäl, som anförts för antagande av förslaget, icke voro tillräckliga. Frågan om en undersökning kom upp först i år genom den Lindgrenska motionen.

Gentemot herr Stendahl vill jag här också på grund av vissa uttalanden, som han gjorde, med ett litet exempel från bevillningsutskottet i år belysa, att det icke är så lätt att draga en slutsats bara ur siffrorna här. På sid. 19 i bokslutet, där prispolitiken omtalas, förekommer den uppgiften, att under 1921 och 1922 års kampanj inköptes av potatisbrännvin cirka 17,000,000 liter och av jästbrännvin cirka 8,400,000 liter. Nu har bevillningsutskottet för någon tid sedan, då det behandlade frågan om jästspriten, från sakkunnigt håll fått uppgifter meddelade, enligt vilka inköpet av jästbrännvinet ledde till en oerhört stor förlust, och att jästbrännvinet var av den beskaffenheten, att en avsevärd del var otjänligt till något som helst ändamål; cirka 20 % måste direkt kastas ut i kloaken eller i sjön såsom icke användbart och med de återstående 80 % av jästbrännvinet måste en reningsprocess verkställas, ett par, tre gånger kraftigare än med potatisbrännvinet, och ändå går en stor procent av jästbrännvinet icke att använda annat än till denaturerings-sprit, som icke är så inkomstbringande som förtäringssprit, och man får sålunda räkna med stora förluster.

I övrigt gjorde herr Stendahl med mycken styrka gällande, att vinsterna på försäljning av spritvaror voro för stora. Jag måste då fråga honom, hur stor den vinst var, som han hade, på den tid han sålde konjak, och om han icke måste räkna med stor avance på varor av denna beskaffenhet. Det är nämligen så, att det här är en skattesak, och ingen kan påstå annat än att Vin- och Spritcentralen, sedan vinsterna blivit i vederbörlig ordning redovisade, avlämnat dessa till staten eller också använt dem till konsolidering av företaget.

Jag har ingen anledning att i denna fråga försvara Vin- och Spritcentralen, ty jag är fri från alla intressen där. Men jag har varit med i en kommitté år 1917, då både herr C. G. Ekman och jag kommo in i ersättningskommittén, som skulle behandla dessa ting, och jag vet, att det verkligen var en välgärning, som gjordes, då man löste ut alla dem, som varit anställda i den gamla vin- och spritindustrien. De gamla företagen fingo ersättning av Vin- och Spritcentralen, och avsevärda summor gingo till inlöseningen — jag känner särskilt en firma, för vilken inlöseningssumman var oerhört stor —. Men dessa firmor stoppade dessa stora belopp i sina egna fickor och

Ang. reglering  
av partihand-  
eln med rus-  
drycker.  
(Forts.)

sörjde icke alls för den personal, som varit i deras tjänst, i vissa fall i 40 å 50 år. Vin- och Spritcentralen åtog sig att sörja för dessa människor också, och för närvarande har Vin- och Spritcentralen att svara för personer, som varit anställda i de gamla firmornas tjänst, till ett belopp av bortåt 1/4 miljon kronor årligen. Dessutom lämnades i ett för allt till arbetare, kontorister, tjänstemän och löntagare en summa av sammanlagt 2 miljoner kronor.

Sedan har saken varit före i riksdagen, och riksdagen har uttalat sin tillfredsställelse över detta. Men allt detta glömmar man, då det här gäller att framföra klander i olika avseenden, under påstående av sakliga motiv. Vilka dessa sakliga motiv äro kan jag emellertid icke avgöra. Men det är lätt att inse, vilka fördelar, som kommit av denna koncentration, och det är därför, som jag för min del hoppas, att kammaren, i enlighet med vad utskottet föreslagit, skall förstå att följa den linje, man slog in på år 1921, och försöka av Vin- och Spritcentralen göra vad som är möjligt att göra, nämligen ett företag, som i partihandelns intresse verkligen sörjer för fournering av systembolagen på sådant sätt, att det blir till statens och samhällets bästa.

Jag yrkar för min del fortfarande bifall till utskottets förslag.

Herr **Olsson, Oscar**: Om man vill se sakligt på denna fråga, så torde ingen, icke ens herr C. G. Ekman, kunna komma ifrån, att vad det här gäller, är, att staten skall få det övervägande inflytandet i Vin- och Spritcentralen, liksom att staten skall få precis den kontroll, som staten önskar på Vin- och Spritcentralen. Jag tycker, att frågan icke är mer invecklad än så, och då frågan faktiskt och obestridligen ligger på det sättet, så kan jag icke heller se annat än att det måste vara ett *nykterhets*intresse av allra första rang att få statens inflytande över detta företag på detta sätt förstärkt. Även om man skulle se saken från affärssynpunkt, som åtskilliga här ha gjort, tycker jag också, att det är ganska lämpligt — om det nu är allvar i talet om vanskötsel — att staten får tillfälle att lägga sig i skötseln av detta företag på det sätt, som föreslås.

Herr Carl Gustaf Ekman nämnde åtskilligt om att det privat-ekonomiska intresset skulle kunna göra sig särskilt brett i Vin- och Spritcentralen, och jag antager, att det var fråga om, att det skulle kunna göra sig bredare, om staten finge det övervägande inflytandet, fastän jag icke riktigt förstår, hur det skulle gå till. Den saken har herr Gustaf Nilsson varit inne på, så att den kan jag låta ligga genom att i stort sett ansluta mig till hans yttrande i vad det rörde den synpunkten.

Vid denna frågas behandling i fjol framhöll herr C. G. Ekman med synnerligen stor skärpa, att han talade här för statsmonopoltanken, och ansåg, att det var en syn för gudar, att socialdemokrater kunde opponera sig mot en sådan lösning av frågan, som han önskade. Det svarades då från socialdemokratiskt håll, att socialdemokraterna brydde sig icke om namnet. Staten skulle få alldeles samma

inflytande som om det varit ett statsmonopol, vilket ju herr Sten-  
dahl här i afton uttryckligen bekräftat.

Då herr Ekman vid det tillfället sökte en anledning till socialdemokraternas egendomliga uppträdande, kom han till den slutsatsen, att det måste bero på — som han uttryckte sig — den socialdemokratiska fackföreningsdisciplinen, vilken icke tog sakskäl, icke handlade efter övertygelse, utan följde den paroll, som gavs. Vad detta omdöme om fackföreningsdisciplinen betydde, fingo vi då icke så noga reda på, men nu veta vi, att det för herr Ekman betyder en demoralisation, en djupgående demoralisation i fråga om de socialdemokratiska nykterhetsvännernas ställning till förslag, vilka enligt herr Ekman måste betraktas som direkt stridande mot nykterhets- och förbudsintressena. I samband med den synpunkten kommer då också påståendet, att den socialdemokratiska regering, som har utövat detta demoraliserande inflytande, just ingenting gjort för nykterhetssakens framåtgående utan i stort sett endast framkommit med förslag, som måste vara ganska misstänkta från den synpunkten. Till dessa förslag räknas tydligen också detta. Det är synnerligen belysande för övrigt, att få till livs det exempel, som skall visa, att de socialdemokratiska nykterhetsvännerna här i riksdagen utgöra en demoraliserad grupp, vilken icke tar hänsyn till något annat än till solidariteten med sin ledning, även om denna ledning går emot övertygelsen hos dessa egendomliga nykterister. Som bevis är framfört huvudsakligen den ställning, som av dessa nykterister intogs till starkölsförbudet.

Jag vill nu beträffande hela denna nykterhetspolitik, som har bedrivits av den socialdemokratiska regeringen och i stor utsträckning även av de socialdemokratiska nykterhetsvännerna här i riksdagen, ändå säga, att det är dock denna regerings förtjänst, att vi fått ett definitivt starkölsförbud, vilket lätt kunnat äventyras med en huvudlös nykterhetspolitik från ett annat håll.

Då nu återigen föreligger en fråga, i vilken dessa socialdemokratiska nykterhetsväänner skola misstänkliggöras för ett frångående av sin övertygelse, deras förra regerings ledamöter till behag, ber jag att få fästa uppmärksamheten på att de sakliga skäl, som hava framförts och som här i afton också framförts till förmån för Vin- och Spritcentralens läggande under statens huvudinflytande, godtagas av många nykterhetsväänner utanför dessa misstänkliggjorda kretsar, bland annat även av den, som var en av huvudtalarna, då frågan under föregående års riksdag förelåg, nämligen herr Kvarnzeliuss.

Nu tror jag icke, att nykterhetssaken på grund av det partipolitiska intresset för misstänkliggörandet av vissa helnykterhetsväänner här i riksdagen kommer att vinna några framgångar av den art, att nykterhetssaken i sin helhet eller förbudssaken därav gör någon vinst. Men då det partis nykterhetsväänner, vilket jag har äran tillhöra, tämligen mangrant nu liksom vid förra årets riksdag slutit upp kring detta förslag, vill jag ändå begagna tillfället att konstatera, att denna fråga icke är så dimmig, som herr C. G. Ekman i kväll och vid före-

Ang. reglering  
av partihan-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)

Ang. reglering  
av partiha-  
nadeln med rus-  
drycker.  
(Forts.)

gående tillfällen velat framställa densamma. Den är ganska enkel, då den går ut just precis på vad herr Ekman själv sagt sig vilja hava. Den går nämligen ut på att staten skulle hava huvudinflytandet och få all den kontroll, som staten önskar.

Då man icke torde kunna komma ifrån dessa fakta, torde därmed också vara till fullo bevisat, att de nykterhetsvänner, som dela den ståndpunkt, som utskottet här gör sig till talesman för, väl också hava lika goda *sakliga* skäl som motståndarna.

Herr **Stendahl**: Det var en ärad talare på Kristianstadslänsbänken som uppkallade mig. Jag vet icke, om det var för att söka miss-tänkliggöra mitt uppträdande här, som han insinuerade, att jag under den tid, jag sysslade i vin- och spirituosabranschen, hade tagit stora avancer, eller om det var i någon annan vacker avsikt. Det föreföll mig nästan, som om det var det förstnämnda, som åsyftades.

För att tillfredsställa den ärade talarens nyfikenhet, som han kunde hava fått stillad, om han vänt sig till mig direkt, skall jag emellertid meddela, att när jag såsom en ung man reste hem från Frankrike, där jag varit anställd en tid, och erhållit en hel del franska förbindelser, sålde jag kommissionsvis mot en kommission av i regel 5 å 10 %. Faktureringen sköttes av firmorna direkt. Däremot har jag icke gjort affärer i fast räkning i spritvaror.

För att jag icke skall få några ytterligare interpellationer i denna sak vill jag vidare säga, att när statsmyndigheterna beslöto en omläggning av vin- och spirituosahandeln, lade jag ned den branschen i min affär och har icke, såsom en hel del andra personer, begärt någon ersättning för den förlust jag härigenom led. Jag har sålunda aldrig begärt och aldrig fått någon ersättning. Jag menar, att mera fair play får väl den ärade talaren medge, att man icke kan uppträda, och hur man skall kunna försöka konstruera fram något misstänkt ur ett sådant förfarande, övergår min fattningsförmåga.

Samma ärade talare sade någonting om att jag med min vanliga självsäkerhet hade gjort ett påstående. Jag skulle vilja fråga kammaren, huruvida icke vad självsäkerheten beträffar min vän på Kristianstadslänsbänken kommer lika långt som jag och kanske litet till. Jag tror, att i den vägen har han ingenting att lära av mig utan snarare tvärtom.

Bland de påståenden, som han hade, var även det, att jag skulle hava lämnat oriktiga uppgifter om vad som försiggått i andra kammaren. Huvudtalaren i andra kammaren var, såsom vi alla veta, amiral Lindman, och det var hans yrkande som avgick med seger vid voteringen. Vi veta, att då kamrarna stannade i olika beslut, måste motiveringen bortfalla, men i amiral Lindmans anförande heter det i senare delen av sista stycket: »Och jag undrar, om icke till sist det också skulle ligga i deras intresse, som på ena eller andra sättet äro intresserade i Vin- och Spritcentralen såsom ledare eller styrelseledamöter eller i övrigt hava något intresse, ett ideellt intresse, att detta skall visa sig såsom ett förmanligt och gott företag, om det icke skulle ligga i deras intresse att

riksdagen en gång fick alla papperen på bordet i denna fråga och fick framlagt för sig, hur det varit.» — Detta måste ju syfta på vad som varit före den tid, då ärendet behandlades. Vidare sade herr Lindman: »Är det osanning, allt detta smygande förtal, eller är det sanning, varför kunna vi icke få det framlagt? Det är icke någon brådska, och jag skulle därför verkligen vilja hemställa till herr finansministern, om han ej skulle vilja ge oss detta till nästa år.»

*Ang. reglering  
av partihand-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)*

Det torde således vara alldeles klart, att med den motivering, som amiral Lindman gav åt andra kammarens beslut vid detta tillfälle, avsågs en undersökning av, vad som varit förut, och en utredning om, huru man skulle göra. Jag undrar, om min uppfattning i alla fall icke är den riktiga och talarens på Kristianstadslänsbanken felaktig.

**Herr Björnsson:** Man har, såvitt jag förstår, oriktigt gått ut ifrån, att riksdagen förra året begärt en utredning i denna fråga. Det var som bekant endast i andra kammaren, som Kungl. Maj: ts proposition avsges. Första kammaren antog sålunda propositionen.

Därefter vill jag, gent emot herr Lindgren, konstatera, att riksdagen icke menade, att man skulle hava någon väsentlig statsinkomst av vinstmedel från Vin- och Spritcentralen. Ty märk väl, i riksstaten förekommer icke för löpande halvår någon sådan post. Man har sålunda aldrig begärt någonting. Alltså, huruvida man principiellt uttalat sig för detsamma eller icke är oväsentligt. Ett faktum är, att i inkomstberäkningarna ingår icke någonting sådant. Därmed har riksdagen sålunda för närvarande faktiskt avstått från den tanken.

Jag har i bevillningsutskottet anslutit mig till dem, som förordat bifall till Kungl. Maj: ts proposition. Jag har icke gjort detta, emedan jag ansett, att det är en i allo fullkomlig institution, som det här gäller. Jag tror tvärtom, att det på många punkter förlorats pengar. Jag vet, att det skett i vissa fall, och det ligger ju i sakens natur. Man har gjort förluster på lager, såsom alla affärsmän gjort under de nedgående konjunkturerna. Man har vidare gjort förluster på inköp av sådana företag som Carnegies och Grand Hôtel. Man har vidare betalat ut ersättningar åt en hel del personer o. s. v.

Herr Lindgren har angivit en summa av 60 miljoner kronor, som på detta sätt skulle hava gått förlorade. Jag tillåter mig visserligen tvivla på den kalkylens riktighet, ty beträffande denna fanns icke den utförliga motivering, som man bör hava vid uppvisandet av något sådant. Men om det nu skulle förhålla sig så, att Vin- och Spritcentralen haft oskäligt stora vinster, om man betraktar dem som handelsvinster, och sålunda tagit ut 60 miljoner kronor av den svenska allmänheten samt förbrukat en del av dessa pengar på fonderingar och en annan del på företag, som väl kunna försvaras, så som greve Lagerbjelke på ett fullt tillfredsställande sätt påvisade var fallet till exempel beträffande Carnegies, måste det väl i alla fall finnas värden hos dessa företag, som det kan vara av intresse för staten att taga hand om för det kommande. Det

*Ang. reglering av partihandeln med rusdrycker.* är, såvitt jag förstår, just detta som den förutvarande finansministern gjort.

(Forts.)

Nu hava mot den förutvarande finansministerns sätt att tillvarata statens intressen, då det gäller Vin- och Spritcentralen, från olika håll riktats mycket allvarliga anmärkningar. Den förutvarande finansministern är ju icke i tillfälle att personligen bemöta den kritik, som kommit honom till del, men då den nuvarande finansministern är närvarande, och då jag vet, att han vid olika tidpunkter haft tillfälle att skaffa sig erfarenhet om dessa saker, kunde det naturligtvis vara av allra största intresse att höra hans mening om företrädarens sätt att sköta affären »Vin- och Spritcentralen». Jag skall icke för min del komma med några som helst faktiska upplysningar.

Emellertid är det en sak, som förvånat mig. Jag hörde, hur två annars motsatta intresseriktningar gå tillsammans i kravet på en utredning om vad som har varit, å ena sidan de intressen, som rätt och slätt vilja hava en undersökning, utan att angiva målet, och vidare de intressen, som vilja hava kravet om ökad nykterhetskontroll förknippat med en undersökning. Jag har icke på någon punkt hört ett positivt förslag om hur man rent affärsmässigt vill hava denna sak ordnad. Man har visserligen, såvitt jag förstår, på ett felaktigt sätt klandrat det föreliggande förslaget men icke själv kommit med något som helst positivt förslag.

Då finns det däremot bland reservanterna företrädare för åtminstone två andra synpunkter. Herr Lithander, som vill återvända till den fria tävlan, alltså till den fria grosshandeln på detta område, och herr Olsson i Golvvasta å den andra sidan, som vill, att staten skall hava större inkomster av Vin- och Spritcentralen. Dessa båda krav stå i ohjälplig motsats mot varandra, och man kan över huvud taget icke komma tillrätta med dem utan att taga position till frågan om Vin- och Spritcentralens öde.

Såvitt jag kunnat finna, är det förslag, som Kungl. Maj:t framlagt, tillfredsställande, varför jag, herr talman, ber att få yrka bifall till detsamma.

**Herr Nilsson, Gustaf:** Sedan andra kammaren nu bifallit utskottets förslag med 97 röster mot 68, ligger det i sakens natur, att beslutet från i fjol i denna kammare bör kunna stå sig.

Jag vill emellertid, innan debatten avslutas, till herr Stendahl säga, att den slutsats han dragit av en enskild riksdagsmans yttrande i debatten, att detta skulle vara grundläggande för en kammares beslut, har jag för min del åtminstone aldrig hört förut. Visserligen är herr Lindman en mäktig man, men att hans yttrande skulle utgöra motiveringen för avslag inom andra kammaren, förefaller mig ändock otänkbart. Det var ju dock reservationen som bifölls, och då får man väl läsa den, om man vill se motiven, och den innehöll icke detsamma som herr Lindman sade. Om kammaren i dag skulle avslå utskottets hemställan och man använde herr Stendahls sätt att draga slutsatser, skulle i så fall anfö-

randet av herr Lindgren i Örebro, som väl får anses vara dagens huvud-  
talare, innehålla motiveringen för kammarens beslut.

*Ang. reglering  
av partiham-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)*

Herr **Kvarnzelius:** Då jag haft uppdrag såsom revisor i bolaget och då jag förra året yttrade mig i detta ärende, kanske det skulle missuppfattas, om jag icke även vid detta tillfälle uttalade min mening. Jag skall därvid icke länge uppehålla kammaren utan endast säga, att ingenting förekommit, sedan jag sist hade tillfälle att yttra mig, av beskaffenhet att jag skulle hava haft anledning att ändra den uppfattning, som jag då hade. Jag talade då för bifall till den kungl. propositionen, och jag anser även nu, att riksdagen gör riktigast, därest den bifaller Kungl. Maj:ts nu föreliggande proposition.

Jag har för övrigt svårt att förstå, vilka olägenheter ur deras synpunkt, som önska en närmare granskning av detta bolag, skulle vara förenade med bifall till Kungl. Maj:ts proposition. Det skulle då bli ett avtal, som gäller för en tid av fem år framåt. Men med vilka är det som staten skall träffa detta avtal? Jo, med bolaget. Vem är det då, som i sista hand har det avgörande inflytandet på detta bolag? Jo, det är ju staten, ty staten utser fyra av styrelsens åtta ledamöter, ibland dem ordföranden, och ordföranden har utslagsröst. Därigenom kan givetvis regeringen vid varje tillfälle genom att tillsätta styrelse efter sitt sinne se till, att den kan få de ändringar i överenskommelsen, som under dessa fem år eventuellt kunna anses önskvärda. Därtill kommer, att de återstående fyra ledamöterna av styrelsen skola utses av 10 personer, som hava ett avtal med staten, som förpliktar dem att vid vilket tillfälle som helst överlämna sina aktier till staten. Därmed följer visserligen för staten skyldighet att inlösa preferensaktier av sådana aktieägare, som anmält sig vilja få sina aktier inlösta till pari, men dessa preferensaktier löpa med 7 % ränta, och det anses av aktieägarna vara en så säker placering, att jag är övertygad om att det endast blir ett fåtal, som skulle begagna tillfället och begära att få dessa preferensaktier inlösta.

Hela den ekonomiska förpliktelse, som ligga däri, att staten skulle lösa in aktierna av de fyra aktieägarna, begränsar sig således till omkring 400,000 kronor, kanske något hundra tusen mer. Resten kommer att löpa på vanligt sätt. När staten löst in dessa stamaktier, har regeringen i sin hand dels att sätta till de fyra styrelseledamöterna, som den enligt avtal har rätt att tillsätta, dels de återstående fyra styrelseledamöterna, och det är med denna styrelse som regeringen gör upp avtalet. Staten har sålunda så nära ett fullständigt avgörande i sin hand, att jag icke kan finna annat än att det endast är en ren formalitet, som skiljer detta från ett verkligt statsmonopol, ehuru väl denna formalitet dock är tillräcklig att, då det gäller transaktioner, inköp och förhandlingar med mäktiga utländska vin- och spirituosa-handelsintressen, bolaget kan uppträda icke såsom representant för

*Ang. reglering  
av partiha-  
deln med rus-  
drycker.*  
(Forts.)

den svenska staten utan såsom en part, jämställd med vilket annat bolag som helst.

Därest överenskommelse kommer till stånd, skulle det därjämte åligga Kungl. Maj:t att förordna jourhavande direktör i bolaget, och efter allt vad som förekommit i denna sak, vill det förefalla mig, som om denne jourhavande direktör skulle känna det såsom en av sina främsta förpliktelser att så fort som möjligt söka tränga igenom alla de olika detaljerna i denna rätt stora ekonomiska concerns alla olika förvaltningsgrenar. Därvid bör det icke vara omöjligt för honom att antingen själv eller med tillhjälp av utav honom tillkallade insiktsfulla och kunniga personer få ett verkligt grepp på huruvida här verkligen föreligger en sådan ekonomisk vanskötsel, som herr Lindgren och herr Stendahl m. fl. alldeles tydligt tro, att detta företag lider av.

Jag har såsom revisor icke varit i tillfälle att konstatera denna fullständiga vanskötsel av bolaget. Visserligen har jag kunnat anmärka på att en eller annan utgiftspost varit för stor, och visserligen har jag kunnat se och iakttaga, att ett och annat inköp under högkonjunkturen medfört förlust, men jag har jämte övriga medrevisorer funnit, att de misskalkyler och feltag, som Vin- och Spritcentralen gjort sig skyldig till under dessa rätt abnorma förhållanden, icke äro större, än vad andra enskilda företagare gjort sig skyldiga till under liknande förhållanden. Snarare skulle man kunna säga, att de i många fall varit betydligt mindre.

Då detta ärende förlidet år var före i riksdagen riktades huvudanmärkningen på att Vin- och Spritcentralen icke var likvid. Nu har motståndet grundats på andra motiv. I fråga om bolagets likviditet tillät jag mig redan i fjol uttala mig mot de tvivel som då framfördes. Ehuruval årets revision ännu icke är verkställd och jag sålunda icke varit i tillfälle att i detalj gå igenom allt, har jag dock kunnat inhämta så pass mycket, att jag vågar det påståendet, att bolaget under det gångna året 1922 i mycket hög grad ekonomiskt konsoliderats.

Jag ber, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Lindgren**: Jag skall inte förlänga debatten och trötta kammaren med att bemöta eller replikera de talare, som sökt kritisera vissa delar av mitt anförande. Deras anföranden komma ju, liksom mitt, ordagrant till protokollet, och jag är glad däröver. Jag står för vad jag sagt och kommer icke att bortjustera ett ord.

Emellertid vill jag vända mig till herr Nilsson i Kristianstad och fråga honom, om inte han ändå möjligen skulle vilja bortjustera ett yttrande, där han nästan tycktes vilja ge mig skulden för, jag tror visst det var hundra miljoner kronors förlust i en viss bank, därför att jag skulle ha varit revisor i densamma. Jag blev emellertid tillsatt såsom revisor vid sista bolagsstämman, och förlusterna voro konstaterade långt

förut. Jag var visserligen under året förut granskningsman vid några landsortskontor, men där ha icke konstaterats några miljonförluster. Jag tror inte, ett sådant yttrande som herr Nilssons tjänar någonting till i denna debatt, och vill herr Nilsson bortjustera det, skall jag gärna vara med om att bortjustera den del av detta anförande, som hänför sig till detta herr Nilssons uttalande.

*Ang. reglering  
av partiha-  
deln med rus-  
drycker.  
(Forts.)*

Det var en sak till, som herr Nilsson nämnde, nämligen angående jästbrännvinet, som påkallar ett par ord från min sida. Det är en sak, mina herrar, som är ett ytterligare bevis på hur galet de ledande inom Vin- och Spritcentralen handla. Nu har ju riksdagen här om dagen lagt saken till rätta genom att bestämma, att inte mer än 4 1/2 miljoner liter sådant brännvin skola få tillverkas, men ledningen inom Vin- och Spritcentralen hade tidigare kontrakterat ett obegränsat parti jästbrännvin till, om jag minns rätt, 3 1/2 öre billigare pris än för vanligt råbrännvin. Jag tror inte det finns någon affärsman, som skulle givit sig in på att kontraktera ett obegränsat parti sådant brännvin utom just denna ledning.

Jag har endast velat omnämna detta som ytterligare ett bevis på att affärerna inom Vin- och Spritcentralen sköts på ett allt annat än tillfredsställande och affärsmässigt sätt.

**Herr Ekman, Carl Gustaf:** Jag skall naturligtvis inte inlåta mig i något resonemang med herr Oscar Olsson av den beskaffenhet, han här försökt få i gång. Om *någon* skulle beklaga sig över vad som sagts utom dessa väggar och göra det till föremål för diskussion här, så torde jag ha större anledning därtill än herr Olsson. Men det kan inte falla mig in, att öppna ett dylikt meningsutbyte.

Jag vill emellertid till herr Nilsson i Kristianstad påminna om att, vid den tid — åren 1918 och 1919, vill jag minnas — då vi tillsammans medverkade till, att åtskilliga av de privata vin- och spirituosafirmorna inlöstes av Vin- och Spritcentralen — en åtgärd, som jag alltjämt anser fullt riktigt — och därigenom åstadkommo, såvitt vi förstodo, för staten i det stora hela gynnsamma resultat, då ägdes Vin- och Spritcentralens stamaktier av Stockholmssystemet, som när som helst kunde leverera dem till staten i sammanhang med sin vinst utan att statskassan behövt vidkännas ett öres utlägg. I detta ögonblick existera däremot i det fall, att inlösning av dessa aktier ifrågasattes, förbindelser till privata personer, om vilka förbindelsers storlek och omfattning jag icke vet någonting, men vilken inlösen för staten kanske närmar sig hela aktiekapitalet, 20 miljoner kronor. Stamaktiernas värde är dock egentligen blott ett uttryck för värdet av den upplåtelse från statens sida, som tidigare lämnats åt detta bolag. Och det avtal, som förändrat läget beträffande stamaktieinnehavet på detta sätt, har kommit till stånd, utan att riksdagen blivit i tillfälle att i förväg uttala sig om huruvida ett sådant avtal borde träffas eller icke.

Detta är ett moment i den utveckling, som förekommit sedan

*Ang. reglering 1918—19, herr Gustaf Nilsson! Det kan omöjligen vara ägnat att för-  
av partiha- stärka sympatierna för ett bifall. Jag yrkar avslag.  
deln med rus-  
drycker.*

(Forts.)

Herr **Olsson, Oscar**: Jag ber endast att få upplysa den siste ärade talaren, som kanske glömt saken, att hans yttrande om den s. k. fackföreningsdisciplinen fälldes inte utanför dessa väggar, utan det fälldes i en diskussion i denna fråga vid förra årets riksdag. Och att detta uttalande togs upp till behandling i samband med ett annat uttalande, som fälldes av herr Ekman som ett omdöme om min ståndpunkt vid debatten här under förra veckans diskussion, ehuru det icke fälldes inom dessa väggar, det anser jag icke vara av den art, att det bort ge anledning till någon reprimand.

Jag har haft för mig, att när man yttrar sig om uttalanden här i riksdagen, står man för vad man sagt, även om vederbörande inte ansett lämpligt att replikera under debatten i kammaren.

Herr **Nilsson, Gustaf**: Herr Lindgrens anförande föranleder mig att svara, att jag icke tänker ta tillbaka det yttrande, som däri avsågs. Mitt omdöme gick ut på att om herr Lindgren använde all den energi, som han nedlagt på att utreda vad han anser vara missförhållanden inom Vin- och Spritcentralen, i egenskap av revisor i Svenska handelsbanken på att söka utreda orsakerna till förlusterna där, skulle han säkert vinna mycket bättre och större resultat.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen jämlikt de yrkanden, som därunder framkommit, gjorde propositioner, först på godkännande av samt vidare på avslag å den under behandling varande paragrafen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslags en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 12 § i det av bevillningsutskottet i betänkande nr 41 punkten 1 tillstyrkta förordningsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås förslaget i denna del.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 58;  
Nej — 37.

*Övriga delar av ifrågavarande förordningsförslag.  
Godkändes.*

*Det av utskottet under punkten 2 tillstyrkta förordningsförslaget.*  
Godkändes.

*Utskottets hemställan.*

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

---

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående dyrtidstillägg åt diplomatiska och konsulära befattningshavare;

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående vissa ändringar i belysningssystemet inom Bodens fästning m. m.;

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående dyrtidstillägg åt fast anställt manskap vid armén och marinen m. fl.;

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt nordiska museets och livrustkammarens personal;

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för dyrtidstillägg under ecklesiastikåret 1923—1924 åt dels kyrkoherdar och komministrar i nyreglerade pastorat samt åt kontraktsprostar och vissa extraordinarie präster, dels ock innehavare av prästerliga emeritilöner;

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt svenska sjömanspräster i vissa utländska hamnstäder;

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt befattningshavare vid vissa statsunderstödda anstalter för yrkesundervisning; samt

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bestridande av understöd åt offentliga rättshjälpsanstalter.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

---

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare jämte en i ämnet väckt motion.

*Tillfälliga  
lönetillägg åt  
vissa vakt-  
mästare  
m. fl.*

I en den 9 mars 1923 dagtecknad proposition, nr 138, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att dels besluta, att till vissa i propositionen omförmälda ordinarie vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare skulle under budgetåret 1923—1924 utgå tillfälliga lönetillägg med i propositionen angivna belopp;

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, där vid någon av i propositionen nämnda institutioner vore anställda icke-ordinarie befattningshavare, vilka med avseende å tjänsteställning och avlöning vore att

Tillfälliga  
lönetillägg åt  
vissa vakt-  
mästare  
m. fl.  
(Forts.)

likställa med sådana ordinarie befattningshavare, om vilka nu vore fråga, tilldela sagda befattningshavare tillfälligt lönetillägg efter enahanda grunder, som gällde i fråga om tillfälliga lönetillägg åt motsvarande ordinarie befattningshavare;

dels till beredande av tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare å riksstaten för budgetåret 1923—1924 såsom extra förslagsanslag anvisa följande belopp, nämligen:

|                         |       |        |         |
|-------------------------|-------|--------|---------|
| under femte huvudtiteln | ..... | kronor | 16,000  |
| „ åttonde               | „     | „      | 42,000  |
| „ nionde                | „     | „      | 10,000; |

dels ock besluta, att de tillfälliga lönetilläggen till vaktmästarna vid statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. och flottans pensionskassa skulle utgå av respektive pensionsanstalters medel.

Ifrågavarande proposition hade vänvisats till statsutskottet i vad densamma ankomme på utskottets handläggning.

I samband med Kungl. Maj:ts föreliggande proposition hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr P. Pehrsson i Göteborg väckt motion, nr 252, vari hemställts, att riksdagen måtte dels besluta, att för budgetåret 1923—1924 skulle till vaktmästarna vid de ecklesiastiska konsistorierna utgå tillfälliga lönetillägg enligt i motionen angivna grunder, dels ock för beredande av sådana tillfälliga lönetillägg i riksstaten för budgetåret 1923—1924 såsom extra förslagsanslag å åttonde huvudtiteln anvisa ett belopp av 45,660 kronor.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och med avslag å berörda motion, måtte, i vad anginge ordinarie vaktmästare och med jämförliga befattningshavare, tillhörande de i utlåtandet under femte och åttonde huvudtitlarna uppförda institutioner.

a) besluta, att till nämnda ordinarie vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare skulle under budgetåret 1923—1924 utgå tillfälliga lönetillägg med i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 16 mars 1923 angivna belopp, dock att dylika tillägg icke skulle utgå till de tre preparatorer, som jämlikt riksdagens skrivelse nr 8 A, punkt 23, av riksdagen för samma tid beviljats personliga avlöningstillägg å 500 kronor för envar;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att, där vid någon av nu ifrågavarande institutioner vore anställda icke-ordinarie befattningshavare, vilka med avseende å tjänsteställning och avlöning vore att likställa med sådana ordinarie befattningshavare, om vilka nu vore fråga, tilldela sagda befattningshavare tillfälligt lönetillägg efter enahanda grunder, som gällde i fråga om tillfälliga lönetillägg åt motsvarande ordinarie befattningshavare;

c) till beredande av tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare å riksstaten för budgetåret 1923—1924 såsom extra förslagsanslag anvisa:

|                               |                   |                                                                                           |
|-------------------------------|-------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|
| under femte huvudtiteln ..... | kronor 16,000 och | <i>Tillfälliga<br/>lönetillägg åt<br/>vissa vakt-<br/>mästare<br/>m. fl.<br/>(Forts.)</i> |
| „ åttonde „ .....             | „ 42,000.         |                                                                                           |

Enligt en vid utlåndet fogad reservation hade herrar *S. H. Kvarn-  
selius, C. J. G. Swartz, H. F. Lamm, O. U. B. Olsson, J. Nilsson* i  
Malmö, *O. Bergqvist, A. Anderson* i Råstock, *K. V. Rydén, O. H:son*  
*Waldén, C. R. Jansson* i Falun och *A. Å. Törnkvist* i Karlskrona ansett,  
att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag oförändrat.

Herr **Olsson, Oscar**: Herr talman! Som kammaren behagade  
finna är det elva reservanter, som här anmält en avvikande mening  
från det slut, till vilket statsutskottet kommit. Dessa elva reservanter  
anse, att det inte förelegat något skäl att frågå Kungl. Maj:ts förslag  
rörande de befattningshavande, det här är fråga om.

Statsutskottet har gjort ett undantag för tre preparatorer vid na-  
turmuseet. Vid museet finnas fyra preparatorer, och stats-  
utskottet anger som motivering för att undantaga tre av dessa, att åt dem  
beviljats personliga avlöningstillägg på femhundra kronor. Tilläggen  
beviljades av 1921 års riksdag på grund av att dessa preparatorer måste  
bo i Stockholm och följaktligen ha med sin tjänstgöring förenade större  
utgifter än den preparator, som bor ute vid riksmuseet. Vidare ansåg  
riksdagen, att den tjänstgöring, preparatorerna ha, berättigar dem till  
en högre avlöning än den vanliga vaktmästarlönen. Vad statsutskottet  
här inbjuder riksdagen till, är sålunda på sätt och vis att göra en löne-  
reglering genom frånträdande av de förut av riksdagen prövade och  
beslutade lönetillökningarna för dessa tre preparatorer.

Nu har det sagts i utskottet, att om riksdagen ger dessa tre pre-  
paratorer samma dyrtidstillägg, som är ifrågasatt för vaktmästare i  
övrigt, komma de vid den nya löneregleringen att få mindre lön, än de  
nu skulle få tillika med sitt dyrtidstillägg. Det är sant, men det få de  
ändå, så att den saken kan inte avhjälpas på detta sätt.

Jag anser, att om riksdagen så där i en snäv vändning sätter sig  
att reglera lönerna för dessa tre tjänstemän på annat sätt än enligt  
de grunder, riksdagen förut fastslagit, så begås därigenom en orättvisa  
mot dem. Jag skall inte ingå på någon debatt om huruvida riksdagens  
beslut 1921 var väl grundat eller ej, ty den saken anser jag inte röra  
kammaren vid detta tillfälle. Här är endast fråga om att riksdagen vid-  
håller en ståndpunkt, som riksdagen efter prövning av saken intog  
1921, och icke ingriper i de förhållanden, som då fastställdes.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag  
oförändrat.

Herr **Widell**: Herr förste vice talman! Inte heller jag skall gå  
in på någon närmare redogörelse för vad som hände 1921 beträffande  
dessa tillägg på 500 kronor, hur frestande det än kunde vara, ty det är  
en ganska märklig historia. Jag kan inskränka mig till en erinran om  
vad den nu föreliggande propositionen avser.

*Tillfälliga  
lönetillägg åt  
vissa vakt-  
mästare  
m. fl.*  
(Forts.)

När den förra finansministern framlade sitt förslag om dyrtidstillägg, fann han, att de nya grunderna för dyrtidstilläggen komme att verka hårt för en del befattningshavare och särskilt för vaktmästare i oreglerade verk. Förhållandet är nämligen det, att vid de nya löneregleringar, som genomförts, ha vaktmästarnas avlöningar höjts synnerligen avsevärt. För att avhjälpa denna orättvisa föreslogs då, att det skulle utgå särskilda avlöningstillägg för vaktmästarna i de oreglerade verken. Det är dessa belopp, vi här ha under behandling. Men förutsättningen för att sådana avlöningstillägg skola utgå, är naturligtvis, att vederbörande befattningshavare nu stå i en avsevärt sämre ställning än de skulle göra, om deras tjänster vore nyreglerade.

Hur förhåller det sig då med dessa fyra preparatorer? En av dem har lön som vanlig preparator, d. v. s. en begynnelselön på 2,700 kronor och en slutlön på 3,000 kronor. Han har bostad, dock icke fri; han får vidkännas avdrag för den och lyse med 325 kronor om året. De andra ha däremot inte kunnat få bostad vid Frescati, och då fingo de i stället av riksdagen dessa 500 kronor, som det här varit tal om. Det ansågs nämligen, att det avdrag, den vid riksmuseet boende preparatorn fick vidkännas, icke motsvarade hela värdet av bostaden, och dessutom ansåg man det vara betungande för de andra, att de måste bo inne i staden. Genom att de på dessa grunder erhöilo tillägg på 500 kronor ha de emellertid kommit upp till i stort sett samma avlöning, som de, så vitt jag kan bedöma, kunna påräkna vid en blivande definitiv löne-reglering.

Herr Olsson sade, att de nu till och med stå högre än de skulle göra efter en blivande löne-reglering. Ja, det är förhållandet, om man ser på begynnelselönen, men däremot inte beträffande slutlönen. Med dyrtidstilläggen enligt nu beslutade grunder kommer nämligen slutlönen, om man icke ger dem detta lönetillägg, i alla fall att ligga avsevärt under den slutlön, de skulle fått, om de tillhört ett reglerat verk. Den kommer att ligga något mer än två hundra kronor lägre, men om de få dessa femhundra kronor till, blir resultatet, att även slutlönen kommer att ligga över den slutlön, de kunna påräkna vid den definitiva löne-regleringen.

Nu är det en princip, som statsutskottet och riksdagen, så vitt jag vet, hittills undantagslöst följt, att man aldrig skall genom tillfälliga löneförbättringar ge en tjänsteman högre lön, än han kan få vid den blivande definitiva löne-regleringen, annars inför man ju ett nödtvång att bevilja dessa personliga avlönings- och dyrtidstillägg, som äro ett otyg, som man måste komma ifrån.

Herr Olsson sade, att det skulle vara en orättvisa mot dessa befattningshavare, om de inte skulle få detta tillägg. Jag kan emellertid inte inse, hur man kan tala om orättvisa i detta sammanhang. Man tar inte ifrån dem ett öre, som de ha, utan de få behålla precis vad de ha. Att andra befattningshavare, som äro vida sämre ställda än de, få lönetillägg, det kan väl inte vara någon orättvisa mot dessa, som hittills haft det bättre. Man utjämnar endast förhållanden mellan dessa pre-

paratorer och dem, som stått sämre, men man försämrar icke preparatorernas ställning.

På detta sätt ligger saken. Ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag beträffande dessa tre preparatorer kommer — i varje fall om det förslag, som är framlagt av löneregeringskommittén, går igenom — absolut att föregripa den blivande definitiva löneregeringen. Vill man undvika det, bör man gå på den linje, utskottet föreslagit, och jag ber, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Tillfälliga  
lönetillägg åt  
vissa vakt-  
mästare  
m. fl.  
(Forts.)*

Herr **Olsson, Oscar**: Den föregående ärade talaren kunde dock inte förneka, att riksdagen har fastställt som billigt, att de preparatorer, som bo i Stockholm, skola ha detta belopp mera än den, som bor ute vid riksmuseet.

Nu säger herr Widell, att det från hans och utskottets sida bara är fråga om att utjämna förhållandena så, att dessa preparatorer inte skola få det så mycket bättre. Jag anser emellertid fortfarande, att det är oriktigt att riksdagen utan någon utredning från utskottets sida skall minska den skillnad mellan förmånerna, som riksdagen en gång fastställt som den lämpliga och som icke bör ändras utan att en utredning förut skett.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Widell**: Herr Olssons senaste anförande nödgar mig att gå något in på vad som hände år 1921. Riksdagen beviljade till de tre preparatorer, som inte hade bostad ute vid riksmuseet, dessa 500 kronor. Detta beslut fattades, om jag minns rätt, i april 1921. I maj 1921 gick vetenskapsakademien in till Kungl. Maj:t med en framställning, däri akademien förklarade, att sedan nu tre av preparatorerna fått särskilt lönetillägg av 500 kronor, var det högst obilligt, att den fjärde, som utförde mera maktpåliggande arbete än de andra, inte också fick 500 kronor, trots att han hade bostad. Detta torde visa, att man ingalunda begår någon orättvisa mot dessa tre preparatorer, om man något minskar avståndet mellan dem och den fjärde preparatorn.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Olsson, Oscar**: Jag skall be att få komplettera herr Widells senaste upplysning med att det icke vidtagits någon åtgärd från Kungl. Maj:ts eller riksdagens sida med anledning av den anmälan, vetenskapsakademien gjorde. Och innan riksdagen fått tillfälle att yttra sig i den frågan, måtte det väl ändå vara oriktigt att endast därför att vissa personer anse, att riksdagen fattat ett felaktigt beslut, försöka rätta till saken på detta sätt.

Herr **Widell**: Jag vill endast upplysa om att den nyssnämnda framställningen från vetenskapsakademien har av Kungl. Maj:t remitterats till högskolornas löneregeringskommitté, som avgav utlåtande över den i sammanhang med fullgörandet av sitt uppdrag i övrigt. Kommittén har därvid enhälligt hemställt, att alla fyra dessa preparatorer

*Tillfälliga  
lönetillägg åt  
vissa vakt-  
mästare  
m. fl.  
(Forts.)*

skola fullt jämnställas i lönehänseende. Att inte någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida vidtagits, är ju självklart, då ännu inga åtgärder alls vidtagits med anledning av detta kommittébetänkande.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr förste vice talman-  
nen enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall  
till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vi-  
dare därpå att kammaren skulle avslå utskottets hemställan, såvitt den  
skilde sig från Kungl. Maj:s i ämnet gjorda framställning, och bifalla  
denna framställning oförändrad; och förklarade herr förste vice tal-  
mannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hem-  
ställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Oscar*, begärde votering, i anledning varav uppsattes,  
justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr  
104, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan, såvitt den skiljer sig från  
Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning, och bifalles denna fram-  
ställning oförändrad.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rös-  
terna hava utfallit sålunda:

Ja — 55;  
Nej — 30.

---

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 105, i anledning av  
Kungl. Maj:ts under tionde huvudtiteln av statsverkspropositionen  
gjorda framställning angående anslag till befrämjande i allmänhet av  
slöjderna jämte i ämnet väckt motion.

Utskottets hemställan bifölls.

---

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets memorial och betänkande:  
nr 42, med förslag till ändring av rubriken 1242 i gällande tull-  
taxa; och

nr 43, i anledning av väckt motion om särskild skatt å alla slag  
av läske- och maltdrycker m. m.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

---

Vid förnyad föredragning av sammansatta andra lag- och jord-  
bruksutskottets utlåtande nr 1, i anledning av väckt motion angående

lagstiftning rörande blandning av svenskt och utländskt vete vid förmalning, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 14, i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen angående meddelande av bestämmelser rörande rätt och plikt för statens funktionärer att anmäla sina iakttagelser av brister i författningarna m. m.

Ang. tillvaratagande av statsfunktionärernas initiativ m. m.

I en inom första kammaren väckt och till första kammarens första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 142, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen måtte anhänga, att regeringen ville överväga, huruvida och i vilken utsträckning genom instruktioner eller annorledes statens funktionärer och i all synnerhet de lägsta befattningshavarna kunde tilläggas rätt och plikt att anmäla sina i tjänsteutövningen gjorda iakttagelser av brister i författningarna och erfarenheter och önskemål inom de verksamhetsområden, som deras tjänster omfattade.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att första kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga, att Kungl. Maj:t ville i vederbörande ämbetsverks instruktioner samt eljest, när anledning därtill gäves, framhålla vikten och önskvärdheten av att statsfunktionärernas erfarenhet och initiativ tillvaratoges genom praktiskt samarbete mellan över- och underordnade i syfte att avhjälpa iakttagna brister och åstadkomma förbättringar inom de verksamhetsområden, som vederbörandes tjänster omfattade.

Reservation hade avgivits av herrar *Borell*, *Andersson* i Hägelåkra och *Andersson* i Myggenäs, vilka av angivna orsaker ansett, att utskottet bort hemställa, att motionen icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr **Borell**: Herr förste vice talman, mina herrar! Såsom herrarna finna har jag jämte två andra medlemmar av utskottet till detta utlåtande avgivit en reservation, vari yrkas avslag på den föreliggande motionen, och jag skall be att få redogöra för de skäl, som givit oss anledning till detta ställningstagande.

I motionen yrkar herr *Lindhagen*, »att riksdagen måtte anhänga, att regeringen ville överväga, huruvida och i vilken utsträckning genom instruktioner eller annorledes statens funktionärer och i all synnerhet de lägsta befattningshavarna kunde tilläggas rätt och plikt att anmäla sina i tjänsteutövningen gjorda iakttagelser av brister i författningarna och erfarenheter och önskemål inom de verksamhetsområden, som deras tjänster omfatta.»

Om man läser herr *Lindhagens* motion, finner man, att anledningen till tillkomsten av densamma är, att herr *Lindhagen* lever i den föreställningen, att det skulle vara mycket svårt för befattningshavare inom statsförvaltningen och särskilt för de lägre befattningshavarna

Ang. tillvara-  
tagande av  
statsfunktion-  
ärernas  
initiativ  
m. m.  
(Forts.)

att få de uppslag till förbättringar i och den kritik av rådande förhållanden, som av dem kan framföras, beaktade. Det går såsom en röd tråd genom herr Lindhagens hela motion, att detta är så gott som omöjligt. För min del finner jag det alldeles självklart, att varje befattningshavare har en sådan rätt. Utskottet har också inhämtat utlåtanden från en del ämbetsverk, vilka samfällt uttalat den uppfattningen, att detta enligt deras mening är en alldeles naturlig sak. En sådan rätt tillkommer varje statens befattningshavare av vare sig högre eller lägre grad. I de inkomna uttalandena redogöres också för vad som gjorts på detta område för att uppmuntra det av herr Lindhagen avsedda samarbetet mellan över- och underordnade, och det framgår av utlåtandena, att detta samarbete inom åtskilliga verk, särskilt inom kommunikationsverken, där detsamma torde vara av stor praktisk betydelse, på allt sätt uppmuntras. I instruktioner och cirkulär framhålles, att sådant samarbete är önskligt, och på vissa håll har utfästs belöningar för givna uppslag, och samtliga myndigheter förklara, att det kan icke komma i fråga annat än att alla sådana uppslag upptagas med den största välvilja och att man fäster allt det avseende vid sådana uppslag och sådan kritik, som de kunna anses förtjäna.

Nu har emellertid utskottet, vilket liksom reservanterna funnit, att ett sådant samarbete är synnerligen önskvärt och att det på allt sätt bör uppmuntras, också konstaterat, att det i själva verket är en rättighet för varje tjänsteman att framföra sina iakttagelser på nu ifrågavarande sätt. Men utskottet har ansett, att man ändå borde skriva till Kungl. Maj:t för att framhålla vikten av att ett sådant samarbete utvecklas och befordras. Vi reservanter hava icke ansett, att en sådan skrivelse är behövlig. Det kommer måhända att sägas, att visserligen har mycket skett på detta område och visserligen äro förhållandena inom åtskilliga ämbetsverk tillfredsställande, men att det skulle kunna göras mycket mer, och det kommer möjligen också att sägas, att önskemål i sådan riktning framkommit från åtskilliga statstjänstemän. Jag tror nog, att så är förhållandet, men då lär väl detta bero på antingen att de icke fullt förstå, att en sådan rätt redan nu föreligger, eller också lär det bero på att de icke äro nöjda med den rätt, som inom lojala gränser otvivelaktigt finnes för dem. På samma gång man på allt sätt uppmuntrar denna sak, bör man naturligtvis se till att man icke giver anledning till att detta i sig själv berömvärda strävande urartar till någon mindre lämplig kritiklusta. Jag tror icke, att man kommer vidare långt genom generella föreskrifter eller några påpekanden från regeringen. Samarbetet måste nog växa fram ur de i de särskilda fallen givna förutsättningarna och genom förtroendefullt samarbete mellan över- och underordnade, och då allt tyder på att sådana förhållanden existera, tror jag icke att det skulle vara lämpligt eller nödvändigt, att riksdagen nu skriver till Kungl. Maj:t i denna fråga. Jag tror snarare, att det skulle verka menligt på den fortsatta utvecklingen av nu befintliga goda förhål-

landen på detta område och tillåter mig därför yrka bifall till reservationen.

*Ang. tillvaratagande av statsfunktionärernas initiativ m. m.  
(Forts.)*

Herr **Pauli**: Herr talman! Det är ju en ganska sen timme att börja diskutera denna fråga, men eftersom jag företräder utskottsmajoritetens ståndpunkt, skall jag be att få säga några ord.

Det, som gjort, att utskottets majoritet i något förändrad form biträtt den föreliggande motionen är, att utskottet anslutit sig till vad det ansett vara motionens grundtanke, nämligen vikten och önskvärdheten av att statens funktionärers, särskilt de lägre befattningshavarnas, initiativ och erfarenheter tillvaratas. Detta har utskottet menat skulle vara synnerligen önskvärt, icke blott ur dessa enskilda befattningshavares synpunkt, utan även ur hela samhällets. Den, som på nära håll lärt känna detaljerna inom ett förvaltningsområde, som alltså själv vet, var skon klämmer så att säga, kan ofta komma med uppslag och idéer, som kanske icke så lätt skulle falla de överordnade in, och det är tydligt, att det härvid för samhället och närmast för ämbetsverken mången gång kan vara fråga om rent ekonomiskt vinstbringande förbättringar, som det kan vara allt skäl att tillvarata. Men det kan också vara av vikt för den enskilda funktionären. Vi leva i en tid, då statsförvaltningen liksom all annan mänsklig verksamhet antager allt vidare proportioner, underkastas en allt noggrannare organisation och noggrannare arbetsfördelning, och detta är ju ur många synpunkter glädjande. Men det medför också en fara, nämligen att de enskilda lemmarna i denna stora förvaltningsapparat komma att känna sig nästan såsom själlösa kuggar i maskineriet. Det finns i denna väldiga utveckling av administrationen en fara för mekanisering, för förbiseende av individernas personlighet. Om man kan uppmuntra de enskildas intresse, företagsamhet och arbetsglädje, och om detta kan ske på här ifrågasatt sätt, anser utskottet, att det skulle vara högeligen önskvärt.

Nu mena reservanterna, att allt är väl beställt redan såsom det är, och att det därför är onödigt att skriva till Kungl. Maj:t om saken. Och jag måste medgiva, att då vi fått in dessa yttranden från ämbetsverk och tjänstemannasammanslutningar, har det varit glädjande och verkligen i viss mån överraskande att se, huru mycket som redan gjorts i detta avseende. Jag skall icke trötta med några detaljer; dem kunna kammarens ledamöter själva studera i de bifogade inlagorna. Jag vill blott i förbigående fästa uppmärksamheten på att man i vissa ämbetsverk till och med har särskilda anslag till gratifikation för gjorda uppslag och uppfinningar. Och i riks försäkringsanstaltens försäkringsbyrå har man hittat på ett ganska lyckligt sätt, motsvarande det i Amerika tillämpade systemet »suggestion boxes», att uppsätta brevlådor, i vilka de underordnade funktionärerna uppmanas att lägga ned sina förslag anonymt; om förslaget leder till något, brytes namnsedeln, och förslagsställaren får visserligen icke någon pekuniär ersättning, ty man har här icke något anslag till gratifikation, men det blir ju alltid en liten merit för honom eller henne.

Ang. tillvara-  
tagande av  
statsfunktio-  
närernas  
initiativ  
m. m.  
(Forts.)

Nu kan jag emellertid icke i likhet med reservanterna mena, att allting är väl beställt, därför att ett och annat redan är gjort på olika områden. Jag tror, att det finnes starka skäl att förmoda, att det finnes många områden, där ingenting eller alltför litet är gjort, och att här utvecklingen ännu har mycket långt igen, innan man hunnit till förverkligandet av det önskemål, som jag nyss givit uttryck åt.

Jag skulle också vilja säga, att man nog kan ha skäl att misstänka, att även där det heter, att det finnes samarbete, anmälningsrätt och till och med anmälningsplikt, detta inom en del ämbetsverk ofta är en sak, som mer figurerar på papperet. Det har framhållits för mig av enskilda tjänstemän på olika områden, att här är ännu icke allt som det bör vara, och jag kan bl. a. hänvisa till en artikel i ett av de senaste numren av Svensk Trafiktidning, där det påpekas, att de anordningar, som för närvarande finnas för tillvaratagande av de underordnades erfarenhet, icke äro de lämpligaste och mest effektiva.

Utskottet har icke kunnat dela den mening, som nyss uttalades av ordföranden, herr Borell, nämligen att det skulle verka menligt för en fortsatt utveckling i den av oss önskade riktningen, om man på högre ort visade intresse för saken. Jag har svårt att förstå, hur detta skulle kunna inverka menligt. Jag har tvärt om en mycket stark tro på att ett sådant intresse från statsmakterna, en sådan uppmuntran uppifrån skulle vara till gagn både vad beträffar de över- och de underordnade funktionärernas syn på denna sak samt befordra ett sådant praktiskt samarbete, som här åsyftas. Och det är på denna grund, som jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Rosén**: Bara ett par ord.

Det är mycket möjligt, att det finnes bestämmelser i det syfte, som reservanterna angivit. Men det är en annan fråga, om dessa bestämmelser också i praktiken tillämpas. Jag har vid mer än ett tillfälle haft besök av tjänstemän i underordnad ställning, och av deras berättelser har framgått, att så ej alltid måtte vara fallet. Jag erinrar mig särskilt, att jag för något år sedan hade besök av en järnvägstjänsteman, som upplyste mig om att han hos en sin förman gjort framställning om undersökning rörande viss förändring inom järnvägsdriften, som han ansåg skulle vara praktisk och leda till, såsom jag också trodde, avsevärda besparingar. Men denna tjänsteman blev kort och gott anmodad att sköta sin tjänst och icke blanda sig i befälets åtgöranden. Då sådant kan förekomma, tror jag, att det är nödigt och nyttigt att avlåta en sådan skrivelse, som här har förordats av utskottet. Jag ber för den skull att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Lindhagen**: Det förefaller mig, då staten har en så ofantlig ämbetsmannaapparat, att dessa ämbetsmäns erfarenheter också verkligen böra komma staten till godo för sådana reformer, som kunna vara erforderliga. Det är givet, att de ledande alltid hava initiativrätt, men även alla dessa underordnades, som hava detaljarbetet om hand

och äro närmast det levande livet, många erfarenheter måste tillvaratagas. Jag har själv erfarit att de dela min uppfattning, ty man har vänt sig till mig, när jag väckt dylika motioner, och sagt, att det vore utmärkt, om sådana bestämmelser komme till stånd. Det ligger också i sakens natur, att här finnes ett stort kapital av erfarenheter, som är outnyttjat, och som staten skulle kunna ha gagn utav och därigenom få större valuta för sina för tjänstemannakåren utlagda pengar.

*Ang. tillvaratagande av statsfunktionärernas initiativ m. m.*  
(Forts.)

Nu har utskottet infordrat yttranden från vissa ämbetsverk och man finner, att i reglementet för tullverket särskilt framhålles, att personalen har att avgiva rapporter om tilldragelser, som förekommit, och det, säger generaltullstyrelsen, *kan* anses innebära en befogenhet i motionens syfte. På ett annat ställe heter det, att tjänstemännen hava skyldighet att anmäla saker, som kunna leda till tekniska uppfinningar, men folkets nödläge i åtskilliga hänseenden samt brister i författningen och behov av omorganisation det är saker, som väl mera sällan påpekas. Det enda verk, som gjort något just i det syfte motionen avser, är försäkringsbyrån i riksförsäkringsanstalten, vilken byrås chef i anledning av motionen vänt sig till mig, varigenom jag också föranleddes att överlämna hans skrivelse till utskottet, som sedan infordrade yttranden från andra ämbetsverk.

Även om här konstrueras upp en teoretisk rätt för de underordnade att anmäla sina iakttagelser, är det icke detsamma som ett organiserande av hela ämbetsmannakåren uppifrån och ända ned i syfte att tjänstemännen skola få utöva denna rätt. Jag har helst velat, att i tidernas längd denna rätt även skulle bliva en *förpliktelse* för dem att göra detta, men utskottet har sagt, att det vore att gå för långt och i förhoppning, att detta kan genomföras under nästa generation, nöjer jag mig för tillfället med utskottets utlåtande, som i alla fall avser något annat än en och annan tjänstemans någon gång slumpvis, självmant tagna initiativ. När jag själv var ung adjunkt i Svea hovrätt, för att ta ett verk, som icke är något kommunikationsverk, kunde det naturligtvis icke falla mig in att komma med kritik och förslag angående omorganisering av arbetssättet. Men så kom en ny president, Vult von Steijern, som tog sig före att infordra yttranden från alla i hovrätten, även från de unga adjunkterna, huruvida de tyckte det var något, som behövde påpekas. Det enda förslag, som kom in, var från mig. Det var en ganska lång avhandling för övrigt, och presidenten läste upp utdrag därav för hovrättens ledamöter i plenum och tyckte, att här fanns uppslag, som voro tankvärda. Men det togs illa upp; en ung adjunkt kunde åtminstone vänta, till dess han blev ordinarie, sades det av de äldre ordinarie ledamöterna.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **Andersson, Erik:** Av utskottets utredning framgår med all tydlighet, att rätt för vederbörande underordnade tjänstemän finnes redan nu att inkomma med påminnelser i sådana fall, där de anse det vara nödvändigt. Att sedan i ett eller annat fall en tjänsteman kan

Ang. tillvara-  
tagande av  
statsfunktio-  
närernas  
initiativ  
m. m.  
(Forts.)

bli missnöjd, det kan icke undvikas, även om riksdagen skulle anmoda Kungl. Maj:t att utfärda en dylik instruktion som här föreslagits.

Nu har utskottets majoritet frångått motionärens framställning, att det skulle vara icke blott rätt utan även plikt för tjänstemännen att anmäla sina iakttagelser, men jag misstänker i alla fall, att om riksdagen skriver till Kungl. Maj:t och Kungl. Maj:t utfärdar cirkulär till vederbörande styrelser angående meddelande av sådana bestämmelser, som här ifrågasättas, skulle vederbörande tjänstemän icke uppfatta det såsom rätt utan såsom en plikt. Huruvida det skulle vara till nytta för den hittills varande ordningen inom ämbetsverken, betvivlar jag och tror snarare, att det kan verka motsatsen samt bli till skada för vederbörande verks förvaltning.

Jag hemställer för den skull, att kammaren ville avslå såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Herr **Borell**: Endast några ord i anledning av vad herr Rosén yttrade:

Herr Rosén anförde, att nog finns det stadganden och reglementen, men frågan vore huru de efterlevas. Det kan då naturligtvis icke falla mig in att vid denna sena timme redogöra för innehållet i alla de utlåtanden, som utskottet erhållit och som till sitt huvudsakliga innehåll finnas återgivna i utskottets betänkande. Men den, som studerar desamma, skall säkerligen finna, att bestämmelserna finnas icke blott på papperet utan att de verkligen ha resulterat i ett ganska utvecklat och framgångsrikt samarbete mellan över- och underordnade inom de ifrågasvarande verken.

Herr Lindhagen säger, att egentligen blir det bara tekniska uppfinningar och sådana saker, som enskilda tjänstemän våga sig på att yttra sig om. Jag vill då endast anförda, icke vad ett ämbetsverk säger, ty det bryr sig väl herr Lindhagen icke om, utan vad posttjänstemannaföreningen säger i saken, vilket står återgivet på sidan 2 i utlåtandet. Föreningen framhåller att »generalpoststyrelsen numera alltid inhämtar tjänstemannarepresentanters åsikter, innan förändringar i gällande föreskrifter utfärdas». Jag vill härtill lägga, att då numera finnas liknande tjänstemannasammanslutningar i åtskilliga verk, har därigenom ytterligare möjlighet öppnats för tjänstemännen att framföra sina åsikter, på ett lättare sätt kanske, än om de skulle av dem personligen framföras till vederbörande överordnade. De kunna nämligen framföra dem genom sina föreningar, vilka ju med vederbörligt eftertryck kunna befordra deras framställningar vidare. Jag tror verkligen, att man icke behöver klaga över, att det icke finnes gott samarbete i det hänseende motionären åsyftar.

Jag upprepar vad jag förut sagt, att jag icke tror att motionärens syfte befordras genom att utfärda cirkulär eller införa vissa bestämmelser i reglementet för vederbörande verk. Det måste bero på initiativ inom de särskilda ämbetsverken, och jag tror icke, att man numera är så byråkratisk, att man icke med all välvilja och intresse upptager beaktansvärda uppslag och idéer, som på ifrågavarande sätt kunna fram-

komma. Jag tror icke det skulle vara någon nytta med att riksdagen åvålar den nu ifrågasatta skrivelsen.

Ang. tillvaratagande av statsfunktionärernas initiativ m. m.  
(Forts.)

Herr **Pauli**: Herr Andersson i Hägelåkra nämnde, att en skrivelse enligt utskottets förslag skulle medföra, att den av Kungl. Maj: t utfärdade bestämmelsen skulle uppfattas såsom innebärande en plikt och ett åläggande för de enskilda tjänstemännen att göra sådana framställningar, som det är fråga om i motionen. Jag måste säga, att detta förefaller mig otroligt, då enligt formuleringen av utskottets kläm skrivelsen endast skulle gå ut på att Kungl. Maj: t ville framhålla vikten och önskvärdheten av att statsfunktionärernas erfarenhet och initiativ tillvaratas genom *praktiskt samarbete* mellan över- och underordnade i det syfte, som motionen avser. Och även om man skulle uppfatta detta såsom åläggande av en plikt till samarbete mellan över- och underordnade, får jag säga, att jag icke skulle ha något emot att en sådan plikt inskräpes. Jag förstår icke, vilka risker herr Andersson här ansåg sig kunna peka på.

Vad beträffar herr Borells utsago, att han icke trodde, att en sådan skrivelse skulle vara gagnelig utan tvärtom kanske skadlig, ber jag att gentemot detta ännu en gång få åberopa vad jag, i likhet med herr Rosén, såsom han nyss nämnde, har hört från flera enskilda tjänstemän, vilka uttalat sin glädje över denna motion och över innehållet i utskottets betänkande. De ha därvid också framhållit, att just för att många av dessa bestämmelser skulle kunna bli icke blott en rättighet på papperet utan en levande verklighet, skulle en sådan uppmuntran, en sådan impuls uppträda, som vi här åsyfta, vara synnerligen välkommen.

Jag ber sålunda att få vidhålla mitt förut gjorda yrkande.

Herr **Lindhagen**: Gent emot vad herr Borell och den talare, som jämte honom står som reservant anförde, får jag säga, att det är en viss motsägelse, då man å ena sidan fruktar denna reform och å andra sidan säger, att den icke behöves, enär de åsyftade bestämmelserna redan finnas. Herr Borell tryckte mera på det senare och den andre reservanten mera på det förra. Det är egentligen så, att man i allmänhet ogärna ser, att det finnes någon självständighet hos den underordnade personalen, och det är något nytt, att något — jag skulle rent av kunna kalla det demokratiskt — samarbete skulle äga rum även inom ämbetsverken. Det är detta, som förefaller främmande, och då saken förut framkommit, har man sagt: »Det är alldeles omöjligt att åstadkomma något sådant», men nu har det plötsligt blivit möjligt. Men samarbetet har icke genomförts systematiskt, så att personalen i de lägre graderna fått klart för sig, att man här väddar till deras erfarenhet och levande intresse, utan det har ägt rum slumpvis i ett och annat verk och i olika utsträckning, och i de flesta verk har det inte alls funnits någon sådan möjlighet. Jag har åtminstone i de verk, jag haft beröring med, icke fått kännedom om att vad nu föreslagits blivit genomfört.

Ang. tillvara-  
tagande av  
statsfunktio-  
närernas  
initiativ  
m. m.  
(Forts.)

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen jämlikt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den av herr Borell m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övertvägande ja be-  
svarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och an-  
slogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott  
hemställt i sitt utlåtande nr 14, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Borell m. fl. vid utlåtandet av-  
givna reservationen.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava  
utfallit sålunda:

Ja — 33;  
Nej — 36.

---

Vid förnyad föredragning av första kammarens första tillfälliga  
utskotts utlåtande nr 15, i anledning av väckt motion om skrivelse till  
Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om pensionering av viss  
statsanställd icke ordinarie personal, bifölls vad utskottet i detta utlå-  
tande hemställt.

---

Anmäldes och bordlades andra lagutskottets utlåtande nr 17, i an-  
ledning av väckta motioner med förslag till lag om förlängning av vissa  
arrendeavtal.

---

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kam-  
marens sammanträde avslutades kl. 1,38 på natten.

In fidem  
G. H. Berggren.

---

## Torsdagen den 17 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 3,30 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

---

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån till främjande av bostadsproduktionen m. m. jämte två i ämnet väckta motioner;

nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för åstadkommande av förbättrad sjukvård inom rikets ödemarksområden; samt

nr 178, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till kammarrätten och dess verksamhet under budgetåret 1923—1924.

---

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens verksamhet för egnahemsbildningen; och

nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring i gällande grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar.

---

Anmälades och godkändes sammansatta stats- och bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 184, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående visst undantag för budgetåret 1923—1924 från föreskrifterna i förordningen den 18 juli 1913 angående statsverkets fond av rusdrycksmedel.

---

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets utlåtande nr 20, statsutskottets utlåtanden och memorial nr 106—110 samt sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 8 (nr 5).

---

Vid föredragning av sammansatta stats- och första lagutskottets memorial nr 9 (nr 6) angående ersättning åt utskottets kanslipersonal och vaktbetjäning bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

---

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bankoutskottets utlåtanden nr 49—52, andra lagutskottets utlåtande nr 17, jordbruksutskottets utlåtanden nr 41—45 samt första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 18.

---

Herr **andre vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: På förekommen anledning får jag hemställa, att kammaren ville medgiva, ej mindre att behandlingen av konstitutionsutskottets utlåtande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m. jämte två i ämnet väckta motioner, samt andra lagutskottets utlåtande nr 17, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, måtte få anstå till plenum på onsdag i nästa vecka än även att ifrågavarande båda utlåtanden måtte i nu nämnd ordning på föredragningslistan för detta plenum, uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden.

Denna hemställan bifölls.

---

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3,41 e. m.

In fidem  
*G. H. Berggren.*

---